

วารสาร

การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

เครือข่ายบริหารการวิจัย
Research Administrative Network

ISSN (Print): 2630-0443 ISSN (Online): 2630-0451 **Journal of Community Development and Life Quality**

1. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในโลกยุคใหม่ กมลทิพย์ ศิริสวัสดิ์ และสมิตรี สุวรรณ.....	201
2. บุปผางิ้วของมาตรการปลอดภัยคนเดินเท้าในพื้นที่ถนนหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง พิชิตกาล พันธุ์วัฒนา.....	212
3. การจัดการข้อพิพาทแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์ เจษฎา นกน้อย.....	222
4. เจเนอเรชั่นแซดกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนวัดดวงแข เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เพ็ญศรี ฉรินัง และรัชชัช เจริญรัมย์.....	235
5. คุณภาพชีวิตเยาวชนท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อิรฟาน เจ๊ะอุบง และอับดุลเลาะ เจ๊ะหลง.....	248
6. จิตกรรรมภาพหุ่นนิ่งสะท้อนการปรับตัวของคนไทยในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ลีลา พรหมวงศ์.....	261
7. ประสิทธิภาพของนาโนอิมัลเจลยาत्मจับโป่งแห้งเข้ายาดำรับและยาเดี่ยวในการรักษาโรคข้อเข่าเสื่อม ศศิพิสุทธิ หงส์สมบัติ, ภัทรพล อุดมลาภ, ปรางทอง ชำนิพันธ์ และศศิพิมพ์มาศ หงษ์สมบัติ.....	278
8. การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินของชุมชนบ้านไร่อ้อย ตำบลไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ อภิรักษ์ ปานเพชร.....	292
9. แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ “ข้าวหลาม” ของผู้ประกอบการชุมชนตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ธัญสุดา จินาย และสุกัลยา เชิญขวัญ.....	303
10. การศึกษาความเป็นไปได้ทางเทคนิคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์คอมพิวเตอร์จากสับปะรด มนทกานต์ บุญยการ, ปาริชาติ ศงสนันท์, ทุดิยาภรณ์ จิตตะปะโล, กนกพร สัยยะสิทธิพานิชย์, อ้อมหทัย ดีแท้ และภูมิสันต์ จีวิพันธ์พงษ์...	315
11. การประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน: ตำบลล่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา นิติพงษ์ หน่น้ำ และชิตชนก อนันตมงคลกุล.....	327
12. การประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยแห่งล้านนา สนธิญา สุวรรณราช, ไพฑูริย์ อินตะขันธ์, นภาวรรณ เนตรประดิษฐ์, เนตรดาว โทธรัตน์, แดน กุลรูป, สุพรรณิ คำवास, อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก, เกศณีย์ สัตต์รัตน์ขจร, ฐาณู ศิริยอด, นลินทิพย์ กองคำ และชัยฤกษ์ ดันดีเตชา.....	339

คำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับ

เรื่องที่ตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความปริทัศน์ หรือบทความวิชาการ

การเตรียมต้นฉบับ

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ
2. การพิมพ์ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษขนาด A4 ด้วย คอมพิวเตอร์โปรแกรม ไมโครซอฟท์เวิร์ด ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 ตัวอักษรต่อนิ้ว **ความยาวไม่ควรเกิน 8 - 10 หน้า** (รวมบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

3. การเรียงลำดับเนื้อหา

3.1 **ชื่อเรื่อง (Title)** ควรสั้น ชัดเจน และต้องสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 หน้า

3.2 **ชื่อผู้เขียน** เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 หน้า เอียง สำหรับ ที่อยู่ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้พิมพ์บรรทัดถัดไป ช่างสร้างชื่อผู้เขียน ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 12

3.3 **บทคัดย่อ (Abstract)** ควรเป็นเนื้อหาที่สั้น ชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยรวมเหตุผลในการศึกษาวิจัย อุปกรณ์ วิธีการ ตลอดจนผลการศึกษาและสรุปด้วย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ **ไม่ควรเกิน 200 คำ** และให้ระบุคำสำคัญ (keywords) ไว้ท้ายบทคัดย่อ แต่ละภาษาด้วย **จำนวนคำไม่เกิน 5 คำ** (บทความปริทัศน์อาจไม่ต้องมีบทคัดย่อ)

3.4 **คำนำ (Introduction)** แสดง**ความเป็มาและเหตุผล**ที่นำไปสู่การศึกษาวิจัย รวมถึงการตรวจสอบเอกสารอย่างน้อย 5 แหล่ง (Review of Literature) และ**วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย**ไว้ด้วย

3.5 **อุปกรณ์และวิธีการ (Materials and Methods)** ให้บอกรายละเอียด **ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประชากรต้องระบุขอบเขต จำนวน และคุณลักษณะของประชากรให้ชัดเจน กลุ่มตัวอย่าง คือ ส่วนหนึ่งของประชากรที่จะนำมาศึกษา ต้องระบุขนาด ของกลุ่มตัวอย่าง วิธีการและขั้นตอนการเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างละเอียด**

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นการให้รายละเอียดเครื่องมือที่จะใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการอธิบายว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการอธิบายถึงวิธีการจัดการกับข้อมูลที่ได้มา เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.6 **ผลการศึกษาหรือผลการทดลอง (Results)** ให้บรรยายผลการศึกษาวิจัย พร้อมเสนอข้อมูลในรูปแบบ ตารางหรือภาพประกอบได้ โดยตารางหรือภาพ ให้จัดทำเป็น **ภาษาอังกฤษทั้งหมด** และไม่ควรมีการอ้างอิงในผลการศึกษา

3.7 **วิจารณ์ (Discussion)** หรืออภิปรายผล ควรเชื่อมโยงกับผลการศึกษากว่า **สอดคล้องกับสมมติฐาน หรือแตกต่างไปจากผลงานวิจัยที่มีผู้รายงานไว้ก่อนหรือไม่** อย่างไรและด้วยเหตุใด โดยมีพื้นฐานการอ้างอิงที่เชื่อถือได้ วิจารณ์อาจนำไปรวมกับผลการศึกษาคือผลการศึกษาและวิจารณ์ (Results and Discussion)

3.8 **สรุป (Conclusion)** ควรสรุปผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยอย่างกระชับว่า เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่

4. กิตติกรรมประกาศ หรือ คำขอบคุณ (Acknowledgement)

อาจมีหรือไม่ก็ได้ เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ช่วยเหลือในงานวิจัย แต่ไม่ได้อ้างอิง

5. เอกสารอ้างอิง (References)

5.1 ในเนื้อเรื่อง

หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
TH: Jaisuk (2018) รายงานว่า EN: Johnny (2018)	TH: (Jaisuk, 2018) EN: (Johnny, 2018)
หากมีผู้เขียน 2 คน ให้ใช้	
Jaisuk and Jaingam (2018) รายงานว่า Johnnie and Walker (2018)	(Jaisuk and Jaingam, 2018) (Johnnie and Walker, 2018)
ถ้ามีผู้เขียนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ให้ใช้ชื่อคนแรกแล้วตามด้วยคำว่า และคณะ	
Jaisuk et al. (2018) รายงานว่า Johnny et al. (2018)	(Jaisuk et al., 2018) (Johnny et al., 2018)
* หมายเหตุในเนื้อเรื่องขอบทความให้ใส่ชื่อผู้เขียนทุกคน ห้ามใช้คำว่า และคณะ หรือ et al.	

5.2 เอกสารอ้างอิง ต้องเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมดโดยเรียงตามลำดับอักษร ตามรูปแบบการเขียน มีดังนี้

- 1) วารสาร (Journals) (**อ้างอิงวารสารที่มีความทันสมัยเป็นปัจจุบันมากที่สุด**)
ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./ชื่อวารสาร/(เขียนเต็ม)/ปีที่(ฉบับที่):/เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด ตัวอย่างเช่น (วันวรรค Spacebar 1 ครั้ง)

Chutrakul, S. 2022. Development approach for community-based tourism in travel TV shows content in support of community-based tourism. Journal of Community Development and Life Quality 10(1): 35-44. (in Thai)

Wong, W. and G. Tang. 2017. Social movement and youth participation in Hong Kong: Importance of co-evolution between government and youth. Journal of Youth Studies 20(1): 96-112.

- 2) หนังสือ และตำรา (Books & Textbooks) (**อ้างอิงให้น้อยที่สุด ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นจากวารสารได้**)

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อหนังสือ./สำนักพิมพ์./เมืองที่พิมพ์./จำนวนหน้าทั้งหมด. ตัวอย่างเช่น

Jaturasitha, S. 2012. Meat Technology Mingmuang. Chiangmai. 367p. (in Thai)

Gullan, P. J. and P. S. Cranston. 2005. The Insects: An Outline of Entomology. 3rd ed. Blackwell Publishing, Malden. 505 p.

- 3) เรื่องย่อในตำราหรือหนังสือที่มีผู้เขียนแยกเรื่องกันเขียน และมีบรรณาธิการ (**อ้างอิงให้น้อยที่สุด ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นจากวารสารได้**)

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่องย่อ./หน้า/เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด./ใน:/ชื่อบรรณาธิการ./ (บก.)/ชื่อหนังสือ. สำนักพิมพ์./เมืองที่พิมพ์. ตัวอย่างเช่น

Wechakit, D. and S. Tongsakul. 2017. Technical Use of Pesticides. pp. 22-42. In: S. Ruiaree (eds.) Insects and Animals, Major Enemies of Economic Plants and Management. Idea Square, Bangkok. (in Thai)

Bourdeau, P. J. Corneloup and P. Mao. 2004. Adventure sports and tourism in the French mountains: Dynamics of change and challenges for sustainable development. pp. 101-116. In: B.W. Ritchie and D. Adair (eds.). Sport Tourism: Interrelationships, Impacts and Issues. Channel View Publications, Clevedon.

- 4) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (**อ้างอิงเฉพาะข้อมูลที่ทันสมัยเป็นปัจจุบัน เช่น สถิติ จำนวนประชากร เป็นต้น**)

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./ (ระบบออนไลน์)/แหล่งข้อมูล./ชื่อ Website/(วันเดือนปีที่สืบค้นข้อมูล).

Department of Local Administration. 2018. Community Management Plan (Online). Available: http://www.dla.go.th/upload/document/type2/2018/1/19390_2_1516003578311.pdf?time=1516143862616 (May 9, 2018). (in Thai)

National Statistical Office. 2016. The 2016 household survey on the use of information and communication technology. (Online). Available: <https://goo.gl/rv6nbc> (October 05, 2017).

รูปแบบในการใช้ภาษาอังกฤษในเนื้อเรื่องภาษาไทย

ชื่อวิทยาศาสตร์ คำขึ้นต้นให้ใช้อักษรตัวใหญ่ และใช้อักษรตัวเอน

Meloidogyne incognita

ชื่อเฉพาะ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่ทุกคำ

Berdmann, Marschner

ภาษาอังกฤษทั้งในวงเล็บและนอกวงเล็บ ให้ใช้ตัวเล็ก

completely randomized design, (transition period)

ตัวย่อ ให้ใช้อักษรตัวใหญ่ทั้งหมด และควรมีคำเต็มบอกไว้ในการใช้ครั้งแรก

(randomized complete block design, RCBD)

หัวข้อเรื่อง ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Abstract, Introduction

คำแรกที่ตามหลัง คำสำคัญ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Keywords: Mango, chlorophyll

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

Journal of Community Development and Life Quality

ปีที่ 12 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2567)

Volume 12, Issue 3 (September – December 2024)

ISSN: 2630-0443 (Print)

ISSN: 2630-0451 (Online)

ผู้จัดพิมพ์
Publisher

เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน

Upper Northern Research Administrative Network

กำหนดการพิมพ์
Publication

วารสารราย 4 เดือน (3 ฉบับ/ปี)
ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน
ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม
ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

Tri-annually
Issue 1 January-April
Issue 2 May-August
Issue 3 September-December

วัตถุประสงค์
Objective

เป็นวารสารสาขามนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ที่ตีพิมพ์ผลงานวิจัยของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเพื่อการพัฒนาชุมชนและเพิ่มคุณภาพชีวิต โดยการสนับสนุนจากสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.)

To be Humanities and Social Sciences journal published the results of research scholars and the general quality and can be used, especially for community development and enhance the quality of life. The journal was supported by the Office of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation

ที่ปรึกษา
Consulting

นาย เพิ่มสุข สัจจาภิวัฒน์
Permsuk Sutchaphiwat, Mr.

ศ.ดร.ศุภชัย ปทุมนากุล
Supachai Pathumnakul, Ph.D. Prof.

ปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม
Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation

รองปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
Deputy Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation

บรรณาธิการ
Editor

รศ.ดร.ก้าน จันทร์พรหมมา
Kan Chantrapromma, Ph.D., Assoc. Prof.

ศ.เกียรติคุณ ดร. สัญชัย จตุรสิทธิ์ธา
Sanchai Jaturasitha, Ph.D., Prof. Emeritus

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
Hatyai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ผู้ช่วย
บรรณาธิการ
Asst. Editor

นางสาว กิรติ แก้วสัมฤทธิ์
Geerati Kaewsumrit, M.A.

รศ.ดร.ไสว บูรณพานิชพันธ์
Sawai Buranapanichpan, Ph.D., Assoc. Prof.

ผศ.ดร.นิราภรณ์ ชัยวัง
Niraporn Chaiwang, Ph.D., Asst. Prof.

สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
Office of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Chiang Mai Rajabhat University

กองบรรณาธิการ
(ฝ่ายวิชาการ)
Editorial Board
(Academic)

ศ.พญ.ผิวพรรณ มาลีวงษ์
Pewpan Maleewong, Ph.D., MD.

ศ.ดร.กรกนก อิงคินันท์
Kornkanok Ingkaninan, Ph.D. Prof.

มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Khon Kaen University

มหาวิทยาลัยนเรศวร
Naresuan University

วารสารการพัฒนารวมชนและคุณภาพชีวิต

Journal of Community Development and Life Quality

ปีที่ 12 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2567)

Volume 12, Issue 3 (September – December 2024)

ISSN: 2630-0443 (Print)

ISSN: 2630-0451 (Online)

กองบรรณาธิการ
(ฝ่ายวิชาการ)
Editorial Board
(Academic)

รศ.ดร.ศุภศิลป์ มณีรัตน์
Suppasil Maneerat, Ph.D., Assoc. Prof.
ผศ.ดร.อมรศักดิ์ สวัสดิ์
Amonsak Sawusdee, Ph.D., Asst. Prof.
ศ.ดร.หนึ่ง เตียอำรุง
Neung Teamroong, Ph.D. Prof.
รศ.ดร.จิตติมา เจริญพานิช
Jittima Charoenpanich, Ph.D., Assoc. Prof.
รศ.ดร.รัมภา บุญสินสุข
Rumpa Boonsinsukh, Ph.D., Assoc. Prof.
รศ.ดร.ภก.ประสพชัย พัฒน์โรจนโสภณ
Prasopchai Patrojanasophon, Ph.D., Assoc.
Prof., Pharm.
ผศ.ดร.สุพัฒน์ กู้เกียรติกุล
Supath Kookiattikoon, Ph.D., Asst. Prof.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Prince of Songkla University
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
Walailak University
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
Suranaree University of Technology
มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University
มหาวิทยาลัยศิลปากร
Silpakorn University
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Ubon Ratchathani University

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตรวจและแก้ไขบทความที่เสนอเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารการพัฒนารวมชนและคุณภาพชีวิต
The Editorial Board claims a right to review and correct all articles submitted for publishing

บทความหรือข้อความความคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารการพัฒนารวมชนและคุณภาพชีวิต เป็นวรรณกรรมของผู้เขียนโดยเฉพาะ
คณะผู้จัดทำไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่ใช้ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยและคณะผู้จัดทำ / บรรณาธิการ

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาวณัฐริกา อุตสาใจ

กองบรรณาธิการวารสารการพัฒนารวมชนและคุณภาพชีวิต

เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200 E-mail: journals.unrn@gmail.com
โทรศัพท์ 053-942-476 โทรศัพท์ (มือถือ) 087-656-0160

พิมพ์ที่: เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน
สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

บทบรรณาธิการ

สวัสดีครับ ท่านผู้อ่าน

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต ปีที่ 12 ฉบับที่ 3 มีบทความวิจัยที่มากด้วยสาระและเนื้อหา 12 เรื่อง ซึ่งมีทั้งคุณภาพชีวิตของชุมชนและเยาวชน รวมถึงการจัดการข้อพิพาทแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์ นอกจากนี้ ในเรื่องของกรรท่งเทียวกั่น่าสนใจที่ทั้งมาจากภาคเหนือและภาคใต้ อีกทั้งยังมีการนำเสนอบทความวิจัยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งคอมพิวเตอร์ และข้าวหลามอีกด้วย

จากการที่คณะนักวิจัยได้ไปค้นหาโจทย์ต่าง ๆ ในชุมชน เมื่อนำโจทย์หรือปัญหาเหล่านั้นมาผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา และชุมชนก็ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง นับว่าเป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับชุมชน วิสาหกิจชุมชน ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ถือว่าเป็นการช่วยประเทศชาติได้อีกทางหนึ่ง ผมต้องขอขอบคุณที่มวิจัยที่ได้ช่วยแบ่งปันผลงานวิจัยที่มีคุณภาพเหล่านั้นมาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ผมหวังว่าคงได้รับการอนุเคราะห์อย่างดีจากท่านต่อไป

การที่ประเทศไทยประสบวิกฤตจากเอลนีโญทำให้เกิดสภาพอากาศที่ร้อน แห้งแล้ง และมีหมอกควันจำนวนมาก ก็ต้องรับมือกับปรากฏการณ์ลานีญาอีก ทำให้ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือประสบกับฝนตกหนัก เกิดน้ำท่วมฉับพลัน ทางกองบรรณาธิการขอเป็นกำลังใจให้กับชมชุมชนในพื้นที่และนักวิจัยสามารถผ่านเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย

ขอบคุณมากครับและพบกันใหม่ฉบับหน้า

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สัญชัย จตุรสิทธา
บรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในโลกยุคใหม่

Developing Community Learning Resources in the Modern World

กมลทิพย์ ศิริสวัสดิ์* และ สุमितร์ สุวรรณ

Kamolthip Sirisawat* and Sumit Suwan

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จ. นครปฐม 73140

Educational Administration, Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University,

Kamphaeng Saen Campus, Nakhon Pathom 73140, Thailand

*Corresponding author: E-mail: kamolthip.si@ku.th

(Received: March 20, 2024; Revised: June 13, 2024; Accepted: July 7, 2024)

Abstract: This article aims to present ideas for developing community learning centers in the modern era, which are crucial for helping learners adapt to rapid changes in today's world. Modern learning centers integrate both physical and online spaces, and developing these centers and learning networks is essential for supporting lifelong learning in communities. Flexible learning management and activities tailored to learners' needs are key. The proposed guidelines for developing learning centers are summarized as follows: 1) Understand the process of developing learning centers. 2) Study the social capital and potential of local communities. 3) Select sites for learning centers. 4) Define development strategies for learning centers with participation from community leaders. 5) Implement the development of learning centers according to the established strategies. 6) Coordinate with individuals, organizations, or network partners to support and enhance the learning centers based on their potential and readiness. 7) Evaluate the outcomes of the community learning center development.

Keywords: Community learning resources, self-learning, modern world

บทคัดย่อ: บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในโลกยุคใหม่ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในยุคปัจจุบัน หากพิจารณาแหล่งเรียนรู้ในยุคใหม่นี้จะเป็นการผสมผสานการใช้พื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ออนไลน์ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน การจัดการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของผู้เรียน แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้ 1) สร้างความเข้าใจในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 2) ศึกษาข้อมูลทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น 3) คัดเลือกหรือกำหนดแหล่งเรียนรู้ 4) กำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมจากแกนนำ 5) ดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามแนวทางที่กำหนด 6) ประสานบุคคล หน่วยงานหรือภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ตามศักยภาพและความพร้อม และ 7) ประเมินผลการดำเนินงานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

คำสำคัญ: แหล่งเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง โลกยุคใหม่

คำนำ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกยุคใหม่หรือยุคดิจิทัลส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อพฤติกรรมในการใช้ชีวิตของมนุษย์ เช่นเดียวกับการเรียนรู้ในโลกยุคนี้ได้

พัฒนาไปอย่างมากจากการที่มีระบบอินเทอร์เน็ตและการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งระบบเครือข่ายความรู้ออนไลน์มีการขับเคลื่อนอย่างเห็นได้ชัดระบบอินเทอร์เน็ตจะมีบทบาทมากขึ้นช่วยให้คนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลสามารถเข้าถึงความรู้

ได้ง่ายขึ้น ในขณะที่การเรียนรู้ในพื้นที่ได้ปฏิบัติจริงยังเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยพัฒนาเสริมทักษะในด้านต่าง ๆ อย่างหลากหลายมิติ นวัตกรรมเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้มีการพัฒนาไปอย่างมาก มีการนำไปปรับประยุกต์ใช้ในวงการต่าง ๆ รวมทั้งในเรื่องการเรียนรู้และมีติดรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็น 5G, VR, AR หรือ AI ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้และการนำไปประยุกต์ใช้ทั้งต่อผู้เรียน ผู้สอน ผู้ประกอบการ รวมถึงบุคคลทั่วไปด้วย ในขณะที่โลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนี้ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีดิจิทัล (digital disruption) การเรียนรู้ที่มีมาแต่เดิมอาจจะไม่ตอบโจทย์ในโลกในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาทุกแห่งต้องตื่นตัวในเชิงรุก The Standard Team (2019) ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีการสื่อสาร ช่วยให้ผู้เรียนรับสารครั้งละเป็นจำนวนมากอย่างก้าวกระโดด อีกทั้งไม่จำกัดเวลาและสถานที่ มีผลทำให้เกิดการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ ๆ มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ ทักษะที่สำคัญที่สุดในการเรียนรู้ยุคใหม่ นอกจากทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและทักษะการเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง จึงมีความจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ในปัจจุบัน สอดคล้องกับ Wongyai and Patphol (2019) ที่รายงานว่าการศึกษาทุกวันนี้ไม่ได้แข่งกันที่ความสำเร็จหรือความสามารถในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังแข่งขันกันด้วยการคาดการณ์อนาคตและการเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และ Kaewsook *et al.* (2018) ได้รายงานเช่นกันว่าการบริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและต่อเนื่องนี้จำเป็นต้องมีการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งเรากำลังเผชิญโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกโฉม (disruptive change) นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดคิด ทั้งนี้ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยี

ทำให้ในปัจจุบันการเรียนรู้ในชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในปัจจุบันจึงเป็นยุคแห่งการปรับตัว โดยการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจะช่วยเสริมความเข้มแข็งในการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ดังที่ Khatasombun (2022) รายงานไว้ว่า ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้ด้วยการยึดหลักพึ่งตนเองเป็นที่ตั้ง อีกทั้งยังคงต้องรักษาฐานวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้เพื่อสร้างเป็นฐานทุนของชุมชนในการต่อสู้ยืนหยัดกับสภาพการณ์ของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจะเป็นฐานความรู้ในการสร้างระบบการบริหารจัดการเหมาะสมกับชุมชนของตนเองและ Kaewsriha and Kositpimanwet (2022) รายงานสนับสนุนไว้ว่าการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวิถีชีวิตบนรากฐานของการรู้จักพึ่งพาตนเอง ให้สามารถปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงภายนอก ซึ่งก่อให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็ง ที่จะดำเนินชีวิตได้ด้วยภูมิปัญญาของตนเอง จากที่รายงานมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงภาระหน้าที่อันสำคัญที่ผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนจะต้องบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพชีวิต ส่งเสริมการบูรณาการเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมจัดการศึกษาด้วยความร่วมมือ ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ชุมชน วัด และหน่วยงานในท้องถิ่น โดยขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้ ดำเนินการศึกษาโดยทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในโลกยุคใหม่ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอเป็นบทความวิชาการ

การเรียนรู้บนโลกยุคใหม่

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกยุคใหม่หรือโลกยุค VUCA ประกอบด้วย ความผันผวน (volatile) ความไม่แน่นอน (uncertain) ความ

ซับซ้อน (complex) และคลุมเครือไม่ชัดเจน (ambiguous) การค้นหาคำตอบในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เลื่อนไหลไปมาไม่ชัดเจนเป็นความยากลำบาก ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนให้เติบโตและพัฒนาตามการเปลี่ยนแปลงของโลกนั้น คุณลักษณะที่สำคัญ อันจะเกิดผลให้เด็กไทยมีศักยภาพที่สูงขึ้นคือกรอบความคิดเติบโต หรือ Growth mindset ซึ่ง Mahapoonyanont *et al.* (2024) ได้รายงานถึง การพัฒนาตัวเองซึ่ง และชุดเครื่องมือวัดศักยภาพเด็กไทยในศตวรรษที่ 21 ด้านกรอบความคิดเติบโต (Growth mindset) ระบุว่า กรอบความคิดเติบโตของเด็กไทยประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความพยายามกับการจัดการกับความท้าทาย (Effort and Challenge management) การพลิกวิกฤติเป็นโอกาส (Growth from Failure) และการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ดังที่ยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้ความสำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาตนเอง จากที่รายงานมาจะเห็นได้ว่า สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่ได้รายงานไว้ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาทุนมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2018) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลองค์ความรู้ต่าง ๆ ในปัจจุบันไม่ได้หาได้เพียงในห้องเรียนอย่างเดียว รูปแบบการเรียนรู้และช่องทางใหม่ ๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐหรือภาคเอกชนหรือแม้กระทั่งบุคคลทั่วไปที่มีการแชร์ข้อมูลองค์ความรู้ นำองค์ความรู้ของตนเองมาสร้างรายได้ เกิดคอร์สเรียนรู้ออนไลน์และออฟไลน์ในรูปแบบตามแต่ที่คนสนใจเฉพาะด้าน

(customized) ซึ่งทำให้คนทั่วไปสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้ง่ายขึ้น พัฒนาทักษะได้ตรงตามที่ตนเองสนใจ ในส่วนภาคเอกชนก็ได้เปิดหลักสูตรเองเพื่อตอบโจทย์ตามความต้องการขององค์กร สถาบันการศึกษาทั้งในไทยและต่างประเทศเริ่มหันมาทำแพลตฟอร์มหรือหลักสูตรการเรียนรู้ของตนเอง มีการแชร์ข้อมูลองค์ความรู้ของตนเองผ่านทางช่องทางออนไลน์หรือแพลตฟอร์มต่าง ๆ มากขึ้น เช่น แพลตฟอร์มการเรียนรู้ที่เรียกว่า MOOCs ที่เปิดให้คนทั่วไปสามารถเรียนได้จากที่ไหนก็ได้ในโลก นอกจากนี้สื่อสังคมออนไลน์และสื่อเพื่อการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นมากมาย ทำให้ผู้คนได้ศึกษาค้นคว้าตามเนื้อหาที่ตนเองสนใจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้รอบตัวทักษะเฉพาะด้าน ไลฟ์สไตล์ วิชาและทฤษฎีความรู้ด้านต่าง ๆ โดยมีช่องทาง อาทิ Facebook, YouTube, Googles, Instagram, podcast เป็นต้น จากที่กล่าวมาการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ขึ้นอย่างมากมาย ทำให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง และตลอดเวลาจากแหล่งการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบตามที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งสื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ในโลกยุคใหม่ และในอนาคตจะเพิ่มพลังการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ครอบคลุมเหมาะสมจะกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากแสวงหาและต้องการเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่สามารถค้นพบความรู้ตามที่ต้องการ ได้รับประสบการณ์ใหม่และเกิดแรงบันดาลใจ มีสิ่งแวดล้อมหรือบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ เกิดการไหลเวียนของความรู้ มีการนำความรู้ไปทดลองปฏิบัติหรือใช้ประโยชน์เพื่อเสริมสร้างผู้เรียนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตและจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษาโดยสร้างโอกาสให้ผู้ซึ่งอยู่ในวัยเรียนแต่ไม่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนหรือผู้ซึ่งพ้นวัยที่จะศึกษาในโรงเรียนหรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือทุรกันดาร มีโอกาสเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึงและพัฒนาศักยภาพ ทักษะ ความเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาศักยภาพ ทักษะและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านตามความถนัดของตน การประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม หรือเพื่อประโยชน์แห่งความรอบรู้ของตน โดยอาจได้รับการรับรองคุณวุฒิตามความเหมาะสม (The Secretariat of the Senate, 2023)

ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลจะเข้ามาทดแทนและส่งผลให้ผู้คนเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ ดังที่ Kaewurai and Chaimin (2019) ได้รายงานไว้ว่า เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล การเรียนรู้ของผู้เรียนไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียน แต่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้ ในรูปแบบดิจิทัล กระบวนการหาความรู้ของผู้เรียน เปลี่ยนเป็นกระบวนการที่ผู้สอนจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเป็นการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับโลกดิจิทัล โดยพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของผู้คนลดความต้องการในการเข้ามาค้นคว้าในห้องสมุด แต่ห้องสมุดจะยังเป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยปรับ

การจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับความต้องการใหม่ ๆ ของผู้ใช้ องค์กรความรู้ในเรื่องการออกแบบจัดการใช้งานพื้นที่ (redesign learning space) จะมีความสำคัญและแพร่หลายมากขึ้น โดยห้องสมุดประชาชนจะมีบทบาทในเชิงบริการสาธารณะมากขึ้น ไม่เพียงแค่การให้บริการด้านหนังสือ สื่อ และการสืบค้นสารสนเทศ ซึ่งจะลดความสำคัญลงมากน้อยแตกต่างกันไปแต่ละพื้นที่บริการ ยกเว้นห้องสมุดมหาวิทยาลัยหรือห้องสมุดเพื่อการวิจัย แต่จะกลายเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองตามความต้องการของชุมชน อาทิ การอบรมใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้น การแนะนำใช้แอปพลิเคชันที่จำเป็นอย่างไรก็ตาม แหล่งเรียนรู้จะเป็นพื้นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่เสมือนจริงที่รวมข้อมูลข่าวสารสารสนเทศความรู้ ประวัติศาสตร์ อารยธรรม ภูมิปัญญา ราชัญชาวบ้านบุคคลและประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อขยายประสบการณ์สร้างองค์ความรู้แก่ผู้สนใจศึกษาและเชื่อมโยงสู่การใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเก็บรวบรวมไว้ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง อาจเป็นหน่วยงานของทางราชการ เอกชน โรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้ โดยแหล่งเรียนรู้นั้นผู้ที่สนใจสามารถเข้าไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ทุกที่ทุกเวลาตามอัธยาศัยและต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อเสริมสร้างให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้เป็นสถานที่หรือศูนย์รวบรวม ข้อมูล ความรู้ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในแต่ละด้าน รวมทั้งสร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้ใช้บริการ อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นที่สุดอย่างหนึ่งในการพัฒนาคน มีบทบาทสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติ สังคม และโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้ เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารทรัพยากรสารสนเทศยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา

ประเทศ ตลอดจนหน่วยงานและองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งบุคคลในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ต้องใช้ข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอ ทั้งเพื่อการประกอบอาชีพ การศึกษา และการพัฒนาตนเอง

แหล่งเรียนรู้ในยุคปัจจุบันจะเป็นการผสมผสานการใช้พื้นที่กายภาพและพื้นที่ออนไลน์ เนื่องจากพื้นที่ทั้งสองแบบต่างก็มีจุดแข็งแตกต่างกัน แต่มีความเป็นไปได้สูงว่าแพลตฟอร์มออนไลน์จะเป็นรูปแบบหลักของการเรียนรู้ เนื่องจากความสะดวกในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานไอทีที่ครอบคลุม เทคโนโลยีการเรียนรู้และอุปกรณ์ไร้สายที่มีราคาถูกลงพฤติกรรมของผู้เรียน เนื้อหาสาระที่หลากหลาย และสามารถเข้าถึงหรือสืบค้นได้อย่างง่ายดาย ในกรณีของไทยมีแรงหนุนจากธุรกิจเงินร่วมลงทุนที่เข้ามาสนับสนุน EdTech Startup หรือ Education Technology เป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อผลักดันคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น ซึ่งจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและสร้างความศรัทธาให้กับอุตสาหกรรม EdTech เป็นการพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ให้มีคุณภาพและตอบโจทย์ความต้องการมากยิ่งขึ้น ดังนั้นแหล่งเรียนรู้จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการศึกษาลดตลอดชีวิต แหล่งการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลเป็นอย่างมาก หน่วยงานต่าง ๆ ทุกระดับจึงควรให้การสนับสนุนและส่งเสริม โดยเฉพาะภาครัฐที่ต้องส่งเสริมการดำเนินงานของแหล่งการเรียนรู้ของประชาชน เพื่อสร้างพลเมืองที่มีความรู้ และคุณภาพให้กับประเทศชาติ ในกรณีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยความรู้และ กิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตซึ่งมีคุณค่าของชนในชุมชน เป็นความรู้ที่มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมอยู่เสมอโดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในท้องถิ่นของตนเองและคนใน

สังคมภายนอกได้เข้าใจถึงชีวิตของสังคมนั้น ซึ่งแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมีบทบาทและหน้าที่ที่หลากหลาย ได้แก่ 1) เป็นสถานที่รวบรวมหรือจัดแสดงเรื่องราวทางวัฒนธรรม เปิดให้สาธารณชนเข้าใช้โดยมีการจัดสถานที่ให้สามารถสื่อความเข้าใจถึงเรื่องที่จัดแสดง และให้ความรู้ 2) เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลาย โดยสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในทุกระดับและทุกกลุ่มเป้าหมายเหมาะสมกับสภาวะความพร้อมของแหล่งเรียนรู้แต่ละพื้นที่ 3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม วิถีชีวิตและสภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองของแต่ละท้องถิ่น 4) เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมตนเองขึ้น เพื่อให้เกิดการบูรณาการการเรียนรู้กับบุคคลภายนอก 5) จัดหาความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชนในท้องถิ่นเพื่อจัดทำองค์ความรู้ และจัดกิจกรรมที่ผู้เข้าชมสามารถเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัด 6) มีสื่อใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลาย และ 7) บูรณาการกับองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ การเปิดโอกาสให้คนในสังคมไทยมีการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เคารพและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยปราศจากความคิดเห็นที่ขัดแย้ง เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยต้องการที่จะอนุรักษ์ และสืบทอดวัฒนธรรมไทยให้ยั่งยืน สร้างสรรค์ภูมิปัญญาความคิดและสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อการพัฒนาสังคมไทย ดังนั้นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจึงเป็นองค์กรทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้

การรักษาและสืบสานมรดก และคุณค่าทางวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างสำนึกทางสังคม ถือเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญและมั่นคงอย่างยั่งยืน หลายประเทศที่เจริญแล้วจะมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีชุมชนอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นการง่ายต่อการเข้าถึงเพื่อการเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น ประเทศญี่ปุ่น มีเนื้อที่ของประเทศ ประมาณ 377,873 ตารางกิโลเมตร มีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประเภท พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน (folk) พิพิธภัณฑสถานศิลปะ และพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ จำนวน 2,930 แห่ง จากจำนวนแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทที่มีจำนวน 7,276 แห่ง คิดเป็นสัดส่วน คือ ทุก 128 ตารางกิโลเมตร จะมีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมอยู่หนึ่งแห่ง และทุก 61 ตารางกิโลเมตร จะมีแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ อยู่หนึ่งแห่ง ซึ่งถือได้ว่าความญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมสูงมาก จึงมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมขึ้นเป็นจำนวนมาก (Department of Cultural Promotion, 2012)

นอกจากนี้ในการพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ควรดำเนินการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมปรึกษาหารือ 2) การมีส่วนร่วมการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ 4) การมีส่วนร่วมการปฏิบัติการ 5) การมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล และ 6) การมีส่วนร่วมปรับปรุงและพัฒนา โดยกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ด้วยการส่งเสริม ให้การอบรมสัมมนาและการศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ท้องถิ่น ตำบล อำเภอ จังหวัด และภายนอกจังหวัดที่พัฒนาจนประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงแล้วนำความรู้กลับมาทดลองปฏิบัติจนเกิดองค์ความรู้ พัฒนาองค์ความรู้แล้วนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งเรียนรู้อื่น ด้านการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การพูดคุย ซักถาม สาธิต ลงมือปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งเวทีจริงและเวทีเสมือนโดยผ่านอินเทอร์เน็ตหรือเว็บไซต์ได้มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Areekul (2020) ซึ่งพบว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้นั้นต้องอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมในแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้มีความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงาน เกิดกระบวนการทำงานแบบเป็นทีม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการถอดองค์ความรู้ภายในแหล่งเรียนรู้ ซึ่งทำให้สามารถใช้ประโยชน์แหล่งเรียนรู้ได้อย่างคุ้มค่ารอบ ๆ ตัวคนเรานั้นมีแหล่งการเรียนรู้มากมายที่รอให้บุคคลเข้าไปศึกษาหาความรู้และพัฒนาตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาอาชีพการงาน พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตัวเองให้ดียิ่งขึ้นและการที่บุคคลจะพัฒนาตนเองได้นั้นจะต้องมีลักษณะนิสัยที่รักการแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ซึ่งหากบุคคลมีการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและรู้จักแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา บุคคลนั้นก็จะเป็นผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และสามารถนำความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับไปพัฒนาศักยภาพของตนเองต่อไป

การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองกับแหล่งเรียนรู้

การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง (self-directed learning) เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สำคัญตามทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (adult learning theory) ของนักการศึกษาที่เรียกกันว่า andragogy โดย Knowles (1975) ที่รายงานไว้ว่า ผู้ใหญ่มีความสามารถในการเรียนรู้ได้ในหลากหลายลักษณะหลายรูปแบบและมีความต่างจากการเรียนรู้ของเด็ก แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองถูกมาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกสาขาอาชีพทั้งในการทำงาน การสร้างทักษะ reskills และ upskills ตลอดจนการเรียนรู้ในวิชาชีพเฉพาะด้าน รวมทั้ง

การพัฒนาตนเอง การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองนี้ ผู้สอนจะไม่แสดงบทบาทเป็นครูหรืออาจารย์ที่คอยให้ความรู้แก่ผู้เรียนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่จะมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน (learning facilitator) หรือเป็นผู้ร่วมกิจกรรม (member) นั่นคือ ผู้สอนจะถูกปรับบทบาทให้เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น รวมถึงการกระตุ้นให้เกิดทักษะพฤติกรรมค่านิยมและทัศนคติที่ดีงามด้วย ซึ่งกระบวนการสอนจะไม่เกิดขึ้นโดยตรง (Knowles, 1975)

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นอิสระส่วนบุคคลและความรับผิดชอบของตนเองในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานของระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่นักวิชาการศึกษาให้การยอมรับว่าผู้เรียนที่ความใฝ่รู้จะพยายามเรียนรู้ในสิ่งที่สนใจจนเข้าใจอย่างถ่องแท้เป็นคุณลักษณะของผู้เรียนที่เกิดการชี้นำตนเองในการหาความรู้ซึ่งจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีและคงทนกว่าผู้เรียนที่เรียนโดยการชี้นำจากบุคคล นักวิชาการศึกษาจึงให้ความสำคัญกับการเรียนแบบชี้นำตนเองซึ่ง Knowles ยังได้ให้ข้อคิดถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองไว้ว่า การที่บุคคลที่เรียนรู้ด้วยการริเริ่มตามความต้องการของตนเองจะสามารถเรียนได้มากกว่าดีกว่าเนื่องจากมีระยะเวลาของความตั้งใจร่วมกับมีจุดมุ่งหมายและมีแรงจูงใจในการเรียนสูงกว่าสามารถนำประโยชน์จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้รอบด้านดีกว่าและยาวนานกว่าคนที่เรียนรู้จากการเป็นผู้รับหรือรอรับการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์จากผู้สอนเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองยังสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจิตวิทยาที่รายงานถึงกระบวนการทาง

ธรรมชาติว่า เมื่อบุคคลมีการพัฒนาและเติบโตขึ้น บุคคลจะมีความต้องการทางจิตวิทยาที่เป็นตัวของตัวเองสูงขึ้น เริ่มพัฒนาความสามารถในการรับผิดชอบตนเองมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้บุคคลมีทิศทางของการบรรลุคุณภาพจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นการพัฒนาไปสู่การชี้นำตนเองเพิ่มมากขึ้น สามารถสร้างความรับผิดชอบซึ่งเป็นคนคุณลักษณะที่ดี สอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนทางการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หลักสูตรห้องเรียนแบบเปิดศูนย์บริการวิชาการการศึกษาอย่างอิสระตามระบบของมหาวิทยาลัยเปิด ซึ่งทั้งปวงนี้ล้วนเน้นให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสิ่งสำคัญประการสุดท้ายของการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง คือ ความสามารถในการดำรงชีวิต การทำให้มนุษย์อยู่รอดในทุกสภาพแวดล้อม เพราะสังคมในยุคปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองกับแหล่งเรียนรู้จึงมีความสำคัญ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตนั่นเอง ในขณะที่ Office of the Education Council (2023) ได้ศึกษารูปแบบ การจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยระบุว่า การที่จะกระตุ้นผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้นั้นต้องสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพราะจะส่งผลให้ผู้เรียนมีกรอบความคิดแบบพัฒนาได้หรือที่เราเรียกว่า growth mindset เมื่อผู้เรียนมีแรงปรารถนาในการเรียนรู้อาจเกิดแรงจูงใจจากภายในและมุ่งสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

การขับเคลื่อนแหล่งเรียนรู้ชุมชนสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความเจริญก้าวหน้า

ของวิทยาการและเทคโนโลยี ทำให้หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยต้องเตรียมตัวพร้อมเผชิญหน้าและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสู่โลกยุคใหม่ที่ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ที่ได้กล่าวไปข้างต้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงนับว่าเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้การเป็นชุมชนหรือเมืองแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายในการกระตุ้นและผลักดันให้ทุกคนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าความสำคัญของการเรียนรู้ ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงมีความจำเป็นต่อสังคมไทย ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นการศึกษาในระบบเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยด้วย การศึกษาดังกล่าวจะทำให้บุคคลได้รับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งนี้ต้องอยู่บนฐานการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นฐาน เริ่มด้วยการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน โดยทุกคนมีส่วนร่วมแล้ววางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อจะตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยใช้บุคคลและทรัพยากรของชุมชนเป็นหลัก ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่ผู้วางแผน ผู้บริหารจัดการ ผู้จัดและประเมินกิจกรรม ผู้รับผลประโยชน์จากกิจกรรม และกิจกรรมนั้นต้องผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ จึงกล่าวได้ว่า แหล่งเรียนรู้ของชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ประชาชนทุกกลุ่มในสังคมไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ เพราะการเรียนรู้ไม่ได้มีแค่ในห้องเรียน แต่ยังมีพื้นที่มากมายที่สามารถกลายเป็นแหล่งเรียนรู้หรือทุกพื้นที่ควรเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว การพัฒนาพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (learning space) เพื่อโอบรับทุกคนทุกกลุ่มให้สามารถเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน สอดรับกับการเป็น

สังคมแห่งการเรียนรู้หรือที่นักการศึกษาได้มีการพูดถึงแนวคิด “เมืองแห่งการเรียนรู้” โดยมองเมืองในฐานะที่อยู่อาศัยและรองรับกระแสการไหลเวียนหมุนเปลี่ยนของพลเมือง รวมถึงเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและเป็นทีหลอมรวมคนจากต่างเชื้อชาติต่างศาสนา ต่างอายุและช่วงวัย เข้าไว้ด้วยกัน ความสำคัญของการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ยังถูกตระหนักถึงในระดับโลก โดยองค์การยูเนสโกได้จัดตั้งเครือข่ายเมืองแห่งการเรียนรู้ (global network of learning cities: GNLC) เพื่อเป็นช่องทางแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมถึงมีระบบสนับสนุนด้านองค์ความรู้และเครือข่ายการทำงานในระดับนานาชาติ ซึ่งประกอบด้วยเมืองจากทุกมุมโลก รวมถึงประเทศไทย ที่มีการสนับสนุนแนวคิดดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม นำโดยกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ มีการผลักดันและขับเคลื่อนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยส่งเสริมให้ท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนแหล่งเรียนรู้สู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

นอกจากนี้ เป้าหมายของเมืองแห่งการเรียนรู้ยังมุ่งส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นต้องมาจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ส่งเสริมความร่วมมือและสามัคคีของคนในชุมชนในลักษณะการเป็นหุ้นส่วน โดยร่วมเป็นผู้จัดกิจกรรมและเป็นผู้รับบริการใช้ทรัพยากรในชุมชน โดยนำจุดเด่นขององค์กรต่าง ๆ มาส่งเสริมซึ่งกันและกัน มุ่งให้การเรียนรู้ช่วยพัฒนาชุมชนในทุกด้าน และทุกคนจะต้องเข้าถึงได้ง่าย ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในทุกสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้จะพัฒนาต่อไปไม่ได้เลยถ้าขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของทุกภาคส่วนเพื่อช่วยพัฒนาการศึกษา

ของไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นบนฐานของชุมชนแต่ละแห่ง อันจะก่อให้เกิดความหวังและมีจิตสำนึกต่อพื้นที่ชุมชนของตน ควบคู่ไปกับการพัฒนาผ่านแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Panawong *et al.* (2022) ที่ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษาระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 พบว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา โดยร่วมกันสร้างชุดความรู้ประจำแหล่งเรียนรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ ซึ่งผู้ร่วมสร้างชุดความรู้ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้ดูแล หรือวิทยากรประจำแหล่งเรียนรู้ รวมไปถึง Suebyart and Ninkron (2024) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชาติพันธุ์ภูมิภาคตะวันตก พบว่าด้านการสร้างภาคีเครือข่ายต้นทุนทางปัญญาเกิดจากการที่ชุมชนร่วมกันจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้ชนบรรมนิยมยังคงอยู่โดยมีผู้นำขับเคลื่อนให้มีการทำกิจกรรมร่วมกันและมีการผลักดันให้ภาคีเครือข่ายเกิดการบูรณาการอย่างยั่งยืน ในขณะที่ Dangseeda *et al.* (2020) ได้รายงานว่าการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง ถือว่ามีความสำคัญต่อการส่งเสริมสนับสนุนให้การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนทุกคนได้พิจารณาตนเองตามศักยภาพ แต่ในปัจจุบันสถานศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่สามารถจัดแหล่งเรียนรู้และห้องปฏิบัติการต่าง ๆ ได้อย่างเพียงพอและมีคุณภาพ ที่สำคัญผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความตระหนักที่จะพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ นอกจากนี้ Putnoi *et al.* (2023) ได้ศึกษา ปัจจัยทางการบริหารกับประสิทธิภาพการ

จัดการแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 พบว่าผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ในการนำไปวางแผนเกี่ยวกับการจัดการแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน มีการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนทำให้บุคลากรในโรงเรียนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เกิดความร่วมมือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ เต็มศักยภาพแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นกิจกรรมการวิจัยที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในบริบทพื้นที่วิจัยเข้ามามีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหา เสนอความคาดหวังและแนวทางพัฒนาหรือแก้ไขประเด็นปัญหา ตลอดจนการติดตามและสะท้อนผลการวิจัย มีกระบวนการขับเคลื่อนที่มาจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกขั้นตอนการวิจัยในปฏิบัติการพัฒนาหรือแก้ไขประเด็นปัญหา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มาจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในบริบทพื้นที่ของพวกเขาที่แท้จริง มีความตระหนักต่อกระบวนการพัฒนาที่มาจากความคาดหวังและแนวทางจากข้อเสนอของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาร่วมกัน เป็นกระบวนการที่สร้างคนเพื่อไปสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีแรงปะทะกับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงจากภายนอกและสามารถปรับตัวโดยการเลือกเส้นทางการพัฒนาให้ตนได้อย่างชาญฉลาดต่อไป

สรุป

การเรียนรู้ในโลกยุคใหม่จำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากหลากหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการและทิศทางการพัฒนาประเทศท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสังคม ตลอดจน

ปลูกฝังให้ทุกคนในชุมชนมีความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง ส่งเสริมการบูรณาการเครือข่ายการเรียนรู้ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองและการขับเคลื่อนแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนนั้น ต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศึกษาข้อมูลทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่ทิศทางการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ตามศักยภาพและความพร้อมของชุมชน ซึ่งเมื่อทุกคนมองเห็นปัญหาร่วมกันแล้วก็จะเกิดพลังขับเคลื่อนจากภายใน อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สังคม และประเทศได้อย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Areekul, C. 2023. The research report on the model of development of cultural learning resources and learning networks: A multiple case study and participatory action research. Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities and Arts) 43(6): 106-118. (in Thai)
- Dangseeda, K., P. Thammasit and V. Panyasai. 2020. Digital age and guidelines for managing learning resources in schools under the office of primary education area Phitsanulok, Area 1. Journal of MCU Nakhondhat 7(6): 45-59. (in Thai)
- Department of Cultural Promotion. 2012. Cultural learning resources Map. (Online). Available: <http://art.culture.go.th/culturemap/index.php?actio=lis> tsource&select=all/ (March 1, 2024) (in Thai)
- Kaewurai, R., and C. Chaimin. 2019. Learning space digital natives academic library. Journal of Education Naresuan University 21(4): 366-378. (in Thai)
- Kaewsook, L., C. Usaho and P. Siribanpitak. 2018. Development of management strategies for vocational education institutions in response to manpower requirement of enterprises. Educational Management and Innovation Journal: EMI Journal 1(1): 47-62. (in Thai)
- Kaewsriha, S. and E. Kositpimanwet. 2022. Development of learning sources in communities based on cultural capital to conserve local wisdom. Journal of Mani Chettha Ram Wat Chommani 5(2): 237-251. (in thai)
- Khatasombun, H. 2022. Knowledge application of local wisdom in community self - management according to the sufficiency economy philosophy. Journal of MCU Nakhondhat 9(9): 296–313. (in Thai)
- Knowles, M.S. 1975. Self-directed Learning: A guide for learners and teachers. Association Press, New York. 135 p.
- Mahapoonyanont, N., W. Phinla and W. Phinla. 2024. Development of the growth mindset indicators and measurement tools for the Thai children in the 21st

- century. *Journal of Education Maharakham University* 18(2): 156-174. (in Thai)
- Office of the Education Council. 2023. Learning Management Model that Enhances Creative Self-directed Learning Skills of Basic Education Learners Office of the Education Council, Bangkok. 47 p. (in Thai)
- Office of the National Economic and Social Development Council. 2018. National Strategy 2018–2037. (Online). Available: <https://drive.google.com/file/d/1XSBMp8OCsauJqECOB-XZLB91-cRrNsEV/view>(March 1, 2024) (in Thai)
- Panawong, S., J. Philuek and N. Pomsumrit. 2022. The model of participatory in the development of learning resources outside school between community and school under the Nakhon Sawan Primary Educational Service Area Office 2. *Social Sciences Research and Academic Journal* 17(1): 47-60. (in Thai)
- Putnoi, K., S. Photiwat and R. Roypila. 2023. Administrative factors affecting the effectiveness of learning resources management in schools under Sakon Nakhon Primary Education Service Area Office 3. *Journal of Education Administration and Leadership. Sakhon Nakhon Rajabhat University* 11(43): 141-149. (in Thai)
- Suebyart, T and N. Paranee. 2024. Participation of Local Community in Promoting Well-being of Region Based on Cultural Heritage of the Western Region. *Journal of Community Development and Life Quality* 12(2): 155-165. (in Thai)
- The Secretariat of the Senate. 2023. Learning Encouragement Act, B.E. 2566. (Online). Available: https://library.senate.go.th/document/Ext27143/27143129_0002.PDF. (March 1, 2024) (in Thai)
- The Standard Team. 2019. When the world is disrupted educational institutions must look forward. Mission of Panyapiwat Institute of Management (PIM) Corporate University, Thailand's hottest (Online). Available: <https://thestandard.co/panyapiwat-institute-of-management/> (March 1, 2024) (in Thai)
- Wongyai, W. and M. Patphol. 2019. Learning management in the Era of Disruptive Innovation. Graduate School, Srinakharinwirot University, Bangkok. 30 p. (in Thai)

บุพปัจจัยของมาตรการปลอดภัยคนเดินเท้าในพื้นที่ถนนหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง

Antecedents of Safety Measures for Pedestrians in the Road Area Behind Ramkhamhaeng University

พิศาล พันธุ์วัฒนา

Pitsarn Phanwattana

สาขาบริหารงานตำรวจ คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ จ. นครปฐม 73110

Department of Police Administration, Faculty of Police Science, Royal Police Cadet Academy, Nakhon Pathom 73110, Thailand

Corresponding author: E-mail: Pitsarn_ph@rpca.ac.th

(Received: March 14, 2024; Revised: April 18, 2024; Accepted: July 3, 2024)

Abstract: The research aims to study: 1) the general conditions of public awareness, legal enforcement, consciousness-raising, community involvement, and pedestrian safety measures, and 2) the influence of public awareness, legal enforcement, consciousness-raising, and community involvement on pedestrian safety measures. The research uses both quantitative and qualitative methods. The quantitative study collected data from 174 respondents using questionnaires and employed path analysis for direct and indirect relationships. The qualitative study involved in-depth interviews and field notes with 11 pedestrians in the area around Ramkhamhaeng University. Results related to the first research objective reveal that more than half of the target population of pedestrians around Ramkhamhaeng University perceives the current pedestrian safety measures as inadequate. For the second research objective, the findings indicate that consciousness-raising has the most direct influence on pedestrian safety measures, while public awareness has the greatest overall and indirect influence on pedestrian safety measures.

Keywords: Antecedent, influences, pedestrian, behind Ramkhamhaeng university

บทคัดย่อ: การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ศึกษาสภาพทั่วไปของการประชาสัมพันธ์ การใช้กฎหมาย การปลูกจิตสำนึก การมีส่วนร่วมชุมชนและมาตรการปลอดภัยของคนเดิน และ 2) อิทธิพลของการประชาสัมพันธ์ การใช้กฎหมาย การปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมชุมชนที่มีต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดิน ใช้ระเบียบวิธี การวิจัยทั้งแนวทางเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจำนวน 174 คน ใช้การวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกและการบันทึกสนทนากับประชาชนคนเดินเท้าในพื้นที่หลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงจำนวน 11 ราย ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 พบว่า ประชาชนคนเดินเท้าที่สัญจรหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ตกเป็นประชากรเป้าหมายมากกว่าครึ่งเห็นว่ามาตรการปลอดภัยคนเดินในปัจจุบันยังไม่ค่อยดี ส่วนข้อค้นพบที่ได้เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 สรุปได้ความว่าการปลูกจิตสำนึกมีอิทธิพลทางตรงมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า ส่วนการประชาสัมพันธ์มีอิทธิพลทั้งทางอ้อมและผลรวมมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า

คำสำคัญ: บุพปัจจัย อิทธิพล คนเดินเท้า หลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง

คำนำ

ความปลอดภัยของคนเดินเท้ามักเป็นประเด็นที่ถูกให้ความสำคัญลำดับท้ายหากเทียบกับความพยายามในการแก้ปัญหาด้านความปลอดภัยทางถนนอื่นเช่น การขับรถเร็ว หรือเมาแล้วขับ คนเดินเท้าที่ต้องใช้ถนนกลับมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยค่อนข้างน้อย เมื่อเกิดอุบัติเหตุรถชนคนเดินเท้าจากปัจจัยเสี่ยงใดก็ตาม ความรุนแรงของอุบัติเหตุกลับตกอยู่กับคนเดินเท้า ซึ่งอาจส่งผลถึงการบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิต (Nasuriwong *et al.*, 2017) พื้นที่ถนนบริเวณหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงหรือเรียกว่าถนนช่วงกลางซอยรามคำแหง 24 เป็นหนึ่งในพื้นที่ของกรุงเทพมหานครที่มีการจราจรเป็นคอขวดบริเวณหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นถนนโครงข่ายรองรับปริมาณการจราจรในถนนรามคำแหง ถนนศรีนครินทร์ - ร่มเกล้าและถนนใกล้เคียง ปัจจุบันมีการก่อสร้างระบบระบายน้ำบ่อพักและสถานีสูบน้ำเพื่อรับน้ำในพื้นที่ระบายลงสู่คลองแสนแสบ ส่งผลต่อการจราจรในบริเวณนั้นติดขัดมาก โดยเฉพาะช่วงเวลาเช้า (07.30 - 08.30 น.) ที่คนออกไปทำงานและช่วงเวลาเย็น (16.30 - 18.30 น.) ที่คนเดินทางกลับบ้านเกิดผลกระทบต่อความปลอดภัยทางถนนของคนเดินเท้าอยู่บ่อยครั้งเนื่องจากถนนที่เป็นเส้นทางสัญจรของรถตลอดเวลาเป็นถนนที่เดินรถสวนกันช่องทางละ 1 เลนและถนนที่อยู่ตรงข้ามรั้วหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงติดกับแหล่งชุมชนที่มีคนพลุกพล่าน มีทั้งแผงลอยหรือรถเข็นขายของ คิวรถสองแถว สิ่งกีดขวางทางเดินเท้ารวมถึงเสาไฟฟ้าและไม้ยืนต้น และความทรุดโทรมของพื้นที่ทางเท้า (Kotaniwong *et al.*, 2023) การรื้อถอนสิทธิบนทางเท้าเหล่านี้เป็นปัญหาที่ส่งผลให้คนเดินเท้าในพื้นที่หลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงอยู่ในสถานะไม่ปลอดภัย

แม้จะมีมาตรการส่งเสริมหรือวิธีการอุปกรณ์เครื่องมือใหม่ ๆ เข้ามาใช้เพิ่มเติมความ

ปลอดภัยทางถนน เช่น เพิ่มไฟสัญญาณคนเดินข้ามถนน ติดเส้นซิกแซกก่อนและหลังทางข้ามทางม้าลาย เพิ่มกล้องจับภาพเหตุการณ์ที่ถนนรวม หากแต่คนเดินเท้าในพื้นที่ถนนหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงไม่ว่าจะข้ามหรือไม่ข้ามทางยังเสี่ยงอันตรายโดยเฉพาะบุคคลที่เปราะบางและมีความยากลำบากในการข้ามทาง (Office of Engineering, 2021) และภายหลังมีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางข้าม โดยจัดทำทางม้าลายแบบเดิมให้คมชัดยิ่งขึ้น ทาสีแดงเพื่อเพิ่มการมองเห็น หรือติดตั้งสัญญาณไฟกระพริบเตือนทางข้าม รื้อถอนอุปสรรคสิ่งกีดขวางทางข้ามถนน และจัดเทศกิจอาสาจราจรอำนวยความสะดวกคนข้ามถนนควบคู่เจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่คนเดินเท้าในพื้นที่ถนนบริเวณหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงยังประสบปัญหาจวบจนปัจจุบัน เช่นนี้มาตรการปลอดภัยต่อคนเดินเท้าจึงเป็นเรื่องที่ควรกระทำควบคู่เพื่อสร้างความปลอดภัยแก่คนเดินเท้าในพื้นที่ถนนหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้วิจัยตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเหล่านี้ และได้คัดเลือกการประชาสัมพันธ์ การใช้กฎหมาย การปลูกจิตสำนึก การมีส่วนร่วมชุมชนมาใช้วิเคราะห์เป็นตัวแปรอิสระในงาน (Puttarat *et al.*, 2023) ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 และ 4 ของแผนแม่บทความปลอดภัยทางถนน พ.ศ.2565 – 2570 คือมุ่งเป้าลดการเสียชีวิตและบาดเจ็บสาหัสและพัฒนารากฐานโครงสร้างการทำงานด้านความปลอดภัยทางถนน (Department of Disaster Prevention and Mitigation, 2022) จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อตอบคำถามว่าการปฏิบัติเช่นใดที่มีอิทธิพลทางตรง ทางอ้อม และอิทธิพลผลรวมต่อความปลอดภัยทางถนนของคนเดินเท้า โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ 1. ศึกษาสภาพทั่วไปของการประชาสัมพันธ์ การใช้กฎหมาย การปลูกจิตสำนึก การมีส่วนร่วมชุมชน และมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า และ 2. ศึกษาอิทธิพลของการประชาสัมพันธ์ การใช้กฎหมาย การปลูกจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมชุมชนที่มีต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดิน

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาอิทธิพลของตัวแปรอิสระทั้ง 4 ที่มีต่อมาตรการปลอดภัยทางถนน ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2566 - ธันวาคม ปี พ.ศ. 2566 พื้นที่วิจัยได้แก่ ถนนหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เชิงปริมาณใช้หน่วยวิเคราะห์มีคุณสมบัติของหน่วยระดับบุคคลคือ ประชาชนที่สัญจรหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงจำนวน 174 คน ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้หลักความน่าจะเป็น (nonprobability sampling) แต่ใช้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยกล่าวคือ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกมีความสอดคล้องและตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย (Prasith-rathsint, 2017) เชิงคุณภาพใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) เพื่อความเป็นตัวแทนของประชากรด้วยกลยุทธ์ตามโอกาสอันควร ตามความสมัครใจของผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนของการเป็นประชากรเป้าหมาย (National Statistical Office, 2023) ไม่กำหนดจำนวนประชากรมีลักษณะยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม ยุติการเก็บข้อมูลเมื่อข้อมูลเกิดการอิ่มตัวเชิงทฤษฎี (theoretical saturation) กล่าวคือ ข้อมูลที่ได้ไม่มีประเด็นใดใหม่กว่าข้อมูลที่มีอยู่เดิมจึงยุติที่จำนวน 11 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล นำแบบสอบถามไปศึกษานำร่อง (pilot study) ทดสอบรายการข้อคำถาม (pretest) กับประชาชนที่สัญจรหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงจำนวน 20 ชุด ก่อนนำไปใช้จริงแบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงของเครื่องมือ 2 วิธี 1. ตรวจสอบความเชื่อมั่นของความคงตัว ตรวจสอบค่า Pearson's product moment correlation ซึ่งแบบสอบถามมีค่าเท่ากับ 0.71 อยู่ในระดับดีพอใช้

และ 2. ตรวจสอบความคงที่ที่ใช้วิธีการทดสอบซ้ำ โดยการนำไปวัดกับกลุ่มตัวอย่างครั้งที่หนึ่งแล้วเว้นระยะช่วงหนึ่งแล้วกลับไปวัดซ้ำ (test-retest method) หลังจากนั้นนำข้อมูลทั้ง 2 ครั้งมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ตรวจสอบค่าสัมประสิทธิ์ของความคงที่ (coefficient of stability) ได้ค่า reliability เท่ากับ 0.81 ซึ่งจัดอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง เชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (indepth interview) และบันทึกความจำ (memos) (Creswell, 2014) เก็บข้อมูลใช้ทฤษฎีติดพื้น (grounded theory) ยึดตามสภาพความจริงเป็นหลักตามแรงขับของข้อมูล (data-driven approach) (Prasith-rathsint, 2017)

การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

เชิงปริมาณนำข้อมูลที่ได้อิงวิเคราะห์ปัจจัย (factor analysis) เพื่อกำหนดน้ำหนักปัจจัย (factor loading) แต่ละรายการและนำน้ำหนักปัจจัยแต่ละรายการมาคูณกับค่าเดิมของรายการ ผลรวมของผลคูณได้ตัวแปรประจักษ์ที่มีความถูกต้องในตัวสร้าง (construct validity) วัดค่าความสอดคล้องภายในค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อใจได้ของแต่ละรายการ โดยหาค่าครอนบักอัลฟา ตรวจสอบสภาพข้อมูลว่าละเมิดข้อสมมติหรือไม่ก่อนนำข้อมูลไปวิเคราะห์สถิติที่จำกัดรูปแบบการกระจาย (parametric statistics) เลือกใช้สถิติพรรณนาอธิบายสภาพทั่วไปตัวแปรต่าง ๆ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ส่วนการวิเคราะห์อิทธิพลตัวแปรอิสระทั้ง 4 ที่มีต่อมาตรการปลอดภัยคนเดินถนน (ตัวแปรตาม) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2 ใช้เทคนิควิเคราะห์เส้นทาง (path analysis) เพื่อศึกษาอิทธิพลของตัวแปรอิสระแต่ละตัวที่มีต่อตัวแปรตามว่ามีอิทธิพลทางตรง ทางอ้อม และผลรวมหรือไม่อย่างไร ส่วนเชิงคุณภาพใช้แนวทางวิเคราะห์เชิงอุปนัย (inductive analysis) ทำการให้รหัส เริ่มจากเตรียมแฟ้มข้อมูลดิบ ศึกษารายละเอียดให้เกิดความคุ้นเคยข้อมูลและแยกประเด็นเนื้อเรื่องต่าง ๆ เพื่อได้แบบแผนของความสัมพันธ์ (patterns of relationships) ผ่านกระบวนการทำซ้ำ การหมั่นวนการเปรียบเทียบกรณีเชิงลบ (Prasith-rathsint, 2017)

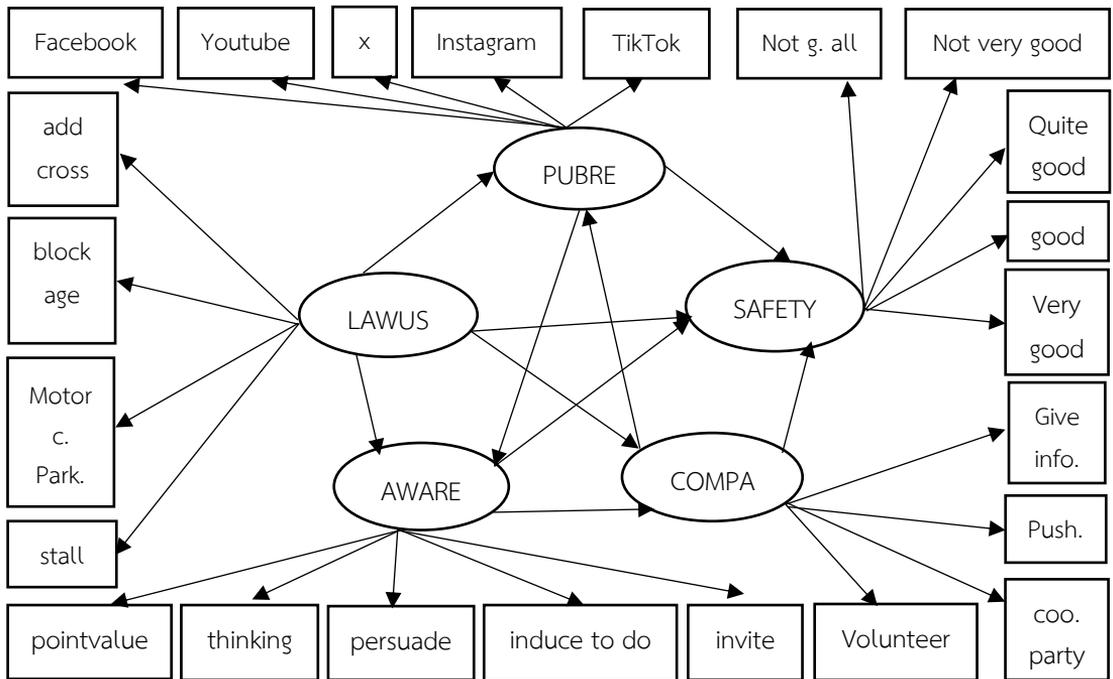

Figure 1. Conceptual framework for research

จาก Figure 1 แสดงตัวแปรที่ใช้ทำการศึกษทั้งสิ้น 5 ตัวแปร ประกอบด้วยตัวแปรตาม SAFETY (มาตรการปลอดภัยของคนเดิน) และตัวแปรอิสระอีก 4 ตัวแปรได้แก่ 1. PUBRE (การประชาสัมพันธ์) ประกอบด้วย Facebook, Youtube, X, Instagram และ TikTok 2. LAWUS การใช้กฎหมาย ประกอบด้วย add cross (เพิ่มทางม้าลาย), block age (สิ่งกีดขวาง), Motor c. park (การจอดจักรยานยนต์) และ stall (แผงลอย) 3. AWARE (การปลูก

จิตสำนึก) ประกอบด้วย pointvalue (ชี้ให้เห็นคุณค่า), thinking (ปรับวิธีคิด), persuade (โน้มน้าวจิตใจ), induce to do (ชักนำให้กระทำ) และ invite (เชิญชวน) และ 4. COMPAR (การมีส่วนร่วมชุมชน) ประกอบด้วย Give Info. (ให้ข้อมูลแก่ชุมชน), push poli. (มาตรการร่วมปฏิบัติ), coo.party (ประสานร่วมมือตำรวจกับชุมชน) และ Volunteer (จัดตั้งอาสาสมัคร) โดยมีสมมติฐานการวิจัยดังนี้

มาตรการปลอดภัยของคนเดิน (SAFETY) ขึ้นอยู่กับการประชาสัมพันธ์ การใช้กฎหมาย การปลูกจิตสำนึก การมีส่วนร่วมชุมชน

$$SAFETY = f (PUBRE, LAWUS, AWARE, COMPAR).....(1)$$

ประชาสัมพันธ์ (PUBRE) ขึ้นอยู่กับการใช้กฎหมาย และการมีส่วนร่วมชุมชน

$$PUBRE = f (LAWUS, COMPAR).....(2)$$

การปลูกจิตสำนึก (AWARE) ขึ้นอยู่กับการประชาสัมพันธ์ และการใช้กฎหมาย

$$AWARE = f (PUBRE, LAWUS).....(3)$$

การมีส่วนร่วมชุมชน (COMPAR) ขึ้นอยู่กับการใช้กฎหมาย และการปลูกจิตสำนึก

$$COMPAR = f (LAWUS, AWARE).....(4)$$

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 พบว่า ประชาชนที่สัญจรหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ตกเป็นประชากรเป้าหมายส่วนใหญ่เพศชาย (ร้อยละ 60.5) อายุระหว่าง 41-60 ปี (ร้อยละ 44.2) สถานภาพสมรส (ร้อยละ 59.9) สำเร็จการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 40.8) อาชีพทำงานภาค เอกชน (ร้อยละ 39.5) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 25,001-35,000 บาท (ร้อยละ 37.4) ส่วนใหญ่เดินทางเท้าหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงค่อนข้างบ่อย (ร้อยละ 53.7) เพื่อจับจ่ายใช้สอย (ร้อยละ 55.8) มีความพึงพอใจสภาพแวดล้อมบริเวณนี้ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 57.8) แต่ประชาชนร้อยละ 61.2 เห็นว่าควรปรับปรุงทางเดินเท้าหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง ด้านการใช้กฎหมายประชาชนฯ ส่วนใหญ่เห็นว่าควรใช้กฎหมายจัดการจอดรถกีดขวางมากที่สุด (ร้อยละ 44.9) ส่วนการเพิ่มทางม้าลายเป็นลำดับท้าย (ร้อยละ 15.0) ด้านการประชาสัมพันธ์ประชาชนฯ ส่วนใหญ่เห็นว่าเครื่องมือที่เหมาะสมมากที่สุดเพื่อประชาสัมพันธ์คือ การใช้ YouTube (ร้อยละ 39.4) ส่วน x เป็นลำดับท้าย (ร้อยละ 15.6) ด้านการ

ปลูกจิตสำนึกประชาชนฯ ส่วนใหญ่เห็นว่าการโน้มน้าวให้ยอมรับเป็นแนวทางที่เหมาะสมมากที่สุด (ร้อยละ 51.8) ส่วนการชักนำให้ทำเป็นลำดับท้าย (ร้อยละ 19.7) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดอาสาสมัครเป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุด (ร้อยละ 41.5) ส่วนการผลักดันนโยบายเป็นลำดับท้าย (ร้อยละ 21.7) ทั้งนี้ในภาพรวมของประชาชนที่สัญจรหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 55.8) เห็นว่ามาตรการปลอดภัยคนเดินในปัจจุบันยังไม่ค่อยดี

ก่อนดำเนินการกิจกรรมเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลว่ามีภาวะละเมิดข้อสมมติที่กำกับเทคนิควิธีหรือไม่ พิจารณาจากค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ ค่าความโด่ง ตรวจสอบค่าของการกระจายปกติตัวแปรเดียว (Univariate Normality) และตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์สูง (Multicollinearity) ต้องได้ค่าไม่เกิน 0.75 ตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงของตัวแปรอิสระ ค่า VIF ต้องได้ค่าไม่เกิน 10 ค่า Tolerance ที่ไม่ต่ำกว่า 0.10 และค่า KMO (Kaiser-Meyer Olkin) ต้องมีค่ามากกว่า 0.50 จึงสามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์สถิติในลำดับต่อไป

Table 1. Bivariate correlation values between variables and descriptive statistics of variables used in the study

Available	SAFETY	PUBRE	LAWUS	AWARE	COMPAR
SAFETY	1.00	0.44	0.62	0.46	0.41
PUBRE		1.00	0.37	0.55	0.54
LAWUS			1.00	0.29	0.42
AWARE				1.00	0.69
KNOWLE					0.51
COMPAR					1.00
Tolerance	-	0.89	0.74	0.71	0.84
VIF	-	1.24	1.39	1.21	1.37
K-S Test	1.34	0.87	0.96	1.26	1.17
Min	1	1	1	1	1
Max	5	5	5	5	5
Mean	2.64	3.22	2.96	3.48	3.36
SD.	1.66	0.67	0.41	1.24	0.79
Swewness	0.68	0.54	1.14	0.77	0.81
Kurtosis	0.89	-1.4	0.29	0.44	0.64

Note: Kaiser–Meyer Olkin = 0.747

จาก Table 1 ตรวจสอบตัวแปรทุกตัวที่ใช้ศึกษาพบว่าการกระจายปกติ พิจารณาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ ค่าความโด่งและค่า K-S test พบว่าตัวแปรอิสระทุกตัวมีการกระจายปกติ และเมื่อทดสอบ linearity พบว่าตัวแปรอิสระทุกตัวมีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง ส่วนค่า VIF และ Tolerance ไม่มีปัญหา ค่า KMO อยู่เกณฑ์ปกติ ไม่ละเมิดข้อสมมติแต่อย่างใด จึงเข้าสู่การวิเคราะห์ข้อมูลศึกษาอิทธิพลของตัวแปรอิสระที่มีต่อมาตรการ

ปลอดภัยของคนเดินเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เลือกใช้เทคนิคการวิเคราะห์เส้นทางโดยอาศัยการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (stepwise regression analysis) ร่วมกับค่าสัมประสิทธิ์ปรับมาตรฐาน (standardized coefficients) ในสมการโครงสร้างการวิเคราะห์ เมื่อแทนค่าสัมประสิทธิ์ปรับมาตรฐานจากการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอนลงในสมการโครงสร้างจึงปรากฏภาพแบบจำลองและสมการที่ 1 - 4 ดังนี้

$$\begin{aligned}
 \text{SAFETY} &= f(0.646 \text{ PUBRE} + 0.747 \text{ LAWUS} + 0.788 \text{ AWARE} + 0.617 \text{ COMPAR}) \dots\dots\dots(1) \\
 R &= 0.647 \quad R^2 = 0.557 \quad F = 14.857 \quad \text{Sig.F} = 0.000 \\
 \text{PUBRE} &= f(0.544 \text{ LAWUS} + 0.809 \text{ COMPAR}) \dots\dots\dots(2) \\
 R &= 0.546 \quad R^2 = 0.461 \quad F = 13.643 \quad \text{Sig.F} = 0.001 \\
 \text{AWARE} &= f(0.817 \text{ PUBRE} + 0.386 \text{ LAWUS}) \dots\dots\dots(3) \\
 R &= 0.549 \quad R^2 = 0.298 \quad F = 14.611 \quad \text{Sig.F} = 0.000 \\
 \text{COMPAR} &= f(0.474 \text{ LAWUS} + 0.684 \text{ AWARE}) \dots\dots\dots(4) \\
 R &= 0.624 \quad R^2 = 0.406 \quad F = 13.745 \quad \text{Sig.F} = 0.000
 \end{aligned}$$

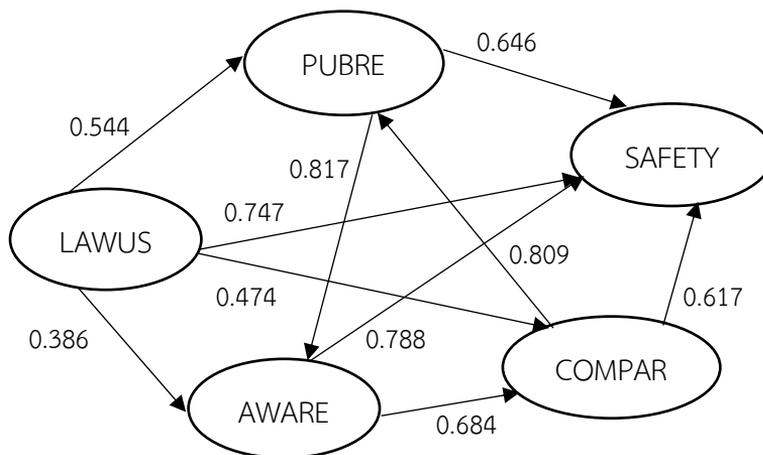

Figure 2. Model after analyzing the relationship path between various variables

จาก Figure 2 แบบจำลองเมื่อวิเคราะห์เส้นทางการสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพบว่ามีความสัมพันธ์ทั้งสิ้น 10 เส้นทางและทุกตัวแปรมีความสัมพันธ์เชิงบวก โดยที่เส้นทางการสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร PUBRE – AWARE มีค่ามากที่สุด (0.817) รองลงมาได้แก่ COMPAR – PUBRE (0.809) ส่วนเส้นทางการสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีค่าต่ำสุดคือ (LAWUS - AWARE = 0.386) รองลงมาได้แก่ LAWUS – COMPAR (0.474) ในที่นี้ 1. ตัวแปร PUBRE มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่มีค่าอิทธิพลทางตรง 0.646 และมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและ

ผลทางอ้อมอีก 1 เส้นทาง 2. ตัวแปร LAWUS มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่มีค่าอิทธิพลทางตรง 0.747 และมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลทางอ้อมอีก 3 เส้นทาง 3. ตัวแปร AWARE มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่มีค่าอิทธิพลทางตรง 0.788 และมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลทางอ้อมอีก 1 เส้นทาง และ 4. ตัวแปร COMPAR มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่มีค่าอิทธิพลทางตรง 0.617 และมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลทางอ้อมอีก 1 เส้นทาง รายละเอียดทั้งหมดปรากฏใน Table 2.

Table 2. Direct, indirect and total influence of variables on pedestrian safety measures

Influence of variables	Cause and effect relationship		
	Direct	Indirect	Total
PUBRE	0.646	0.955	1.601
LAWUS	0.747	0.806	1.553
AWARE	0.788	0.422	1.210
COMPAR	0.617	0.522	1.139

จาก Table 2 พบว่า (1) อิทธิพลทางอ้อม PUBRE (การประชาสัมพันธ์) ได้จาก $(0.747 \times 0.684 \times 0.617) = 0.955$ และอิทธิพลผลรวมได้จาก $0.646 + 0.955 = 1.601$ (2) อิทธิพลทางอ้อม LAWUS (การใช้กฎหมาย) ได้จาก $(0.386 \times 0.684 \times 0.617)$

$+ (0.474 \times 0.617) + (0.544 \times 0.646) = 0.806$ และอิทธิพลผลรวมได้จาก $0.747 + 0.806 = 1.553$ (3) อิทธิพลทางอ้อม AWARE (การปลูกจิตสำนึก) ได้จาก $(0.684 \times 0.617) = 0.422$ และอิทธิพลผลรวมได้จาก $0.788 + 0.422 = 1.210$ และ

(4) COMPAR (การมีส่วนร่วมชุมชน) ได้จาก $(0.809 \times 0.646) = 0.522$ และอิทธิพลผลรวมได้จาก $0.617 + 0.522 = 1.139$

ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้าสามารถสรุปความได้ว่า การปลูกจิตสำนึกมีอิทธิพลทางตรงมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า ส่วนการประชาสัมพันธ์มีอิทธิพลทั้งทางอ้อมและผลรวมมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า อธิบายรายละเอียดได้ว่าการปลูกจิตสำนึกมีอิทธิพลทางตรงมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า (0.788) รองลงมาไล่ลำดับคือ การใช้กฎหมาย การประชาสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมชุมชน (0.617) เป็นลำดับท้าย ส่วนตัวแปรที่มีอิทธิพลทางอ้อมมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้าคือ การประชาสัมพันธ์ (0.955) รองลงมาไล่ลำดับคือ การใช้กฎหมาย การมีส่วนร่วมชุมชน และการปลูกจิตสำนึก (0.422) เป็นลำดับท้าย และการประชาสัมพันธ์มีอิทธิพลผลรวมมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า (1.601) รองลงมาไล่ลำดับคือการใช้กฎหมาย การปลูกจิตสำนึก การมีส่วนร่วมชุมชน (1.139) เป็นลำดับท้าย

วิจารณ์

การที่การปลูกจิตสำนึกมีอิทธิพลทางตรงมากที่สุดเพราะการปลูกจิตสำนึกเป็นการให้บุคคลแสดง ออกถึงความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ ค่านิยม และใช้เป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมผ่านประสบการณ์ของบุคคลที่มีต่อการรับรู้ ซึ่งการปลูกจิตสำนึกในความรับผิดชอบของคนในสังคมส่งผลต่อการสร้างความรู้สึทศนคติที่ดีสามารถช่วยลดอุบัติเหตุได้ (Iamtrakul and Chayphong, 2021) จิตสำนึกสาธารณะทางด้านสังคมเป็นความรับผิดชอบต่อบุคคลที่มีต่อครอบครัว การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคม การให้ความเคารพในสิทธิซึ่งกันและกันรวมไปถึงการเลือก

ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคม การปฏิบัติตนตามกฎหมายบ้านเมือง การปฏิบัติตนตามวัฒนธรรม ประเพณีที่มีอยู่ในสังคม (Tamdee *et al.*, 2022) ในที่นี้คือการสร้างการรับรู้ การสร้างการรับรู้ในประเด็นที่ต้องการสร้างจิตสำนึก การใช้ให้เห็นคุณค่า ความสำคัญความจำเป็นที่ต้องตระหนัก การกระตุ้นให้เกิดการคิด การโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับ การชักนำให้นำไปปฏิบัติ หรือการเชิญชวนให้นำไปเผยแพร่ (Yi and Li, 2022) ความตระหนักรู้ในความปลอดภัยบนท้องถนนด้วยการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกตั้งแต่ระดับครอบครัวเป็นแนวทางหนึ่ง ที่ส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ (Surapolchai *et al.*, 2023)

การที่ผลวิเคราะห์ได้ข้อค้นพบว่าการประชาสัมพันธ์มีอิทธิพลทั้งทางอ้อมและผลรวมมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า เนื่องเพราะการประชาสัมพันธ์ข้อมูลความปลอดภัยทางถนนแก่ผู้ใช้ถือเป็นปัจจัยเอื้อที่จำเป็นหรือเกื้อหนุนต่อการลดความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุอย่างมีนัยสำคัญ (Kijpruek *et al.*, 2021) ซึ่งการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์นั้นมีคุณสมบัติโดดเด่นเรื่องของการลดต้นทุน ช่วยลดค่าใช้จ่าย สามารถทำการสื่อสารได้ทุกที่ทุกเวลา โดยมีเนื้อหาทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารให้ข้อเท็จจริงแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้รับสารหรือผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันได้เกิดการรับรู้อยอมรับ เป็นที่รู้จัก เกิดความเชื่อมั่นไว้ วางใจ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีตลอดจนนำไปสู่สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างกัน สอดคล้องกับข้อมูลที่ประชาชนคนเดินเท้าในพื้นที่ถนนหลัมหาวิทยาลัยรามคำแหงส่วนใหญ่เห็นว่าเครื่องมือที่เหมาะสมมากที่สุดเพื่อประชาสัมพันธ์คือ การใช้ YouTube (ร้อยละ 39.4) โดยที่ Ongkrutraksa (2021) ได้ระบุในงานว่าการเปิดรับและทศนคติที่มีต่อโฆษณาในวิดีโอยูทูปของผู้บริโภคมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตอบสนองต่อโฆษณาในวิดีโอยูทูปของผู้บริโภคโดยผลวิจัยพบว่า คลิปของยูทูปเบอร์มีความน่าเชื่อถือต่อการประชาสัมพันธ์ในระดับดี อย่างไรก็ตามการใช้ YouTube

เพื่อประชาสัมพันธ์จะมีข้อจำกัดกับกลุ่มผู้สูงอายุที่อาจเกิดปัญหาการรู้ไม่เท่าทันสื่อ (Suntikul, 2023) การใช้ยูทูปเป็นโซเชียลหรือแอปพลิเคชันที่ให้บริการแลกเปลี่ยนภาพวิดีโอระหว่างผู้ใช้ได้โดยไม่มีค่าใช้จ่ายโดยนำเทคโนโลยีของ Adobe Flash Player มาใช้ในการแสดงภาพวิดีโอ โดยผู้ใช้สามารถเข้าดูวิดีโอต่าง ๆ พร้อมทั้งเป็นผู้อัปโหลดวิดีโอผ่านยูทูปได้โดยไม่มีค่าใช้จ่ายเมื่อสมัครสมาชิก นอกจากนี้ผู้ใช้จะสามารถใส่ภาพ วิดีโอเข้าไปได้ยังสามารถแบ่งปันภาพวิดีโอให้กับผู้ใช้ได้ชมอีกด้วย แต่หากไม่ได้สมัครสมาชิกก็สามารถเข้าไปเปิดดูภาพวิดีโอที่ผู้ใช้คนอื่น ๆ ใส่ไว้ในยูทูปได้แต่มีข้อจำกัดคือไม่สามารถเป็นผู้อัปโหลดวิดีโอได้ การนำยูทูปมาใช้ประชาสัมพันธ์ในทำนองนี้เป็นการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารล่วงหน้าแก่ผู้ใช้พื้นที่ถนนหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง อย่างไรก็ตามการพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์งานปลูกฝังวินัยด้านความปลอดภัยทางถนนควบคู่กับจัดทำวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ประเด็นกลยุทธ์และกลยุทธ์ ตัวชี้วัด และมาตรการระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ จักส่งเสริมให้คนเดินเท้ามีความรู้ความเข้าใจต่อการใช้ชีวิต ปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมที่เกื้อหนุนให้เกิดความปลอดภัยมากขึ้น (Chommanarttikorn *et al.*, 2023) เช่นนี้แล้วการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ควบคู่กับการปลูกฝังวินัยด้านความปลอดภัยแก่คนเดินเท้าจึงมีความสำคัญและส่งผลทางอ้อมและผลรวมต่อมาตรการปลอดภัยคนเดินเท้า

สรุป

ข้อค้นพบที่ได้เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 สรุปได้ความว่าประชาชนที่สัญจรหลังมหาวิทยาลัยรามคำแหงส่วนใหญ่เดินทางเท้าค่อนข้างบ่อยเพื่อจับจ่ายใช้สอย มีความพึงพอใจสภาพแวดล้อมบริเวณนี้ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่เห็นว่าควรปรับปรุงทางเดินเท้าและด้านการใช้กฎหมายกับการจอดรถกีดขวางมากที่สุด คิดเห็นว่า YouTube

คือเครื่องมือที่เหมาะสมมากที่สุดเพื่อประชาสัมพันธ์และปลูกจิตสำนึกในการโน้มน้าวให้ยอมรับและจัดอาสาสมัครมาเป็นส่วนร่วมในชุมชน

ข้อค้นพบที่ได้เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 สรุปได้ความว่าการปลูกจิตสำนึกมีอิทธิพลทางตรงมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัยของคนเดินเท้า ส่วนการประชาสัมพันธ์มีอิทธิพลทั้งทาง อ้อมและผลรวมมากที่สุดต่อมาตรการปลอดภัย

เอกสารอ้างอิง

- Chommanarttikorn, J., P. Polprasert, and N. Chutan. 2023. Development of road safety discipline: Cultivation strategies for youth in school is Kamphaeng Phet province. *Humanities and Social Sciences Journal of Pibulsongkram Rajabhat University* 17(1): 292-308. (in Thai)
- Creswell, J.W. 2014. *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches* (4thed.). Sage, Thousand Oaks, CA.
- Department of Disaster Prevention and Mitigation. 2022. Thailand road safety master plan 2022 – 2027. (Online). Available: <https://lib.nbtc.go.th/book-detail/128327> (December 22, 2023) (in Thai)
- lamtrakul, P. and S. Chayphong, 2021. The study of risk behavior factors affecting road accidents. *NRRU Community Research Journal* 15(3): 30-42. (in Thai)
- Kijpruek, A., R. Noppanatwongsakorn, T., Chamniraikit and K. Manasakorn. 2021. Effectiveness of road accident reduction management of Bang Khen

- police station traffic group. *Journal of Wisdom the Political Science and Multidisciplinary Sciences* 5(6): 79-92. (in Thai)
- Kotaniwong, P., W. Satiennam, T. Satiennam, N. Kronprasert. 2023. Factors affecting pedestrian gap acceptance behavior at mid-block crosswalks in Khon Kaen University. *KKU Research Journal (Graduate Studies)* 23(1): 197-211. (in Thai)
- Nasuriwong, P., K. Chaimoon and W. Satienna. 2017. Black spot intersections in Thailand: Identifying the common safety deficiency issues. *Journal of Industrial Technology Ubon Ratchathani Rajabhat University* 7(2): 49-67. (in Thai)
- National Statistical Office. 2023. Bureau of Policy and Academic Statistics. n.d. Sampling and estimation techniques. (Online). Available: <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/Toneminute/files/55/A3-16.pdf> (December 26, 2023) (in Thai)
- Office of Engineering. 2021. Construction project to improve Ramkhamhaeng 24 road and Hua Mak road. (Online). Available: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER9/DRAWER011/GEN> (December 24, 2023). (in Thai)
- Ongkrutraksa, W. 2021. The influences of marketing communications in YouTube behavior of Generation Z and Y consumer. *Journal of Public Relations and Advertising* 14(1): 1-12. (in Thai)
- Prasith-rathsint, S. 2017. *Creating Measures for Research that are Accurate and Meet International Standards*. Samlada Press. Bangkok. 284 p. (in Thai)
- Puttarat, S., N. Wongprasit, W. Saengsawang, N. Tongthammachart and S. Phongprapan. 2023. The development of crosswalk guidelines according to safety drive traffic policy in the urban area of Eastern Economic Corridor (EEC). *Journal of Health Science* 32(6): 1113-1125. (in Thai)
- Suntikul, W. 2023. Media usage behavior of Thai elderly and appropriate communication for age-friendly cities. *Journal of Public Relations and Advertising* 16(1): 94-115. (in Thai)
- Surapolchai, P., T. Silawan, and C. Noisopa. 2023. Board game development to enhance an awareness in traffic road safety learning in adolescents. *Journal of Social Research* 45(2): 1-33. (in Thai)
- Tamdee, D., Tamdee, P., Senaratana, W. and J. Singkaew. 2022. Preparation for system and mechanism development in responding to ageing society in health region 1. *Journal of Community Development and Life Quality* 10(1): 45-57. (in Thai)
- Yi, L. and T. Li, 2022. Effective strategies to promote the cultivation of public legal consciousness from the perspective of social psychology. *Journal of Environmental and Public Health* 2022(1), doi.org/10.1155/2022/827593

การจัดการข้อพิพาทแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์

Labor Dispute Management Through Reconciliation

เชษฐา นกน้อย*

Chetsada Noknoi*

สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ จ. สงขลา 90000
Department of Business Administration, Faculty of Economics and Business Administration,
Thaksin University, Songkhla 90000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: cnoknoi@hotmail.com

(Received: February 15, 2024; Revised: April 18, 2024; Accepted: May 7, 2024)

Abstract: This article aims to propose approaches for managing labor disputes, a common conflict that can arise in any organization. The goal is to resolve disputes between workers or labor unions and employers through out-of-court methods to reduce the duration, steps, costs, and potential damages to the parties involved. It begins by understanding that labor disputes primarily stem from four main conflicts: psychological conflicts, institutional conflicts, economic conflicts, and non-compliance with laws and workers' rights. The article then discusses relevant theories for dispute management, including negotiation theory, game theory, and problem-solving theory. Subsequently, the article proposes methods for managing labor disputes through conciliatory approaches, such as bilateral negotiations, trilateral negotiations, mediation, and arbitration, to resolve the disputes. It also offers recommendations for preventing potential disputes by fostering effective communication, creating an atmosphere of trust and understanding, developing conflict resolution skills among employees and managers, supporting teamwork, and emphasizing fairness and equality.

Keywords: Dispute management, labor disputes, reconciliation

บทคัดย่อ: บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวทางการจัดการข้อพิพาทแรงงาน ซึ่งเป็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ในทุกองค์กร โดยหวังที่จะสามารถยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างแรงงานหรือสหภาพแรงงานและนายจ้างด้วยวิธีการนอกศาล เพื่อลดระยะเวลา ขั้นตอน ค่าใช้จ่าย และความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับคู่กรณี โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อพิพาทด้านแรงงานว่ามีสาเหตุหลักมาจากความขัดแย้ง 4 ประการ คือ ความขัดแย้งด้านจิตวิทยา ความขัดแย้งจากสถาบัน ความขัดแย้งจากสภาพเศรษฐกิจ การไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและไม่ยอมรับสิทธิของแรงงาน แล้วจึงกล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการข้อพิพาท ซึ่งได้แก่ ทฤษฎีการเจรจา (negotiation theory) ทฤษฎีเกม (game theory) และทฤษฎีการแก้ไข้ปัญหา (problem-solving theory) จากนั้นจึงเสนอแนวทางการจัดการข้อพิพาทแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์ ไม่ว่าจะเป็นการเจรจาแบบทวิภาคี การเจรจาแบบไตรภาคี การไกล่เกลี่ย และการประนีประนอม เพื่อยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้น และยังได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อระงับข้อพิพาทที่อาจขึ้นโดยสร้างการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สร้างบรรยากาศที่เชื่อมั่นและเข้าใจกัน พัฒนาทักษะการแก้ไข้ข้อขัดแย้งของพนักงานและผู้บริหาร สนับสนุนการทำงานเป็นทีม รวมถึงการให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมและความเท่าเทียม

คำสำคัญ: การจัดการข้อพิพาท แรงงาน แนวทางสมานฉันท์

คำนำ

ในองค์กรปัจจุบันการระงับข้อพิพาทด้านแรงงานเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากข้อพิพาทสามารถสร้างปัญหาใหญ่ให้กับองค์กร ทำให้เกิดความไม่พอใจในการทำงาน (Chotechaiporn and Khunthong, 2023) และอาจส่งผลกระทบต่อสมดุลและประสิทธิภาพขององค์กร ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานและนายจ้างเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะ (Jansiri and Dhammahäso, 2020) เมื่อเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ทางกฎหมายอื่น ๆ ในด้านหนึ่งความสัมพันธ์นี้ คือ ความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน เป็นประโยชน์ ตลอดจนอยู่ในลักษณะการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Laungaramsri, 2022) เหมือนกับสองด้านของเหรียญ ซึ่งมักจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ขณะเดียวกันก็อาจจะก่อให้เกิดความไม่ลงรอยกันในความสัมพันธ์ในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อผลิตภาพขององค์กรอีกด้วย ความขัดแย้งระหว่างแรงงานและนายจ้างเกิดขึ้นมาเป็นเวลานานในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก กล่าวคือ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานครั้งใหญ่จากชุมชนเกษตรกรรมไปสู่ชุมชนอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้แรงงานอ่อนแอและเสี่ยงต่อการเป็นผู้ถูกกระทำเพียงฝ่ายเดียว เช่น การแสวงหาผลประโยชน์ การเลือกปฏิบัติ และอื่น ๆ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาได้

ความขัดแย้งทางผลประโยชน์หลายประการในความสัมพันธ์ในการจ้างงาน (Pheryporn and Panyasai, 2021) มักจะเกี่ยวข้องกับค่าจ้าง ชั่วโมงการทำงาน เวลาพัก วันหยุด วันลา ตลอดจนสวัสดิการต่าง ๆ ที่แรงงานควรได้รับ และควรจะมีอยู่ในข้อตกลงการทำงานระหว่างนายจ้างและแรงงาน ทั้งในสัญญาจ้างแรงงานและข้อตกลงเกี่ยวกับการจ้าง อันเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ในการจ้างงาน ซึ่งประกอบด้วยสภาพการทำงานและประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงาน และมีผลผูกพันกับทั้งสองฝ่าย อย่างไรก็ตามข้อพิพาทเกิดขึ้น

ได้เสมอ ทั้งนี้เป็นเพราะภูมิหลังทางการศึกษา สังคม และเศรษฐกิจ ตลอดจนความสนใจของทั้งสองฝ่าย ซึ่งแตกต่างกัน และบางครั้งอาจเป็นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับนายจ้างอยู่บนพื้นฐานของข้อตกลงระหว่างคู่สัญญาที่จะผูกมัดตัวเองกับความสัมพันธ์ในการทำงาน โดยหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์ที่จะมีส่วนร่วมในความสัมพันธ์ในการทำงานอีกต่อไปก็เป็นเรื่องยากสำหรับทั้งสองฝ่ายที่จะรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันเอาไว้ได้

ข้อพิพาทด้านแรงงานอาจเกิดขึ้นโดยมีหรือไม่มีกรณีการละเมิดกฎหมาย ซึ่งโดยทั่วไปมีสาเหตุ 2 ประการ ประการที่หนึ่ง คือ การขาดความเข้าใจในกฎหมาย หรือความเข้าใจที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายแรงงาน สะท้อนให้เห็นในการกระทำของนายจ้างหรือแรงงานที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติทางกฎหมาย ตัวอย่างเช่น นายจ้างจ่ายค่าแรงให้แรงงานต่ำกว่าบทบัญญัติทางกฎหมายว่าด้วยค่าแรงขั้นต่ำ (Lasongyang, 2019; Wongmoolithikorn et al., 2022) หรือนายจ้างไม่ให้วันลาประจำปีตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย (Wongmoolithikorn et al., 2022) หรือแรงงานที่ทำงานล่วงเวลาไม่ได้รับค่าจ้างล่วงเวลาจากนายจ้าง (Sarapong et al., 2021; Wongmoolithikorn et al., 2022) ประการที่สอง คือ การเลือกปฏิบัติในการทำงานโดยนายจ้าง เนื่องจากเพศ เชื้อชาติ หรือศาสนาที่แตกต่างกัน (Theerakosonphong, 2017) เช่น การได้รับค่าจ้างที่ต่ำกว่า การได้รับการพัฒนาฝีมือแรงงานที่น้อยกว่า หรือการถูกกีดกันจากการเข้าสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้น (Noknoi et al., 2017) อย่างไรก็ตามในปัจจุบันข้อพิพาทด้านแรงงานมีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีความจำเป็นที่ต้องสนับสนุนกลไกการระงับข้อพิพาทที่รวดเร็ว ยุติธรรม และราคาถูก การศึกษาเกี่ยวกับวิธีการระงับข้อพิพาทแรงงานจึงเป็นสิ่งสำคัญในการจะสร้างสังคมและองค์กรที่มีความยั่งยืนและสมดุลให้เกิดขึ้น

ข้อพิพาทด้านแรงงาน

กฎหมายเป็นพื้นฐานสำหรับการดำเนินการต่าง ๆ หนึ่งในนั้น คือ การบริหารงานองค์กรอย่างเป็นระบบและมีระเบียบแบบแผน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในองค์กรและในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีสัญชาตญาณในการดูแลรักษาตนเอง (Prungprom, 2021) กล่าวคือ สัญชาตญาณที่จะคงอยู่หรือปรากฏอยู่ในโลก ทั้งที่ในการดำเนินชีวิตประจำวันมักเผชิญกับอันตรายต่างๆ ที่คุกคามการดำรงอยู่ของมนุษย์อยู่เสมอ (Jampawal, 2018) มนุษย์จึงถูกกระตุ้นให้ใช้ความพยายามต่าง ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงหรือต่อสู้และเอาชนะอันตรายเหล่านั้น ทุกสิ่งที่มีมนุษย์จำเป็นต้องใช้ในการดำรงอยู่ เรียกว่าความต้องการ (Hongthong, 2021) ซึ่งเป็นผลประโยชน์

ส่วนบุคคลหรือระหว่างบุคคล อย่างไรก็ตามบางครั้งความสนใจระหว่างบุคคลก็ขัดแย้งกันและนำไปสู่ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ (Kongkan, 2023)

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการทำงานของแรงงาน พบว่า มีแรงงานจำนวนมากที่ต้องประสบกับความไม่ยุติธรรมของรายได้เมื่อเทียบกับปริมาณงาน ชั่วโมงการทำงาน ค่าครองชีพที่สูงขึ้น และสวัสดิการที่ได้รับ อีกทั้งแรงงานยังมีอำนาจต่อรองที่ด้อยกว่านายจ้าง และยังพบการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาคต่อแรงงาน ซึ่งเป็นการกระทำอันไม่เป็นธรรมที่เป็นสาเหตุสำคัญในการเกิดข้อพิพาทแรงงาน (Kasemsamran, 2022) Someran *et al.* (2023) ระบุว่า สาเหตุสำคัญของความขัดแย้งทางด้านแรงงานแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดัง Figure 1 คือ

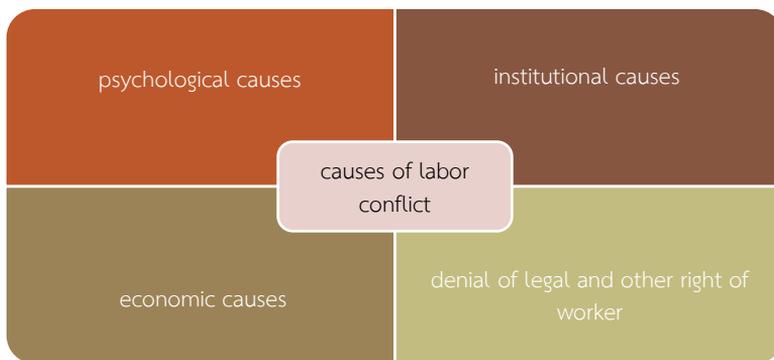

Figure 1. Causes of labor conflict

กลุ่มแรก เป็นความขัดแย้งด้านจิตวิทยา (psychological causes) ประกอบด้วย 1) การใช้ภาวะผู้นำแบบเผด็จการ 2) ความขัดแย้งด้านบุคลิกภาพ 3) ความยากลำบากในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์หรือบุคคล ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง 4) การเข้ามาตราการวินัยอย่างเคร่งครัด และ 5) การเรียกร้องเพื่อให้ได้รับการยอมรับนับถือหรือการยอมรับของลูกจ้าง

กลุ่มที่สอง เป็นความขัดแย้งจากสถาบัน (institutional causes) ประกอบด้วย 1) การไม่ยอมรับสภาพแรงงานของฝ่ายจัดการ 2) ประเด็นของการเจรจาต่อรอง 3) วิธีปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม

และ 4) ความกดดันต่อคนงานที่จะไม่ให้เข้าร่วมกับสหภาพแรงงาน

กลุ่มที่สาม เป็นความขัดแย้งจากสภาพเศรษฐกิจ (economic causes) ประกอบด้วย 1) ข้อกำหนดและสภาพการจ้างงาน ประกอบด้วย จำนวนชั่วโมงการทำงานที่มากเกินไป การทำงานกะดึก ข้อพิพาทเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง การเลิกจ้างพนักงาน การปลดออก การไล่ออก และอื่น ๆ 2) สภาพแวดล้อมในการทำงาน ประกอบด้วย สภาพการทำงานที่ไม่เหมาะสม เช่น ร้อนเกินไป เย็นเกินไป มีฝุ่น หรือมีเสียงดัง เป็นต้น การออกแบบผังของโรงงานและสถานที่ทำงานไม่เหมาะสม มีการ

เปลี่ยนแปลงการออกแบบผลิตภัณฑ์บ่อยจนเกินไป และ 3) ค่าจ้างและสวัสดิการประกอบด้วย ค่าจ้างต่ำ สวัสดิการไม่เหมาะสม ไม่มีการจ่ายโบนัสหรือรางวัลตอบแทนอย่างอื่นเพื่อเป็นการจูงใจ

กลุ่มที่สี่ เป็นการไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย และไม่ยอมรับสิทธิของคนงาน (denial of legal and other right of worker) ประกอบด้วย การดำเนินงานที่เป็นการละเมิดกฎหมายแรงงานและระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และการกระทำที่ไม่เป็นไปตามข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้างงานที่ได้ทำไว้ระหว่างลูกจ้างกับนายจ้าง

การจัดการความขัดแย้งหรือข้อพิพาท เป็นการมุ่งเอาชนะระหว่างคู่กรณีเพื่อให้ตนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ต่อมามีการพัฒนารูปแบบของศาลที่เรียกว่ากระบวนการยุติธรรม อันมีผู้พิพากษาเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท แต่ในบางครั้งการจัดการความขัดแย้งหรือข้อพิพาทไม่อาจแก้ไขปัญหาคงคนในสังคมให้หมดไปได้ อีกทั้งกระบวนการยุติธรรมอาจเกิดความล่าช้า เสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จึงนำไปสู่แนวคิดของการระงับข้อพิพาทด้วยวิธีการอื่น (Dulyapach and Tongkachok, 2022)

พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 เป็นกฎหมายพื้นฐานในการแก้ไขข้อพิพาทระหว่างแรงงานและนายจ้าง อย่างไรก็ตามความพยายามประการหนึ่งที่จำเป็นในการแก้ปัญหา คือ การแก้ปัญหาออกศาล ก่อนที่ข้อพิพาทจะไปที่ศาลแรงงาน คู่กรณีแต่ละฝ่ายไม่ควรนำข้อพิพาทขึ้นศาลในทันที แต่ให้แก้ไขผ่านการสนทนากันฉันมิตร เพื่อให้ได้ฉันทามติร่วมกัน โดยมีทางเลือกในการดำเนินคดีหรือศาลเป็นเส้นทางสุดท้าย ทั้งนี้ความไม่ลงรอยกันระหว่างแรงงานและนายจ้างควรได้รับการแก้ไขอย่างทันท่วงที เพราะจะทำให้กิจการสามารถดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ได้ คำจำกัดความของข้อพิพาทแรงงาน (labour dispute) ตามที่ระบุในมาตรา 5 ของพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.

2518 หมายถึง ข้อขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเกี่ยวกับสภาพการจ้าง ซึ่งอาจเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิ หรือผลประโยชน์ (Vichienchom, 2012) ที่สามารถกำหนดหัวข้อหรือเป็นเรื่องเป็นราวได้ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และมีลักษณะเป็นจริงเป็นจังอันจะมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ มิใช่เป็นเพียงความเห็นที่แตกต่างกันตามปกติทั่วไป และจากการพิจารณาตามพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 ข้อพิพาทแรงงานเกิดขึ้นได้ 2 ประการคือ 1) มีการยื่นข้อเรียกร้องแล้วไม่มีการเจรจาภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด หรือ 2) มีการเจรจาแล้วแต่ตกลงกันไม่ได้ (Sukhothai Thammathirat Open University, 1985)

คำจำกัดความข้างต้นสะท้อนถึงความยุติธรรม ไม่ว่าคนงานจะอยู่ในสภาพแรงงานหรือไม่ก็ตาม หากเกิดข้อพิพาทแรงงานจะยังคงได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ตัวอย่างเช่น ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นเนื่องจากการไม่ปฏิบัติตามสิทธิ เนื่องจากความแตกต่างในการดำเนินการหรือการตีความบทบัญญัติของกฎหมายและข้อบังคับ ข้อตกลงการทำงาน ข้อบังคับของบริษัท ข้อพิพาทเนื่องจากการไม่มีข้อตกลงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพการทำงานในข้อตกลงการทำงาน ข้อพิพาทเรื่องการเลิกจ้าง เนื่องจากไม่มีข้อตกลงเกี่ยวกับการยุติการจ้างงาน ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นข้อพิพาทในกรณีใดสามารถยุติได้ด้วยหลากหลายแนวทาง เพื่อให้ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลลดลง ลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างความสมานฉันท์ในสังคม ลดงบประมาณแผ่นดิน และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข (Chaithongkham, 2021; Pacheeratana and Mallikamarl, 2019) เพราะปัจจุบันมีคดีค้างการพิจารณาอยู่ในศาลเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมของไทยยังประสบปัญหา และการพิจารณาพิพากษาคดีล่าช้าก็มีผลกระทบต่อความยุติธรรมที่คู่กรณีจะได้รับด้วย (Srisopha et al., 2019)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการข้อพิพาท

ในการจัดการข้อพิพาทให้สัมฤทธิ์ผล จำเป็นต้องมีความเข้าใจในทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. ทฤษฎีการเจรจา (negotiation theory) ซึ่งเป็นการหาทางยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นโดยการสนทนาที่มีจุดประสงค์เพื่อจัดการความขัดแย้ง สร้างข้อตกลงระหว่างหลายฝ่าย เพื่อต่อรองเงื่อนไข หรือสนองต่อความพึงพอใจต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิธีหลักเพื่อแก้ไขปัญหา ทั้งนี้การเจรจายังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอีกด้วย (Putthivanit and Ho, 2011) การเจรจาเป็นเรื่องของการเสนอและการสนอง โดยอาจมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล การใช้เหตุผล รวมถึงการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปหรือข้อยุติที่เป็นข้อตกลง ขั้นตอนในการเจรจาจึงประกอบด้วย

- 1) การสื่อความเพื่อให้เข้าใจถึงความต้องการและข้อโต้แย้งของแต่ละฝ่าย การสื่อความอาจเป็นการเขียน การพูด การสื่อด้วยน้ำเสียง หรือกิริยาอาการก็ได้
- 2) การฟัง นักเจรจาที่ดีต้องมีทักษะในการฟังเพื่อให้สามารถสรุปประเด็นข้อโต้แย้งและจับเหตุผลของฝ่ายตรงข้ามได้
- 3) การขจัดความขัดแย้ง เป็นวิธีการเพื่อลดความแตกต่างของการเสนอและการสนอง และสร้างพื้นที่ร่วมในการเจรจา
- 4) การพูด โน้มน้าวใจ นักเจรจาที่มีความสามารถในการโน้มน้าวใจจะสามารถทำให้อีกฝ่ายยอมรับข้อเสนองานของตน ซึ่งนำไปสู่ข้อตกลงได้ง่าย และ
- 5) การอ่าน ภาษากาย ถือเป็นทักษะสำคัญของนักเจรจา เพื่อให้สามารถอ่านความหมายที่แท้จริงจากฝ่ายตรงข้ามเพื่อการประเมินความจริงจากการเจรจา (Niponpittaya, 2018)

2. ทฤษฎีเกม (game theory) กล่าวถึงวิธีการหาทางเลือกที่สอดคล้องกันทั้งสอง โดยองค์ประกอบของเกม ได้แก่ 1) กติกา (rules) หมายถึง ขอบเขตในสิ่งที่ทำได้และทำไม่ได้ 2) ผู้เล่น (agents) หมายถึง ผู้ตัดสินใจซึ่งต้องมีตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป 3) ผลได้ (payoffs) หมายถึง ผลลัพธ์ที่ผู้เล่น

แต่ละฝ่ายจะได้รับซึ่งขึ้นอยู่กับกระทำของผู้เล่นฝ่ายอื่น ๆ 4) กลยุทธ์ (strategies) หมายถึง การตัดสินใจหรือการเลือกอย่างรอบคอบและได้ไตร่ตรองดีแล้ว และ 5) เป้าหมายของเกม (goal) อยู่ ที่ การได้ผลลัพธ์ที่ทำให้ได้ความพอใจสูงสุด (maximized benefit) เท่าที่จะสามารถเป็นไปได้ โดยในช่วงเริ่มต้นการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีเกมส่วนใหญ่มุ่งศึกษาทฤษฎีเกมร่วมมือ (cooperative game theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีวิเคราะห์หากกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับกลุ่มบุคคลโดยสันนิษฐานว่าพวกเขาสามารถตกลงในข้อตกลงระหว่างกัน เพื่อใช้ตัดสินใจให้ได้ผลประโยชน์ร่วมกัน (Intarasap and Benjaoran, 2015)

3. ทฤษฎีการแก้ไขปัญหา (problem-solving theory) เป็นทฤษฎีที่ผู้ที่อยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมเดียวกันต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยทำข้อตกลงกันด้วยความสมัครใจ โดยให้ผู้เข้าร่วมเจรจาทุกคนมีผลประโยชน์ร่วมกันในบางกรณี การแก้ปัญหานั้นประสบผลสำเร็จเป็นเพราะบุคคลผู้นั้นสามารถมองเห็นโครงสร้างโดยรวมทั้งหมดของปัญหา หลักการของทฤษฎีนี้คือ ผู้แก้ปัญหาก็จะต้องได้รับการสนับสนุนให้เกิดการค้นพบธรรมชาติของปัญหาหรือประเด็นหัวข้อที่ต้องการแก้ไข สิ่งที่เป็นช่องว่าง ความไม่ลงรอยกัน หรือสิ่งรบกวนต่าง ๆ ผ่าน 4 ขั้นตอน คือ 1) ทำความเข้าใจปัญหา (understanding the problem) เป็นขั้นที่ต้องวิเคราะห์ทำความเข้าใจปัญหาและระบุส่วนสำคัญที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหา 2) วางแผนแก้ปัญหา (devising a plan) เป็นขั้นที่วาดรูปหรือเขียนความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ถามกับข้อมูลหรือสิ่งที่กำหนดให้ เพื่อกำหนดวิธีการในการหาทางออก 3) ดำเนินการตามแผน (carrying out the plan) เป็นขั้นที่แสดงวิธีทำเพื่อหาทางออกตามวิธีที่วางแผนแก้ปัญหา และ 4) ตรวจสอบทางออก (looking back) เป็นขั้นที่ต้องตรวจสอบทางออกว่าทางออกที่ได้มีความสมเหตุสมผลหรือไม่ และการตรวจสอบทางออกถูกต้องหรือไม่ (Soda et al., 2021)

ทั้งนี้การจัดการข้อพิพาทในแต่ละประเด็นย่อมมีปัญหาที่แตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นประเด็นของกฎหมาย หรือคู่กรณี ซึ่งมักอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการเจรจา (negotiation theory) และทฤษฎีเกม (game theory) ทั้งสิ้น เพื่อให้ตนเองได้รับผลประโยชน์มากที่สุดและให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับผลประโยชน์น้อยกว่า ดังนั้นทางเลือกในการจัดการข้อพิพาทจึงมีความสำคัญอย่างมากเพื่อรักษาระดับความพึงพอใจของคู่กรณี โดยอาจต้องใช้ทฤษฎีเกม (game theory) มาผสมผสานกับทฤษฎีการแก้ไขปัญหา (problem-solving theory) เพื่อจัดการข้อพิพาทที่เกิดขึ้น (Junniyom, 2019)

การจัดการข้อพิพาทแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์

การจัดการข้อพิพาทแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์ คือ วิธีการจัดการกับความขัดแย้งโดยให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และมีความเมตตากรุณากัน โดยอยู่บนหลักการสำคัญ คือ ความเสมอภาคและให้เกียรติซึ่งกันและกัน (Conprasert, 2015) ทั้งนี้เพราะข้อพิพาทด้านแรงงานต่างจากข้อพิพาททั่วไปเมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างคู่กรณี คือ การมีให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าเป็นฝ่ายแพ้หรือชนะคดี (Kotcha and Dhammahāso, 2019) ด้วยแนวทางนี้การจัดการข้อพิพาทด้านแรงงานระหว่างนายจ้างและแรงงาน หรือสหภาพแรงงาน จะผ่านการไตร่ตรองและการตกลงร่วมกันจากทั้งสองฝ่ายเพื่อแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้นผ่านการเจรจา อันเป็นวิธีดั้งเดิมตามธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดจากมนุษย์ทั้งสองฝ่ายหรือกว่านั้นที่ขัดแย้งกันหรือมีข้อพิพาทกัน มีโอกาสได้พูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล ประโยชน์ และความพึงพอใจระหว่างกันโดยตรง โดยปราศจากการแทรกแซงจากบุคคลอื่นหรือระบบอื่นใดที่มีการจัดให้มีขึ้นไม่ว่าจากภาครัฐหรือภาคเอกชน ดังนั้นถ้าสามารถยุติความขัดแย้งได้การเจรจาต่อรองจึงเป็น

การยุติความขัดแย้งที่ค่อนข้างจะทำให้คู่พิพาทสิ้นสุดความขัดแย้งหรือข้อพิพาทได้จริง อันเป็นผลมาจากการที่ทั้งสองฝ่ายรู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรมและความพึงพอใจตามที่ตนเป็นผู้กำหนด รวมถึงสามารถรักษาข้อมูลต่าง ๆ ไม่ให้เผยแพร่ไปอันอาจก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นได้ด้วย อีกทั้งยังเป็นวิธีการที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ประหยัดค่าใช้จ่าย และสะดวกรวดเร็วกว่าวิธีการอื่น (Chottanawat, 2022)

การเจรจาแบบทวิภาคี (bilateral negotiation) ระหว่างแรงงานหรือสหภาพแรงงานและนายจ้าง เป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขข้อพิพาทด้านแรงงาน โดยหากเกิดข้อพิพาทด้านแรงงานขึ้นจำเป็นต้องพยายามแก้ไขด้วยการเจรจาแบบทวิภาคีก่อน (Nil-on *et al.*, 2019) ก่อนที่จะนำข้อพิพาทดังกล่าวขึ้นสู่ศาล อันจะเป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้พูดคุยเพื่อหาทางยุติปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยที่จะมีตัวแทนทั้งจากนายจ้างและสหภาพแรงงาน โดยตัวแทนจะถูกกำหนดตามสัดส่วนและเป็นไปตามข้อตกลงของทั้งสองฝ่าย อย่างไรก็ตามหากการเจรจาแบบทวิภาคีล้มเหลวให้ดำเนินการผ่านการเจรจาแบบไตรภาคี (trilateral negotiation) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการผลักดันมาจากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) การเจรจาแบบไตรภาคี คือ การเจรจาที่มีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องกับแก้ไขข้อพิพาทด้านแรงงาน (Sujarittanan, 2018) โดยทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ประสานงาน หรืออนุญาโตตุลาการ ความพยายามในการระงับข้อพิพาทแบบไตรภาคีนี้สามารถดำเนินการได้เมื่อมีการดำเนินการแบบทวิภาคีแล้ว ทั้งนี้เพราะในบางสถานการณ์จำเป็นต้องมีผู้แทนคนกลางหรือภาครัฐเข้าร่วมหาข้อยุติเพื่อลดความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น (Panthuen and Wongwattanapong, 2022)

การระงับข้อพิพาททางเลือก (alternative dispute resolutions) เป็นกระบวนการระงับ

ข้อพิพาทด้วยวิธีการนอกศาล โดยให้คู่พิพาทได้หาข้อตกลงร่วมกันเพื่อยุติข้อพิพาท โดยมุ่งแก้ไขปัญหาและเยียวยาตามความสมัครใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย คู่พิพาทมีอำนาจในการร่างข้อตกลงร่วมกัน โดยมีผู้ไกล่เกลี่ย (mediator) เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการหาความต้องการที่แท้จริงของทั้งสองฝ่ายเท่านั้น ความตึงเครียดจะน้อยกว่าเมื่อเทียบกับการอนุญาโตตุลาการ หรือศาล เพื่อรักษาความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายไว้ การดำเนินการระงับข้อพิพาทจะเป็นความลับและสามารถจบข้อพิพาทได้อย่างรวดเร็วกว่าการดำเนินคดีทางศาล (Phisuthisuwan and Pratheuangrattana, 2022)

การไกล่เกลี่ย (mediation) เป็นการแก้ไขข้อพิพาทผ่านการปรึกษาหารือโดยผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นกลาง (Pratheuangrattana, 2019) ซึ่งการไกล่เกลี่ยที่กล่าวถึงนี้ไม่ใช่การไกล่เกลี่ยตามกระบวนการที่พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 กำหนด แต่เป็นการไกล่เกลี่ยตามที่พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ระบุ โดยทั่วไปการระงับข้อพิพาทผ่านการไกล่เกลี่ยมีลักษณะสำคัญ คือ ความสมัครใจ ที่คู่พิพาทได้ตกลงยินยอมให้คนกลางหรือบุคคลภายนอกที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีเป็นกลางช่วยในการเจรจา (Pratheuangrattana, 2022) ทั้งนี้การตัดสินใจไกล่เกลี่ยจะขึ้นอยู่กับข้อตกลงของคู่สัญญา และเนื่องจากเป็นที่ต้องการของทั้งสองฝ่าย ผลการตัดสินใจจึงเป็น win-win solution ไม่เป็นทางการและยืดหยุ่น ซึ่งหมายความว่า หากได้รับคำสั่ง คู่กรณีด้วยความช่วยเหลือของคนกลางก็สามารถออกแบบขั้นตอน และกลไกของตนเองได้ การไกล่เกลี่ยไม่ได้มองหว่าใครผิดหรือใครถูก แต่สิ่งสำคัญ คือ การบรรลุผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย มองอนาคตเป็นสิ่งสำคัญ เพราะสาระสำคัญของการไกล่เกลี่ย คือ การรักษาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย เพื่อก้าวไปข้างหน้าโดยไม่มุ่งเน้นที่อดีต และด้วยการไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจึงมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยไม่ขึ้นอยู่กับทนายความ

และการควบคุมของคู่กรณี ผู้ไกล่เกลี่ยไม่สามารถกำหนดเจตจำนงหรือความเห็นของตนเพื่อให้บรรลุข้อตกลง เพราะการแก้ไขข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยเป็นการตัดสินใจของคู่กรณีเอง ทั้งนี้รัฐสามารถแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ไขข้อพิพาทระหว่างแรงงานและนายจ้างได้ (Yuktananda *et al.*, 2017) พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 มาตรา 21 และ 22 ระบุว่า ในกรณีที่ไม่มีผลการเจรจกันภายในกำหนด หรือมีการเจรจกันแล้วแต่ตกลงกันไม่ได้ไม่ว่าด้วยเหตุใดให้ถือว่าได้มีข้อพิพาทแรงงานเกิดขึ้น และให้ฝ่ายแจ้งข้อเรียกร้องแจ้งเป็นหนังสือให้พนักงานประนอมข้อพิพาทแรงงานทราบภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่พ้นกำหนด หรือนับแต่เวลาที่ตกลงกันไม่ได้แล้วแต่กรณี และเมื่อพนักงานประนอมข้อพิพาทแรงงานได้รับแจ้งแล้วให้พนักงานประนอมข้อพิพาทแรงงานดำเนินการไกล่เกลี่ยเพื่อให้ฝ่ายแจ้งข้อเรียกร้องและฝ่ายรับข้อเรียกร้องตกลงกันภายในกำหนด 5 วัน นับแต่วันที่พนักงานประนอมข้อพิพาทแรงงานได้รับหนังสือแจ้ง โดยหากมีการบรรลุข้อตกลงเพื่อแก้ไขข้อพิพาทผ่านทางผู้ไกล่เกลี่ย ข้อตกลงร่วมจะถูกร่างขึ้นซึ่งลงนามโดยคู่กรณีและผู้ไกล่เกลี่ย การไกล่เกลี่ยอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในความพยายามที่คู่กรณีสามารถทำได้ก่อนขึ้นศาล

การระงับข้อพิพาทผ่านผู้ประนีประนอม (conciliator) ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความอันจะเป็นการระงับข้อพิพาทและลดปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาล (Chuwitsakullert, 2017) สำหรับผู้ที่จะทำหน้าที่ผู้ประนีประนอมนั้นต้องเป็นผู้มีศักยภาพเพียงพอจึงจะทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้ โดยศักยภาพที่จำเป็นสำหรับผู้ประนีประนอมประกอบด้วย 1) ศักยภาพด้านการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2) ศักยภาพด้านศิลปะการไกล่เกลี่ย 3) ศักยภาพด้านการวางตัวและการแสดงออกทางสังคม 4) ศักยภาพด้านความรู้ความสามารถ 5) ศักยภาพด้านการรักษาความลับ และ 6) ศักยภาพด้านจริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตน

และครอบครัว (Mantanajaru, 2018) ต้องคัดเลือกจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและเข้าใจปัญหาแรงงาน โดยแท้จริง มิใช่ผู้หนึ่งผู้ใดประสงค์จะเข้ารับการค้าเลือกเป็นผู้ประนีประนอมข้อพิพาทก็เข้ามาโดยง่าย และผู้ประนีประนอมควรรับฟังคนอื่นมากกว่าที่จะแสดงความคิดเห็น เพราะหลักในการทำงานจะต้องให้เวลาในการรับฟังคู่ความเป็นสำคัญ (Srisopha *et al.*, 2019)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการจัดการข้อพิพาทแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์สามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธี ดัง Figure 2 ไม่ว่าจะเป็นการเจรจาแบบทวิภาคี การเจรจาแบบไตรภาคี การไกล่เกลี่ย และการประนีประนอม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายประสงค์ในการยุติข้อพิพาทระหว่างแรงงานและนายจ้าง เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันให้เกิดขึ้น

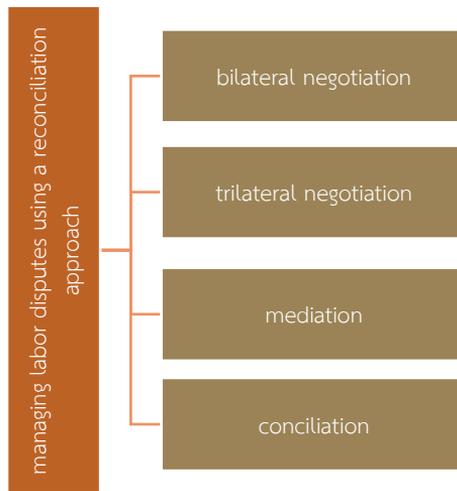

Figure 2. Managing labor disputes using a reconciliation approach

จากการศึกษาการจัดการข้อพิพาทด้านแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์ พบว่า ในแต่ละกรณีมีแนวทางการดำเนินการที่แตกต่างกันออกไป

อย่างไรก็ดีวิธีการที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ การไกล่เกลี่ย รองลงมา คือ การประนีประนอม ดัง Table 1

Table 1. Examples of managing labor disputes using a reconciliation approach in various cases

Study results	Managing labor disputes using a reconciliation approach			
	Bilateral negotiation	Trilateral negotiation	Mediation	Conciliation
Pathawee (2006)			✓	
Thanatngan (2006)	✓	✓	✓	✓
Parinyasutinun (2014)			✓	✓
Siripongtugsin (2018)	✓	✓	✓	
Unjan <i>et al.</i> (2018)			✓	✓
Junniyom (2019)			✓	
Glubwila <i>et al.</i> (2020)	✓	✓	✓	✓
Phisitsakunchai (2022)			✓	
Pusara (2022)	✓	✓	✓	✓

บทสรุป

การจัดการข้อพิพาทด้านแรงงานระหว่างแรงงานและนายจ้างเป็นความพยายามประการหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหานอกศาล ก่อนที่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นจะยากที่หาข้อยุติจนต้องพึ่งกระบวนการทางศาลเท่านั้น โดยแนวทางที่ควรนำมาใช้ คือ การจัดการข้อพิพาทด้วยแนวทางสมานฉันท์ผ่าน 4 วิธีการ คือ การเจรจาแบบทวิภาคี การเจรจาแบบไตรภาคี การไกล่เกลี่ย และการประนีประนอม เพราะเป็นวิธีการที่ไม่ยุ่งยาก ช่วยจำกัดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น ประหยัดค่าใช้จ่าย และรวดเร็วกว่าวิธีการอื่น อันเป็นผลมาจากการนำทฤษฎีการเจรจา (negotiation theory) ทฤษฎีเกม (game theory) และทฤษฎีการแก้ไขข้อพิพาท (problem-solving theory) มาประยุกต์ใช้

ข้อเสนอแนะ

แม้ว่าการจัดการข้อพิพาทแรงงานด้วยแนวทางสมานฉันท์จะเป็นทางเลือกในการจัดการความขัดแย้งระหว่างแรงงานและนายจ้างในกรณีข้อพิพาทเกิดขึ้นแล้ว อย่างไรก็ตามนายจ้างหรือผู้บริหารองค์กรควรสร้างระบบที่จะช่วยป้องกันและระงับข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้น โดยมีแนวทางที่สอดคล้องกับทั้ง 3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง คือ

1. การสร้างการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการระงับข้อพิพาท องค์กรจึงควรสร้างระบบการสื่อสารที่ชัดเจน โปร่งใส และตรงไปตรงมา ซึ่งสามารถช่วยลดความสับสนและความเข้าใจผิดระหว่างพนักงานและผู้บริหารองค์กร

2. การสร้างบรรยากาศที่เชื่อมั่นและเข้าใจกัน จะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานและผู้บริหาร เพราะแม้ว่าแต่ละฝ่ายจะมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน แต่จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการระงับข้อพิพาทแรงงานที่อาจเกิดขึ้นได้

3. การพัฒนาทักษะการแก้ไขข้อขัดแย้งของพนักงานและผู้บริหาร เพื่อให้พวกเขาสามารถเสนอและรับฟังข้อเสนอแนะของแต่ละฝ่ายอย่างเปิดใจ ไม่ด่วนตัดสิน และร่วมกันหาทางแก้ไขข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การสนับสนุนการทำงานเป็นทีม เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยในการระงับข้อพิพาท โดยองค์กรควรสร้างโอกาสให้พนักงานได้ทำงานร่วมกันเพื่อสร้างความสมัครสมานสามัคคี อันจะเป็นหนทางหนึ่งในการลดปัญหาและข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน

5. การให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมและความเท่าเทียม โดยการปรับปรุงระบบและกระบวนการเพื่อให้ทุกคนได้รับการตอบแทนและการจัดการที่เป็นธรรมจากองค์กร ไม่มีอคติหรือการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- Chaithongkham, S. 2021. Mediating criminal disputes. *Interdisciplinary Sripatum Chonburi Journal* 7(3): 14-25. (in Thai)
- Chotechaiporn, P. and A. Khunthong. 2023. Integration of mediation processes on Buddhist peaceful means: A case study of insurance dispute mediation of Office of Insurance Commission. *Journal of MCU Peace Studies* 11(4): 1508-1519. (in Thai)
- Chottanawat, P. 2022. Conflict management and dispute resolution by negotiation. *Rangsit Journal of Law and Society* 4(3): 46-57. (in Thai)
- Chuwitsakullert, T. 2017. Mediation and conciliation case before trial on the regulations of consumer protection committee. *Assumption University Law Journal* 8(1): 139-160. (in Thai)

- Conprasert, N. 2015. Problems of mediation in community justice network a case study on the mediation officers at Khok Samrong Community Justice Center of Khok Samrong district, Lopburi province. *Journal of Integrated Sciences* 12(1): 97-113. (in Thai)
- Dulyapach, K. and K. Tongkachok. 2022. The mediation in the administrative dispute of autonomous university. *Thaksin Law Journal* 10(12): 309-331. (in Thai)
- Glubwila, S., K. Lerwongrat and S. Khruakham. 2020. Comparative study on conflict management and reconciliation of ASEAN countries. *Journal of Behavioral Science for Development (JBSD)* 12(2): 139-157. (in Thai)
- Hongthong, N. 2021. An analysis of Maslow's concept of human's needs through a Buddhist perspective. *Panidhāna Journal* 17(2): 121-151. (in Thai)
- Intarasap, A. and V. Benjaoran. 2015. Approach for allocating a penalty cost of delay in a construction project: A comparison between conventional approach and game theory approach. *UBU Engineering Journal* 8(2): 75-86. (in Thai)
- Jampawal, T. 2018. State anxiety. *Buddhist Psychology Journal* 3(1): 13-20. (in Thai)
- Jansiri, S. and P. H. Dhammahāso. 2020. The relationship building process among labors to enhance peaceful organization by Buddhist peaceful means: A case study of Rayong Cash Inventory Center. *Journal of MCU Peace Studies* 8(Suppl.): S161-S171. (in Thai)
- Junniyom, S. 2019. New approaches to conflict management in suspension contract dispute administrative education case only: Determining how to apply dispute resolution alternative by mediator used in administrative contract. *Journal of Politics, Administration and Law* 11(1): 289-311. (in Thai)
- Kasemsamran, P. 2022. Labour relations and development of dispute resolution in Thailand. *Nitiparitat Journal* 2(1): 25-45. (in Thai)
- Kongkan, S. 2023. Conflict management. *Modern Academic Development and Promotion Journal* 1(2): 36-49. (in Thai)
- Kotcha, M. and P. H. Dhammahāso. 2019. A conciliation process by Buddhist peace means of associate judges: A case study Labour Court Region 2. *Journal of MCU Peace Studies* 7(3): 710-722. (in Thai)
- Lasongyang, W. 2019. Legal issues in the determination of pattern payment for minimum wages in Thailand. *Rangsit Journal of Law and Society* 1(3): 33-48. (in Thai)
- Laungaramsri, P. 2022. Bribe, bribery, and extortion: The grey area of the relationship between the state, capital and transnational migrant workers. *Social Sciences Academic Journal* 34(1): 14-44. (in Thai)

- Mantanajaru, C. 2018. Conciliator development concept for court of justice. *Buddhist Psychology Journal* 3(1): 21-28. (in Thai)
- Nil-on, C., V. Thosuwajinda and B. Boonrith. 2019. The development of industrial relations in Chonburi province. *Kasem Bundit Journal* 20(October): 85-100. (in Thai)
- Niponpittaya, T. 2018. Negotiations in public management. *The Journal of Research and Academics* 1(2): 137-153. (in Thai)
- Noknoi, C., W. Boripunt, K. Boomid and S. Suwitphanwong. 2017. Factors affecting wages of migrant workers in construction industry of Songkhla province. *Journal of Community Development and Life Quality* 5(1): 99-106. (in Thai)
- Pacheeratana, C. and S. Mallikamarl. 2019. Model law on dispute resolution in criminal justice procedure. *Journal of Politics, Administration and Law* 11(3): 577-599. (in Thai)
- Panthuen, S. and K. Wongwattanapong. 2022. Implementation of alternative justice policies through dispute mediation. *Journal of Roi Kaensarn Academi* 7(12): 288-303. (in Thai)
- Parinyasutinun, U. 2014. Restorative justice and conflict management of Khuan So community. *SDU Res. J.* 10(1): 207-221. (in Thai)
- Pathawee, S. 2006. Dispute mediation: Principles and case studies. *Journal of the Parliamentary Ombudsman* 5(1): 61-82. (in Thai)
- Pheryporn, J. and V. Panyasai. 2021. Synthesis of research on conflict management among school administrators. *Journal of Roi Kaensarn Academi* 6(8): 344-358. (in Thai)
- Phisitsakunchai, P. 2022. The restorative justice process in schools. *PCA Journal of Criminology and Social Sciences* 4(2): 80-95. (in Thai)
- Phisuthisuwan, P. and C. Pratheuangrattana. 2022. Restorative justice in the public sector dispute mediation center within educational institutions. *Journal of MCU Peace Studies* 10(2): 580-595. (in Thai)
- Pratheuangrattana, C. 2019. Principle and methods of Buddhist integration that lead to success in mediation. *Journal of MCU Peace Studies* 7(1): 193-212. (in Thai)
- Pratheuangrattana, C. 2022. Opportunities and challenges of dispute mediation at the inquiry stage according to the Dispute Mediation Act B.E. 2562. *Journal of MCU Nakhondhat* 9(7): 150-164. (in Thai)
- Prungprom, W. 2021. Social crisis and ways for good lifestyles. *Journal of Social Religion and Culture* 2(1): 21-28. (in Thai)
- Pusara, A. 2022. The restorative justice process, Houi Han Hmong community in Chiang Rai province. *ARU Research Journal* 9(3): 9-18. (in Thai)
- Putthiwani, C. and S. Ho. 2011. Buyer success and failure in bargaining and its consequences. *Australian Journal of*

- Business and Management Research 1(5): 83-92.
- Sarapong, T., T. Ruyaporn and W. Punsook. 2021. Legal problem in work overtime under the Labour Protection Act, 1998. *Humanity and Social Science Journal*, Ubon Ratchathani University 12(2): 105-127. (in Thai)
- Siripongtugsin, N. 2018. Community conflict resolution via community mediation process of Pru Khuan Kreng community, Nakhon Si Thammarat province. *Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences)* 11(1): 167-176. (in Thai)
- Soda, P., A. Jenjit and K. Treepaiboon. 2021. The effect of learning management based on constructivist theory with Polya problem solving process on learning achievement and mathematics problem solving ability of Mathayom Suksa 1 students. *MBU Education Journal: Faculty of Education* 9(1): 107-123. (in Thai)
- Someran, L., B. Khumhome, K. N. Ferry, A. Sirilatthayakorn and J. Joungrakul. 2023. Creating sound labour relations to prevent and settlement of labour dispute. *Journal of MCU Social Science Review* 12(6): 426-442. (in Thai)
- Srisopha, S., P. Patvivatanasiri and R. Tungjitchareonkul. 2019. Development model of labor dispute mediation in the Central Labor Court. *Suan Dusit Graduate School Academic Journal* 15(1): 1-16. (in Thai)
- Sujarittanan, A. 2018. Social dialogue and ASEAN. *The National Defence College of Thailand Journal* 60(3): 61-68. (in Thai)
- Sukhothai Thammathirat Open University. 1985. Teaching Documents for the Labor Law Course, Section 9.1: Labor Disputes. Nonthaburi. 595 p. (in Thai)
- Thanatngan, C. 2006. Resolving complaints through peaceful means. *Journal of the Parliamentary Ombudsman* 5(1): 123-129. (in Thai)
- Theerakosonphong, K. 2017. Thailand and ratification of the Convention Concerning Discrimination in Respect of Employment and Occupation No. 111 of the International Labour Organization. *Journal of Social Science, Law and Politics* 1(2): 1-25. (in Thai)
- Unjan, P., S. Suwan and S. Srisuantang. 2018. The community restorative justice process: Proposed recommendations based on critical issues and empirical case study. *Journal of Social Work* 26(1): 227-260. (in Thai)
- Vichienchom, W. 2012. Working condition agreements. *Thammasat Law Journal* 41(4): 605-644. (in Thai)
- Wongmoolithikorn, N., S. Inchai, P. Sribun and J. Limmangkur. 2022. Gig Workers: Challenge of government sectors toward administration of Thai Gig Workers under the new normal. *Panya* 29(1): 134-148. (in Thai)

Yuktananda, T., B. Wiroonratch and P. Friestad. 2017. The development potential of mediator in the court: A case study of the Labour Court Region 2. RMUTT Global Business and Economics Review 12(2): 17-32. (in Thai)

เจเนอเรชันแซตกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนวัดดวงแข
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

Generation Z and Community Strengthening in Wat Duangkhae
neighborhood, Pathumwan District, Bangkok

เพ็ญศรี ฉิรินัง¹ และ ธวัชชัย เจริญรัมย์^{2*}

Pensri Chirinang¹ and Thawachai Charoenram^{2*}

¹วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ จ. นครปฐม 73170

¹College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin,
Nakhon Pathom 73170, Thailand

²138 หมู่ 3 ตำบลโชคเหนือ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ 32220

²138, Village No.3, Chok Nuea Sub-district, Lumduan District, Surin 32220, Thailand

*Corresponding author: Email: bsru5424310023@gmail.com

(Received: January 22, 2024; Revised: March 14, 2024; Accepted: May 30, 2024)

Abstract: This research aims to: 1) investigate the problems occurring in Wat Duang Kha community, 2) examine the participation of Generation Z in community strengthening in the Wat Duang Kha neighborhood, and 3) propose strategies to encourage Generation Z to participate in community strengthening. The qualitative study collected data from key informants including staff from the Foundation for Child Development (Duang Kha Center), community committee members, community members, monks, and youth leaders in Wat Duang Kha community, totaling 21 people. The research tools included in-depth interviews, and data were analyzed using thematic analysis. The findings reveal that the Wat Duang Kha community faces various problems: economic, social, cultural, and environmental.. Generation Z hasinvolved in the community's social, cultural and environmental development.. Strategies to promote Generation Z's involvement in strengthening the community include supporting and instilling in them a sense of value and importance of their own community, and organizing the annual “Rong Muang Rueang Yim” event to promote collaboration among Generation Z and all other generations.

Keywords: Generation Z, community strengthening, Wat Duangkhae neighborhood

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มเจเนอเรชันแซตในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนวัดดวงแข และ 3) เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมให้กลุ่มเจเนอเรชันแซตเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (ศูนย์ดวงแข) คณะกรรมการชุมชนและสมาชิกชุมชน พระสงฆ์ และแกนนำเยาวชนในชุมชนวัดดวงแข จำนวน 21 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์แก่นสาร ผลการวิจัย พบว่าชุมชนวัดดวงแขประสบปัญหา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มเจเนอเรชันแซตได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ชุมชนด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม และแนวทางส่งเสริมให้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนและปลูกฝังให้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดที่อาศัยอยู่ในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนตนเอง และการจัดกิจกรรม “รองเมือง เรืองยิ้ม” ในทุก ๆ ปี เพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันระหว่างกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดกับทุก ๆ เจเนอเรชั่น

คำสำคัญ: เจเนอเรชั่นแซด การเสริมสร้างความเข้มแข็ง ชุมชนวัดดวงแข

คำนำ

การพัฒนากรุงเทพมหานครตามแผนพัฒนาระยะเวลา 12 ปี (พ.ศ. 2552- 2563) มุ่งสู่การเป็น “มหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน” เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสุข มีชีวิตที่สมดุลภายใต้บริบทของชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร ซึ่งปัจจุบันชุมชนกรุงเทพมหานคร ที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักกรุงเทพมหานคร รวมจำนวน 2,051 ชุมชน (Visavateeranon and Wibulma, 2016)

ซึ่งในการดำเนินการจัดการเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยมีการกำหนดให้มีคณะกรรมการชุมชนและสมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินการชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นอย่างมีแบบแผนทั้งกายภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม อนามัยและจิตใจ ร่วมกันสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564) ซึ่งเป็นแผนหลักในการพัฒนาประเทศ (Phontip, 2018) Generation Z คือกลุ่มคนที่เกิดตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2538 – 2552 เติบโตและเรียนรู้มาพร้อมความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (Paksa and Jansuwan, 2022) ที่ผ่านมากลุ่ม Generation Z เป็นประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของชุมชนในโครงการต่าง ๆ หรือกิจกรรมจิตอาสาต่าง ๆ การร่วมการจัดการชุมชนในด้านต่าง ๆ ซึ่งการก่อเกิดจิตอาสาในประเทศไทยมีมาเป็นเวลากว่า 10 ปีแล้ว หลังจากเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิซัดเข้าถล่มชายภาคใต้ รูปแบบของจิตอาสาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จากกลุ่มอาสาสมัครในรูปแบบเฉพาะ เช่น สมาชิกมูลนิธิ กาชาด กู้ภัย ฯลฯ กลายเป็น “ใครก็ได้”

ที่เห็นความเดือดร้อนของคนอื่นแล้วต้องการยื่นมือไปช่วยเหลือไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง (Panpeng, 2016)

ชุมชนวัดดวงแขมีลักษณะเป็นชุมชนที่แออัด ซึ่งได้รับการจัดตั้งจากสำนักงานเขตปทุมวัน ให้มีสถานะชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2547 มีพื้นที่ 3 ไร่ (Pathumwan District Office, 2023) บริบทโดยรวมของชุมชนวัดดวงแข ถือว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีการก่อตั้งเป็นลักษณะชุมชนการอยู่ร่วมกัน โดยเริ่มตั้งแต่สมัยเริ่มมีการก่อตั้งสถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง) ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจอีกชุมชนหนึ่งในใจกลางเมือง โดยมีพื้นที่ติดกับสถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง) ในระยะเวลาที่ผ่านมาในการพัฒนาชุมชน มีหลายหน่วยงานและกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ภายนอกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนอย่างเห็นภาพได้ชัดเจนร่วมกับบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเยาวชนในเจเนอเรชั่นแซด ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ในด้านต่าง ๆ เช่น กิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณรอบ ๆ ชุมชนผ่านงานศิลปะ ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกกลุ่มเจเนอเรชั่น ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนวัดดวงแข ตั้งแต่ออดีตจนถึงปัจจุบัน

จากเหตุผลความเป็นมาและความสำคัญที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษา เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข การมีส่วนร่วมของกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนวัดดวงแข แนวทางส่งเสริมให้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะทำการศึกษาต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research design) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการศึกษาเอกสารเพื่อได้มาซึ่งแนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนกลุ่มเจนเอเรชั่นแซดเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวัดดวงแข เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

ระยะเวลาในการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2566 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2567

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) จำนวน 21 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (ศูนย์ดวงแข) จำนวน 2 คน คณะกรรมการชุมชนวัดดวงแข จำนวน 3 คน อดีตประธานชุมชนวัดดวงแขและสมาชิกชุมชนวัดดวงแข จำนวน 7 คน พระสงฆ์วัดดวงแข จำนวน 2 รูป แกนนำเยาวชนในชุมชนวัดดวงแข จำนวน 1 คน และกลุ่มเจนเอเรชั่นแซดจากภายนอกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวัดดวงแข จำนวน 6 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละกลุ่มจากผู้ที่มิบทบาทสำคัญและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวัดดวงแข เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ การสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการและมีขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) กำหนดประเด็นและสร้างข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย 3) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

4) แก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามผู้เชี่ยวชาญให้สมบูรณ์ถูกต้องและ 5) นำแบบสัมภาษณ์ที่ตรวจสอบความถูกต้องเรียบร้อยแล้ว ที่ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้ว มาจัดพิมพ์และนำไปใช้ในการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกในลำดับต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth interviews) บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (Chantavanich, 2005) ซึ่งในการสัมภาษณ์ และผู้วิจัยได้ทำการบันทึกเสียง (tape record) โดยได้ขออนุญาตทำการบันทึกเสียงระหว่างสัมภาษณ์ และจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยแบ่งออก 2 ส่วน คือ การศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องจากหลายแหล่ง รวมถึงสื่ออื่น ๆ เพื่อความครบถ้วน และความเป็นปัจจุบันของข้อมูล และการสืบค้นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่เป็นรายงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนและพัฒนาชุมชนในลักษณะเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาร (thematic analysis) เริ่มต้นจากการจัดระเบียบข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ จากนั้นก็ทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป โดยนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมภาคสนาม ในส่วนที่เป็นคำพูดจากการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ และจากเอกสารที่ได้นำมาสังเคราะห์ โดยให้ความสำคัญทั้งความหมายในภาษา และตีความจากความรู้สึกที่แฝงอยู่ในข้อมูลนั้น ๆ

ในการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation technique) โดยมีรายละเอียดดังนี้ เมื่อได้ข้อมูลมา

จากการสัมภาษณ์และจดบันทึกมาแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องเพียงพอและเชื่อถือได้ของข้อมูลว่าจะสามารถตอบปัญหาของการศึกษาได้อย่างครบถ้วน (Miles and Huberman, 1994) ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ซึ่งจะทำให้การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงและตอบปัญหาการวิจัยโดยการตรวจสอบแหล่งข้อมูลพิจารณาในแหล่งข้อมูลบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ ในการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบจากแหล่งบุคคลมากที่สุด โดยการสอบถามข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างหลายกลุ่มในคำถามเดียวกัน และจากกลุ่มตัวอย่างคนเดียวกันจากแหล่งบุคคลหลาย ๆ คน เพื่อเป็นการยืนยันในข้อมูลที่ได้รับมีความถูกต้องกันหรือไม่

ผลการศึกษา

1. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข

1.1) ปัจจุบันสมาชิกในชุมชนวัดดวงแข กำลังประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ เนื่องจากผลกระทบจากค่าครองชีพที่สูงขึ้น และประสบปัญหาการว่างงานในช่วงสถานการณ์โควิด -19 ระบาด ทำให้รายได้ลดน้อยลง สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ค้าขาย รับจ้าง เช่น ขับรถแท็กซี่ รถมอเตอร์ไซด์ พนักงานรักษาความปลอดภัย และแม่บ้านทำความสะอาด นอกจากนี้และสมาชิกในชุมชนยังได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจในทางอ้อมจากนโยบายการขยายและพัฒนาเมือง ทำให้ผู้คนและแรงงานมีการเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่ใหม่ เช่น การที่สถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง) ได้เปลี่ยนย้ายสถานที่ให้บริการไปที่สถานีกลางบางซื่อในบางส่วน จึงทำให้ชาวชุมชนส่วนใหญ่ที่มีอาชีพรับจ้างหรือค้าขายในบริเวณโดยรอบชุมชนมีรายได้ลดลง เพราะชุมชนวัดดวงแขเป็นพื้นที่ติดกับบริเวณข้างสถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง) ในส่วนการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข

พบว่ามีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองเบื้องต้น ในการปรับตัวให้สอดคล้องกับรายรับรายจ่าย ในสภาพปัญหาเศรษฐกิจที่มีสภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือ การปรับเปลี่ยนอาชีพ การหารายได้เสริมเพิ่มขึ้น เช่น การวิ่งแกร็บ และการนำรถแท็กซี่รถมอเตอร์ไซด์ไปรับจ้างในเขตอื่น ๆ การหาทำเลใหม่ ๆ หรือสถานที่ใกล้เคียงชุมชน เพื่อนำอาหารไปทำการค้าขาย เช่น ไปขายในตลาดเช้าบริเวณหน้าวัด หน้าโรงเรียน นอกจากนี้ยังพบว่าสมาชิกในชุมชนมีการแก้ไขปัญหาด้วยการประหยัดรายจ่ายในครอบครัวมากกว่าเดิม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้และอยู่รอด ของตนเองและครอบครัวที่ในการอาศัยอยู่ในชุมชน

1.2) ปัจจุบันชุมชนวัดดวงแข มีประชาชนอาศัยอยู่น้อยลงกว่าในอดีตอย่างเห็นได้ชัด สืบเนื่องมีการย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมของผู้ที่มาจากอาศัยอยู่ร่วมกับผู้คนในชุมชน ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ระบาด นอกจากนี้ยังมีผู้อาศัยได้ย้ายออกจากชุมชน และมีสาเหตุที่เกี่ยวเนื่องมาจากสภาพปัญหาเศรษฐกิจ จึงทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้ลดน้อยลงตาม สมาชิกในชุมชนวัดดวงแขมีการใช้ชีวิตประจำวันค่อนข้างลำบาก และจำเป็นต้องดิ้นรนและในส่วนการแก้ไขปัญหา พบว่าผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและสมาชิกในชุมชน พยายามร่วมกันสร้างความรักความสามัคคีในชุมชนให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม โดยปลูกฝังความรักสามัคคี และลงมือทำร่วมกันผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินพัฒนาสังคมภายในชุมชนมากกว่าอดีต เช่น การเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลกันและการให้ความร่วมมือกันภายในชุมชน เวลาชุมชนมีกิจกรรมต่าง ๆ

1.3) สมาชิกในชุมชนวัดดวงแข มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม คือ การทำงานรับจ้างและออกไปค้าขายนอกชุมชน สมาชิกที่อาศัยในชุมชนบางส่วนเป็นประชากรแฝงที่เข้ามาเช่าห้องอยู่ภายในชุมชน มีทั้งคนงานที่รับจ้างทั่วไป และแรงงานที่ไม่ได้ทำงานประจำ คนมาหางานทำ รับจ้างเหมา นักเรียน

นักศึกษา รวมไปถึงคนงานต่างด้าว โดยสมาชิกในชุมชนมีการอาศัยเข้าออกเป็นประจำ และมีวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของคนในชุมชนแบบดั้งเดิมกับวัฒนธรรมของผู้มาอาศัยร่วมกับชุมชนจากที่อื่นที่มีความหลากหลาย ในส่วนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน พบว่าผู้นำชุมชนความพยายามให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีการส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมภายในชุมชนผ่านกิจกรรมและประเพณีต่าง ๆ ร่วมกันทุกช่วงวัย วัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดคือการดูแลซึ่งกันและกัน มีการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันในชุมชน มีความห่วงใย มีความรักสามัคคี เป็นหนึ่งเดียวเสมือนคนในครอบครัวภายใน และมีการสืบสานวัฒนธรรมการทำบุญตักบาตรในทุก ๆ เช้าของคนในชุมชน

1.4) ชุมชนวัดดวงแขเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ค่อนข้างเล็กและจำกัด และปัญหาด้านต่าง ๆ ก็มีความเกี่ยวเนื่องกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ค่อนข้างไม่ค่อยเอื้ออำนวยเท่าที่ควร รวมไปถึงเรื่องของความสะอาดด้านสุขอนามัย ห้องน้ำ ขยะมูลฝอย เวลาฝนตกทำให้น้ำท่วมไหลเข้าชุมชน เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เห็นชัด ในส่วนการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข พบว่าชุมชนมีการพัฒนาแก้ไขปรับปรุงปัญหาด้านสภาพสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นตามลำดับ มีการจัดการที่ดีขึ้น หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาช่วยเหลือดูแลแก้ไขร่วมกับชุมชน ในการรักษาความสะอาดที่อยู่อาศัย และบริเวณถนนทางเดินภายในชุมชน มีการจัดระเบียบการวางสิ่งของให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีการนำขยะไปทิ้งในจุดที่ทางสำนักงานเขตปทุมวันจัดวางไว้ให้ และมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนร่วมกับคณะนักศึกษา หรือเยาวชนภายในนอกที่มาจากกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

2. การมีส่วนร่วมของกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนวัดดวงแข

2.1 กลุ่มเจเนอเรชั่นแซด ยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือหรือทำให้เห็นภาพชัดในการขับเคลื่อนสนับสนุนด้านเศรษฐกิจ หรือเข้ามาสนับสนุนทำให้เศรษฐกิจเติบโตภายในชุมชน โดยที่ผ่านมายังไม่มีภาพชัดเจนในการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจภายในชุมชนโดยตรง และอาชีพส่วนใหญ่ของกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดภายในชุมชนวัดดวงแข เป็นลักษณะการประกอบอาชีพอิสระที่มีรายได้ค่อนข้างไม่แน่นอนและอยู่ในช่วงวัยเป็นนักเรียนนักศึกษา

2.2 กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดมีบทบาทและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนวัดดวงแข โดยมีตัวแทนที่มาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และกลุ่มเยาวชนจิตอาสาต่าง ๆ นอกพื้นที่ ที่เข้ามาช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกับชุมชน ซึ่งในการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นกลุ่ม เจเนอเรชั่นแซดจะเข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟัง และพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน สภาพบริบทของพื้นที่ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะ สำหรับบทบาทของเจเนอเรชั่นแซดที่อาศัยอยู่ในชุมชน พบว่ามีส่วนร่วมในการพัฒนาช่วยเหลือชุมชนอย่างเข้มแข็ง เช่น เวลาชุมชนเกิดเหตุด่วนเหตุร้าย หรือมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นที่ทำให้ชุมชนได้รับความเดือดร้อน แกนนำชุมชนเจเนอเรชั่นแซดทั้งภายในแลภายนอกชุมชน มีความตั้งใจและมีความมุ่งหมายร่วมกันเพื่อเปลี่ยนแปลงและยกระดับสภาพบริบทของชุมชนระหว่างคำว่าชุมชน สลัมให้เป็นพื้นที่ชุมชนเพื่อการเรียนรู้

2.3) กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมากในการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม มีการตื่นตัวและอนุรักษ์ไว้ รวมทั้งให้ความร่วมมือกับบุคคลภายนอกและระหว่างชุมชนอื่นในละแวกใกล้เคียง มีการช่วยเหลือผู้คนในชุมชน มีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมที่เป็นประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนา พบได้ว่าเวลาชุมชนมีกิจกรรมในวัน

สำคัญ เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานอุปสมบท งานทอดกฐิน หรืองานศพ กลุ่มเจเนอเรชั่นแซตจะมีความตื่นตัว และให้ความร่วมมือในการสนับสนุนช่วยเหลืองานต่าง ๆ อย่างเห็นภาพชัด นอกจากนี้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซตที่อาศัยอยู่ในชุมชน ได้เอาใจใส่วัฒนธรรมของชุมชนตนเอง พยายามเชิดชูวัฒนธรรมที่ดีงามที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ที่มีความเกี่ยวเนื่องวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่เก่าแก่ของชุมชน ในลักษณะวิถีชีวิตวัฒนธรรมในชุมชนที่ค่อนข้างเล็กมาแต่ดั้งเดิม ให้คงอยู่ตลอดไป

2.4 กลุ่มเจเนอเรชั่นแซตได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมากในการพัฒนาชุมชน ทั้งกลุ่มเจเนอเรชั่นภายนอกและภายในชุมชน ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวมภายในชุมชนและรอบชุมชนดีขึ้น มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการผลักดันให้มีการ

แยกขยะ การให้ความรู้ด้านรักษาสุขภาพอนามัยที่ดีที่ผ่านมาชุมชนได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากกลุ่มนักศึกษาต่าง ๆ ที่มาทำโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้กับชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ กลุ่มเจเนอเรชั่นแซตภายนอกและภายในชุมชนยังได้ร่วมมือการในการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมให้มีความน่าสนใจ และดึงดูดผู้คนภายนอกให้มาเยี่ยมชมชุมชนโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการถนนคนเดิน กิจกรรมวาดภาพกำแพงงานศิลปะประมงเมืองเรื่องยิ้ม (Figure 1) โดยมีการบูรณาการทำงานร่วมกันหลายภาคส่วน ทั้งคณะกรรมการชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน กลุ่มเจเนอเรชั่นแซตภายในภายนอกชุมชน และชุมชนอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ชุมชนวัดดวงแข ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้ครบทุกมิติ โดยใช้กิจกรรมทางงานศิลปะหรือโครงการอื่น ๆ

Figure 1. The creations of community in Rong Muang Ruang Yim Festival work created by Generation Z

3. แนวทางส่งเสริมให้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

จากการได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีข้อเสนอแนะสามารถสรุปได้ 4 แนวทาง ดังนี้

1. ชุมชนวัดดวงแข ควรสนับสนุนส่งเสริมให้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดทั้งจากภายนอกและกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดจากภายในมาร่วมสร้างสรรค์ชุมชน โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดเข้ามามีส่วนร่วม ในขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงชุมชนให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนในบริบทต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาของชุมชนวัดดวงแข ที่ต้องได้รับการแก้ไขในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

2. หน่วยงานภาครัฐหรือสถาบันการศึกษา ควรสนับสนุนอบรมกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนวัดดวงแขอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ในบริบทการศึกษาการทำงานวิจัย เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาที่หลากหลายยิ่งขึ้น

3. ชุมชนวัดดวงแข ควรสนับสนุนและปลูกฝังให้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดที่อาศัยอยู่ในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนตนเอง และร่วมกันสร้างโปรดักส์ให้ชุมชน ชูอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อสื่อสารออกไปให้สังคมภายนอกรับรู้

4. หน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ควรดำเนินการจัดกิจกรรม “รองเมืองเรื่องยิ้ม” ในทุก ๆ ปี ใช้งานศิลปะช่วยพัฒนาชุมชนโดยเน้นให้เป็นกิจกรรมของเยาวชนโดยเฉพาะ ในการสร้างสีสันให้ย่านรองเมืองบริเวณถนนรองเมือง (ติดกำแพงรถไฟหัวลำโพง) เพื่อเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านงานศิลปะที่สะท้อนชุมชน สะท้อนเมือง สะท้อนวิถีชีวิต สะท้อนอาชีพ สะท้อนความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองที่มีความหลากหลาย ซึ่งเป็นกิจกรรม เพื่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนร่วมกันระหว่างกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดกับทุก ๆ เจเนอเรชั่น

อภิปรายผล

การอภิปรายผลในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข การมีส่วนร่วมของกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนวัดดวงแข โดยแบ่งออกเป็นการศึกษาในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม และเพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมให้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำผลที่ค้นพบจากการศึกษามอบอภิปรายผลตามลำดับดังนี้

1. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข

สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกในชุมชนวัดดวงแข กำลังประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ เพราะได้รับผลกระทบจากภาวะค่าครองชีพสูง และประสบปัญหาการว่างงานมาตั้งแต่ช่วงโควิด-19 ระบาด มีปัญหาการมีรายได้ที่ลดน้อยลงกว่าเมื่อก่อน จึงทำให้ชุมชนวัดดวงแขได้รับผลกระทบในการประกอบอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Yoosuk and Boonchaiyapruerk (2022) ที่ได้ทำการศึกษาแนวทางการปรับตัวของชุมชนดั้งเดิมเพื่อความอยู่รอดภายใต้ปรากฏการณ์เจนตริฟิเคชันในเขตพื้นที่ศูนย์กลางธุรกิจใหม่ของกรุงเทพมหานคร รายงานว่า พื้นที่ศึกษามีการขยายตัวและเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มผู้อยู่อาศัยเดิมในเขตพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะประชากรกลุ่มเปราะบางหรือคนในชุมชนที่มีสถานะด้อยกว่า ส่งผลให้ค่าครองชีพเพิ่มขึ้นอย่างมาก ผู้มีรายได้น้อยที่มีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพขาดความเป็นอยู่และขาดคุณภาพชีวิตที่ดี

ในส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนวัดดวงแข มีแก้ไขปัญหาและด้วยตนเองในเบื้องต้น คือการปรับเปลี่ยนอาชีพ การหารายได้เสริมเพิ่มขึ้น การหาทำเลใหม่ ๆ หรือสถานที่ใกล้เคียง

ชุมชนในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังพบว่าสมาชิกในชุมชนวัดดวงแข มีแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการประหยัดรายจ่ายในครอบครัวมากกว่าเดิม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้และอยู่รอด ของตนเองและครอบครัวที่ในการอาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Boonsang *et al.* (2017) ที่ได้ทำการศึกษารูปแบบพัฒนาชุมชนต้นแบบในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อชุมชนอยู่เย็น เป็นสุข รายงานว่า การดำเนินชีวิตในกระแสบริโภคนิยม คนในชุมชน จะต้องลดรายจ่าย ลดความฟุ่มเฟือย สร้างรายได้ และครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้

สภาพปัญหาด้านสังคม ผลการวิจัยพบว่าชุมชนวัดดวงแข มีประชาชนอาศัยอยู่น้อยลงกว่าในอดีตอย่างเห็นได้ชัด สืบเนื่องมีการย้ายถิ่นฐานเดิมของผู้ที่มาอาศัยอยู่ร่วมกับผู้คนในชุมชน และมีสาเหตุที่เกี่ยวข้องมาจากสภาพปัญหาเศรษฐกิจจึงทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้ลดน้อยลงตามสมาชิกในชุมชนวัดดวงแขมีการใช้ชีวิตประจำวันค่อนข้างลำบากและจำเป็นต้องดิ้นรนทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนลดน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Punpuing (2021) ที่ได้ทำการวิจัยศึกษา วิกฤตโควิด-19 กับความเป็นเมือง รายงานว่า ลักษณะของผู้ย้ายถิ่นออกจากเมืองใหญ่แตกต่างกัน ในประเทศไทยคนย้ายถิ่นออกส่วนมากเป็นแรงงานที่มีรายได้ต่ำ เป็นลูกจ้างรายวันทำงานในภาคบริการ เหตุผลที่สำคัญคือการขาดรายได้จากการถูกเลิกจ้างหรือถูกลดชั่วโมงการทำงานรวมทั้งไม่สามารถแบกรับค่าครองชีพในเมืองใหญ่ ในขณะที่ในประเทศสหรัฐอเมริกา คนที่ย้ายออกจากเมืองใหญ่มักเป็นคนมีรายได้สูง จึงสามารถเลือกที่อยู่อาศัยได้อย่างอิสระ เนื่องจากสามารถทำงานจากบ้าน (work from home) ได้ในทุกที่ต้องการอยู่ใกล้ครอบครัว และลดค่าครองชีพด้วยการอาศัยในเมืองเล็ก ๆ ในขณะที่ผู้มีรายได้ต่ำ กว่าจะให้เหตุผลว่า ปัจจัยด้านการเงิน เช่น การสูญเสียงาน

ความต้องการหาถิ่นที่อยู่ใหม่ซึ่งมีค่าครองชีพต่ำกว่า ทำให้ต้องย้ายถิ่นออกจากเมืองใหญ่

ในส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดดวงแข ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและสมาชิกในชุมชนพยายามร่วมกันสร้างความรักความสามัคคีในชุมชนให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม โดยปลูกฝังความรักสามัคคีและลงมือทำร่วมกัน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและยังพบว่าในปัจจุบัน ชุมชนมีการพัฒนาด้านสังคมในการอยู่ร่วมกันและมีส่วนร่วมในการด้านพัฒนาสังคมภายในชุมชนมากกว่าอดีต เช่นการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันและการให้ความร่วมมือกันภายในชุมชนเวลาชุมชนมีกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pharcharuen *et al.* (2022) ที่ได้ทำการศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านโป่งกุ่ม ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอตอสะแกเขตจังหวัดเชียงใหม่ รายงานว่า ผู้นำชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทั้งบทบาทด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม บทบาทดังกล่าว สามารถที่จะแก้ไขปัญหาการว่างงาน ปัญหายาเสพติด รวมทั้งเกิดการรวมกลุ่มสามารถสร้างอาชีพและเกิดรายได้ในชุมชน โดยการให้ชุมชนตัดสินใจแก้ไขปัญหามาจัดการกับปัญหาด้วยพลังของคนในชุมชน ตลอดจนบทบาทการอนุรักษ์และส่งเสริมสนับสนุนโดยการให้คุณค่าและความสำคัญกับหลักปฏิบัติศาสนกิจและวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งสะท้อนออกในด้านภาษา ศาสนา การแต่งกาย และกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ

สภาพปัญหาด้านวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนวัดดวงแข มีการดำเนินชีวิตอาชีพแบบดั้งเดิมคือการรับจ้างและออกไปค้าขายนอกชุมชนและมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในการดำเนินชีวิตมีค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ชุมชนมีพื้นที่ภายในชุมชนที่จำกัด และที่ผ่านมาในอดีตชุมชนยังมีลักษณะมีการอาศัยแบบประชากรแฝงเป็นชุมชนทางเลือกในการที่เข้ามาเช่าห้องอยู่ภายในชุมชน มีทั้งคนงานที่

รับจ้างทั่วไป และแรงงานที่ไม่ได้ทำงานประจำ คนมาหางานทำ รับจ้างเหมา นักเรียน นักศึกษารวมไปถึงแรงงานต่างด้าว ร่วมอาศัยอยู่ด้วยในการเช่าห้องในชุมชน มีวัฒนธรรมค่อนข้างผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของคนในชุมชนแบบดั้งเดิมกับวัฒนธรรมของผู้มาอาศัยร่วมกับชุมชนจากที่อื่นค่อนข้างมีความหลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phitongngam *et al.* (2018) ที่ได้ทำการศึกษาพุ่มเรียง: บริบทชุมชนฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม รายงานว่า บริบทชุมชนพุ่มเรียงในภาวะการณเปลี่ยนแปลงบริบทด้านสภาพกายภาพของชุมชน ในอดีตพุ่มเรียงเคยเป็นเมืองท่าสำคัญและเป็นศูนย์กลางของการปกครอง ด้านสังคมวัฒนธรรมทั้งชาวไทยพุทธชาวไทยมุสลิมและชาวไทยเชื้อสายจีนให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสและมีความใกล้ชิดกับวัดและมีศรัทธาอย่างยิ่ง

ในส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านวัฒนธรรมในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนวัดดวงแข ได้ให้ความสำคัญและมีความพยายามให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีการส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมภายในชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของประเพณีต่าง ๆ ร่วมกันทุกวัยและวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดคือการดูแลซึ่งกันและกัน มีการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ในชุมชน มีความห่วงใย มีความรักสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวเสมือนคนในครอบครัว และมีการสืบสานวัฒนธรรมการทำบุญตักบาตรในทุก ๆ เช้าของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lerdanapipat and Thawepetch (2015) ที่ได้ทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพของชุมชนหัวเวียงใต้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของสังคม รายงานว่า ชุมชนมีความตระหนักและให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วม จนนำไปสู่แผนงานและแนวทางการพัฒนาคุณภาพของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม จนเกิดการขยายผลไปสู่ชุมชนรอบข้าง ทั้งนี้การวางแผนและพัฒนาชุมชนต้องการการมีส่วนร่วม

จากประชากรทุกเพศทุกวัยเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องจนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน นอกจากนี้ชุมชนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน

สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันชุมชนวัดดวงแข มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะอนามัย ปัญหการจัดการขยะ เพราะพื้นที่ในชุมชนเป็นพื้นที่แออัดและชุมชนมีพื้นที่จำกัด จึงทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมไม่ค่อยเอื้ออำนวยเท่าที่ควรในด้านกายภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gerdmeesuk (2017) ที่ได้ทำการศึกษามีส่วนร่วมในการจัดการธนาคารขยะของชุมชนวัดบูรณาวาส เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร (ระยะที่ 1) รายงานว่า ผลการวิจัยในระยะแรกพบว่า ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมของการจัดการขยะเพื่อลดภาวะโลกร้อน ก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย

ในส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า มีการพัฒนาแก้ไขปรับปรุงปัญหาด้านสภาพสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นตามลำดับ หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือดูแลแก้ไขร่วมกับชุมชน ในการรักษาความสะอาดที่อยู่อาศัยและบริเวณถนนทางเดินภายในชุมชน มีการจัดระเบียบการวางสิ่งของให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีการนำขยะไปทิ้งในจุดที่ทางสำนักงานเขตปทุมวันจัดวางไว้ให้ และมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนร่วมกับคณะนักศึกษาหรือเยาวชนภายในนอกที่มาทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ariyawong *et al.* (2024) ที่ได้ทำการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง รายงานว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้การบริหารจัดการขยะประสบผลสำเร็จได้แก่การจัดการขยะต้นทาง กลางทาง ปลายทาง และสิ่งสำคัญคือ เกิดนักวิชาการชุมชนด้านการจัดการขยะที่

เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ชุมชนอื่น ขยายผลสร้างเครือข่ายชุมชนปลอดภัย

2.การมีส่วนร่วมของกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนวัดดวงแข

ด้านเศรษฐกิจ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันกลุ่มเจเนอเรชั่นแซด ยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือหรือทำให้เห็นภาพชัดในการขับเคลื่อนสนับสนุนในเศรษฐกิจ จากรายได้ จากการประกอบอาชีพ หรือเข้ามาสนับสนุนทำให้เศรษฐกิจเติบโตภายในภายในชุมชนโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sinsuwan (2015) ที่ได้ทำการศึกษาการเลือกประกอบอาชีพของนักเรียนโรงเรียนธรรมจารินิวทยา รายงานว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกประกอบอาชีพ ในอนาคตของนักเรียนโรงเรียนธรรมจารินิวทยานั้น ปัจจัยที่มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อการที่นักเรียนจะเลือกประกอบอาชีพในอนาคต ได้แก่ ภูมิหลังของนักเรียนและความต้องการต่าง ๆ ในอนาคตที่แต่ละคนย่อมจะมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันไปตามแต่ภูมิหลังของชีวิตและความต้องการในอนาคตของแต่ละตัวบุคคลนั้น ๆ ชีวประวัติ/ภูมิหลังของนักเรียนโรงเรียนธรรมจารินิวทยานี้ที่มาจากแตกต่างกันไป ความนึกคิด ความเชื่อและพฤติกรรมที่แสดงออกมาแตกต่างกัน

กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดมีบทบาทและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนวัดดวงแข โดยมีตัวแทนที่มาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และกลุ่มเยาวชนจิตอาสาต่าง ๆ นอกพื้นที่ ที่เข้ามาช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกับชุมชน ซึ่งในการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นกลุ่มเจเนอเรชั่นแซดจะเข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟัง และพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน สภาพบริบทของพื้นที่ของชุมชน โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะ สำหรับบทบาทของเจเนอเรชั่นแซดที่อาศัยอยู่ในชุมชน พบว่ามีส่วนร่วมในการพัฒนาช่วยเหลือชุมชนอย่างเข้มแข็ง เช่น เวลาชุมชนเกิดเหตุด่วนเหตุร้ายหรือมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นที่ชุมชนได้รับความเดือดร้อน แกนนำชุมชนเจเนอเรชั่นแซดทั้งภายใน

และภายนอกชุมชน มีความตั้งใจและมีความมุ่งหมายร่วมกันเพื่อเปลี่ยนแปลงและยกระดับสภาพบริบทของชุมชนระหว่างคำว่าชุมชนสลัมให้เป็นพื้นที่ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Poonthawe and Nuntaboot (2017) ที่ได้ทำการศึกษาการพัฒนาาระบบจิตอาสาของเยาวชนโดยชุมชน รายงานว่า 1) ลักษณะกิจกรรมอาสาของเยาวชน แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมอาสา ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านสังคม 2) เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่นำไปสู่การทำกิจกรรมอาสา คือ จากปัญหาและความต้องการของพื้นที่ นโยบายของพื้นที่และนโยบายของชาติ การทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนร่วมกับผู้ใหญ่ และการร่วมกิจกรรมของชุมชน

ด้านวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมากในการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม มีการตื่นตัวและอนุรักษ์ไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งมีการให้ความร่วมมือกับบุคคลภายนอกและระหว่างชุมชนอื่นในละแวกใกล้เคียง มีการช่วยเหลือผู้คนในชุมชน และมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมที่เป็นประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนา เช่นกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานอุปสมบท งานทอดกฐิน หรืองานศพ กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดจะมีความตื่นตัว และให้ความร่วมมือในการสนับสนุนช่วยเหลืองานต่าง ๆ อย่างเห็นภาพชัด นอกจากนี้กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดที่อาศัยอยู่ในชุมชนได้เอาใจใส่วัฒนธรรมของชุมชนตนเอง พยายามเชิดชูวัฒนธรรมที่ดีงามที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ที่มีความเกี่ยวเนื่องวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่เก่าแก่ของชุมชน ในลักษณะวิถีชีวิตวัฒนธรรมในชุมชนที่ค่อนข้างเล็กมาแต่ดั้งเดิมให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tepsing (2019) ที่ได้ทำการศึกษาลักษณะวิถีอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวพุทธ ตำบลหน้าถ้ำจังหวัดยะลา รายงานว่า มี 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) การร่วมกิจกรรมเพื่อสืบทอดประเพณี ดังเช่นพิธีการ

บนบาน การทรมัผ้าพุทธไสยาสน์ และการเวียนเทียน รอบพระพุทธรูปไสยาสน์ 2) การถ่ายทอดวัฒนธรรม ชุมชนแก่ผู้อื่น ทั้งในและนอกระบบการศึกษา 3) การรวมกลุ่มตั้งศูนย์วัฒนธรรมชุมชน เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น สื่อกลางหรือหน่วยประสานด้านการท่องเที่ยว 4) การปกป้องพื้นที่ วัฒนธรรม จัดชุดรักษาการณ์เมื่อมีกิจกรรมและเวรยามกลางคืน และ 5) การรักษาสิ่งแวดล้อมพื้นที่ วัฒนธรรม ส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยทุกรูปแบบ มีหน่วยงานรัฐช่วยเหลือ

ด้านสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า ในกลุ่ม เจเนอเรชันแซตได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมากในการ พัฒนาชุมชนทั้งกลุ่มเจเนอเรชันภายนอกและภายใน ชุมชน ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวมภายในชุมชน และรอบชุมชนดีขึ้น มีความสะอาดเป็นระเบียบ เรียบร้อย มีการผลักดันให้มีการแยกขยะ การให้ ความรู้ด้านรักษาสุขภาพอนามัยที่ดี ที่ผ่านมาชุมชน ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากกลุ่มนักศึกษาต่าง ๆ ที่มาทำโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้กับชุมชน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ กลุ่มเจเนอเรชันแซต ภายนอกและภายในชุมชนยังได้ร่วมมือในการ สร้างสรรค์สภาพแวดล้อมให้มีความน่าสนใจและดึงดูด ผู้คนภายนอกให้มีเยี่ยมชมชุมชนโดยผ่านกิจกรรม ต่าง ๆ เช่น โครงการถนนคนเดิน กิจกรรมวาดภาพ ศิลปะบนกำแพงบริเวณถนนหน้าชุมชน “งานศิลปะ ร่องเมืองเรื่องยิ้ม” โดยมีการบูรณาการทำงานร่วมกัน หลายภาคส่วน ทั้งคณะกรรมการชุมชน หน่วยงาน ภาครัฐ เอกชน กลุ่มเจเนอเรชันแซตภายในภายนอก ชุมชน และชุมชนอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงชุมชนวัดดวงแข ใน การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้ครบทุกมิติ โดยใช้ กิจกรรมทางงานศิลปะหรือโครงการอื่น ๆ ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phoochinda and Noothimthong (2014) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัย การ จัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองและชุมชนชนบทโดย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รายงานว่า การ จัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนประสบผลสำเร็จได้นั้น เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ การที่มีบุคลากรมีความรู้

ความสามารถ ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารพร้อมทั้ง มีความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การได้รับงบประมาณสนับสนุน การมีภาคีเครือข่าย มี การวางแผนการดำเนินการและการจัดโครงสร้าง ผู้รับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

3.แนวทางส่งเสริมให้กลุ่มเจเนอเรชันแซตเข้ามามี ส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1. ชุมชนวัดดวงแข ควรมีการสนับสนุน ส่งเสริมให้กลุ่มเจเนอเรชันแซตทั้งภายนอกและ เจเนอเรชันแซตภายในมาร่วมสร้างสรรค์ชุมชน โดย เปิดโอกาสให้กลุ่มเจเนอเรชันแซตเข้ามามีส่วนร่วม ใน ขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงชุมชนให้เกิดความยั่งยืนของ ชุมชนในบริบทต่างๆที่เป็นปัญหาของชุมชนวัดดวงแข ที่ต้องได้รับการแก้ไขในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

2. หน่วยงานภาครัฐหรือสถาบันการศึกษา ควรมีการสนับสนุนและส่งเสริม ให้กลุ่มเจเนอเรชัน แซต ที่มีสถานะเป็นนักเรียนนักศึกษา เข้ามาจับบทบาท ในการพัฒนาชุมชนวัดดวงแข อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในบริบทการศึกษาการทำงานวิจัยเพื่อหา แนวทางในการพัฒนาที่หลากหลายยิ่งขึ้น

3. ชุมชนวัดดวงแข ควรมีนโยบายสนับสนุน และปลูกฝังให้ทุกเจเนอเรชันแซตที่อาศัยอยู่ในชุมชน ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนตนเอง และร่วมกันสร้างโปรดักส์ให้ชุมชน ชูอัตลักษณ์ของ ตนเอง เพื่อสื่อสารออกไปให้สังคมภายนอกรับรู้

4. หน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิเพื่อการพัฒนา เด็ก และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ควรมีการดำเนินการ จัดกิจกรรมรณรงค์เรื่องยิ้ม ในทุก ๆ ปี ซึ่งมี วัตถุประสงค์การใช้งานศิลปะช่วยพัฒนาชุมชน สร้างสีสันให้ย่านรองเมือง บริเวณถนนรองเมือง (ติดกำแพงรถไฟหัวลำโพง) เพื่อเป็นการสร้างเสริม ความเข้มแข็งของชุมชนผ่านงานศิลปะที่สะท้อน ชุมชน สะท้อนเมือง สะท้อนวิถีชีวิต สะท้อนอาชีพ สะท้อนความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเมือง ที่มีความหลากหลาย ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนา พื้นที่

สรุป

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนวัดดวงแข สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ด้วยตนเองในเบื้องต้น กลุ่มเจเนอเรชั่นแซดได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการร่วมแก้ไขปัญหาภายในชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยมีคณะกรรมการชุมชน หน่วยภาครัฐ เอกชน ให้การสนับสนุนช่วยเหลือหรือมอบทุนทรัพย์ต่าง ๆ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ และโครงการจิตอาสา ในการเข้ามาร่วมพัฒนาชุมชนของกลุ่มเจเนอเรชั่นแซด โดยเฉพาะด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนวัดดวงแข แนวทางที่ได้จากการศึกษาวิจัย สามารถนำไปปรับใช้หรือเป็นแนวทางเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Ariyawong, P., N. Ekbang, P. Surin, A. Thipboonrat and N. Chuangjem. 2024. Waste management guidelines for local government organizations, a case study of Phichai Municipality, Lampang Province. *Journal of Community Development and Life Quality* 12(1): 70-84. (in Thai)
- Boonsang, S., W. Sanlum, N. Monthon and N. Pukratok. 2017. A community model development applying the idea of sufficiency economy for happiness community. *NRRU Community Research Journal* 11(2): 9-20. (in Thai)
- Chantavanich, S. 2005. *Qualitative Research Methods*. Chulalongkorn University Press, Bangkok. 233 p. (in Thai)
- Gerdmeesuk, P. 2017. Participation in the management of community banks refuse Wat Puranawath T h a w i Watthana Bangkok (Phase 1). *Academic Journal Bangkokthonburi University* 6(2): 92-101. (in Thai)
- Lerdanapipat, S. and P. Thawepetch. 2015. Guidelines for physical development of Hua Wiang Tai community through the social participatory process. *Academic Journal: Faculty of Architecture, K h o n K a e n University* 14(2): 113-126. (in Thai)
- Miles, M. B. and A. M. Huberman. 1994. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. 2nd ed. SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks, California. 388 p.
- Phoochinda, W. and S. Noothimthong. 2014. Environmental management in urban and rural areas based on the philosophy of sufficiency economy. *Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University* 33(6): 110-122. (in Thai)
- Poonthawe, P. and K. Nuntaboot. 2017. Volunteering spirit in youth: A community developed model. *Journal of Nursing and Health Care* 35(4): 42-51. (in Thai)
- Punpuing, S. 2021. COVID-19 crisis with urbanity. *Population and Development Newsletter* 42(1): 1-2. (in Thai)
- Phacharuen, W., S. Techatanminasakul, S. Saengsupho, and N. Naprathansuk. 2022. The role of local community leaders in strengthening and sustainability according to the

- philosophy of sufficiency economy of Ban Pong Kum community Tambon Pa Miang Doi Saket district Chiang Mai province. *Journal of Peace Periscope* 3(2): 1-12. (in Thai)
- Phiutongngam, S., J. Srinoosud, V. Tikam, J. Setthaploy, A. Nupra-in and N. Maichui. 2018. Phumriang: Community's context, economic base, and cultural capital. *Journal of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University* 10(2): 353-375. (in Thai)
- Panpeng, Y. 2016. Communication on supporting volunteer-spirited youth in eastern university of Thailand. *Sripatum Chonburi Academic Journal* 12(4): 14-23. (in Thai)
- Phontip, K. 2018. The 12th national economic and social development plan and nurse role in health development. *Journal of Health and Nursing Education* 24(1): 143-150. (in Thai)
- Paksa, P. and N. Jansuwan. 2022. Learning management with student-centered learning for generation Z learners. *Journal of Graduate Research* 13(2): 1-12. (in Thai)
- Pathumwan District Office(2023. Community information. Weaving. (Online). Available:<https://webportal.bangkok.go.th/pathumwan/page/sub/2345> (August 1, 2023). (in Thai)
- Sinsuwan, K. 2015. Career choices of Dharmajarineevidhaya school's students. *Ramkhamhaeng Research Journal of Humanities and Social Sciences* 18(2): 1-14. (in Thai)
- Tepsing, P. 2019. Approaches to cultural heritage conservation of the Buddhist community in Natham subdistrict, Mueang district, Yala province. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University* 27(53): 23-46. (in Thai)
- Visavateeranon, A. and S. Wibulma. 2016. Strong communities for creating communities sustainability in Bangkok Metropolitan: Success indicators and lessons in community. *Srinakrinwirot Research and Development Journal of Humanities and Social Sciences* 8(15): 182-194. (in Thai)

คุณภาพชีวิตเยาวชนท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Quality of Life of Youth Amid Unrest in Three Southern Border Provinces

อิรฟาน เจ๊ะอุบง^{1*} และ अबดุลเลาะ เจ๊ะหลง²

Irfan Che-ubong^{1*} and Abdullah Chelong²

¹สาขาวิชาชุมชนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จ. สงขลา 90110

¹Department of Community Studies, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, SongKhla, 90110, Thailand

²สาขาวิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จ. สงขลา 90110

²Department of Society, Culture, and Human Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, SongKhla, 90110, Thailand

*Corresponding author: E-mail: 6311110292@psu.ac.th

(Received: January 4, 2024; Revise: February 13, 2024; Accepted: April 26, 2024)

Abstract: The purpose of this qualitative research is to study the quality of life for youth amid the unrest in the three southern border provinces. The data were collected from in-depth interviews and participant observations, involving the key informants, consisting of 5 groups with a total of 17 participants. The process of examining data through data triangulation involves asking the same questions to different individuals at different times and locations. Subsequently, the data is analyzed to generate summaries and descriptive analyzed reports. The data indicated that the unrest in the three southern border provinces has had an impact on the quality of life of youth in the region for 7 aspects; health and sanitation effects to body, mental health, emotions, consciousness and having good consumption of nutrition, education plays an important role in improving the quality of youth life, working life a mother who used to be a follower must adapt to become a leader and work to support the family, household economy this affects the decreased family financially suddenly, family life the relationship of family will not be the same as ordinary families, living environment resulting in a sense of vulnerability and fear in both life and property aspects, and public sector management there are assistance and healing processes, including peaceful median processes to solve unrest events to is calm again.

Keywords: Quality of life, youth, three southern border provinces

บทคัดย่อ: การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตเยาวชนท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงประกอบด้วย 5 กลุ่ม จำนวน 17 คน ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) โดยการถามซ้ำตัวบุคคล แต่ต่างเวลา สถานที่ และหลายบุคคลในประเด็นคำถามเดียวกัน จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างบทสรุป และรายงานผลเชิงวิเคราะห์พรรณนาผลการวิจัยพบว่า เหตุการณ์ความไม่สงบส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเยาวชนในพื้นที่ ดังนี้ 1) ด้านสุขภาพอนามัย ส่งผลกระทบต่อมีร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา รวมถึงการมีโภชนาการที่ดี 2) ด้านการศึกษา การศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน 3) ด้านชีวิตการทำงาน คุณแม่ที่เคยเป็นผู้ตามต้องปรับตัวเป็นผู้นำ

และทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัว 4) ด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน ส่งผลให้รายได้ในครอบครัวลดลงอย่างกะทันหัน 5) ด้านชีวิตครอบครัว ครอบครัวไม่มีความสมบูรณ์เหมือนครอบครัวทั่วไปในสังคม 6) ด้านสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต ส่งผลให้เกิดความกลัว หวาดระแวง ในการดำรงชีวิตประจำวันทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน และ 7) ด้านการบริหารจัดการของรัฐ มีกระบวนการช่วยเหลือเยียวยา และจัดกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพในการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ให้กลับมาสงบสุขอีกครั้ง

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต เยาวชน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำนำ

นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2547 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นอย่างยาวนานจวบจนถึงปัจจุบัน เป็นผลให้เกิดความสูญเสีย เกิดความหวาดระแวง วิตกกังวล หวาดกลัว ไม่มั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไป (Cheuseng, 2015) โดยศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ รายงานข้อมูลสถิติสะสมเหตุการณ์ชายแดนใต้ที่เกิดขึ้น นับตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 ถึงเดือนสิงหาคม 2566 เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งหมด 22,166 ครั้ง มีผู้ได้รับบาดเจ็บ 13,968 คน เสียชีวิต 7,520 คน ในที่นี้รวมไปถึงเด็กและเยาวชนด้วย (Institute for Peace Studies, 2023) ลักษณะของความรุนแรงที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้สร้างความเสียหายในหลายมิติทั้งทางด้านสังคม กายภาพ และทางด้านจิตใจ (Rattakul, 2017) ภาพสะท้อนหนึ่งซึ่งเป็นผลกระทบที่ชัดเจนจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ผู้ที่เสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงวัยเจริญพันธุ์และเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง (Southern Observation Center, 2012) ทำให้มีหญิงหม้ายและเด็กกำพร้าจำนวนมากไม่น้อยจากการสูญเสียหัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นกำลังหลักและความหวังของครอบครัว และส่งผลกระทบต่อตรงไปถึงความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตของกลุ่มเด็กและเยาวชน นำไปสู่ปัญหาทางจิตใจ ความไม่ปลอดภัยในชีวิต รวมถึงการพัฒนาทักษะชีวิตอื่น ๆ ตามมาอีกด้วย

ความรุนแรงที่เกิดในลักษณะดังกล่าว มักจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เกิดเหตุ กล่าวคือเหตุการณ์รุนแรงที่ดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องส่งผลให้เยาวชนมีโอกาสเผชิญกับความเสี่ยงต่อการเกิดโรคเครียดภายหลังเผชิญเหตุการณ์สะเทือนขวัญ (posttraumatic stress disorder: PTSD) ได้ ในอนาคต (Hataiyusuk *et al.*, 2020) ซึ่งภาวะผิดปกติทางจิตใจภายหลังภัยอันตรายเป็นภาวะของความกลัว ความวิตกกังวลทางด้านจิตใจที่มักเกิดขึ้นกับบุคคลผู้ที่ประสบพบเห็น หรือเป็นพยานในเหตุการณ์รุนแรงที่มีอันตรายถึงชีวิต รายงานวิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ความรุนแรงและความไม่สงบหลายเรื่องระบุว่า เหตุการณ์ความรุนแรงและความไม่สงบส่วนใหญ่ส่งผลต่อสุขภาพจิตของเด็กและวัยรุ่น ดังเช่นงานวิจัยของ Panyayong and Juntalasena (2009) พบว่า ปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียนในพื้นที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง โดยมีอาการ PTSD ร้อยละ 21.9 และรายงานอีกหลายเรื่องที่มีการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน อีกนัยหนึ่งปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่มีความยืดเยื้อเรื้อรังดังกล่าวนำไปสู่ความกังวลใจในความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ต้องเติบโตภายใต้สถานการณ์ความรุนแรงนำไปสู่ข้อจำกัดการมีคุณภาพชีวิตที่ดีไม่ว่าโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพ หรือ

สิ่งแวดล้อมในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ต่อความหลากหลายทางชาติพันธุ์

บทความวิจัยฉบับนี้ จึงฉายภาพให้เห็นถึงปรากฏการณ์และเรื่องราวของคุณภาพชีวิตเยาวชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กำลังดำเนินอยู่ภายใต้สถานการณ์ความรุนแรง อันเป็นการทำความเข้าใจความหมายและระบบคุณค่าทางความคิดความรู้สึกตามการรับรู้ของประสบการณ์ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Heidegger, 1962) ทั้งนี้ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปใช้ในการกำหนดแนวทางให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน รวมถึงออกแบบหลักสูตรการพัฒนากลุ่มเยาวชนที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่กำลังดำเนินขึ้น อันเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมุ่งศึกษาคุณภาพชีวิตเยาวชนท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนกรกฎาคม 2566 - ตุลาคม 2566 ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยแบบเจาะจง คือ จังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี และจังหวัดยะลา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยกลุ่มเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) กลุ่มองค์กรที่มีบทบาทในการสนับสนุนและกลุ่มนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวนทั้งสิ้น 17 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคำถามในประเด็นสำคัญที่ต้องการข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อนำมาตอบคำถามวิจัย การตรวจสอบ

ข้อมูลผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการศึกษาวิจัยผ่านกระบวนการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) โดยการถามซ้ำตัวบุคคล แต่ต่างเวลา สถานที่ และหลายบุคคลในประเด็นคำถามเดียวกัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย 5 กลุ่ม จำนวน 17 คน กำหนดเกณฑ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับฐานะผู้ได้รับผลกระทบและผู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้ 1) กลุ่มเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 10 คน 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐที่มีบทบาทในการช่วยเหลือเยียวยา จำนวน 3 คน 3) กลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) ที่ปฏิบัติหน้าที่ในการช่วยเหลือเยียวยา จำนวน 2 องค์กร จำนวน 2 คน 4) กลุ่มองค์กรที่มีบทบาทในการสนับสนุนการช่วยเหลือช่วยเหลือเยียวยา จำนวน 1 คนและ 5) กลุ่มนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 1 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) จากการทบทวนเอกสารต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการสนับสนุนประเด็นที่ได้ตั้งไว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการสำรวจเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม (literature review) การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ กล่าวคือ นำข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) นำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ตั้งไว้ มุ่งใช้ทฤษฎีต่าง ๆ เป็นแนวทางประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้มีข้อมูลที่สมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งในบทความชิ้นนี้ได้นำกรอบแนวคิดองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของ ศาตราจารย์นาค คัควานี มา

ประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์เป็นข้อมูลเชิงพรรณนาความเพื่อตอบและสนับสนุนวัตถุประสงค์ในการศึกษา และสรุปผลในการวิจัยเพื่อเตรียมพร้อมนำเสนอต่อไป

ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเยาวชนใน 7 ด้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านสุขภาพอนามัย

ในสภาวะการณ์ที่เกิดความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของเยาวชนในมิติร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา จากการสัมภาษณ์พบว่าส่วนใหญ่มีการกล่าวถึงผลกระทบด้านจิตใจเป็นหลักอันเป็นผลให้เกิดความวิตกกังวล หวาดระแวง ซึ่งสภาวะการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเยาวชนในพื้นที่โดยตรงดังผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “...ช่วงนั้นเป็นช่วงที่ทางครอบครัวเราไม่กล้าเจอคนมีความระแวง วิตกกังวล คือไม่กล้าออกจากบ้านไม่กล้าเจอสังคม...” (มิร่า, (นามสมมุติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566) การให้ข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับ อาดัม (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566) กล่าวว่า “...ในช่วงแรกเป็นช่วงที่จิตใจกระทบกระเทือนอย่างมากคนพูดอะไรถึงเหตุการณ์หรือคำว่าพอน้ำตาจะไหล ใจจะวูบ ๆ ซึ่งมันเป็นอะไรที่เราไม่อยากจะทำ ไม่อยากคิดเลย แต่พอเราไปข้างนอกสังคมคนเขาก็จะถามเราว่าเป็นอย่างไรบ้าง มันเหมือนเป็นการตอกย้ำเรา...”

จะเห็นได้ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่งผลให้เกิดความกลัวซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ นับเป็นปัญหาลำดับต้น ๆ ของผู้ได้รับผลกระทบเมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์ความรุนแรงดังกล่าว และนำไปสู่การมีปัญหาคืออื่น ๆ ตามมาในอนาคต เช่น ภาวะเก็บกด กลัวการเข้าสังคม ฯลฯ

2) ด้านการศึกษา

ท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนที่ได้รับผลกระทบ ความรู้ที่ได้รับจะช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญเหตุการณ์ดังกล่าวให้ผ่านพ้นไปได้ และไปเป็นบุคคลที่ดีของสังคมต่อไป ดังผู้ให้ข้อมูลกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนที่ได้รับผลกระทบในพื้นที่ว่า “...เรารู้สึกโชคดีมาก มันทำให้เราเหมือนยังโตขึ้นไปเรื่อย ๆ ในความคิดที่ดีขึ้นมาก ไม่ได้มีความคิดในแง่ลบ เรารู้ว่าครอบครัวเราไม่สมบูรณ์แต่พอเราเริ่มเรียน เริ่มเรียนรู้ เริ่มเจอเพื่อน เจอคนหลายรูปแบบ เจอคนหลายความคิด...” (มิร่า, (นามสมมุติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566) การให้ข้อมูลของเยาวชนผู้ได้รับผลกระทบดังกล่าวยังสอดคล้องกับ อาดัม (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566) ซึ่งเป็นเยาวชนที่ได้รับผลกระทบและมองการศึกษาว่าเป็นแนวทางแห่งชีวิตว่า “...ช่วงเรียนอยู่มัธยมปลายมีทุนแลกเปลี่ยนไปญี่ปุ่น พอสมัครก็สอบผ่านก็ไปญี่ปุ่น ทำให้ชีวิตเราเปิดกว้างขึ้นทำให้เราเห็นว่าโลกของเราไม่ได้มีแค่นี้ ทำให้เรามี Passion ที่อยากจะใช้ชีวิตถึงตัวเองจะสูญเสียอะไรหลาย ๆ อย่าง แต่เราก็มีโอกาสหลายอย่างเหมือนกัน...”

ในพื้นที่ที่มีความรุนแรง การศึกษากลับมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเยาวชนในพื้นที่ให้สามารถเติบโตและผ่านพ้นเหตุการณ์อันเลวร้ายไปได้นับเป็นเครื่องมือหนึ่งในการปลดพันนาการความคิด ความเชื่อและทัศนคติของผู้ได้รับผลกระทบให้สามารถยอมรับและเผชิญความจริงภายใต้ข้อจำกัดที่เกิดขึ้น

3) ด้านชีวิตการทำงาน

จากการลงพื้นที่ภาคสนามและข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่พบว่า เยาวชนไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงแต่ได้รับผลกระทบทางอ้อมเนื่องจากเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบส่วนใหญ่มักได้รับผลกระทบจากการ

สูญเสียคุณพ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว และเป็นบุคคลสำคัญในการหารายได้หลัก เมื่อสูญเสียผู้เป็นเสาหลักย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาในครอบครัวขึ้น ซึ่งคุณแม่ที่เคยเป็นผู้ตามก็ต้องปรับตัวเพื่อเป็นผู้นำและทำงานในการหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ตั้งผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า "...ตอนนั้นแม่ไม่ได้ทำงานเป็นแค่มแม่บ้าน ตอนนั้นจะเป็นพ่อที่หาเงิน ก็จะดูแลค่าใช้จ่ายภายในบ้านด้วยความเราขาดพ่อไปแบบกะทันหัน คุณแม่เหมือนเสียศูนย์ไปพอสมควร ช่วงนั้นคุณแม่มีฝีมือการเย็บก็นำทักษะตรงนั้นมาเลี้ยงชีพ พี่ชายคนโตก็มีทำงานเสริมบ้าง ญาติพี่น้องก็เข้ามาช่วย..." (มิม่า, (นามสมมุติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566) การให้ข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับ อาตัม (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566) กล่าวว่า "...ก็ทำให้ชีวิตหลังจากนั้นก็ต้องแยกย้ายอยู่จากแม่ แม่ก็ต้องไปเทพา เราก็ดูแลกลับมาอยู่ละมาอยู่กับตากับยาย แม่ต้องทำงานหนักเพื่อส่งลูกเรียนจนจบ..."

การสูญเสียบุคคลในครอบครัวเปรียบเหมือนเป็นการสูญเสียรากฐานที่สำคัญ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัวเพื่อทำทุกวิถีทางในการหาเงินมาจุนเจือครอบครัวนำไปสู่ความอบอุ่นของครอบครัวที่ลดลงและเยาวชนอยู่ภายใต้สถานการณ์เติบโตอย่างโดดเดี่ยว

4) ด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน

หลังจากที่เยาวชนต้องเผชิญกับเหตุการณ์การสูญเสียผู้เป็นอันที่รัก อันเป็นผลที่เกิดจากเหตุการณ์ความไม่สงบซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นบุคคลสำคัญในการหารายได้หลักส่งผลให้รายได้ในครอบครัวลดลงอย่างกะทันหันและส่งผลกระทบต่อสถานะทางการเงินในครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตั้งผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า "...ช่วงนั้นพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว พ่อสูญเสียไปก็แย่มาก กว่าที่หน่วยงานจะเยียวยาที่ผ่านไปหลายปี สถานะทางการเงินก็แย่มาก แม่ก็ต้องทำงานหนักเพื่อหาเงินช่วงนั้นก็จำได้ว่าต้องหยิบบัญชีที่น้องเพื่อจะไปเรียน ก็เป็นช่วงที่ทำให้รู้สึกบ่นทอนชีวิตมาก..." (อาตัม, (นาม

สมมุติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566) การให้ข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับ มิม่า (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566) กล่าวว่า "...แต่ช่วงที่พ่อเสียใหม่ ๆ ทางบ้านก็คิดหนี้ค่อนข้างที่จะเยอะ แต่พ่อก็มีที่ดินที่ยังเหลืออยู่แม่เลยตัดสินใจขายก็เอาเงินส่วนนั้นไปจ่ายหนี้ก่อน บางคนที่เขาใจดีหน่อยก็ยกหนี้ให้ เขาไม่ได้เรียกเก็บ ให้คอดาเกาะฮ (บริจาคทาน) ไปเลย..."

จะเห็นได้ชัดว่าในช่วงแรกของผู้ที่ได้รับผลกระทบพบปัญหาเรื่องรายได้ในครอบครัว นำไปสู่การมีภาระหนี้สินที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาต่อเนื่องของผู้ที่ได้รับผลกระทบนอกจากต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักแล้วกลับต้องโดนตอกย้ำด้วยภาระอื่น ๆ ที่ตามมา

5) ด้านชีวิตครอบครัว

ในส่วนของชีวิตครอบครัวส่งผลต่อเยาวชนเนื่องจากเหตุการณ์จะส่งผลให้สูญเสียหัวหน้าครอบครัว โดยส่วนใหญ่เพศชายจะมีอัตราการเสียชีวิตจากเหตุการณ์มากกว่าเพศหญิง เป็นภาพสะท้อนว่าครอบครัวของเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบจะไม่มีคุณสมบัติเหมือนครอบครัวทั่วไปในสังคม จึงเป็นเหตุให้ผู้ได้รับผลกระทบต้องมีการพึ่งพาตัวเองในการดำรงชีวิตถึงแม้ต้องเผชิญเหตุการณ์เลวร้ายดังกล่าวก็ตาม ตั้งผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า "...หลังจากนั้นครอบครัวก็ไม่มีสมบูรณ์เลย ความอบอุ่นของครอบครัว การมีกิจกรรมร่วมกันคือไม่มีเลย แม่เองก็ต้องทำงานหนักเพื่อส่งลูกเรียนมันก็ทำให้เราต้องดิ้นรนด้วยตัวเอง เราคิดว่าเราจะไม่มานั่งเสียใจกับโชคชะตาที่เราเจอแต่เราก็อยากเห็นอนาคตตัวเองที่มันดีขึ้นกว่านี้ เราอยากเห็นอนาคตตัวเองที่มันดีขึ้นในความไม่สมบูรณ์แบบ..." (ตัม, (นามสมมุติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2566) การให้ข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับ มิม่า (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566) กล่าวว่า "...การโตของเราเป็นการโตที่ต้องพึ่งพาตนเอง แม่จะสอนให้เราเรียนด้วยตัวเอง เราก็เลยทำอะไรเป็นตั้งแต่ช่วงเด็กเลย ก็คือจิตแพทย์

วิเคราะห์ว่า ครอบครัวเราทุกคนจะโตเกินอายุ...” และการขาดหายไปของผู้เป็นพ่อหรือเสาหลักของครอบครัว ส่งผลให้เยาวชนซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดความรู้สึกถึงการถูกพรากบางสิ่งบางอย่างไปจากตนเอง จนเกิดผลกระทบทางจิตใจขึ้น ดังผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “...มันก็มีอะไรที่เราารู้สึกว่าบั้นตอนชีวิต พอเราไปถึงโรงเรียนเราก็เห็นเพื่อนมีพ่อแม่มารับมาส่ง แต่เราไม่มี ก็รู้สึกน้อยใจ แต่เราก็ไม่อยากทำร้ายชีวิตตัวเอง เพราะเราหวังอยากเห็นความสำเร็จของตนเอง...” (ฟาติน, (นามสมมุติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2566)

เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่งผลต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบด้านสัมพันธภาพในระดับครอบครัวอย่างมาก ส่งผลให้เกิดความไม่สมบูรณ์ของครอบครัวจนเกิดบาดแผลทางจิตใจขึ้น แต่กระนั้นผู้ที่ได้รับผลกระทบพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อทำตามความฝันให้สำเร็จ นับเป็นภาพสะท้อนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเติบโตภายใต้ความไม่สมบูรณ์

6) ด้านสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต

เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตในพื้นที่ ทำให้เกิดความกลัว หวาดระแวง ในการดำรงชีวิตประจำวันทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน ดังผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “...ช่วงแรก ๆ พวกเราทุกคนก็ระแวงไปเลย เหมือนจะไปซื้อกับข้าวก็จะฝากเพื่อนบ้านไปซื้อแทน แม่จะตัดขาดจากสังคมไปเลยในช่วงปีสองปีแรก แทบไม่เจอคนใครมาเคาะบ้านแม่ไม่เปิดให้ นอกจากเขาบอกว่าคือใคร มาจากไหน...” (มिर่า, (นามสมมุติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566) การให้ข้อมูลของเยาวชนผู้ได้รับผลกระทบดังกล่าวยังสอดคล้องกับตั้ม (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2566) กล่าวว่า “...ช่วงแรก ๆ เราก็กินเด็กอยู่ แต่ช่วงนั้นเหตุการณ์น่ากลัว พอเรารู้ว่ามีเหตุการณ์ยิงเราไม่อยากไปไหน

เรากลัวมาก พอเราได้ยินข่าวหรือได้ยินเสียงปืนขึ้นมามันทำให้เรานึกถึงเหตุการณ์พอเราเสียเลยมันทำให้เรามีปมอยู่ในช่วงแรก ๆ แต่พอโตมามันก็ทำให้เราเข้มแข็งขึ้น...” จากการลงพื้นที่ลงเก็บข้อมูลของนักวิชาการซึ่งถือว่ามีความเข้าใจบริบทแวดล้อมในพื้นที่สามจังหวัดได้เป็นอย่างดี จึงได้เสนอความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ความไม่สงบว่าสภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้นเป็นสังคม ที่เกิดจากความรุนแรง ทำให้เยาวชนที่เติบโตในช่วงปี 2547 เป็นต้นเป็นบุคคลที่อยู่ในสังคมที่มีสภาวะสงครามและใช้ความรุนแรงดังที่ แอน (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566) กล่าวว่า “...สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ไม่เอื้อให้เด็กเติบโตมามีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ โดยเฉพาะในเรื่องของการไม่ใช้ความรุนแรง เราทำให้เขาอยู่ในสังคมที่มีความรุนแรง ไม่ว่าจะป็นปืนหรือการบังคับใช้กฎหมายพิเศษ เราเรียกได้ว่าสังคมในพื้นที่นี้เป็นสังคมที่มีความรุนแรง โดยที่เราชินกับมันมา 20 ปี แล้วเด็กก็ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาในสิ่งที่เขาถูกปฏิเสธหรือในสิ่งที่เขาไม่ได้รับการปฏิบัติที่ดี เราต้องแก้สิ่งแวดล้อม ก็คือเราต้องสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง โดยต้องเป็นการสร้างสันติภาพที่สังคมไม่ได้มีแค่เรื่องของกฤษฎีความรุนแรงทางกายภาพ แต่ต้องเป็นการยุติความรุนแรงทั้งเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม...”

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดปัญหามากมายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การก่อเหตุไม่จำเป็นการยิง การปะทะ การระเบิด หรือการละเมิดสิทธิเสรีภาพของภาครัฐผ่านการบังคับใช้กฎหมายพิเศษ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้การดำรงชีวิตในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น ๆ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนที่เติบโตในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นเติบโตในสังคมที่มีความรุนแรง และอาจใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาในอนาคต

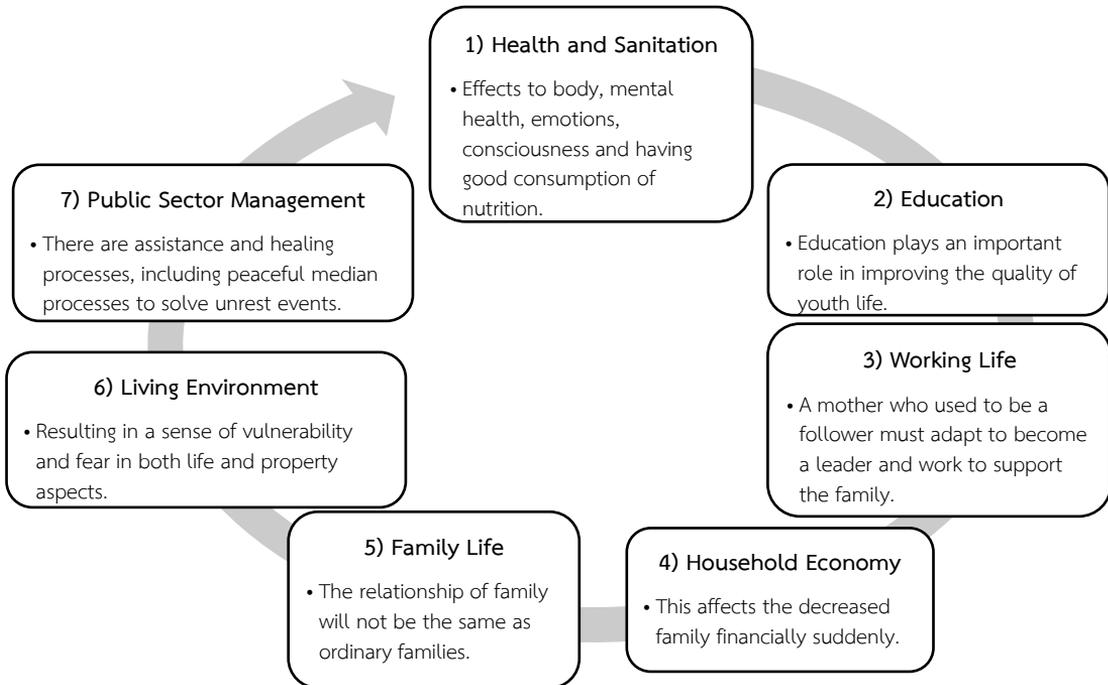
7) ด้านการบริหารจัดการของรัฐ

การบริหารจัดการของภาครัฐต่อเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีกระบวนการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ และจัดกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพในการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ให้กลับมาสงบสุขอีกครั้ง ดังผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “...ก็จะมีหน่วยงานต่าง ๆ เริ่มมีบทบาทกับครอบครัวเรามากขึ้นตอนนั้นจะมีหน่วยงานรัฐ หน่วยงานภาคประชาสังคมจะมาช่วงหลังแล้ว ก็จะมีการให้ทุนการศึกษา จนจบปริญญาตรี...” (มิร่า, (นามสมมุติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566) การให้ข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับ อาตัม (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566) กล่าวว่า “...การเยียวยาของภาครัฐ หากได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์คุณก็ จะได้รับการเยี่ยมยามให้ทุนการศึกษาจนจบปริญญาตรี มีเงินก้อนให้ แล้วก็มีเป็นรายเดือนด้วย...” แต่ กระนั้นการบริหารจัดการของรัฐในมุมมอง นักวิชาการพบว่ายังไม่มีประสิทธิภาพ และไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง อันเนื่องมาจากมุ่งเน้นการพัฒนาโดยใช้ทรัพยากรเงินเพียงอย่างเดียว ดังที่ แอน (นามสมมุติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566) กล่าวว่า “...ถ้าโดยส่วนตัวแล้วมองว่ารัฐล้มเหลวในการสร้างสังคมที่ดี เราไม่ได้มองในเรื่องของการพัฒนา รัฐใช้วิธีการพัฒนาโครงการ โครงสร้าง ใช้เงินเข้ามาแก้ปัญหา สร้างสัมพันธ์ด้วยการให้เงินกับผู้คนหลากหลาย แต่รัฐไม่ได้สร้างสิ่งแวดล้อมที่มันเหมาะสมและเอื้อให้คนมีการศึกษาที่ดี ถ้าเราเข้าไปในชุมชนเราจะรับรู้ได้เลยว่า การศึกษาบ้านเราต่ำเตี้ยมาก แทบจะเรียกได้

ว่าศูนย์ถ้าเราจะให้ความรู้หรือแทรกแซงทางความคิด คุณต้องเริ่มต้นจากศูนย์ แสดงว่าคุณภาพทางการศึกษาของเรามันต่ำมากแล้วการที่เราจะเปลี่ยนแปลงสังคมกับกลุ่มคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้นหมายความว่าเราต้องเริ่มต้นจากศูนย์ในขณะเดียวกันรัฐให้ในเรื่องของการพัฒนา ให้ในเรื่องของเงินในการพัฒนา ซึ่งทั้งสองอย่างมันทำให้การแก้ไขปัญหาภาคใต้ล้มเหลวในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม และ Peace Infrastructure โครงสร้างทางด้านสันติภาพในระดับท้องถิ่น ยังเป็นการทำงานแบบควบคุม กดทับ...”

เป็นที่ประจักษ์ว่าหน่วยงานภาครัฐดูแลเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบผ่านการมอบทุนการศึกษา ดูแลสภาพจิตใจโดยจิตแพทย์ และติดตามผลโดยนักสังคมสงเคราะห์ นอกจากหน่วยงานภาครัฐแล้วภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเยียวยาของภาครัฐเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าทุกภาคส่วนมีความพยายามแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นดังกล่าวให้กลับมาสงบสุขอีกครั้ง แต่กระนั้นในมุมมองนักวิชาการการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่นั้นยังไม่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง ซึ่งผู้วิจัยคิดเห็นว่าหากสามารถนำทุกภาคส่วนมาบูรณาการร่วมกันและ ประนีประนอมรับฟังความคิดเห็นและข้อบกพร่องของแต่ละหน่วยงานในการแก้ไขปัญหา และร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขรวมกันอาจนำมาซึ่งความสงบสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เร็วขึ้น

เพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

Figure 1. The unrest in the Three Southern Border Provinces has had an impact on the quality of life of youth in the region for 7 aspects

อภิปรายผล

เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเยาวชนในพื้นที่หลายมิติ ประกอบด้วย 1) มิติทางด้านร่างกาย 2) มิติด้านจิตใจ 3) มิติทางด้านสังคม และ 4) มิติทางด้านเศรษฐกิจ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่งผลต่อชีวิตและทรัพย์สินตลอดระยะเวลาจนจะครบ 2 ทศวรรษ ซึ่งจากผลการศึกษานั้นสอดคล้องกับองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขตามกรอบแนวคิดของศาสตราจารย์นาค คึกวานี ซึ่งครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม จำแนกออกเป็น 7 ด้านดังต่อไปนี้ 1) ด้านสุขภาพอนามัย 2) ด้านความรู้ 3) ด้านชีวิตการทำงาน 4) รายได้และการกระจายรายได้ 5) ชีวิตครอบครัว 6) สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต และ 7) การบริหารจัดการที่ดีของรัฐ

(Sripukdee and Sukontamarn, 2017) โดยสามารถอธิบายแต่ละด้านดังนี้

ด้านสุขภาพอนามัย การมีสุขภาพที่ดีสมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคมเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล (Akharawirawat and Banchonhattakit, 2022) โดยเฉพาะการมีสุขภาพจิตที่ดีมีความสำคัญอย่างมากในกลุ่มเยาวชนสอดคล้องกับรายงานจับตาทิศทางสุขภาพคนไทย ปีพ.ศ. 2564 ของ Thai Health Promotion Foundation (2021) ที่ระบุว่า ปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไม่เพียงส่งผลกระทบในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่อาจส่งผลกระทบต่อทั้งชีวิตของพวกเขา ทั้งในด้านสุขภาพทางกาย และในด้านพฤติกรรม ปัญหาสุขภาพจิตยังอาจทำให้เด็กและเยาวชนซึ่งอยู่ในวัยเรียนรู้มีประสิทธิภาพการเรียนรู้ลดลง และเสี่ยงหลุดออก

จากระบบการศึกษา โดยเฉพาะเยาวชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ที่มีความรุนแรง อันส่งผลกระทบต่อเยาวชนจนเกิดความวิตกกังวล หวาดระแวง ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเยาวชนในพื้นที่โดยตรง

ด้านการศึกษา การมีความรู้และได้รับการศึกษาที่ดีเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมที่มีความท้าทายและมีความก้าวหน้าที่ไม่หยุดยั้งอย่างเป็นพลวัตในศตวรรษที่ 21 นั้น ความรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาให้เยาวชนเป็นบุคคลที่ดีและมีคุณภาพของสังคมต่อไปซึ่งสอดคล้องกับวิจัยเรื่องการรับรู้ของประชาชนต่อความอยู่ดีมีสุขในชุมชนบางไผ่ ของ Supaporn (2009) ที่ระบุว่า การมีความรู้จะช่วยเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาสามารถนำความรู้มาปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งนี้เพราะความรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในการยกระดับความอยู่ดีมีสุขของคน ความรู้ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของคนให้มีทักษะความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ด้านชีวิตการทำงาน การทำงานภายใต้พื้นที่เหตุการณ์ความรุนแรงนับเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง เนื่องจากมีความเสี่ยงในชีวิตและทรัพย์สินของผู้ปฏิบัติงาน อาจได้รับผลกระทบต่อเหตุการณ์และส่งผลกระทบต่อครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบซึ่งเป็นการสูญเสียที่ไม่อาจจะประเมินค่าได้การทำงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและต้องเข้าใจบริบทในพื้นที่อย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยเรื่องคุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการครูในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ของ Kaerattanasri (2013) ที่ระบุว่า เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ สภาพการปฏิบัติงาน มีผลต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และยังสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องคุณภาพชีวิตในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติงานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของ Na Ranong and Borwornuntakul

(2019) ที่ระบุว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าตนมีความเสี่ยงภัยในการปฏิบัติหน้าที่ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตในการทำงานอยู่ในระดับระดับปานกลาง ซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้ผู้อ่านได้เห็นชัดว่าเหตุการณ์ความไม่สงบมีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้คนในพื้นที่

ด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน รายได้นับเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้สามารถดำเนินได้อย่างไม่หยุดยั้ง และรายได้ดังกล่าวนี้เองมีบทบาทสำคัญหลากหลาย อาทิ นำไปเลี้ยงดูพ่อแม่ นำไปเลี้ยงดูครอบครัว หรืออื่น ๆ ส่งผลให้หากขาดรายได้จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของตนเองและไม่เพียงเท่านั้นยังส่งผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า: สถานการณ์และคุณภาพชีวิต ด้านรายได้กรณีศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช ของ Khanamkhaew (2022) ที่ระบุว่า แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ามีรายได้จากการทำงานเป็นแรงงานรับจ้างรายวัน รายได้จากการทำงานนอกเวลา รายได้พิเศษจากการรับจ้างทั่วไป เพื่อเป็นรายได้ เป็นหลักประกันทางการเงิน เพื่ออนาคตของตนเองและครอบครัวในอนาคต เช่น ส่งให้พ่อแม่ หรือเพื่อใช้ในยามจำเป็น และสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องแรงงานพม่า : คุณภาพชีวิตและการสร้างความหมายใหม่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ของ Khaenamkhaew (2022) ที่ระบุว่า แรงงานพม่าทำงานเพื่อหาเงินหรือจำเป็นต้องทำงานสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว อีกทั้งแรงงานพม่าสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไปท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่แรงงานพม่าจะได้รับการดูแลในคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ด้านชีวิตครอบครัว ครอบครัวนับเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อเยาวชนนับตั้งแต่กำเนิด ในสถานการณ์ปกติครอบครัวนับเป็นสถาบันที่มีหน้าที่อบรม ขัดเกลา เลี้ยงดูและดูแลขั้นต้นก่อน

เปลี่ยนผ่านไปสู่สถาบันในระดับที่สูงขึ้นอย่างโรงเรียน เพื่อพัฒนาให้เป็นเยาวชนที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารเวลา สัมพันธภาพในครอบครัว และคุณภาพชีวิตของนิสิตนักศึกษา มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ กรุงเทพมหานคร ของ Chumchuy *et al.* (2021) ที่ระบุว่า นิสิตนักศึกษาที่มีการบริหารเวลาสูงและสัมพันธภาพในครอบครัวสูง จะมีคุณภาพชีวิตสูงด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนิสิตนักศึกษามีการบริหารเวลาที่ดี กำหนดเป้าหมาย มีการวางแผนในการทำกิจกรรมของตนเองและครอบครัว แต่หากอยู่ภายใต้สถานการณ์บังคับจำเป็นต้องเติบโตในสภาวะการที่ไม่ปกติไม่ว่าจะเป็นสาเหตุใดก็ตามย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเยาวชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่กระนั้นผู้เป็นเสาหลักของครอบครัวย่อมมีความสำคัญอย่างมาก หลังจากเผชิญเหตุการณ์อันโหดร้าย และหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ครอบครัวดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องความอยู่ดีมีสุขของแม่เลี้ยงเดี่ยวในชุมชนแออัดเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ของ Mairattanachaihan and Masae (2022) ที่ระบุว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีความพยายามหาวิธีการดำรงชีพที่มุ่งให้สนองความต้องการของตนและสมาชิกครอบครัว ส่งผลให้เกิดความอยู่ดีมีสุขตามอัตภาพแม่ไม่ติดนิกก็ตาม ซึ่งสามารถเห็นได้จากการพยายามประกอบอาชีพหลายอย่างในเวลาเดียวกันด้วยความขยันและอดทน เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ที่เพียงพอค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมถึงค่าใช้จ่ายของตนเองและครอบครัว

ด้านสภาพแวดล้อม ในการดำรงชีวิต ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา นำไปสู่วัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน แต่ความแตกต่างดังกล่าวนี้ไม่อาจเป็นกำแพงขวางกั้นระหว่างกันภายใต้บริบทสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานกันอย่างกลมกลืนนำไปสู่การมีคุณภาพ

ชีวิตที่ดีขึ้นของคนในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องภาวะอยู่ดีมีสุขของประชาชนในตำบลคูเต่าอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ของ Saetae *et al.* (2019) ที่ระบุว่า สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุข สภาพแวดล้อมที่ดีย่อมส่งผลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดีเอื้อต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในสังคม กระนั้นเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังเป็นชนวนเหตุให้คนในพื้นที่ที่มีความรักและสามัคคีกันเกิดความแตกแยกและหวาดระแวงซึ่งกันและกันเอง ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องวิถีชีวิตของครอบครัวกับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบชายแดนใต้ : กรณีศึกษาเขตพื้นที่พัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนใต้จังหวัดสงขลา ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2557 ของ Boonsiri (2016) ที่ระบุว่า สภาพสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่เปลี่ยนแปลงจากที่มีคนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างชุมชนต่างศาสนา เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชน เกิดความระแวงคนต่างศาสนา และการใช้ชีวิตประจำวันของครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบเกิดความยากลำบากขึ้นในช่วงแรก เพราะความกลัวว่าจะเกิดเหตุการณ์ซ้ำ กับสมาชิกในครอบครัว แต่เหตุการณ์ลักษณะนี้จะเปลี่ยนเป็นภาวะในช่วงระยะแรกของเหตุการณ์ เมื่อเวลาผ่านไปก็จะสามารถใช้ชีวิตประจำวันในด้านสังคมและวัฒนธรรมปกติตามสภาพครอบครัวทั่วไปในพื้นที่

ด้านการบริหารจัดการของรัฐ เหตุการณ์ความไม่สงบถือเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศอย่างแยกไม่ออก สภาวะการณ์ดังกล่าวส่งผลให้รัฐมีบทบาทสำคัญหลายบทบาท อาทิ การช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ การบังคับใช้กฎหมายพิเศษ และการหาหรือแนวทางสันติภาพ เหล่านี้ล้วนเป็นหน้าที่รัฐที่ต้องดำเนินการทั้งสิ้น ถึงแม้รัฐจะพยายามบังคับใช้กฎหมายพิเศษต่างในพื้นที่ ก็ยังไม่สามารถจัด

ความขัดแย้งดังกล่าวให้สำเร็จผลได้ มีหน้าซ้ำการบังคับใช้กฎหมายพิเศษดังกล่าวยังส่อเค้าไปสู่การละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของคนในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องกฎหมายความมั่นคงกับความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ของ Aree and Sae-Ang (2019) ที่ระบุว่า ภายใต้อำนาจที่มอบรับในระดับสากลอย่างหลักนิติธรรม และความมั่นคงของมนุษย์ กฎหมายความมั่นคงที่บังคับใช้อยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งสามฉบับ ซึ่งมีมาตรการทางกฎหมายหลายอย่างที่ขัดกับหลักนิติธรรม ไม่สอดคล้องกับความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่บั่นเซาะแก่นแกนแห่งสัจธรรมของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่อย่างไรเสียก็ต้องคงไว้ แม้ในสถานการณ์ที่เป็นภาวะยกเว้น อันเป็นความจำเป็นและความอยู่รอดของรัฐก็ตาม และในด้านการหรือแนวทางการสนธิภาพนั้นรัฐได้ใช้กระบวนการพูดคุยในการแก้ไขปัญหาซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องรูปแบบการเจรจาสนธิภาพกับกระบวนการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ของ Maluleem (2021) ที่ระบุว่ากระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยแนวทางสันติวิธีที่รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกทั้งเป็นแนวทางที่ทั่วโลกยอมรับว่าเป็นวิธีที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด สาเหตุของปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อันยาวนานเกี่ยวเนื่องกับมิติอัตลักษณ์ทางสังคม วัฒนธรรม ความเป็นธรรม และคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่จึงต้องได้รับการแก้ไขด้วยแนวทางการเมืองที่ใช้สันติวิธีเป็นหลัก ซึ่งรัฐบาลในอดีตที่ผ่านมาได้พยายามที่จะใช้กระบวนการพูดคุยสันติสุขกับผู้คิดต่างจากรัฐ แต่ก็มีข้อจำกัดหลายประการทั้งของรัฐบาลไทยและกลุ่มผู้คิดเห็นต่างจากรัฐ แต่ในมุมมองความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นคิดเห็นว่าการเจรจาสนธิภาพข้างต้นไม่ได้เกิดจากผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่จริง แต่เป็นตัวแทนที่ถูกกำหนดขึ้นจากส่วนกลาง ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัยเรื่องการศึกษาความคิดเห็นของผู้นำประชาชนที่มีต่อกระบวนการสนธิภาพในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้: กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีของ Chamnonganut (2023) ที่ระบุว่า รัฐบาลไม่ได้ประชาสัมพันธ์ผลของการพูดคุยฯ ให้ประชาชนทราบมากนักและสิ่งที่ประชาชนกังวลว่ารัฐบาลไทยไปพูดคุยเจรจาด้วยเป็นบุคคลที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ความรุนแรงที่แท้จริงหรือไม่และในการพูดคุยฯ ผู้นำได้ผลักดันให้ผู้นำ 4 เสาหลัก และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเข้าไปมีส่วนพูดคุยเจรจาและแนะนำให้ใช้ศาสตร์พระราชาราช เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เป็นยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาดังกล่าว

สรุป

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าส่งผลกระทบต่อใน 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพอนามัย 2) ด้านการศึกษา 3) ด้านชีวิตการทำงาน 4) ด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน 5) ด้านชีวิตครอบครัว 6) ด้านสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต และ 7) ด้านการบริหารจัดการของรัฐ ซึ่งครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม เป็นผลให้คุณภาพชีวิตเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์และเยาวชนที่อาศัยอยู่ในบริบทพื้นที่ความรุนแรงมีความแตกต่างไปจากเยาวชนที่อยู่ในบริบทพื้นที่อื่น ๆ ปัญหาดังกล่าวเป็นปัจจัยทับซ้อนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต นำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างไม่ตรงจุด แต่กระนั้นยังพบข้อมูลน่าสนใจ คือ “การศึกษา” นับเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนที่ได้รับผลกระทบให้สามารถผ่านพ้นสามารถเผชิญเหตุการณ์อันเลวร้ายไปได้และนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- Akharawirawat, T. and P. Banchonhattakit. 2022. Health communication for health promotion in community. *Journal of Phrae Public Health for Development* 2(1): 78-89. (in Thai)
- Aree, M. and K. Sae-Ang. 2019. Security laws and the movement of civil societies in 3 provinces of Thailand' sdeep south. *Journal of Integrated Sciences* 16(2): 85–119. (in Thai)
- Boonsiri, A. 2016. Livelihoods of families affected by the unrest in the special development region, southern border: Songkhla case study since 2004 -2013. *Inthanin Thaksin Journal* 11(1): 237-254. (in Thai)
- Chamnonganuwat, T. 2023. Perspectives of local leaders upon conflict resolution and peace process in three southernmost provinces: A case study of Muang district, Pattani province. Research report. Department of Public Administration, Faculty of Management Sciences, Prince of Songkla University, Songkhla. 135 p. (in Thai)
- Cheuseng, R. 2015. Integrated group counseling to decrease psychological impact and mourning process in crisis event of secondary school: A case of Dechapattanayanukul School in Pattani province. Research report. Department of Psychology and Counseling, Faculty of Education, Prince of Songkla University, Pattani. 160 p. (in Thai)
- Chumchuy, N., C. Kanjanavisut and N. Saratapan. 2021. Relationship among time management, family relationship, and quality of life of state autonomous universities students, Bangkok. *Journal of Kasetsart Educational Review* 36(3): 34-42. (in Thai)
- Institute for Peace Studies. 2023. Summary of incidents in southern Thailand. (Online). Available:<https://shorturl.asia/HPdmS> (September 23, 2023). (in Thai)
- Hataiyusuk, S., J. Mudlaeh, P. Seree and B. Yongyuan. 2020. Personal factors, parenting style and resilience affecting high-risk adolescents with posttraumatic stress disorder of the insurgency in the southern border provinces of Thailand. *The Journal of Prapokklao Hospital Clinical Medical Education Center* 37(3): 214-222. (in Thai)
- Heidegger, M. 1962. *Being and Time*. Harper & Row, New York.
- Kaeorattanasri, P. 2013. Quality of work life of teachers in multiculture area analysis of causal variables in the three southern border provinces. Department of Public Administration, Faculty of Management Sciences, Prince of Songkla University, Pattani. 127 p. (in Thai)
- Khanamkhaew, D. 2022. Myanmar migrant workers: Situation and life quality of

- income, case study of Nakhon Si Thammarat province. *Journal of Pacific Institute of Management Science (Humanities and Social Sciences)* 8(2): 410-419. (in Thai)
- Khaenamkhaew, D. 2022. Myanmar migrant workers: Quality of life and creating a new life in Nakhon Si Thammarat province. *Journal of Community Development and Life Quality* 8(2): 72-82. (in Thai)
- Mairattanachaichan, T. and A. Masae. 2022. Wellbeing of slum single mothers in Khlongtoie district, Bangkok. *Srinakharinwirot Research and Development (Journal of Humanities and Social Sciences)* 14(27): 49-61. (in Thai)
- Maluleem, J. 2021. The pattern and process of peace negotiation and conflict resolution in the deep south of Thailand. *Journal of Innovation and Management* 6(2): 92-101. (in Thai)
- Na Ranong, K. and T. Borwornnuntakul. 2019. Quality of work life of police in the insurgency southern border provinces of Thailand. *Integrated Social Science Journal, Mahidol University* 6(2): 328-347.(in Thai)
- Panyayong, B. and S. Juntalaseana. 2009. Mental health problems among students in the area with continuous insurgency in the deep south of Thailand. *Journal of Mental Health of Thailand* 17(1): 1-11. (in Thai)
- Rattakul, K. 2017. The narrative exposure group counseling to posttraumatic stress disorder of youth effected by a civil unrest in southern border provinces. Research report. Department of Counseling Psychology, Faculty of Education, Burapha University, Chonburi. 203 p. (in Thai)
- Saetae, S., C. Binlateh, M. Heemsuwan and J. Cheychom. 2019. Well-being of people in Khootao sub-district, Hatyai district, Songkhla province. (Online). Available: <https://shorturl.asia/AotsT> (October 14, 2023). (in Thai)
- Southern Observation Center. 2012. Summary of teachers/educators/students affected by the turmoil in southern Thailand (January 4, 2004 – September 7, 2010). (Online). Available: <https://deepsouthwatch.org/th/node/961> (September 23, 2023). (in Thai)
- Sripukdee, J. and P. Sukontamarn. 2017. Economic well-being of elderly Thai women. *Journal of Demography* 33(2): 50-80. (in Thai)
- Supaporn, N. 2009. Perception of people on well-being in Bang Pai Community. Research report. Rajapruk University, Nonthaburi. 79 p. (in Thai)
- Thai Health Promotion Foundation. 2021. Thaihealth Watch 2021. (Online). Available:<https://shorturl.asia/X6Fjq> (October 14, 2023). (in Thai)

จิตรกรรมภาพหุ่นนิ่งสะท้อนการปรับตัวของคนไทยในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19

Still Life Painting Reflecting Crisis Adaptation of Thai People

During COVID-19 Pandemic

ลีลา พรหมวงศ์

Leela Promwong

สาขาวิชาจิตรกรรม ภาควิชาจิตรศิลป์ วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร 10200

Painting Major, Department of Fine Arts, Poh-chang Academy of Arts, Rajamangala University of Technology

Rattanakosin, Bangkok 10200, Thailand

Corresponding author: E-mail: lillyleelapromwong@gmail.com

(Received: March 20, 2024; Revised: June 7, 2024; Accepted: July 3, 2024)

Abstract: This research article examines the changes in the lifestyle behaviors of Thai people during the COVID-19 pandemic. The objective is to convey survival methods adapted from information received, combined with local wisdom, through acrylic paintings. This qualitative study involved collecting data from newspapers, articles, books, online media, and television. The research methods included field visits to gather materials, still-life objects, and items related to COVID-19 prevention which were used to create prototypes for the artwork. The findings indicate that everyday objects and knowledge from various sources have been seamlessly integrated into the lifestyle of Thai people reflecting the wisdom gained from personal experiences. This study demonstrates that Thai people are resourceful and resilient, and this resilience should be expressed through art, as it has a psychological impact, evokes memories, and connects people to the challenging times they have faced.

Keywords: Acrylic painting, Thai people's disease adaptation, Covid-19 pandemic;

บทคัดย่อ: บทความวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนไทยเมื่อตกอยู่ในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดวิธีการเอาตัวรอดที่ประยุกต์มาจากข้อมูลข่าวสารที่ได้รับผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาเป็นผลงานจิตรกรรมสีอะคริลิก การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เกิดจากการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือพิมพ์บทความ หนังสือ สื่อออนไลน์ และโทรทัศน์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การลงพื้นที่เพื่อหาวัตถุดิบ หุ่นนิ่ง สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันโควิด-19 มาเป็นข้อมูลในการสร้างต้นแบบผลงานจิตรกรรม ผลการวิจัยพบว่า สิ่งของใกล้ตัวและความรู้จากแหล่งถูกนำมาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนไทยอย่างกลมกลืนด้วยสติปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละคน การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า คนไทยมีความฉลาดและไม่ยอมแพ้กับสิ่งใดโดยง่าย ซึ่งสมควรถ่ายทอดออกมาเป็นรูปแบบทางศิลปะ เนื่องจากมีผลกระทบต่อจิตใจ สามารถชวนให้ระลึก และเชื่อมโยงถึงช่วงเวลาที่ผ่านมาที่ผู้คนเคยเผชิญได้

คำสำคัญ: จิตรกรรมสีอะคริลิก การปรับตัวของคนไทย โควิด-19

คำนำ

โรคโควิด-19 คือแรงกระเพื่อมครั้งใหญ่ที่ทำให้โลกต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2562 ซึ่งคนไทยได้คิดค้นวิธีการป้องกันและรักษาอาการป่วยด้วยตัวเอง เพราะไม่อยากเสี่ยง

ชีวิต และไม่อาจหวังพึ่งภาครัฐได้ เนื่องจากผู้ป่วยมีจำนวนมากทำให้การรักษาล่าช้า

ประเทศไทยมีสถิติผู้เสียชีวิตมหาศาล โดยช่วงต้นปี พ.ศ. 2564 มีผู้ติดเชื้อ 37,453 ราย เสียชีวิต 97 ราย และเสียชีวิตสูงสุด 312 ราย ในวันที่

18 สิงหาคม ซึ่งผู้ติดเชื้อทั่วโลกมีถึง 2,223,435 ราย และเสียชีวิต 21,698 ราย (Danpradit and Jermtienchai, 2022)

ผู้คนจึงตื่นตัวและสรรหาสารพัดทางรอด โดยรื้อฟื้นความรู้เรื่องสมุนไพร ประดิษฐ์หน้ากากอนามัย ลดการสัมผัส กินวิตามินมาเสริมภูมิคุ้มกัน และทานอาหารที่บ้านเพื่อลดความเสี่ยง Sanmun (2023) รายงานว่าตำรับยาอายุรเวทแต่เดิมใช้ฟ้าทะลายโจรแก้ท้องเดินและโรคกระเพาะอาหาร เพราะช่วยลดการอักเสบ และเสริมภูมิคุ้มกัน ซึ่งในไทยผู้ป่วยที่มีอาการไม่รุนแรงก็ถูกแนะนำให้ใช้ เช่นเดียวกับผลสำรวจของ Noipha *et al.* (2022) ที่พบว่าผู้คนมักดื่มหรือรับประทานอาหารที่มีส่วนผสมของขิง รวมถึงต้มน้ำขิงแก้ไอและเจ็บคอ

อารมณ์ของผู้คนจากการต้องกักตัวอย่างโดดเดี่ยว แม้จะปลอดภัยแต่ก็บั่นทอนกำลังใจจากความอ้างว้าง ภาวะที่สังคมโลกมีร่วมกันจึงสร้างบรรยากาศที่น่าหดหู่อย่างมหาศาล เพราะมีแต่ข่าวผู้เสียชีวิตที่มากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นเดียวกับผลสำรวจของ Peetiya and Thommachot (2022) ที่รายงานมาว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดภาวะซึมเศร้าในกลุ่มวัยรุ่นช่วงโควิด-19 ระบาด ได้แก่ ปัญหาผลการเรียน ความกลัวจะติดเชื้อ ปัญหาการเงินของครอบครัว และการเว้นระยะห่าง

ดังนั้นการมีสติอยู่เสมอ จะทำให้เราเข้าใจสังขารธรรมดัง Ruamsuk and Larping (2020) รายงานว่า โควิด-19 ทำให้เราเข้าใจความทุกข์ที่กระทบทั้งร่างกายจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ การเข้าใจเหตุการณ์ อริยสัจ 4 และการพึ่งพาตนเองจึงเป็นทางที่ดีที่สุด Chutintaro (2022) เห็นว่า โควิด-19 ร้ายแรงเท่า กับสงครามโลก และการสวดมนต์จะบรรเทาความทุกข์จากภายนอกและสร้างพลังภายใน แต่การลดความวิตกกังวลและหวาดกลัวที่ดีที่สุดน่าจะเป็นไปตาม Khumsaen *et al.* (2021) ที่เห็นว่ากระทรวงสาธารณสุขควรให้ความรู้ รวมถึงแจกอุปกรณ์ป้องกันโรคแก่ประชาชนให้เพียงพอมากกว่า

ผู้วิจัยจึงสร้างผลผลิตที่ทำหน้าที่บันทึกด้วยภาพเขียน รูปแบบสังนิยม (realism) ที่สะท้อนความเป็นจริงในทัศนะจากข้อเท็จจริง เพื่อเล่าเหตุการณ์ซึ่งร้ายแรงสมควรแก่การจารึก ในฐานะผู้ร่วมชะตากรรม เพื่อใช้ความทรงจำสะท้อนอารมณ์ ความรู้สึก และชุดความรู้จากคนรุ่นเราส่งไปยังลูกหลาน

ข้อดี ของศิลปะชั้น Pitayapreechanon (2008) รายงานว่า ช่วง ค.ศ. 1940 ศิลปะบำบัด (Art Therapy) ใช้เพื่อปลดปล่อยสิ่งที่มีในจิตใจให้พบความรู้สึกที่แท้จริง ซึ่งเป็นการรวมศาสตร์ทางจิตวิทยาและศิลปะกับจิตใจ ซึ่งผู้วิจัยก็รู้สึกเหมือนได้ใช้ศิลปะปลดปล่อยตนเองระหว่างกระบวนการสร้างสรรค์เช่นกัน

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสะท้อนการปรับตัวของคนไทยที่มีต่อเหตุการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ด้วยการสร้างสรรค์จิตรกรรมภาพหุ่นนิ่ง (Still life) 2) เพื่อแสดงคุณค่าความงาม ความจริงผ่านจิตรกรรมที่บ่งบอกกาลเวลา ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของคนไทย 3) เพื่อให้คนในสังคมตระหนักถึงเหตุการณ์ความสูญเสีย และคุณค่าความสำคัญของการมีชีวิตอยู่

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อศึกษาและสะท้อนพฤติกรรมการปรับตัวของคนไทยเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตโรคระบาดโควิด-19 ออกมาเป็นผลงานจิตรกรรม ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคมปี พ.ศ. 2565 ถึง 30 กันยายน ปี พ.ศ. 2566

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยในครั้งนี้ไม่ได้อาศัยการสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม หรือวิธีการอื่น ๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ การสังเกตและการสะท้อนทัศนคติ ความรู้สึกออกมาเป็นผลงานจิตรกรรมด้วยผู้วิจัยเองจากการมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับสถานการณ์การระบาดโรคโควิด-19

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดย การรวบรวมข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ และสื่อออนไลน์เพื่อเป็นข้อมูลสถานะทางสังคมทั้งเรื่องการแพร่ระบาดของโลก แนวทางป้องกันตนเองและวิถีชาวบ้าน มีการลงพื้นที่ ตลาดสดย่านถนนเลียบบคลองทิววัฒนา และถนนพุทธมณฑลสาย 4 ซึ่งผู้วิจัยเองซื้อหาวัตถุดิบสมุนไพร อาหาร และยาที่ร้านขายยาบริเวณตลาดนั้นในช่วงการระบาดเพื่อนำมาจัดทำต้นแบบในการทำภาพร่าง (sketch) ด้วยการถ่ายภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยยึดประสบการณ์ตรงที่ตนเองกระทำเพื่อป้องกันตัวจากการติดเชื้อร่วมกับข้อมูลทางเอกสารจึงได้แยกวัตถุดิบและหุ่นนิ่งต่าง ๆ ออกเป็น 3 หมวด คือ 1. หมวดการเว้นระยะห่างจากผู้อื่น 2. หมวดการรักษาความสะอาดและ 3. หมวดการป้องกันและรักษาอาการป่วยด้วยการกิน แล้วจึงนำไปแยกประเภทการจัดหุ่นนิ่งที่คำนึงถึงหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์เพื่อถ่ายรูปอีกครั้ง ก่อนจะนำมาปรับแต่งสีความเข้มอ่อนในโปรแกรม Adobe Photoshop แล้วจึงนำผลที่ได้ 10 ภาพ

วิธีการดำเนินการวิจัยเริ่มจากการศึกษาจากรวบรวมข้อมูลสามารถอธิบายเป็นขั้นตอนแบ่งออกเป็น 6 ระยะ ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเป็นแรง

บันดาลใจ การลงพื้นที่ การแยกแยะวิเคราะห์ข้อมูล และวัตถุดิบที่ได้มา การทำต้นแบบจัดหุ่นนิ่งเพื่อถ่ายรูป การปรับแต่งสีบรรยากาศเลือกมุมมอง และสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสีอะคริลิกทั้ง 10 ภาพต่อไป

1. การรับข้อมูลข่าวสารเป็นแรงบันดาลใจ

ข่าวสารตามหน้าหนังสือพิมพ์ถูกตัดเก็บไว้เป็นระยะเวลาหนึ่งตั้งแต่เริ่มทำวิจัย รวมถึงหนังสือเกี่ยวกับการระบาดของโรคโควิดในระยะเริ่มแรกซึ่งมีผลต่อโลกที่ผู้วิจัยซื้อเก็บไว้ ซึ่งแสดงถึงความน่าสนใจในชะตากรรมของมนุษย์ที่ต้องมีส่วนร่วมความตายที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ความประมาท การไม่ใส่ใจในความสะอาดเพียงนึกอาจสร้างวาระสุดท้ายให้เข้ามาในชีวิตเร็วยิ่งขึ้น เป็นช่วงเวลาที่มืดแต่ความกลัวและความหวาดระแวง

2. การลงพื้นที่หาวัตถุดิบ

เลือกสถานที่จริงที่ผู้วิจัยเคยเลือกซื้อของเพื่อการดำรงชีวิตในช่วงการระบาด โดยเลือกซื้อสมุนไพรที่มีสรรพคุณช่วยเรื่องการแก้หวัดเสริมภูมิคุ้มกันอย่างเช่น ตามข่าวสารที่ได้รับในช่วงเวลานั้นประกอบไปด้วยขิง กระชาย หอมแดง กระเทียม กระเพรา ตะไคร้ มะนาว มะกรูด พริกไทยสด พริก และข่า รวมถึงอุปกรณ์รักษาความสะอาด อย่างหน้ากากอนามัย และสเปรย์แอลกอฮอล์ เป็นต้น (Figure 1)

Figure 1. Materials for creating sketches

3. แยกแยะวิเคราะห์วัตถุติดจากข้อมูลที่มี

แยกพฤติกรรมของผู้คนแสดงออกเป็น 3 หมวด คือ 1) หมวดการเว้นระยะห่างจากผู้อื่น แทนค่าสัญลักษณ์ด้วยอุปกรณ์ทำความสะอาดฆ่าเชื้อ การรับส่งสิ่งของด้วยตะกร้าแทนการสัมผัสโดยตรง รวมถึงการทำงานอยู่ที่บ้าน (work from home) 2) หมวดการรักษาความสะอาด แทนนัยยะดังกล่าว เช่น การล้างเหรียญผ่านน้ำล้างซักและตาก หน้ากากอนามัยที่ซักแล้วทั้งแบบทำมือและที่เราหาซื้อมาใช้ และ 3) หมวดการป้องกันและรักษาอาการป่วยด้วยการกิน สื่อสารผ่านความเรียบง่ายของเมนูอาหารที่ทำได้เองที่บ้านการหาอาหารเสริมสมุนไพรมาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ร่างกายแข็งแรง

อย่างขิง กระชาย และเครื่องต้มยำที่มีฤทธิ์เผ็ดร้อน รวมถึงวิตามิน อาหารเสริมต่าง ๆ อย่าง วิตามินซี และฟ้าทะลายโจรสกัด

4. การทำต้นแบบจัดหุ่นนิ่งเพื่อถ่ายรูป

นำวัตถุติดวัตถุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์แล้วมาจัดวางให้ดูเป็นธรรมชาติและมีความงาม คำนึงถึงหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ที่เน้นพื้นที่ว่างเพื่อให้ผู้ดูได้ทอดอารมณ์และจดจ่ออยู่กับหุ่นที่จัดอย่างไม่มีสิ่งอื่นรบกวน เป็นการชี้เฉพาะ เพื่อให้เกิดการคิดย้อนระลึกเชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่เคยกระทำในช่วงเวลานั้น ๆ ของตนเอง โดยแต่ละภาพจะตอบโจทย์ 3 หมวด ที่กล่าวมาแล้วอย่างชัดเจน (Figure 2)

Figure 2. Arranging stuffs to make still life for sketch by taking photos; Washing masks (A), Protection stuffs (B), Mask hanging (C), Herbs (D), Working table (E), Meal for one (F), Boiling herbs (G), Delivery (H), Banknote hanging (I), Coin rinsing (J)

5. เลือกมุมปรับแต่งสื่อบรรยากาศ

เลือกภาพที่มองแล้วรู้สึกว่ามีบรรยากาศสบายตา จากหลักการองค์ประกอบศิลป์ สี และอารมณ์ความรู้สึก การถ่ายทอดความงามในความจริงที่ตาเห็นผ่านโทนสีที่เลือกแล้ว เช่น ม่วง เหลือง เขียว สร้างบรรยากาศแทนความรู้สึกนิ่ง เงียบและเหงา ร่วมกับการปรับภาพให้มีลักษณะแสงเงาไม่

ชัดเจนเท่าภาพต้นแบบจากกล้องถ่ายรูป เพื่อส่งเสริมแนวคิดเรื่องความโดดเดี่ยว การอยู่คนเดียว ที่มีผลจากการสื่ออารมณ์ การเว้นพื้นที่ว่างซึ่งต้องการให้มีผลต่อสายตาผู้ดูแล้วรับรู้ได้ทันทีว่าเป็นเรื่องโควิด-19 ด้วยเนื้อหาอย่างครบถ้วนทั้งด้านรูป (สิ่งที่ตาเห็น) และนาม (สิ่งที่รู้สึก) (Figure 3)

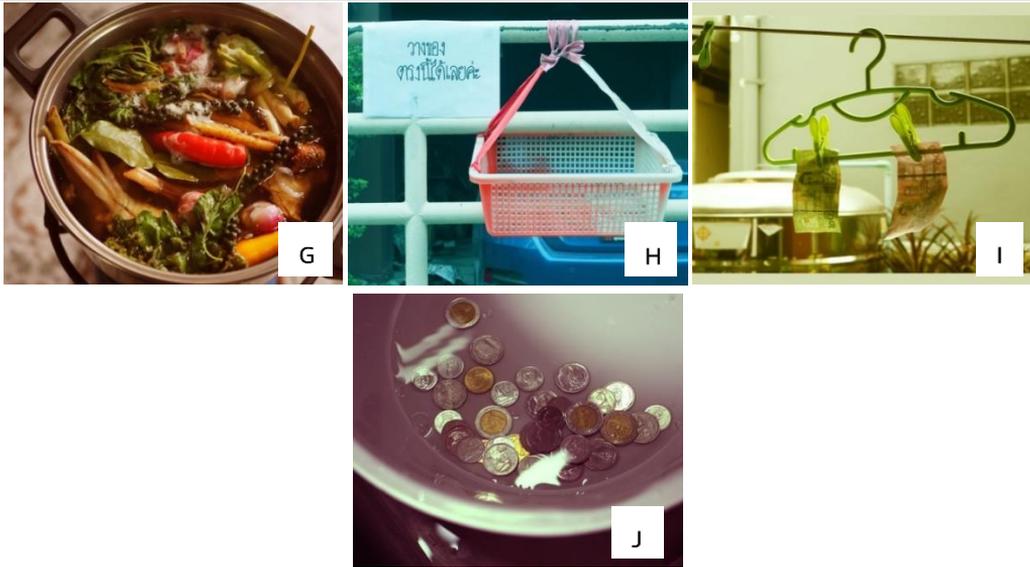

Figure 3. Finished sketch that was edited; Washing masks (A), Protection stuffs (B), Mask hanging (C), Herbs (D), Working table (E), Meal for one (F), Boiling herbs (G), Delivery (H), Banknote hanging (I), Coin rinsing (J)

6. สร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมสื่อะคริลิก 10 ภาพ

หลังจากผ่านขั้นตอนทุกกระบวนการแล้ว จึงเขียนภาพตามแบบร่างเริ่มจากการฉายโปรเจคเตอร์ เพื่อความแม่นยำและการประหยัดเวลา ด้วยดินสอสี ไม้เพื่อไม่ให้เกิดความสกปรก (สีที่ไม่สดใส) เมื่อลงสี อะคริลิกในชั้นต่อ ๆ มา จากนั้นค่อย ๆ เติมเนื้อสีเน้น ให้เกิดมวลและแสงเงาที่ถูกต้องตามที่กำหนดไว้ แต่ อาจมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของวัตถุแสงเงาพื้น หลังบ้างเล็กน้อยเพื่อความสวยงาม เหตุที่ใช้เทคนิคสี อะคริลิกเพราะสามารถทั้งพื้นผิวของผ้าใบที่ควบคุม ได้ด้วยน้ำ มีความบางเบา และหนักแน่นเมื่อทับชั้นสี ให้เรียบเนียน ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญ ความนิ่ง สมาธิ และการพิจารณาภาพต้นฉบับ เป็นการ ทบทวนความทรงจำพร้อมไปกับการสร้างสรรค์ให้มี สติอยู่เสมอซึ่งเข้ากับแนวความคิดของการดำรงชีวิต ด้วยความไม่ประมาท

โดยขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้น จะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังรายละเอียดซึ่ง อธิบายได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ร่างภาพด้วยโปรเจคเตอร์ (โดยผู้ช่วย วิจัย) (Figure 4)

ขั้นตอนที่ 2 รองพื้นภาพ กำหนดสีของวัตถุ (โดย ผู้ช่วยวิจัย) (Figure 5) และ

ขั้นตอนที่ 3 รองพื้นทับสีบรรยากาศ เพื่อกำหนด อารมณ์ของภาพจากโทนสี (Figure 6)

ขั้นตอนที่ 4 เก็บรายละเอียดของน้ำหนักและสีของ วัตถุ (Figure 7) และ

ขั้นตอนที่ 5 เติมมวล เพิ่มสีแทรกของบรรยากาศ ให้ แต่ละรูปทรงด้วยสีที่สว่างขึ้น (Figure 8)

ขั้นตอนที่ 6 ตรวจสอบรายละเอียดและแสงเงาเพื่อ ความสมบูรณ์ (Figure 9)

Figure 4. Creating process (step 1); Drawing outline from slide projector (A), first step of the painting (B)

Figure 5. Creating process (step 2): Paint the first layer with real color of still life (C)

Figure 6. Creating process (step 3): Paint tone color to control painting's feeling (D)

Figure 7. Creating process (step 4): Paint details of shadow and color of still life (E)

Figure 8. Creating process (step 5): Add more pigment and control tone color to brighten up (F)

Figure 9. Creating process (step 6): Check all details, light and shadow to finish the painting (G)

ผลการศึกษา

ผลจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นแรงบันดาลใจ การลงพื้นที่ การแยกแยะวิเคราะห์ข้อมูล และวัตถุดิบที่ได้มา การทำต้นแบบจัดหุ่นนิ่งเพื่อถ่ายรูป การปรับแต่งสีบรรยากาศเลือกมุมมอง และการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสีอะคริลิกทำให้เกิดผลผลิตซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลงานจิตรกรรมสีอะคริลิกทั้ง 10 ภาพ ขนาด 100x120 ซม. แบ่งออกได้เป็น 3 หมวด คือ

1. หมวดการเว้นระยะห่างจากผู้อื่น ประกอบด้วย 3 ภาพ คือ ผลงานชื่อ “ทางเข้า-ทางออก” (Figure 10) “โต๊ะทำงาน” (Figure 11) และ “จุดรับ-ส่ง (ของ)” (Figure 12)

เนื่องจากจุดสัมผัสที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อ 10 อันดับ ได้แก่ ราวบันได ห้องน้ำสาธารณะ ลูกบิดประตู ราวจับรถสาธารณะ เหยี่ยวหรือธนบัตร ตู้ ATM โต๊ะทำงาน รถเข็นหรือตระกร้าในซูเปอร์มาร์เก็ต ปุ่มกดลิฟต์ และที่เปิดประตูรถสาธารณะ ภาพขวดแอลกอฮอล์ สเปรย์ และแมสที่แขวนอยู่ที่ลูกบิดประตูนี้จึงเกิดขึ้นเป็นภาพแรกของชุดงาน ผลงานกำลังเล่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในช่วงการระบาด นอกจากทุกคนที่ออกจากบ้านไปแล้วเข้ามา การสั่งของโดยผ่านไลน์แมน ยังจำเป็นต้องฆ่าเชื้อสิ่งของเหล่านั้นก่อนนำเข้ามาอีกด้วย โทษสภาพผู้วิจัยเลือกเป็นสีเหลืองส้มอมน้ำตาล เป็นสัญลักษณ์นัยของอากาศขมขม อารมณ์ที่ว่างเปล่า

แดดที่สาดเข้ามาโดนแมสเงาตกกระทบไปที่ประตูแสดง การเคลื่อนไหวคล้อยของเวลาไปพร้อม ๆ กับปริมาณ แอลกอฮอล์ที่ลดลงจากขวดมาก ทำให้เรานึกถึงความสำคัญในการไม่สัมผัสแมสทุกครั้งที่เจอกันคนอื่น (แต่ก็ไม่อยากนำแมสที่ใช้แล้วเข้ามาไว้ในบ้าน) ผลงานยังบ่งบอกช่วงเวลาจากปริมาณการใช้แอลกอฮอล์ในขวด จะสังเกตว่าวัตถุไม่ก็ขึ้น ช่อนความหมายไว้ในรายละเอียดของภาพได้ เช่น ความเก่าที่สะท้อนออกมาจากสภาพและร่องรอยของการถูกใช้งาน เป็นเสน่ห์อีกอย่างที่ผลงานลักษณะของหุ่นนิ่งมี และยังเป็นโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมตีความตามทัศนะส่วนตัวอีกด้วย (Figure 10)

ยุค Social Distancing เราไม่ค่อยกังวลเรื่อง กักตุนอาหาร เพราะมี Online Food Delivery แต่การทำงานออนไลน์กลายเป็นสิ่งที่เปลี่ยนความเคยชินทั้งหมดที่เราเคยชินอย่างกะทันหัน การพบเจอกันผ่านหน้าจอ เครื่องมือสื่อสารในช่วงแรกอาจเกิดการเคอะเขินหรือใช้งานไม่ได้ตั้งใจ แต่ก็ค่อย ๆ ดีขึ้นจากความเคยชิน เพราะเหตุจำเป็นดังกล่าว ภาพนี้แสดงถึงการทำงานที่เราต่างยังคงป้องกันตัวจากอาการคล้ายหวัดที่เราอุปทานไปเองร่วมด้วยอยู่เสมอ แก้วใส่ชาสมุนไพร น้ำขิง วิตามินชนิดต่าง ๆ รวมถึงยาต้มก็เป็นอีกส่วนที่เรามาหาเพื่อป้องกันภูมิร่างกายไม่ให้เกิดแล้วเสี่ยงติดเชื้อ แม้จะไม่ได้เจอใครเลยก็ตาม ภาพโทนสีเขียวสร้างขึ้นเพื่อให้รู้สึกผ่อนคลาย แต่ก็มีคามเงิบ ซึม ปะปนอยู่ด้วยเปรียบ

นัยช่วงเวลานั้นที่เราต่างขาดการติดต่อกับเพื่อนร่วมงาน ญาติพี่น้อง เป็นการอยู่กับตัวเองที่แท้จริง ซึ่งผู้ดูจะค่อย ๆ พิจารณาและเข้าใจในภาพได้เองจากประสบการณ์ตรงของแต่ละคน

(Figure 11)

ตะกร้ารับของเป็นนวัตกรรมใหม่ซึ่งแต่ละบ้านจะมีหน้าตาของกล่องรับของไม่เหมือนกัน จากวัสดุที่แต่ละบ้านมี เพราะเนื่องด้วยเราต้องเว้นระยะห่างอย่างมากระหว่างกันและกัน ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) หรือ ETDA (เอ็ตด้า) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ได้สำรวจพฤติกรรมทางออนไลน์ เรื่อง “การใช้บริการ Online Food Delivery ของคนไทย” ระหว่างวันที่ 5-15 มีนาคม พ.ศ. 2563 ท่ามกลางการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จากผู้ทำแบบสำรวจ 376 คน นั้นใช้บริการสั่งอาหารออนไลน์ถึง 85% และพบว่า กลุ่ม Gen Y (อายุ 19-38 ปี) ใช้บริการมากที่สุดถึง 51.09% ไรเตอร์ทำให้เรามีอาหารประทังชีวิตโดยไม่ต้องออกไปเสี่ยงข้างนอก แต่เชื้อโควิดเองก็อาจมากับตัวไรเตอร์เองด้วย หรือไม่บางคนก็ติดเชื้อแล้วอยู่บ้านก็อาจนำเชื้อโรคไปติดไรเตอร์ได้ในทางกลับกัน จะเห็นว่าตะกร้าในภาพนี้มีความชัดของสีแดงซึ่งเกิดจากการที่พลาสติกโดนแดดเผาแสดงถึงกาลเวลาที่กระทำต่อพื้นผิววัตถุ บรรยากาศโดยรวมเป็นสีฟ้าส่งเสริมให้ตะกร้ามีความโดดเด่น ส่วนข้อความ “วางของตรงนี้ได้เลยคะ” ก็เป็นเสมือนการสื่อสารโดยไม่ต้องเจอกันระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ แสดงถึงสถานที่หน้าร้านนอกบริเวณบ้าน เป็นความจริงที่เกิดขึ้นกับชีวิตของผู้วิจัยและคนอื่น ๆ การใช้สีน้ำเงินเข้มที่ทำให้รู้สึกเงียบสงบ ว่างแวง และเศร้า กับวัตถุชิ้นเดียวให้โดดเด่นในภาพ สะท้อนเรื่องราวของความเหงาโดดเดี่ยวและการรอคอย เป็นสภาวะอารมณ์ที่ประกอบกันทั้งเนื้อหาและสีสนั่นเอง (Figure 12)

2. หมวดการรักษาความสะอาด ประกอบด้วย 4 ภาพ คือ ผลงานชื่อ “กะละมังซัก“Mask”” (Figure 13) “ราวตาก“Mask”” (Figure 14) “ล้าง (เหรียญ)” (Figure 15) และ “ซัก (ธนบัตร)” (Figure 16)

ช่วงแรก ๆ เราต้องเสียเงินกับสิ่งที่ไม่เคยต้องเสียมาก่อน เริ่มจากตอนมีฝุ่น PM 2.5 นั่นคือ หน้ากากอนามัย หลายครั้งผู้วิจัยตั้งคำถามว่าในเมื่อวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของภาครัฐที่ต้องจัดการแล้วทำไมภาระค่าใช้จ่ายในการซื้อหน้ากากอนามัยต้องกลายมาเป็นของประชาชนด้วย ซึ่งไม่ว่าคำตอบนั้นคืออะไรแต่เมื่อถึงคราวโควิด-19 มา หน้ากากอนามัยที่ว่าดีว่ายอดหรือจะแพงแค่ไหน เราต่างก็ยอมจ่าย แต่จะใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้งก็เสียดายเพราะยังไม่เกิดความเสียหายมากขนาดนั้น การซักด้วยผงซักฟอกเหมือนการซักผ้าอื่น ๆ จึงเป็นทางเลือกการทำความสะอาดและวิธีประหยัดไปอีกทางแต่ในภายหลังพบว่าการนำหน้ากากอนามัยมาซักนั้นทำลายเส้นใยที่ทำหน้าที่กรองเชื้อโรค และการทำความสะอาดยังเปลืองทรัพยากรน้ำมากกว่าการทิ้ง ผู้วิจัยเองจึงเลือกที่จะทิ้งดีกว่าการใช้ซ้ำ

ในภาพผลงานสื่อถึงความหลากหลายของหน้ากากอนามัยหรือ “แมส” ที่เราใช้กันอยู่ทั้งสีสนับรูปร่าง และคุณสมบัติ ซึ่งเราต่างไม่แน่ใจว่าแบบไหนสามารถป้องกันเราจากเชื้อโรคได้ดีที่สุด และที่ปริมาณมากขนาดนี้ก็เพราะมีอยู่บางช่วงการระบาดที่แพทย์แนะนำให้ใส่แมสทับกันถึง 2 ชั้น การจัดวางองค์ประกอบศิลป์ กระละมังที่เต็มไปด้วยแมสถูกวางไว้ตรงกลางภาพเพื่อให้ผู้ดูสนใจและมองไปจุดเดียว โทนสีและทิศทางของแสงสื่อถึงความนิ่งเงียบเช่นเดียวกับภาพอื่น ๆ (Figure 13)

สืบเนื่องจากการซักในกะละมัง การตากแมสเป็นกิจกรรมที่ทำอยู่ตลอดช่วงเวลานั้น ในภาพผลงานแสดงถึงแมสต่างชนิดทั้งที่กัน PM 2.5 ได้ แมสผ้าที่มีอและแมสทางการแพทย์ แสงสีเหลืองกับต้นไม้สีเขียวสร้างบรรยากาศให้แสงแดดดูร้อนขึ้น และด้วยบริบทของการตากผ้าแล้วความนิ่งและความเหงาจะสะท้อนออกมาเมื่อเราสมมติตัวเองให้ไปยืนมองราวตากผ้า นั้น ภาพอย่างเช่นภาพนี้นำเสนอความงามจากการจัดภาพ การเก็บรายละเอียดของแมสแต่ละอันที่ต้องผลักระยะทางสายตาด้วยการควบคุมน้ำหนักและมิติให้ดี นอกจากวัตถุทุกชิ้นจะต้องแยกออกจากกันแล้ว กลุ่มวัตถุทั้งหมดในระยะหน้าและระยะกลางก็ยังคงแยกออกจากพื้น

หลังให้ได้อีกด้วย ความท้าทายในการสร้างและผลสำเร็จของงานที่อาศัยความเข้าใจและทักษะทางการเขียนภาพเป็นอย่างมากจึงเป็นสิ่งที่คุณวิจัยต้องการให้ผู้ดูเห็นและสัมผัสจากผลงานชิ้นนี้ (Figure 14)

ภาพเหรียญในกะละมังเป็นถือเป็นอีกผลงานที่คุณวิจัยใช้เวลาานกว่าจะสร้างสรรค์ให้เสร็จ เนื่องจากแต่ละเหรียญก็เปรียบเหมือนรูปเล็ก ๆ ย่อยลงไป สีของผลงานเป็นสีน้ำตาลเข้มสีของความนิ่ง ความเก่า เมื่อมองโดยรวมแล้วแทบจะเป็นสีโมโนโครม (Monochrome) แต่มีบางเหรียญที่แทรกเป็นสีส้มแดงและเหลืองด้วย เพราะเป็นสีของวัตถุนั้นจริง ๆ ซึ่งผลงานชิ้นนี้บ่งบอกความเป็นไทยจากเอกลักษณ์ของเหรียญโดยไม่ต้องอาศัยตัวหนังสือ เป็นเสน่ห์ของภาพหุ่นนิ่งอีกอย่างที่คุณวิจัยชื่นชอบ ส่วนโค้งที่เห็นจากขอบกะละมังทำให้ผู้ดูจินตนาการตามและรับรู้ได้ว่าเป็นส่วนของภาชนะบางอย่างแม้ไม่ได้เห็นทั้งหมด เป็นการเลือกมุมมองที่ตัดทอนเอาแต่เรื่องที่ต้องการจะเล่านั่นเอง

ความมั่นคงและการซ้อนกันของแต่ละวัตถุ คือความท้าทายของภาพนี้ อีกรูปแบบหนึ่ง เพราะนอกจากจะต้องคำนึงถึงโครงสร้างโดยรวมของภาพให้อารมณ์เป็นไปในทิศทางที่กำหนดแล้ว ยังต้องเขียนให้เห็นถึงพื้นผิวของแต่ละส่วนที่ไม่เหมือนกันให้ได้อีกด้วย เพราะผู้ดูจะเข้าถึงภาพเขียนมากขึ้นก็ต่อเมื่อรู้ว่าแต่ละสิ่งนั้นคืออะไร (โลหะ หรือพลาสติก)

แม้การล้างเหรียญจะหายไปในช่วงหลัง เพราะเป็นเรื่องที่เสียเวลามากเนื่องจากเราได้รับเงินทอนเงินอยู่ทุกวัน การนำเหรียญมาล้างทุกครั้งทุกวันจึงเป็นเรื่องยาก แต่ช่วงแรกถือได้ว่าเป็นการป้องกันตัวเองที่คุณวิจัยทำแล้วสบายใจขึ้นเมื่อกลับถึงบ้าน (Figure 15)

ผลต่อเนื้อมาจากการล้างเหรียญ คือ ภาพไม้แขวนที่มีตัวหนีบผ้าตากธนบัตรอยู่ภายนอกบ้าน สถานที่ซึ่งมีแสงก็ใส่น้ำประกอบเชื่อมโยงให้ผู้ดูรับรู้ได้ว่าน่าจะอยู่ในส่วนของหลังบ้านหรือมุมบ้านสักที่หนึ่ง ภาพต้นไม้และโครงสร้างของตัวบ้านสะท้อนอยู่ในเงาของแท่งก้านนั้น บ่งบอกถึงสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัยและด้วยโทนสีที่ออกเหลืองปนเขียว โดยมีจุดประสงค์ดังเช่นภาพผลงานอื่น ๆ ที่มีโทนสีใกล้เคียงกัน แต่ดัดที่

สาดเข้ามาแสดงถึงเวลาช่วงบ่ายแก่หรือเย็น ธนบัตรแสดงความหึงงอจากการโดนน้ำและโดนผึ่งให้แห้งอีกครั้ง เป็นวิถีของคนอยู่เมืองร้อนที่นิยมนำสิ่งต่าง ๆ ตากแดดเพื่อฆ่าเชื้อโรค ผลงานชิ้นนี้ยังเผยตัวตนของความ เป็นไทยจากทั้งวิถีการประยุกต์ของใช้ในบ้าน สภาพแวดล้อม บรรยากาศ และรายละเอียดของภาพอย่าง ธนบัตรของไทย ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่แปลกและต่างชาติไม่เข้าใจ หากนำผลงานไปให้พวกเขาดูโดยขาดการอธิบาย แต่นั่นถือเป็นเรื่องที่ไม่ผิดปกติเพราะแต่ละวัฒนธรรมก็จะมีภูมิปัญญาและการป้องกันตัวจากโควิด-19 ที่แตกต่างกันไปนั่นเอง (Figure 16)

3. หมวดการป้องกันและรักษาอาการป่วยด้วยการกิน ประกอบด้วย 3 ภาพ คือ ผลงานชื่อ “กินข้าวกินยาอย่างไร?” (Figure 17) “ดองกินดี” (Figure 18) และ “ต้ม ต้ม ต้ม” (Figure 19)

ความโดดเด่นคือสิ่งที่เราทุกคนต้องเจอ ในภาพแสดงถึงจานข้าวและอาหารที่ทำเองเป็นเมนูง่าย ๆ อย่างไข่ดาวและผัดผัก ช่าง ๆ จานมีวิตามินซี ฟ้ายาละลายโจรส และพาราเซตามอลที่เราต่างกินเพื่อป้องกันตัวหรือเมื่อมีอาการเหมือนจะเป็นหวัด แสงที่สาดลงมาจากกล่องกระดาษหิซซู ความมืดของโต๊ะช่วยทำให้เพิ่มอรรถรสของความเหงา แสงสีส้มออกเหลืองทำให้เกิดความวิตกกังวล ความหวาด กลัว ความปั่นป่วน และการเผชิญหน้า ซึ่งแล้วแต่ว่าผู้ดูจะตีความไปในทิศทางใดด้วยประสบการณ์และความทรงจำเกี่ยวกับช่วงเวลานั้นประกอบ

โดยรวมแล้วผลงานนี้มีการจัดภาพที่ค่อนข้างลงตัว พื้นผิวของแต่ละระนาบแสดงถึงความ เป็นลักษณะของวัสดุ นั้น ๆ เช่น ไม้ จานเครื่องเคลือบ ซ้อนโลหะ เม็ดยาแบบเนื้อแข็งและแคปซูล จานรอง แก้วและกล่องกระดาษหิซซูพลาสติก ความเยิ้มของไข่ดาวและผัดผัก ถือเป็นการใช้ทักษะเพื่อสร้างมิติ แสงเงาซึ่งมีส่วนช่วยให้ผู้ดูเข้าใจรายละเอียด เข้าถึงจำลองสถานการณ์ และย้อนนึกถึงภาวะอารมณ์จากภาพที่เห็นได้มากขึ้นอีกด้วย (Figure 17)

ชิงและกระชายกลายเป็นตัวช่วยพิเศษที่เราร่างสรรหากันมาทั้งต้มทั้งดอง ในภาพนี้ คือ

กระชายและขิงที่นำไปต้มและเทมาไว้ในขวดแล้วเติมน้ำผึ้ง บางทีอาจใส่มะนาวลงไปด้วยซึ่งเป็นสูตรที่แต่ละบ้านที่มักจะนำสมุนไพรหลาย ๆ ชนิดมาผสมกันเพื่อสรรพคุณและรสชาติที่ดีขึ้น ภาพแสดงสภาพภายในห้องครัวโทนสีโดยรวมเป็นสีม่วงอ่อน ซึ่งทำให้รู้สึกเศร้า เหงา เว้งว้าง ตัดกับโทนสีส้มแดงของโหลพื้น และแก้ว สัดส่วนของสีจึงแทบเป็นครึ่งต่อครึ่งสำหรับผู้วิจัยแล้วภาพนี้ถือเป็นผลงานที่สะท้อนวิถีชีวิตและการปรับตัวของคนไทยได้ชัดเจนที่สุด และยังสะท้อนถึงความใส่ใจในสุขภาพและชีวิตของเราได้ดีอีกด้วย

ลักษณะการวางวัตถุในภาพไม่ได้เน้นแค่จำนวนที่น้อย ภาพนี้แสดงความแน่นและเบียดเสียดกันของเครื่องใช้ในห้องครัว เป็นการโฟกัสไปที่มุมใดมุมหนึ่งไม่เหมือนกับภาพอื่นที่ตั้งใจเขียนวัตถุเพียงกลุ่มเดียวและพื้นหลังที่ค่อนข้างโล่ง เพื่อเหตุผลทาง

ความรู้สึกที่สมจริงกับสภาพแวดล้อมภายในครัวของบ้านที่อาศัยอยู่และมีการใช้งาน (Figure 18)

และภาพสุดท้าย หม้อต้มสมุนไพรที่มีฤทธิ์เผ็ดร้อน คือ ค่านิยมที่เกิดขึ้นอยู่พักหนึ่งตอนการระบาดรุนแรงมาก เพื่อนของผู้วิจัยก็ยังเคยนำข้อมูลมาบอกกล่าวเช่นกัน แม้สุดท้ายจะมีการออกมาเตือนว่าอาจทำให้ปวดขึ้นเพราะการสูดดมไอน้ำจากการต้มก็ตาม แต่การนำน้ำต้มนั้นมาดื่มก็ยังคงเป็นทางเลือกของหลายบ้านอยู่ สมุนไพรที่ผู้วิจัยเลือกมาในภาพผลงานประกอบด้วย พริก พริกไทย ตะไคร้ หอมแดง ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด และใบกะเพรา

บางบ้านนำสมุนไพรพวกนี้ไปผัดกับเนื้อสัตว์ที่ต้องการอย่าง ผัดฉ่า ผัดพริกขิง ผัดขิง หรือต้มยากินกันง่าย ๆ ภายในบ้าน ทั้งหมดก็เพื่อเสริมภูมิคุ้มกันนั่นเอง (Figure 19)

Figure 10. Title “Thang Kao - Thang Ook”(The exit), 120x100 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 11. Title “Toh Tam Ngam” (Working table), 100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 12. Title “Joot Rub Song (Kong)” (Pick up point), 100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 13. Title “Ka La Mang Sak “Mask”” (Mask washing basin) ,100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 14. Title “Rao Tak “Mask”” (Clothes line for mask), 100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 15. Title “Lang (Rean)”(Coin washing), 100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 16. Title “Sak (Thanabat)” (Banknote washing), 100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 17. Title “Kin Kao Kin Ya Yang?” (Had lunch and pills, yet?), 100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 18. Title “Dong Kin Dee” (Preserved things are good to eat), 100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

Figure 19. Title “Tom Dom Deaum” (Boil, sniff and drink), 100x120 cm., Acrylic on canvas, 2022-23

อภิปรายผล

ข้อค้นพบเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการปรับตัวของคนไทยในช่วงการระบาดโควิด-19 มีจุดเริ่มต้นเกิดจากปัจจัยภายนอก (ข่าวสาร) ผ่านการมองเห็นความจริง และถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานจิตรกรรมนั้นพิจารณาได้ดังนี้

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้แสดงผลผลิตในรูปแบบงานศิลปะที่เป็นกายภาพให้ส่งผลกระทบต่อจิตใจ และสะท้อนถึงพฤติกรรมของผู้คนที่พยายามดำรงชีวิตให้ผ่านพ้นวิกฤตจึงเป็นศิลปะที่มีบทบาทกับชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้วิจัยได้นำทั้งประสบการณ์ตรงจากภายนอกและสภาวะภายใน มาสร้างสรรค์ให้เกิดการเรียนรู้ที่ผู้ดูผลงานจะเข้าใจได้ด้วยชื่นชมผ่านทางสายตา ซึ่งสิ่งที่รองจากรูปทรงสิ่งของต่าง ๆ ที่ถูกจัดวางแล้ว เรื่องของสีก็สำคัญไม่แพ้กันเพราะมีส่วนช่วยให้แนวความคิดกับรูปแบบสอดคล้องกันได้อย่างดี อย่างที่ Ritruetchai *et al.* (2017) รายงานไว้ว่า สีวรรณะเย็น (cool tone) ให้ความรู้สึกที่สงบเยือกเย็น สุกภาพอ่อนโยน ความอุดมสมบูรณ์ สงบเงียบ ความสบายหรือเศร้าสลดหม่นหมองได้เช่นกัน (Figure 12) ส่วนสีเหลืองเป็นสีพิเศษที่อยู่ได้ทั้งวรรณะร้อนและวรรณะเย็น (Figure 10, 15, 17 และ 19) สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว เหลืองเขียว และม่วงด้วยเช่นกัน ซึ่งผู้วิจัยมีความรู้สึกที่ว่า สีเขียว สร้างความรู้สึกเย็นตาเจิบนิ่ง (Figure 11, 13, 14 และ 16)

ส่วนสีม่วงดูแล้วเศร้า เหมา อารมณ์ว่างเปล่าไร้จุดหมาย ซึ่งสีเหล่านี้เป็นสีที่ผู้วิจัยเลือกใช้เป็นหลักเนื่องจากอาศัยนัยความหมายที่ถูกจำกัดความ ร่วมกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นระหว่างการเขียนภาพ (Figure 18) ซึ่งผลงานสะท้อนผลกระทบที่สอดคล้องตาม Abhayo *et al.* (2022) ที่รายงานว่าในช่วงเวลานั้นกลุ่มวัยทำงานและโดยเฉพาะผู้สูงอายุ มีสภาวะซึมเศร้าเป็นจำนวนมาก เพราะมีโอกาสติดเชื้อแล้วมีอาการรุนแรงมากกว่าวัยอื่น การไปมาหาสู่ญาติ มิตรก็ไปอย่างยากลำบาก รวมถึงเรื่องเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อลูกหลาน ทุกปีปัจจัยจึงมี

ผลอาจกระทบต่อจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นความเหงา และความเครียดจากการอยู่อย่างโดดเดี่ยว

ส่วนในเชิงข้อมูลภาคเอกสารจะเห็นได้ว่าการที่เราทุกคนตื่นตัวในการป้องกันรักษาชีวิตตัวเอง และครอบครัวนั้น ต้องขอบคุณข่าวสารที่ฉับไวและความช่วยเหลือของภาคเอกชนที่รวดเร็ว ประชาชนเองก็ให้ความร่วมมือและไม่ทำตัวเป็นภาระของภาครัฐ ด้วยการใช้บริการจัดส่งอาหารของใช้จากพนักงานส่งอาหารทำให้อาชีพอย่างไลน์แมน ได้รับความนิยมน่าสนใจในชั่วข้ามคืน ซึ่งเป็นด้านดี ๆ จากสถานการณ์นี้เนื่องจากสร้างรายได้ให้หลายชีวิต และประชาชนส่วนใหญ่ก็ปลอดภัยและสะดวกสบายเพราะต้องทำงานอยู่ที่บ้าน เราจะเห็นผู้คนที่หันมาใส่ใจความสะอาดมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน มีการพกสเปรย์ หรือเจลแอลกอฮอล์ฉีดผิวสัมผัสของสิ่งของ รวบบันได ปุ่มกดลิฟท์ ลูกบิดประตู รวมถึงมือของตนเอง จนถึงการแยกข้องานเมื่อมีผู้เป็นกลุ่มเสี่ยงเดินทางกลับมาถึงบ้าน การทำอาหารเองยังสร้างความอบอุ่นในครอบครัว หรือจะเป็นการหากิจกรรมอื่น ๆ ทำก็เป็นทางออกที่ดี Wuttisin *et al.* (2021) รายงานว่า คนไทยส่วนใหญ่จะเลือกฟังเพลงเพื่อผ่อนคลายจากความเครียด

และการกักตัวจากผู้อื่น ก็คือ บทเรียนให้เราย้อนระลึกอยู่เสมอว่า ไม่มีสิ่งใดจริงยั่งยืน เมื่อวันนั้นมาถึงเราทุกคนก็ต้องพากจากกัน สภาวะอารมณ์ที่หลากหลายเหล่านี้ เป็นวัตถุดิบชั้นดีให้ผู้วิจัยสร้างผลงานศิลปะ ที่เก็บภาพความทรงจำเอาไว้เพื่อเตือนใจผู้คนไม่ให้ลืมวิกฤตการณ์และไม่หลงใหลกับมายาจนประมาทลืมความเปราะบางของคำว่า “ชีวิต”

สรุป

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนพฤติกรรมกรรมการปรับตัวของคนไทยต่อโรคโควิด-19 นั้นทำหน้าที่ บันทึกและเล่าเหตุการณ์ซึ่งแสดงถึงลักษณะนิสัยของคนไทยที่มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถประยุกต์สิ่งใกล้ตัวมาป้องกันการติดเชื้อแม้จะถูกหรือผิดวิธีไปบ้าง อีกทั้ง

ยังสะท้อนความใส่ใจในชีวิต การเคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่น ซึ่งประเด็นที่สำคัญของภาพ คือ “ความไม่ยอมแพ้” ที่หมายความว่า พวกเราคนไทย “เห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่” จึงพยายามในทุกวิถีทางนั่นเอง และไม่ว่าในอนาคตเราต้องเจอกับโรคระบาดร้ายแรงมากมายเพียงใด ผู้วิจัยคาดว่าคนไทยก็จะผ่านมันไปได้เสมอ เพราะเข้มแข็งและแสวงหาสิ่งที่ตนมี สิ่งที่ตนทำได้ หรือภูมิปัญญาที่ตนเชี่ยวชาญ มารับมือกับสถานการณ์ให้ผ่านพ้นได้ทุกครั้งไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ อาจารย์ ดร. ชีรพล หอสง่า รองศาสตราจารย์ นาวิณ เปี้ยตกลาง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิชญ มุกดาภิณี

เอกสารอ้างอิง

Abhayo, P. T., K. Kamkhai, C. Hanngon and P. Wongkanha. 2022. COVID-19 and depression in the elderly . Journal of MCU Nakhondhat 9(9): 1-14. (in Thai)

Chutintaro, K. 2022. Cycle of life and virus19 effect for worthy of human. Wishing Journal Review 2(1): 17-28. (in Thai)

Danpradit, P. and K. Jermtienchai. 2022. Relationship between health literacy and COVID-19 prevention behaviors of COVID-19 infected people during the pandemic in 2021 and the first trimester of 2022. Vajira Nursing Journal 24(2): 70-84. (in Thai)

Khumsaen, N., S. Peawnalaw, S. Sripituk and S. Narysangkharn. 2021. Factors influencing mental health status of residents in U-thong

district, Suphanburi province during the Covid-19 pandemic. Journal of Health and Nursing Research 37(3): 36-50. (in Thai)

Noipha, K., W. Mard-e, P. Raweeya and P. Kerdsuk. 2022. Factors relating to herbs use behavior for COVID-19 prevention among people living in Mueang district, Krabi province. Journal of Traditional Thai Medical Research 8(2): 59-79. (in Thai)

Peetiya, W. and P. Thommachot. 2022. Factors associated with psychological impact on adolescents due to COVID-19 pandemic. Journal of the Psychiatric Association of Thailand 67(2): 147-167 (in Thai)

Pitayapreechanon, C. 2008. Art therapy in Thailand. Journal of The Faculty of Architecture King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang 9(2): 14-29. (in Thai)

Ritruetchai, O., S. Santiwes and N. Tongpong. 2017. Psychology of color : BBL classrooms. Journal of Education Khon Kaen University 40(1): 1-14. (in Thai)

Ruamsuk, K. and U. Larping. 2020. Is Thailand really free from Covid-19. Journal of Prajna Ashram 2(2): 61-69. (in Thai)

Sanmun, D. 2023. Natural products to reduce the severity of coronavirus 2019: A literature review. Health Science, Science and Technology Reviews 16(2): 3-15. (in Thai)

Wuttisin, N., K. Kakham and L. Suksua. 2021.
Anxiety and depression during the
outbreak of coronavirus disease
2019 (COVID-19) among the thais
and their relaxation techniques.
Journal of Community Development
and Life Quality 9(3): 422-432.

ประสิทธิผลของนาโนอิมัลเจลายาลมจับโปงแห้งเข้ายาตำรับและยาเดี่ยว
ในการรักษาโรคข้อเข่าเสื่อม

Effectiveness of Lom-Jub-Pong-Hang-Kao Nano-emulsion
Gels Containing Combination and Single Drugs in Treatment
of Osteoarthritis Symptoms

ศศิพิสุทธิ์ หงษ์สมบัติ¹ ภัทรพล อุดมลาภ² ปรางทอง ชำนิพันธ์³ และ ศศิพิมพ์มาศ หงษ์สมบัติ^{4*}
Sasiphisut Hongsombud¹, Pattarapol Udomlarp², Prangtong Chamnipan³
and Sasipimmas Hongsombud^{4*}

¹ฝ่ายวิจัยและพัฒนา วิทยาลัยชุมชนบุรีรัมย์ ต. บัวทอง อ. เมือง จ. บุรีรัมย์ 31000

¹Research and Development Department, Buriram Community College, Mueang District, Buri Ram 31000, Thailand

²ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ 8 (อุดรธานี) จ.อุดรธานี 41330

²Regional Medical Sciences Center 8 Udon Thani 41330, Thailand

³โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองยาง อ. ชำนิ จ. บุรีรัมย์ 31110

³Ban Mueang Yang Tambon Health Promotion Hospital, Chamni District, Buri Ram 31110, Thailand

⁴คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี จ.สุพรรณบุรี 72000

⁴Faculty of Liberal Arts, National Sports University, Suphan Buri Campus, Suphan Buri 72000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: malee3000@hotmail.com

(Received: January 19, 2024; Revise: March 13, 2024; Accepted: April 5, 2024)

Abstract: The purpose of this research was to compare the effectiveness of Lom-Jub-Pong-Hang-Kao nano-emulsion gels containing combination and single drugs in the treatment of osteoarthritis symptoms. In comparing 2 groups, randomly assigned groups, results were measured before and after the experiment within group and between groups. Fifteen nano-emulsion gels were divided into the combination group, while another fifteen nano-emulsion gels were allocated to the single drug group. The data collected were personal information, VRS, swelling, degree of movement and Thai modified WOMAC. Content validity was 1.00. The instrument's reliability was assessed by calculating the Pearson correlation coefficient, which ranged between 0.80 and 1.00. Personal information were analyzed using descriptive statistics and comparative analysis of variable differences within the group and between groups using Wilcoxon Signed Ranks Test and Mann-Whitney U Test. This research found that after the treatment, both groups experienced a statistically significant decrease in pain scores, degrees of movement, and severity levels. However, the reduction in swelling was not statistically significant for either group. Comparing between the groups, both the combination and single drug groups showed no statistically significant differences in pain scores, swelling, degree of movement, or severity levels. In summary, both treatment approaches were equally effective.

Keywords: Effectiveness, Lom-Jub-Pong-Hang-Kao, nano-emulsion gels, osteoarthritis, combination drug

จับโปงแห้งเข้ายาตำรับ 15 คน และลำดับเลขคู่อยู่กลุ่มที่ 2 ได้รับยาเดี่ยว 15 คน

เกณฑ์การยุติการศึกษา ดังนี้ 1) ผู้เข้าร่วมแล้วเกิดอาการผิดปกติ เช่น มีผื่นแดง คัน บวมหรือมีความเจ็บป่วยอื่น ๆ ที่แพทย์ลงความเห็นว่าเป็นไม่สามารถรับการรักษาดังวิธีที่ระบุในงานวิจัย 2) ผู้เข้าร่วมแล้วมีความประสงค์ขอยุติการทยา แต่เมื่อมีการยุติแล้ว ทางคณะผู้วิจัย จะนำกลุ่มตัวอย่างใหม่มาใช้ในการวิเคราะห์

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการอนุมัติจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ เลขที่ BRO 2023-092 วันที่รับรอง 5 กันยายน 2566 วันที่หมดอายุ 4 กันยายน 2567 และผ่านการอนุญาตให้เก็บข้อมูลจากผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองยาง อำเภอขามเฒ่า จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ นาโนอิมัลเจลาจับโปงแห้งเข้า แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ยาตำรับ ประกอบด้วย ไพล ขมิ้นชัน กระจายดำ ชิง และพริก กับยาเดี่ยว ประกอบด้วย กระจายดำ โดยมีการพัฒนาและประเมินคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1.1 วางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ คณะนักวิจัยร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรทรงามพัฒนา ดำเนินการ

1.1.1 สรรวจสมุนไพรในพื้นที่บ้าน ไทรทรงาม ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.1.2 ศึกษาความต้องการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรทรงามพัฒนา พบว่า

ต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรรักษาอาการข้อเข่าเสื่อม

1.1.3 ประชุมหารูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพรรักษาอาการข้อเข่าเสื่อม ทำให้ได้เป็นผลิตภัณฑ์นาโนอิมัลเจลาตำรับและยาเดี่ยว หลังจากนั้นวางแผนการพัฒนา เกี่ยวกับ ส่วนผสม กระบวนการผลิต และการประเมินคุณภาพ โดยพิจารณาถึงสิ่งที่สามารถทำได้จริง สิ่งที่ไม่สามารถทำได้

1.2 ทดลองความเป็นไปได้ในการตั้งตำรับในห้องปฏิบัติการ

1.2.1 เตรียมสารสกัด

1.2.1.1 นาโนอิมัลเจลาผสมจับโปงแห้งเข้ายาตำรับ เตรียมโดย นำสมุนไพรผงแห้งประกอบด้วย ไพล ขมิ้น กระจายดำ ชิง พริก อย่างละ 1 กิโลกรัม หมักในเอทานอล 95% ปริมาตร 10 ลิตร เป็นเวลา 24 ชั่วโมง กรองเอาเฉพาะส่วนน้ำ ทำให้แห้งด้วย rotary evaporation ได้สารสกัดหยาบมีลักษณะเหนียวข้น ปริมาณ 500 กรัม คิดเป็นร้อยละ 10 ต่อน้ำหนักผงยาแห้ง

1.2.1.2 นาโนอิมัลเจลาผสมจับโปงแห้งเข้ายาเดี่ยว เตรียมโดย นำสมุนไพรผงแห้งประกอบด้วย กระจายดำ 5 กิโลกรัม หมักในเอทานอล 95% ปริมาตร 10 ลิตร เป็นเวลา 24 ชั่วโมง กรองเอาเฉพาะส่วนน้ำ ทำให้แห้งด้วย rotary evaporation ได้สารสกัดหยาบมีลักษณะเหนียวข้น ปริมาณ 221.52 กรัม คิดเป็นร้อยละ 4.4 ต่อน้ำหนักผงยาแห้ง นำมาผสมในน้ำมันมะพร้าวอัตราส่วน (สารสกัดกระจายดำ: น้ำมันมะพร้าว) 1:2 โดยปริมาตร (w/w) คนผสมให้เป็นเนื้อเดียวกัน ตั้งทิ้งไว้ 24 ชั่วโมง สังเกตความคงตัวและการแยกชั้น พบว่า น้ำมันมะพร้าวและสารสกัดกระจายดำมีความเป็นเนื้อเดียวกัน มีลักษณะใส และไม่แยกชั้น

1.2.2 สร้างแผนภาพวัฏภาคไตรภาคเทียม (pseudo ternary phase diagram) ที่ห้องปฏิบัติการ

ศึกษาสัดส่วนที่เหมาะสมของระบบในการเกิดนาโนอิมัลชัน จากแผนภาพวัฏภาคไตรภาคเทียม พบว่านาโนอิมัลชันสามารถเกิดขึ้นได้โดยใช้สัดส่วนของสารลดแรงตึงผิวและสารลดแรงตึงผิวร่วม (smix) ร้อยละ 30-70 วัฏภาคน้ำมันร้อยละ 10-30 และวัฏภาคน้ำร้อยละ 10-70 ความเข้มข้นของ

Tween® 80 ที่ใช้เป็นสารลดแรงตึงผิวคิดเป็นร้อยละ 20-45 ของตำรับ ใช้ควบคู่กับสารลดแรงตึงผิวร่วมในที่นี้คือ PEG เมื่อได้สัดส่วนที่ทำให้เกิดนาโนอิมัลชันแล้ว จึงได้มีการบรรจุน้ำมันมะพร้าวและสารสกัดร้อยละ 5 ลงไป ซึ่งผลการศึกษาพบว่าสัดส่วนของนาโนอิมัลชันประกอบด้วยวัฏภาคน้ำมัน สารลดแรงตึงผิวและสารลดแรงตึงผิวร่วมในอัตราส่วน 1:2 และวัฏภาคน้ำ ดังแสดงใน Table

Table 1. Proportions of substances used in nano-emulsion gels of combination and single drug

Duties in the recipe	Nano-emulsion gels of combination drug		Nano-emulsion gels of single drug	
	Chemicals	Proportions (%w/w)	Chemicals	Proportions (%w/w)
Water phase				
Solvent	H ₂ O	69.4	H ₂ O	69.4
Adjusts pH	Triethanolamine	10-20 drop	Triethanolamine	10-20 drop
Gelling agent	Carbopol	0.5	Carbopol	0.5
Oil phase				
Active substance	Crude extract	5	Black ginger extract	5
Active ingredient storage	Virgin coconut oil	10	Virgin coconut oil	10
Flavor	Wintergreen oil	0.1	Wintergreen oil	0.1
Surfactants	Tween 80	5	Tween 80	5
Co-surfactants	PEG 400	10	PEG 400	10

1.3 ถ่ายทอดองค์ความรู้และผลิตโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

คณะนักวิจัยถ่ายทอดองค์ความรู้ในระดับห้องปฏิบัติการสู่ชุมชน หลังจากนั้นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์นาโนอิมัลเจลยาหมจ็บโป่งแห้งเข้ายาตำรับและยาเดี่ยว โดยนาโนอิมัลเจลยาหมจ็บโป่งแห้งเขา แต่ละสูตรทำการผลิตปริมาณ 5 กิโลกรัม ภาชนะที่ใช้ผลิตผ่านการฆ่าเชื้อด้วยเอทานอลแอลกอฮอล์ ร้อยละ 70 การกวนผสมใช้แรงงานคนและเครื่องปั่นพลังงานสูงที่ใช้ในครัวเรือน

ในขั้นตอนการผลิตเริ่มจากการผสมน้ำมันมะพร้าวและสารสกัดแต่ละสูตร ทำการกวนผสมด้วยไม้ตะกร้อเป็นเวลา 15 นาที จากนั้นเติม Tween 80, PEG 400 และ น้ำมันระก้าตามลำดับ กวนผสมเป็นเวลา 30 นาที ตั้งทิ้งไว้ให้คงตัว 1 ชั่วโมง ระหว่างนั้นทำการเตรียมเจลเบสด้วยการต้มน้ำกลั่นให้ได้อุณหภูมิประมาณ 80 องศา ค่อย ๆ โปยสารก่อเจลพร้อมกับกวนผสมด้วยไม้พายจนผงละลายหมด ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น จากนั้นค่อย ๆ เติมวัฏภาคน้ำมันลงในเจลเบส กวนผสมจนเป็นเนื้อเดียวกัน ปรับความเป็น

กรด-ต่าง ด้วยการเติม triethanolamine ได้ประมาณ pH 6-7 ทำการกวนต่อเป็นเวลา 30 นาที จากนั้น แบ่งเนื้ออิมัลเจลไปปั่นผสมด้วยเครื่องปั่นพลังงานสูง เป็นเวลารอบละ 5 นาที พักทิ้งไว้ให้ตัวรับคงตัวและ บรรจุลงหลอดบีบพลาสติก

1.4 ประเมินคุณลักษณะทางกายภาพ ทดสอบสารสำคัญ การปนเปื้อนจุลินทรีย์ ของนาโน อิมัลเจลยาผสมจับโป่งแห้งเข้ายาตำรับและยาเดี่ยว โดยส่งตรวจที่ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ 8 อุตรธานี ดังแสดงใน Table 2

Table 2. Test report nano-emulsion gels of combination and single drug

Test items	Test method	Standards	Test results	
			Nano-emulsion gels of combination drug	Nano-emulsion gels of single drug
Physical characteristics	Observe	-	Translucent, stability, no separation of layers, not precipitate	Translucent, stability, no separation of layers, not precipitate
Amount curcuminoids	HPLC	-	0.63 %w/w	-
Total aerobic microbial count	THP 2020	<200/g or ml	80	<10
Total combined yeast and mold count	THP 2020	<20/g or ml	<10	<10
<i>Staphylococcus aureus</i>	THP 2020	not found in the sample 1g or 1ml	not found	not found

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 2.1) แบบบันทึกส่วนบุคคล ประกอบด้วย อายุ น้ำหนัก ส่วนสูง ค่าดัชนีมวลกาย (BMI) ระยะเวลาที่มีอาการปวด 2.2) มาตรวัดระดับความปวด (visual rating scale: VRS) ที่มีสเกลตั้งแต่ 0-10 เซนติเมตร 0 คือไม่มีความเจ็บปวด 10 คือ มีอาการปวดมากที่สุด 2.3) แบบประเมินการบวม วัดรอบกึ่งกลางของหัวเข่าที่เหยียดตรงขณะนอน โดยใช้สายวัด 2.4) แบบประเมินองศาการเคลื่อนไหว วัดการงอของเข่า (flexion) วัดการเหยียดของเข่า (extension) โดยใช้ goniometer 2.5) แบบประเมินระดับความรุนแรง Thai modified WOMAC 3 หมวด คือ ระดับความปวด (5 ข้อ) ระดับอาการข้อฝืด (2 ข้อ) และระดับความสามารถในการใช้งานข้อ (15 ข้อ) มาตรวัดใน

แต่ละข้อคำถามมีลักษณะเป็น visual analogue scale โดยมีช่วงคะแนนตั้งแต่ 0 ถึง 10 โดยมีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

2.1 แบบบันทึกส่วนบุคคล ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย นักกายภาพบำบัด แพทย์แผนไทยปฏิบัติการ และพยาบาลวิชาชีพ พิจารณาความถูกต้องและความครอบคลุม (Content Validity) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 (Phusee-orn, 2013)

2.2 มาตรวัดระดับความปวด แบบประเมินการบวม แบบประเมินองศาการเคลื่อนไหว แบบประเมินระดับความรุนแรง Thai modified WOMAC ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้วิจัย

นำเครื่องมือ ไปใช้กับผู้ป่วยข้อเข่าเสื่อมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองยาง อำเภอขานี จังหวัดบุรีรัมย์ นำไปหาความเที่ยงของความคงที่ (Stability) ด้วยการถามซ้ำ (Test-retest Method) เว้นระยะห่าง 2 ชั่วโมงในผู้ป่วยคนเดียววัน แล้วนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์โดยใช้สูตรแบบเพียร์สัน พบว่า มาตรการระดับความปวด มีค่าความเที่ยง เท่ากับ 0.80 แบบประเมินการบวม มีค่าความเที่ยง เท่ากับ 0.95 แบบประเมินองศาการเคลื่อนไหว มีค่าความเที่ยง เท่ากับ 0.95 แบบประเมินระดับความรุนแรง Thai modified WOMAC มีค่าความเที่ยง เท่ากับ 0.80

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ภายหลังจากได้รับอนุมัติให้ทำการวิจัยในมนุษย์ โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ คณะนักวิจัยดำเนินการวิจัยที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองยาง อำเภอขานี จังหวัดบุรีรัมย์

2. ก่อนทำการทดลอง กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มจะได้รับการสัมภาษณ์ตามแบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล วัดระดับความรู้สึกรปวด โดยใช้ visual rating scale (VRS) มีสเกลตั้งแต่ 1-10 สเกล วัดการบวมของข้อเข่าโดยใช้สายวัด วัดรอบกึ่งกลางของหัวเข่าที่เหยียดตรงขณะนอน หน่วยเป็นเซนติเมตร วัดองศาการเคลื่อนไหวของข้อเข่าในท่านอนหงายเหยียดตรง-งอเข่าด้วย goniometer หน่วยเป็นเซนติเมตร ประเมินความรุนแรงของข้อเข่าเสื่อม โดยใช้ Thai modified WOMAC มาตรการในแต่ละข้อคำถามมีลักษณะเป็น visual analogue scale โดยมีช่วงคะแนนตั้งแต่ 0 ถึง 10 (pre-test)

3. กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1 จะได้รับนาโนอิมัลเจลยาหลมจับโป่งแห้งเข่ายาตำรับ กลุ่มที่ 2 จะได้รับนาโนอิมัลเจลยาหลมจับโป่งแห้งเข่ายาเดี่ยว กลุ่ม

ตัวอย่างทุกรายจะได้ทราบวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย อันตรายหรืออาการข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้นจากการทดลอง การปฏิบัติตัวในระหว่างที่เข้าร่วมการวิจัย ได้แก่ การใช้นาโนอิมัลเจลสมุนไพรวนละ 2 เวลา ตอนเช้า และตอนกลางคืนก่อนนอน ห้ามล้างออกหรืออาบน้ำจนกระทั่งครบ 6 ชั่วโมง พร้อมลงนามในหนังสือแสดงความยินยอมร่วมการวิจัย

4. ดำเนินการทดลองเป็นระยะเวลา 6 สัปดาห์ โดยผู้วิจัยจะไปติดตามการทดลองใช้ทุก 2 สัปดาห์

5. หลังจากครบ 6 สัปดาห์ ผู้วิจัยวัดระดับความรู้สึกรปวด วัดการบวมของข้อเข่า วัดองศาการเคลื่อนไหวของข้อเข่าในท่านอนหงายเหยียดตรง-งอเข่า ประเมินความรุนแรงของข้อเข่าเสื่อม Thai modified WOMAC (post-test)

6. ประเมินประสิทธิผลของนาโนอิมัลเจลยาหลมจับโป่งแห้งเข่ายาตำรับและยาเดี่ยวในการรักษาโรคข้อเข่าเสื่อม โดยวิธีการทดสอบสมมติฐานทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล ระดับความรู้สึกรปวด การบวมของข้อเข่า องศาการเคลื่อนไหวของข้อเข่า และความรุนแรงของข้อเข่าเสื่อม โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ ทดสอบการกระจายตัวของข้อมูลด้วยสถิติ Shapiro-Wilk test มีค่านัยสำคัญทางสถิติของการทดสอบบางค่าน้อยกว่านัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ที่ระดับ 0.05 แสดงว่า ข้อมูลมีการแจกแจงไม่ปกติ จึงทดสอบสมมติฐานเปรียบเทียบก่อนและหลังรับการรักษาภายในกลุ่มด้วยสถิติ Wilcoxon Signed Ranks Test และเปรียบเทียบภายหลังสิ้นสุดการรักษา ระหว่างกลุ่ม ด้วยสถิติ Mann-Whitney U Test โดยกำหนดระดับนัยสำคัญที่ 0.05

ผลการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่ได้รับนาโนอิมัลเจลาตัมจับโปงแห้งเข้ายาตำรับ จำนวน 15 คน กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ได้รับนาโนอิมัลเจลาตัมจับโปงแห้งเข้ายาเดี่ยว จำนวน 15 คน ออกจากการทดลอง 1 คน เนื่องจากมีอาการแพ้สมุนไพร มีผื่นแดงคัน จึงนำอาสาสมัครใหม่มาใช้ในการวิเคราะห์ เมื่อสิ้นสุดโครงการได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 30 คน

ส่วนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มที่ได้รับนาโนอิมัลเจลาตัมจับโปงแห้งเข้า

ยาตำรับ มีอายุเฉลี่ย 55.60 ± 6.86 ปี น้ำหนักเฉลี่ย 59.67 ± 16.00 กิโลกรัม ส่วนสูงเฉลี่ย 153.47 ± 5.51 เซนติเมตร ดัชนีมวลกายเฉลี่ย (BMI) อยู่ในเกณฑ์โรคอ้วน ระยะเวลาที่มีอาการปวดเฉลี่ย 7.28 ± 8.02 ปี สำหรับกลุ่มที่ได้รับนาโนอิมัลเจลาตัมจับโปงแห้งเข้ายาเดี่ยว มีอายุเฉลี่ย 58.47 ± 5.87 ปี น้ำหนักเฉลี่ย 61.60 ± 14.51 กิโลกรัม ส่วนสูงเฉลี่ย 155.33 ± 7.92 เซนติเมตร ดัชนีมวลกายเฉลี่ย (BMI) อยู่ในเกณฑ์โรคอ้วน ระยะเวลาที่มีอาการปวดเฉลี่ย 7.17 ± 8.28 ปี เมื่อทำการเปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มพบว่าไม่แตกต่างกัน ดังแสดงใน Table 3

Table 3. Mean and standard deviation of the data of the samples and compares the different characteristics of the two groups of sample

General characteristics	Samples		P-value
	Nano-emulsion gels of combination drug (n=15)	Nano-emulsion gels of single drug (n=15)	
Age (yr)	55.60 ± 6.86	58.47 ± 5.87	0.229
Weight (kg)	59.67 ± 16.00	61.60 ± 14.51	0.731
Height (cm)	153.47 ± 5.51	155.33 ± 7.92	0.460
BMI (kg/m ²)	25.32 ± 6.82	25.48 ± 5.22	0.942
Period of time of knee pain (yr)	7.28 ± 8.02	7.17 ± 8.28	0.969

Show mean and standard deviation (mean $\pm$ SD)

*Statistically significant difference ($P < 0.05$)

ส่วนที่ 2 เปรียบเทียบระดับความปวด การบวม องศาการเคลื่อนไหว และระดับความรุนแรง ในผู้มีอาการโรคลมจับโปงแห้งเข้า ก่อนและหลัง การได้รับนาโนอิมัลเจลาตัมจับโปงแห้งเข้ายาตำรับ และยาเดี่ยว พบว่า ระดับความปวด องศาการเคลื่อนไหว และระดับความรุนแรง ลดลงกว่าก่อนการใช้ ($P < 0.05$) แต่ด้านการบวมก่อนและหลังใช้ไม่แตกต่าง

กัน ($P > 0.05$) และเปรียบเทียบระดับความปวด การบวม องศาการเคลื่อนไหว และระดับความรุนแรง ในผู้มีอาการโรคลมจับโปงแห้งเข้า ระหว่างการได้รับนาโนอิมัลเจลาตัมจับโปงแห้งเข้ายาตำรับ และยาเดี่ยว พบว่า หลังการใช้ของทั้ง 2 กลุ่มไม่แตกต่างกัน ($P > 0.05$) ดังแสดงใน Table 4

Table 4. Mean and standard deviation of the data of the samples before and after the experiment by comparisons within groups and between groups

Data	Nano-emulsion gels of combination drug (n=15)			Nano-emulsion gels of single drug (n=15)			Between groups after the experiment
	Before	After	P-value	Before	After	P-value	P-value
Pain	5.80±1.20	3.47±1.60	<0.001*	6.20±1.320	3.93±1.751	<0.001*	0.384
Swelling	35.97±5.02	35.87±4.82	0.09	36.57±3.35	36.50±3.43	0.07	0.466
degree of movement							
Extension	5.27±4.15	2.53±2.90	0.002*	4.40±7.69	3.27±7.30	0.013*	0.538
Flexion	38.33±10.63	35.07±11.35	<0.001*	49.33±20.34	46.07±20.67	<0.001*	0.057
Thai modified WOMAC							
Join pain	28.33±5.37	18.53±2.70	<0.001*	30.60±4.50	22.00±5.41	<0.000*	0.084
Stiffness	11.60±2.29	8.67±2.90	<0.001*	12.60±1.92	9.53±3.04	<0.000*	0.314
Physical function	92.47±15.64	66.27±24.90	<0.001*	101.53±13	79.67±21.72	<0.000*	0.110

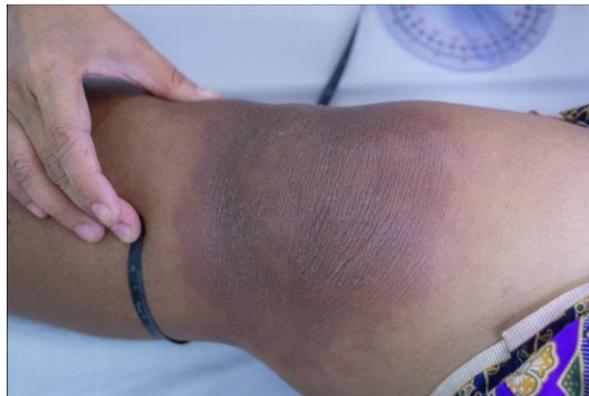
Show mean and standard deviation (mean±SD)

*Statistically significant difference ($P < 0.05$)

อาการข้างเคียงจากการใช้ยาฉลิมจับโปงแห้งเข่ายาตำรับและยาเดี่ยว

จากการทดลอง พบว่า อาสาสมัครที่ใช้ยาฉลิมจับโปงแห้งเข่ายาเดี่ยว จำนวน 15 คน มีอาการผื่น

แดง คั้น หลังจากทายา 1 วัน จำนวน 1 คน คิดเป็น 6.67% หลังจากนั้น อาสาสมัครจึงหยุดทายา และเกาจนเกิดเป็นผื่นหนา นูน เป็นขุย แต่ไม่ส่งผลกระทบต่ออาสาสมัครอย่างใด ดังแสดงใน Figure 1

Figure 1. Drug allergy from nano-emulsion gels of single drug

อภิปรายผล

การใช้นาโนอิมัลเจลายาลมจับโป่งแห้งเข้ายาตำรับและยาเดี่ยว พบว่า ระดับความปวด ลดลงกว่าก่อนการใช้ ($P < 0.05$) องศาการเคลื่อนไหวดีขึ้นกว่าก่อนการใช้ ($P < 0.05$) และระดับความรุนแรงของโรค ลดลงกว่าก่อนการใช้ ($P < 0.05$) ทั้งนี้เนื่องจากในนาโนอิมัลเจลมีส่วนผสมของ ขมิ้น ซึ่งกระชายดำ พริก โพล ซึ่งเป็นสมุนไพรที่ช่วยบรรเทาอาการเข้าเสื่อม สอดคล้องกับ Yaemmoon *et al.* (2018) ศึกษาประสิทธิภาพของยาพอกเข้าที่มีส่วนผสมของขมิ้นชันและขิง พบว่า ระดับความปวดลดลงกว่าก่อนการใช้ ($P < 0.05$) สอดคล้องกับ Amornrojjai *et al.* (2015) ศึกษาประสิทธิภาพของสารสกัดขิง 5% ในรูปแบบนาโนเจล เทียบกับ 1% ไดโคลิพีแนค เจล เป็นเวลา 12 สัปดาห์ พบว่า กลุ่มสารสกัดขิงนาโนดีกว่ากลุ่ม 1% ไดโคลิพีแนคเจล อย่างมีนัยสำคัญ ($P < 0.05$) สอดคล้องกับ Kobayashi *et al.* (2018) ศึกษาสารสกัดกระชายดำในรูปแบบเจล พบว่า สามารถซึมผ่านผิวหนังหนูลทดลองและก่อกำหนดการทำงานของ metalloproteinases ซึ่งเป็นเอนไซม์ที่ทำลายคอลลาเจนภายในเนื้อเยื่อเกี่ยวพันในเขาได้ สอดคล้องกับ Kosuwon *et al.* (2010) ศึกษากลุ่มทาเจลแคปไซซิน กับ กลุ่มทาเจลไม่มีตัวยา พบว่า เจลแคปไซซิน ขนาด 0.125 % มีประสิทธิภาพในการบรรเทาอาการข้อเข่าเสื่อม ในผู้ป่วยที่มีความรุนแรงของโรคน้อยถึงปานกลาง สอดคล้องกับ Worasing *et al.* (2023) ศึกษาประสิทธิภาพทางคลินิกของการใช้โพลีเมอร์ในรูปแบบลูกประคบ พบว่า ช่วยลดความปวดได้อย่างมีนัยสำคัญเมื่อเทียบกับยาหลอก แต่ไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเทียบกับยา NSAIDs อีกทั้งการศึกษาครั้งนี้ ได้มีการใช้น้ำมันมะพร้าว สารลดแรงตึงผิว Tween 80 และสารก่อเจล xanthan gum เป็นองค์ประกอบร่วมในตำรับ ทำให้เพิ่มคุณสมบัติในการนำพา

สารสำคัญในสมุนไพรซึมเข้าสู่ผิวหนัง สอดคล้องกับ Mulia *et al.* (2018) ที่พัฒนาตำรับสารสกัดเปลือกมังคุดในรูปแบบนาโนอิมัลเจล โดยใช้น้ำมันมะพร้าวร่วมกับสารลดแรงตึงผิว Tween 80 และสารก่อเจล xanthan gum พบว่า สามารถตั้งตำรับที่มีความคงตัวและมีคุณสมบัตินำพาสารซึมเข้าสู่ผิวหนังได้ถึงร้อยละ 95 สอดคล้องกับ Komaiko and McClements (2015) พบว่า การใช้สารลดแรงตึงผิวแบบไม่มีไอออนชนิด Polysorbate 80 (Tween 80) และน้ำมันไตรกลีเซอไรด์สายกลางมีโอกาสดังกล่าวเกิดขึ้นที่มีขนาดอนุภาคเล็กระดับนาโน

การใช้นาโนอิมัลเจลายาลมจับโป่งแห้งเข้ายาตำรับและยาเดี่ยว พบว่า การบวมก่อนและหลังใช้ไม่แตกต่างกัน ($P > 0.05$) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสมุนไพรที่ใช้รักษาามีฤทธิ์ร้อน ซึ่งช่วยในเรื่องของความปวด องศาการเคลื่อนไหว และความรุนแรงของโรคได้ดีกว่าการบวม

การเปรียบเทียบผลหลังจากการทดลองใช้นาโนอิมัลเจลายาลมจับโป่งแห้งเข้ายาตำรับและยาเดี่ยว ทั้ง 2 กลุ่มมีประสิทธิภาพไม่แตกต่างกัน ดังนั้นสามารถเลือกใช้ได้ทั้งสองสูตรในการรักษาโรคข้อเข่าเสื่อม อย่างไรก็ตามพบผู้มีอาการแพ้จากการใช้สมุนไพรเดี่ยว ซึ่งสอดคล้องกับ Saraphanchotiwithaya (2021) ที่กล่าวว่า การใช้สมุนไพรเดี่ยว อาจทำให้เกิดความเสี่ยงจากผลข้างเคียงที่เป็นอันตรายของสมุนไพรเดี่ยวที่ใช้ในขนาดที่มากกว่าได้ และถึงแม้สมุนไพรจะเป็นสิ่งที่มาจากธรรมชาติ ก็ทำให้เกิดผลข้างเคียงต่อร่างกายได้เช่นกัน จะเห็นได้จากในปัจจุบันเริ่มมีรายงานทางคลินิกเกี่ยวกับอาการไม่พึงประสงค์ที่เกิดจากการใช้สมุนไพรมากขึ้น ดังเช่น Issarata *et al.* (2023) ที่เปรียบเทียบผลของน้ำมันหอมระเหยจำปากับลาเวนเดอร์ต่อระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับ และคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุตำบลท่าหิน

อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ในช่วงวันแรก ๆ พบว่า อาสาสมัครมีอาการมีน้ีระษะ และอาการคลื่นไส้อาเจียนจากการใช้น้ำมันหอมระเหย

นาโนอิมัลเจลายาลมจับโปงแห้งเข้ายาตำรับและยาเดี่ยว เป็นผลิตภัณฑ์นวัตกรรม ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับภูมิปัญญาสากล การศึกษาครั้งนี้มี ข้อต่อย คือ กระบวนการบางอย่างต้องทำการพิสูจน์ หรือทดลองในห้องปฏิบัติการ เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญในการยืนยันประสิทธิภาพและความปลอดภัย และหากวิสาหกิจชุมชนสามารถผลิตนาโนอิมัลเจลดให้ได้สารสำคัญในปริมาณที่กำหนด ผู้บริโภคจะได้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ช่วยประเทศไทยประหยัดเงินตราในการสั่งซื้อยาสำเร็จรูปจากต่างประเทศปีละเป็นจำนวนมาก สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพร ยกระดับมาตรฐานสินค้าที่ผลิตโดยชุมชน สร้างอาชีพและรายได้ ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้เข้มแข็ง

สรุป

นาโนอิมัลเจลายาลมจับโปงแห้งเข้ายาตำรับที่มีส่วนผสมของ ขมิ้น ขิง กระชายดำ พริกพล และนาโนอิมัลเจลายาลมจับโปงแห้งเข้ายาเดี่ยว ที่มีส่วนผสมของกระชายดำ สามารถใช้ในการรักษาผู้ป่วยโรคข้อเข่าเสื่อมได้ โดยนาโนอิมัลเจลายาลมจับโปงแห้งเข้ายาตำรับมีผลข้างเคียงน้อยกว่ายาเดี่ยว เนื่องจากนาโนอิมัลเจลด เป็นระบบนำส่งยาสมุนไพรที่มีประสิทธิภาพสูง ช่วยเพิ่มการซึมของสารสำคัญในการออกฤทธิ์ผ่านผิวหนังได้ดี การทำนาโนอิมัลเจลดสามารถใช้หลักการเกิดอิมัลชันได้เอง และเป็นวิธีการผลิตที่สามารถทำได้จริงในชุมชน เนื่องจากทำได้ง่าย ต้นทุนต่ำ ไม่ต้องใช้อุปกรณ์ที่มีความซับซ้อนและราคาแพง ใช้เพียงอุปกรณ์ปั้นผสมที่ใช้ความเร็วรอบไม่สูงนัก ซึ่งควรส่งเสริมนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทสว.) ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ปีงบประมาณ 2566

เอกสารอ้างอิง

- Akkharasut, P., S. Limsuwan and K. Wichitsanguan Jetwana. 2020. Comparison of a Polyherbal Mixture “Chappong-Haeng-Khao” and “Topical Capsaicin” add-on treatment for patients with knee Osteoarthritis in Khaopanom hospital, Krabi Province. *Journal of Health Science* 29(2): 270-280. (in Thai)
- Amorndoljai, P., S. Taneepanichskul, S. Niempoo, U. Nimmannit and C. Chasriniyom. 2015. The efficacy and safety of ginger extract in nanostructure lipid carrier (NLC) for treatment of knee osteoarthritis (OA). *Integrative Medicine Research* 4(1): 92.
- Chandra, D. and S.S. Gupta. 1972. Anti-inflammatory and anti-arthritis activity of volatile oil of *Curcuma longa* (Haldi). *Indian Journal of Medical Research* 60(1): 138-142.
- Felson, D.T. 2005. The sources of pain in knee osteoarthritis. *Current Opinion in Rheumatology* 17(5): 624-628.
- Gupta, S.S., D. Chandra and N. Mishra. 1972. Anti-inflammatory and anti-hyaluronidase activity of volatile oil of *Curcuma longa* (Haldi).

- Indian Journal of Physiology and Pharmacology 16(Suppl.): 264.
- Issarata, T., N. Bunrattana, T. Kongkue, K.S. Inthanuchit and K. Aksornwong. 2023. Comparative study of the health benefits of champa essential oil and lavender essential oil on anxiety level, stress level, insomnia, and sleep quality among the elderly in Tha Hin Subdistrict, Sathing Phra District, Songkhla Province. Journal of Community Development and Life Quality 11(1): 67-77. (in Thai)
- Iyengar, M.A., M.P.R. Rao, S.G. Rao and M.S. Kamath. 1994. Anti-inflammatory activity of volatile oil of *Curcuma longa* leaves. Indian Drugs 31(11): 528-531.
- Jeenapongsa, R., K. Yoovathaworn, K.M. Sriwatanakul, U. Pongprayoon and K. Sriwatanakul. 2003. Anti-inflammatory activity of (*E*)-1-(3, 4-dimethoxyphenyl) butadiene from *Zingiber cassumunar* Roxb. Journal of Ethnopharmacology 87(2-3): 143-148.
- Kale, S.N. and S.L. Deore. 2017. Emulsion micro emulsion and nano emulsion: A review. Systematic Reviews in Pharmacy 8(1): 39-47.
- Kobayashi, H., R. Suzuki, K. Sato, T. Ogami, H. Tomozawa, M. Tsubata, K. Ichinose, M. Aburada, W. Ochiai, K. Sugiyama and T. Shimada. 2018. Effect of *Kaempferia parviflora* extract on knee osteoarthritis. Journal of Natural Medicines 72(1): 136-144.
- Komaiko, J. and D.J. McClements. 2015. Low-energy formation of edible nano-emulsions by spontaneous emulsification: Factors influencing particle size. Journal of Food Engineering 146: 122-128.
- Kosuwon, W., W. Sirichatiwapee, T. Wisanuyotin, P. Jeeravipoolvarn and W. Laupattarakasem. 2010. Efficacy of symptomatic control of knee osteoarthritis with 0.0125% of capsaicin versus placebo. Journal of the Medical Association of Thailand 93(10): 1188-1195.
- Morvaridzadeh, M., S. Fazelian, S. Agah, M. Khazdouz, M. Rahimlou, F. Agh, E. Potter, S. Heshmati and J. Heshmati. 2020. Effect of ginger (*Zingiber officinale*) on inflammatory markers: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. Cytokine 135: 155224, doi: 10.1016/j.cyto.2020.155224.
- Mulia, K., R.M.A. Ramadhan and E.A. Krisanti. 2018. Formulation and characterization of nanoemulgel mangosteen extract in virgin coconut oil for topical formulation. MATEC Web of Conferences 156: 01013, doi: 10.1051/mateconf/201815601013.

- Phusee-orn, S. 2013. The Application of SPSS to Analyze Research Data. 6th ed. Taksila Press, Maha Sarak Maha Sarak ham. 390 p. (in Thai)
- Prasert, W. 2017. Nano-emulsion and nano-emulsification using low-energy method. Food Journal 47(2): 37-45. (in Thai)
- Saraphanchotiwitthaya, A. 2021. Research and Development of Herbal Medicines: Immune-Boosting and Anti-inflammatory Herbs. 2nd ed. Naresuan University Press, Phitsanulok. 420 p. (in Thai)
- Sarzi-Puttini, P., M.A. Cimmino, R. Scarpa, R. Caporali, F. Parazzini, A. Zaninelli, F. Atzeni and B. Canesi. 2005. Osteoarthritis: An overview of the disease and its treatment strategies. Seminars in Arthritis and Rheumatism 35(1 Suppl.1): 1-10.
- Shafiq-un-Nabi, S., F. Shakeel, S. Talegaonkar, J. Ali, S. Baboota, A. Ahuja, R.K. Khar and M. Ali. 2007. Formulation development and optimization using nanoemulsion technique: A technical note. AAPS Pharm SciTech 8(2): E12-E17.
- Sripanidkulchai, B. 2017. Kaempferia parviflora : Research and Product Development. 2nd ed. Faculty of Pharmaceutical Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen. 390 p. (in Thai)
- Suwannatrai, S., T. Pungeng, N. Khumkaew, P. Khumkaew, P. Seeloomkorn, P. Udomkiat, A. Chotivichit, P. Akarasereenont and T. Laohapand. 2018. The compare the diagnosis of osteoarthritis of the knee in western medicine and the Thai traditional medicine diagnosis of Lom-Jub-Pong-Hang-Kao (LJP). Siriraj Medical Bulletin 11(2): 88-95. (in Thai)
- Thanasukarn, P., R. Pongsawatmanit and D.J. McClements. 2004. Influence of emulsifier type on freeze-thaw stability of hydrogenated palm oil-in-water emulsions. Food Hydrocolloids 18(6): 1033-1043.
- Thessingha, C., C. Chaiwong, C. Onthaisong and S. Intolo. 2020. The prevalence and risk factors of knee Osteoarthritis among the elderly in Northeast Thailand. Journal of Boromarajonani College of Nursing, Surin 10(1): 80-90. (in Thai)
- Worasing, K., B. Sungthong and W. Phimarn. 2023. Effectiveness of *Zingiber montanum* herbal compress remedy for pain management: An updated systematic review and meta-analysis. Scientia Pharmaceutica 91(2): 24, doi: 10.3390/scipharm91020024.
- Yaemmoon, S., J. Udompittayason and I. Siramaneerat. 2018. The effects of

apply knee with formulary to knee pain patients in Ban Khok Hospital Amphoe Ban Khok Uttaradit. The Journal of Boromarajonani College of Nursing Suphanburi 1(1): 16-27. (in Thai)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินของชุมชนบ้านไร่อ้อย
ตำบลไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

Development of the Joyful Banana-chip Product and Packaging of Ban
Rai Oi Community, Rai Oi Subdistrict, Phichai District, Uttaradit Province

อภิรักษ์ ปานเพชร*

Apinan Panphet*

หลักสูตรสาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จ. อุตรดิตถ์ 53000

Communication Art Design Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Uttaradit Rajabhat University, Uttaradit 53000, Thailand

Corresponding author: E-mail: api.fineart@gmail.com

(Received: January 22, 2024; Revised: March 14, 2024; Accepted: May 7, 2024)

Abstract: The objective of this research is to develop and improve the quality and standards of the delightful banana products, and learn the lessons from the group of delightful banana product producers to help improve product qualities for the entrepreneurs in the community. The main sources of information were 30 members of the professional group of community sugar cane plantation product producers, and practical training sessions for developing packaging for their products. In-depth interviews using a semi-structured interview format, data analysis through synthesis, and interpretation of data from in-depth interviews, as well as quantitative data collection through surveys, were used. The appropriateness of the prototype products, academic knowledge, and data analysis using statistical software were employed. The research findings indicate that the development of the quality of delightful banana products aligns with packaging standards, enabling the products to be ready for distribution to both offline and online entrepreneurs, in response to current purchasing trends. This serves as a guideline to drive the development of community products in the future.

Keywords: Product and packaging development, joyful banana-chip product

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินและถอดบทเรียนของกลุ่มผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินสู่การขยายผลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่ผู้ประกอบการในชุมชน สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิชาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่อ้อย จำนวน 30 คน และการฝึกปฏิบัติการการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ของตนเอง การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การสังเคราะห์และตีความจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ความรู้ความเข้าใจทางด้านวิชาการ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน เป็นไปตามมาตรฐานของบรรจุภัณฑ์ สามารถยกระดับ

ผลิตภัณฑ์นำไปสู่แหล่งจำหน่ายผู้ประกอบการในห้างร้าน ทั้งออฟไลน์ และออนไลน์ได้อย่างเหมาะสม ตอบสนอง การเลือกซื้อสินค้าในปัจจุบัน เป็นแนวทางส่งเสริมขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ กล้วยฉาบเพลินเพลิน

คำนำ

องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการ สืบทอดต่อกันมา เป็นสิ่งสำคัญที่มีคุณค่าควรได้รับการจดจำ ถ่ายทอด และอนุรักษ์ มาพัฒนาเป็น ผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อจัดจำหน่ายเป็นการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนแต่การแข่งขันทางเทคโนโลยี และเศรษฐกิจส่งผลให้ชุมชนเกิดแนวคิดในการ พัฒนาความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ด้วยแนวคิด เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ จึงเกิดเป็นแนวคิดใหม่ (Neawheangtham, 2017) ด้วยการเชื่อมโยงการใช้ ทุนทางปัญญาและทุนทางสังคม อันได้แก่ องค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ทรัพย์สินทางปัญญา ที่สอดคล้อง กับอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ จากเทคโนโลยีและนวัตกรรม อันทันสมัยผลิตสินค้าที่ โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ สร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม ทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความต้องการของ ผู้บริโภคในตลาดยุคใหม่ (Phuangprayong, 2018)

บริบทตำบลไร่อ้อย เป็นชุมชนที่มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ทำการเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพปลูกข้าว ทำสวน ทำไร่ เป็นต้น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลไร่อ้อย ส่งเสริมและ สนับสนุนกลุ่มอาชีพเสริมต่าง ๆ มีผลิตภัณฑ์สินค้า ชุมชน ในหมู่บ้านต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ ข้าว ไรซ์เบอร์รี่ ขนมหม้อแกง น้ำพริก ปลาต้ม ไข่เค็ม เป็นต้น โดยมีกลุ่มผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน ที่ เข้มแข็งในระดับหนึ่งก่อตั้งมากกว่า 7 ปี มีวัตถุดิบ กล้วยอยู่ในชุมชน และหมู่บ้านใกล้เคียง การแปรรูป ผลิตภัณฑ์ชุมชน คือ การอาชีพเสริม เพื่อสนับสนุน ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ในการ พัฒนาผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ (Charoenphun, 2017)

สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ผลิตภัณฑ์ขาด บรรจุภัณฑ์ที่มีคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ซึ่ง เป็นรูปแบบถุงพลาสติก กระบวนการผลิตต้องมี ขั้นตอนที่ซับซ้อนในการบรรจุผลิตภัณฑ์ โดยการผลิต บรรจุภัณฑ์ย้อนหลัง 5 ปี แบบกฎธรรมดาติดสติ๊กเกอร์ต้นทุนถุงละ 15 บาท จำหน่าย 20 บาท แบบถุง ใหม่ถุงพอยล์ซีลสูญญากาศ ต้นทุน 20 บาท จำหน่าย 35 บาท ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่ ลด ต้นทุน เพิ่มยอดขาย บรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ที่เป็น มาตรฐาน จึงต่อยอดยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ในประเด็น เร่งด่วน โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับ รายได้ให้กับคนในชุมชนฐานราก (ยุทธศาสตร์ พัฒนาท้องถิ่น) (Office of the Meeting of the Presidents of Rajabhat University, 2018) ด้วย องค์ความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเกี่ยวกับการผลิต และการตลาดยุคดิจิทัล โดยการนำองค์ความรู้ไป พัฒนาศักยภาพคนและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและ ยกระดับรายได้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและ ยั่งยืนต่อไป

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ชุมชน สามารถจัดจำหน่ายได้มากขึ้น คือ การพัฒนา ผลิตภัณฑ์ (product development) การพัฒนาตรา สินค้า (branding) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (packaging) ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาด้านบรรจุภัณฑ์และการตลาด ที่ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ ด้าน ช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีรูปแบบที่สวยงาม โดด เด่น เป็นเอกลักษณ์ (Tinnabutr, 1988)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนา และยกระดับคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์

กล้วยฉาบเพลินเพลิน และถอดบทเรียนของกลุ่มผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินสู่การขยายผลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่ผู้ประกอบการในชุมชนสำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต

อุปกรณ์และวิธีการ

ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงแบบผสมการฝึกปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน ระยะเวลา 6 เดือน ระหว่างเดือนมกราคม-เดือนมิถุนายน 2566

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 2 คน เจ้าของผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน 1 คน และสมาชิกกลุ่มวิชาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน 27 คน ชุมชนบ้านไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ รวมทั้งสิ้น 30 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การสังเคราะห์และตีความจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการทดลองการฝึกปฏิบัติการพัฒนาบรรจุภัณฑ์องค์ความรู้แนวคิด จากการสัมภาษณ์ต่าง ๆ และแบบสอบถามความพึงพอใจเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ความรู้ความเข้าใจทางด้านวิชาการ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากผู้เชี่ยวชาญด้านการ

พัฒนาผลิตภัณฑ์ นักวิชาการ และสมาชิกกลุ่มวิชาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งสิ้น 30 คน และการทดลองการฝึกปฏิบัติการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน ระยะเวลาในการพัฒนาและผลิตบรรจุภัณฑ์ 6 เดือน โดยขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้เป็นประเด็นคำถาม ตามแบบกึ่งโครงสร้าง การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามจากประชากร คือสมาชิกกลุ่มวิชาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 27 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การสังเคราะห์และตีความจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการทดลอง การวิเคราะห์การทดลองจากพัฒนาผลิตภัณฑ์และการผลิตบรรจุภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน ตลอดระยะเวลา 6 เดือน และแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ความรู้ความเข้าใจทางด้านวิชาการ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์โดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

1. การประเมินบริบทกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่อ้อย เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน เพื่อการขยายผลไปสู่ผู้ประกอบการในชุมชน เชื่อมโยงการจัดจำหน่ายและแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมีการประเมินบริบทแบบมีส่วนร่วมดังนี้

1.1 ด้านทรัพยากร พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน มีทรัพยากรเพียงพอสำหรับการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ ต้นกล้วยน้ำว้า ดิน น้ำ เป็นต้น

1.2 ด้านปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ พบว่า ชุมชนบ้านไร่อ้อย ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ มีตราสินค้าเป็นของตัวเองแต่ยังไม่เป็นเอกลักษณ์ เป็นที่จดจำของตลาดและผู้บริโภค รูปแบบบรรจุภัณฑ์เป็นเพียงถุงซิปลิดสติ๊กเกอร์ ไม่ได้มาตรฐานของบรรจุภัณฑ์ รูปแบบบรรจุภัณฑ์ไม่เหมาะสมต่อการจำหน่ายในห้างร้านต่าง ๆ

1.3 ด้านรูปแบบการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมของผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ พบว่า ควรมีตราสินค้าใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์ มีความโดดเด่นสามารถจดจำได้ในทันที เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารทางการตลาด เพื่อให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ทางการตลาดที่ผู้ประกอบการต้องการขยายช่องทางการจำหน่ายสู่ช่องทางการค้าปลีกที่เป็นระบบมากขึ้น

2. การประเมินศักยภาพด้านต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์ เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน เชื่อมโยงการจัดจำหน่ายและแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยการประเมินศักยภาพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนดังนี้

2.1 ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ พบว่า แบบถุงพอยล์ซีลสูญญากาศ บรรจุภัณฑ์มีสีสันสวยงามเหมาะกับผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับดีมาก รองลงมาคือความเด่นชัดของตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์ รูปทรงที่เหมาะสม ภาพประกอบสอดคล้องกับเนื้อหา และการออกแบบกราฟิกสวยงาม อยู่ในระดับดี

2.2 ด้านการตลาด พบว่า ปัจจัยทางการตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ชุมชนมีความสามารถในการตั้งราคาผลิตภัณฑ์และการส่งเสริมการตลาดมาก รองลงมาคือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการจัด

จำหน่าย ตามลำดับ ผลลัพธ์ของชุมชนขาดความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และตราสินค้าที่จดจำได้ยาก การจัดจำหน่ายที่ไม่ครอบคลุมพื้นที่และขาดคนกลางในการกระจายสินค้าและข้อจำกัดด้านการขนส่ง การตั้งราคาที่ยังไม่สอดคล้องกับมูลค่าของผลิตภัณฑ์มากนัก และการส่งเสริมการตลาดมีน้อย

2.3 ด้านความเห็นของผู้บริโภค พบว่า การออกแบบบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ แบบถุงพอยล์ซีลสูญญากาศ มีความสวยงาม ความเหมาะสมของขนาดและสัดส่วน ความเหมาะสมของสี ตัวอักษรและรูปภาพ อยู่ในระดับดีมาก รองลงมา คือ สะดุดตาเมื่อพบเห็น รูปแบบมีความเป็นเอกลักษณ์ ตราสินค้าจดจำได้ง่าย ความสะดวกในการขนส่ง อยู่ในระดับดี

3. ปัญหาของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่อ้อยคือ เดิมชุมชนมีผลิตภัณฑ์ของตนเองแต่ยังขาดมาตรฐานและความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้รับรองมาตรฐานใด ๆ คุณภาพของผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินรูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ไม่ทันสมัยยอดขายน้อย บรรจุภัณฑ์ใหม่ทางผู้วิจัยจึงใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อการเพิ่มมูลค่า ยกระดับคุณภาพบรรจุภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน ด้วยวิธีการตรวจสอบสารเคมีตกค้างผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพื่อการรับรองคุณภาพเป็นไปตามมาตรฐาน มผช. OTOP และข้อมูลทางโภชนาการทางอาหารปลอดภัย เพื่อให้เป็นแนวทางการจัดจำหน่ายที่หลากหลาย ส่งเสริมรายได้เพิ่มมากขึ้น ในการจำหน่ายสินค้าทั้งในชุมชน ห้างร้าน รูปแบบออนไลน์ และออฟไลน์

4. การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินชุมชนบ้านไร่อ้อย ตำบลไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ นักวิจัยและสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน ชุมชน

บ้านไร่อ้อย ได้ทำการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบด้วยการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ และบรรจุภัณฑ์กล้วยฉาบสำหรับการบรรจุ โดยจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ด้านเทคนิคการพัฒนาต้นแบบบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดตั้งชื่อสินค้า ร่างภาพออกแบบรูปแบบโลโก้สินค้าของตนเอง เช่น สินค้า น้ำพริกแม่แดง ข้าวไร่อ้อยปลอดสารพิษ และอื่น ๆ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่องทางการตลาดออนไลน์

โดยศึกษาต้นแบบในการสาธิตการผลิตกล้วยฉาบเพลลินเพลลินของสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชน ทำให้ได้เทคนิคการผลิตกล้วยฉาบ ดังต่อไปนี้

4.1 การพัฒนาต้นแบบบรรจุภัณฑ์

การจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาต้นแบบบรรจุภัณฑ์ ของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของสมาชิกกลุ่มบ้านไร่อ้อย ตำบลไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ดัง Figure 1

Figure 1. Development of packaging prototypes; Activity (A-C), Packaging design (D-G), Taking a group picture (H)

4.2 เทคนิคการผลิตกล้วยฉาบ

การผลิตกล้วยฉาบทั่วไปในท้องตลาด กระบวนการผลิตทั่วไปจะสไลด์กล้วยทอดในน้ำมันเลย แต่การผลิตนี้จะเป็นเทคนิคที่จะทำให้กล้วยกรอบ อร่อย ไม่แข็ง ใช้เวลาในการผลิตนานกว่าที่อื่น แล้วแต่พื้นที่และเทคนิคที่กลุ่มผลิตภัณฑ์จะใช้เทคนิคและวิธีการแบบใด โดยมีวิธีดังนี้

1) การเตรียมวัตถุดิบกล้วยน้ำว้าให้ดีขึ้น ปัจจัยที่ไม่ควรมองข้ามก็คือ กล้วยที่ใช้ต้องเป็นกล้วยที่แก่จัด เพื่อนำมาบ่มให้กล้วยสุก ง่ายต่อการจัดการ

2) การนำกล้วยเป็นเครื่องมือตัดแยกเป็นลูกเพื่อนำมาบ่มแก๊สก่อนใช้ผ้าใบคลุมบ่มทิ้งไว้ประมาณ 8 - 10 ชั่วโมงหลังจากนั้นนำมาปอกเปลือกแล้วนำกล้วยแช่น้ำมะกรูดเพื่อล้างยางกล้วย

3) นำกล้วยที่ปอกเปลือกแล้วนำมาใช้มีดสไลด์ให้กล้วยเป็นชิ้น ๆ ตามการปรับขนาดหนาบางของมีดสไลด์ตามที่ต้องการ ซึ่งกล้วย 1 ลูกจะได้ 20 - 25 ชิ้น แล้วแต่ความหนาบางในการกำหนดช่องห่างของใบมีดจากการสไลด์กล้วย

4) เมื่อได้กล้วยที่สไลด์เป็นชิ้น ๆ ให้ตักกล้วยชิ้นพักในตะกร้าให้สะเด็ดน้ำทิ้งไว้ประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง เมื่อชิ้นกล้วยสะเด็ดน้ำดีแล้วนำกล้วยมาลอกแยกชิ้นออกจากกัน แล้วนำไปโรยแยกชิ้นเพื่อนำไปบ่ม โดยใช้ผ้าคลุมให้เกิดความร้อนพร้อมกลับกล้วยด้วยเพื่อให้แห้งเสมอกัน เป็นเวลา 10 ชั่วโมง

5) นำกล้วยที่บ่มไว้ลงทอดในน้ำมันที่อุณหภูมิ ประมาณ 180 - 200 องศา ทอดให้ชิ้นกล้วยออกสีเหลืองทอง แล้วนำบรรจุใส่ถุงใหญ่เพื่อไว้บรรจุลงบรรจุภัณฑ์ต่อไป ดัง Figure 2

Figure 2. Techniques for producing banana chips; Cut banana (A), Banana (B), Curing Banana (C), Peel a banana (D), Banana slices (E-F), Dry the banana tower (G), Banana splitter (H), Sprinkle banana (I), Heat the banana (J), Banana ready to fry (K), Fried Banana Chips (L), Banana Chips (M), Packaged in a bag of banana chip (N)

4.3 การพัฒนาตราสินค้า โลโก้ และบรรจุภัณฑ์

การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาดังนี้

1) ชื่อตราสินค้า (brand name)

คือ กล้วยฉาบเพลินเพลิน สื่อความหมายได้ว่า กล้วยฉาบจากพื้นที่ชุมชนบ้านไร่อ้อย ตำบลไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

2) โลโก้ (logo) คือ ภาพลายเส้นมี

ดวงตากกล้วยยิ้ม เป็นสีขาวยพื้นสีเหลืองทอง สื่อความหมายได้ว่า กล้วยฉาบเพลินเพลิน ทานเพลิน ยิ้มรับความอร่อยพร้อมทานสำหรับลูกค้า ส่วนสีที่ใช้คือ สีของกล้วยที่สุกเหลืองทองแล้วมีความหอมหวานอร่อย

3) เครื่องหมายตราสินค้า

(trademark) คือ โลโก้ OTOP แสดงถึง สินค้าชุมชนจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้มาตรฐาน

4) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์

ออกแบบเป็นถุงพอยล์ซีลสุญญากาศเพื่อรักษาคุณภาพของกล้วยฉาบและง่ายต่อการขนส่งแสดงตราสินค้า ภาพสินค้า แหล่งการผลิตข้อมูลส่วนประกอบ วันที่ผลิต และวันหมดอายุ เพื่อเพิ่มมูลค่าลดต้นทุนในการผลิตบรรจุภัณฑ์ และประหยัดเวลาให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนกล้วยฉาบเพลินเพลิน

5) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์เดิมและ

ใหม่ ของเดิมมีเพียงโลโก้ติดถุงซิปรธรรมดาและเบอร์ติดต่อเท่านั้น แต่ของใหม่มีรายละเอียดข้อมูลส่วนประกอบสินค้า ที่อยู่ติดต่อ ครัวเรือนของบรรจุภัณฑ์ มีความสวยงาม เหมาะแก่การจำหน่ายในห้างร้านต่าง ๆ ดัง Figure 3

Figure 3. Brand, logo and packaging development; Original packaging (A), Packaging design (B), New packaging (C)

4.4 การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย

สมาชิกในชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จัดจำหน่ายที่ชุมชนบ้านไร่อ้อย โดยกลุ่มมีตัวแทนสมาชิกดูแลจัดจำหน่ายทั้งออฟไลน์และออนไลน์ จัดจำหน่ายผ่านร้านค้าและช่องทางบนสื่อออนไลน์ ต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างตราสินค้าของกลุ่มผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ เพลินเพลินให้เป็นที่รู้จักภายนอก นำรายได้มาสู่ชุมชนนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงเป็นอย่างมากและสำคัญ

ที่สุด คือ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ โดยผลิตภัณฑ์ในแต่ละชนิดจะต้องมีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน สวยงาม เพิ่มมูลค่า สามารถสร้างความสนใจและก่อให้เกิดพฤติกรรมการซื้อ อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ มีช่องการขายออนไลน์ เช่น ทางเพจ Plern Plern กล้วยฉาบ ช่องทาง TIKTOK และ สำหรับร้านขายใหม่ของ URU Market Place มีพนักงานจัดจำหน่าย ดัง Figure 4

Figure 4. Distribution at URU Market Place; Market (A), Producing Packaging (B-C)

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลินของชุมชนบ้านไร่อ้อย เนื่องจากชุมชนมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และแหล่งน้ำในการเพาะปลูกจากแม่น้ำน่าน ซึ่งทำให้มีความสอดคล้องกลมกลืน

กับวิถีชีวิตประกอบกับกลุ่มสมาชิกในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติจึงทำให้มีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันทำให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือกัน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนในการนำสมาชิกในชุมชนในการผลิตของ

ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า และการจัดจำหน่าย กล้วยฉาบเพลินเพลิน สำหรับกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนกล้วยฉาบเพลินเพลิน ชุมชนบ้านไร่อ้อย ตำบลไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

อภิปรายผล

1. การประเมินบริบทกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่อ้อย พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน มีทรัพยากรเพียงพอสำหรับการผลิตกล้วยฉาบ แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ มีตราสินค้าเป็นของตัวเองแต่ยังไม่เป็นเอกลักษณ์ เป็นที่จดจำของตลาดและผู้บริโภค รูปแบบบรรจุภัณฑ์เป็นเพียงถุงซิปลิดสติ๊กเกอร์ รูปแบบบรรจุภัณฑ์ไม่เหมาะสมต่อการจำหน่ายในห้างร้านต่าง ๆ ตลอดจนผลิตภัณฑ์เองยังไม่ได้รับรองมาตรฐาน เช่น มผช. OTOP ควรมีตราสินค้าใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์มีความโดดเด่น สามารถจดจำได้ในทันที เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารทางการตลาด ขยายช่องทางการจำหน่ายสู่ช่องทางการค้าปลีกเพื่อส่งเสริมรายได้มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Neawheangtham (2017) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การคิดออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่มีความแปลกแตกต่างไปจากเดิม โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเพิ่มมูลค่า คุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ และความต้องการผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทยได้รับความสนใจ และมีความต้องการมากขึ้น สิ่งที่เป็นปัญหาในการพัฒนา มีประเด็นที่สำคัญคือ การขาดความรู้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ แปลกใหม่ และมีเอกลักษณ์ ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์จึงควรเริ่มจากการอบรม

ให้ความรู้ในเรื่องของการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ความคิดสร้างสรรค์ และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่มอาชีพโดยการสร้างแบรนด์ให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จัก สวยงาม มีความหลากหลาย และต้องมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นไม่เหมือนใคร เพื่อสร้างคุณค่าที่เป็นจุดเด่นและความแตกต่างให้แก่ผลิตภัณฑ์

2. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบเพลินเพลิน ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ พบว่าแบบถุงพอยส์ซีลสุญญากาศ ผู้เชี่ยวชาญได้ประเมินแล้ว ว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดในการออกแบบ บรรจุภัณฑ์ที่มีสีสวยงามเหมาะกับผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับดีมาก รองลงมาคือความเด่นชัดของตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์ รูปทรงที่เหมาะสม ภาพประกอบสอดคล้องกับเนื้อหา และการออกแบบกราฟิกสวยงาม อยู่ในระดับดี ในด้านการตลาด พบว่า การตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับดี ชุมชนมีความสามารถในการตั้งราคาผลิตภัณฑ์และการส่งเสริมการตลาดมาก รองลงมาคือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการจัดจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ของชุมชนขาดความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และตราสินค้าที่จดจำได้ยาก การจัดจำหน่ายที่ไม่ครอบคลุมพื้นที่และขาดคนกลางในการกระจายสินค้าและข้อจำกัดด้านการขนส่ง การตั้งราคาที่ยังไม่สอดคล้องกับมูลค่าของผลิตภัณฑ์มากนัก และการส่งเสริมการตลาดตลาดมีน้อย และด้านความเห็นของผู้บริโภคต่อการออกแบบพัฒนาบรรจุภัณฑ์ พบว่า ด้านความสวยงาม ความเหมาะสมของขนาดและสัดส่วน ความเหมาะสมของสี ตัวอักษร รูปภาพสะดุดตาเมื่อพบเห็น รูปแบบมีความเป็นเอกลักษณ์ มีความแปลกใหม่ โดยวิเคราะห์จากต้นทุน และคู่แข่งชั้น ด้านการจัดจำหน่าย (place) การจัดจำหน่ายให้ครอบคลุมด้วยการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจกับ ร้านขายของ URU Market Place และ ด้านการส่งเสริมการตลาด (promotion) ด้วยการสื่อสารการตลาดผ่านระบบ

ออนไลน์ ทางเพจเฟซบุ๊ก Plern Plern กลัวฉาบช่องทาง TIKTOK และอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pholphiril (2013) ได้ทำการวิจัยเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาประเทศไทย พบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชนจะสามารถกระทำได้จะต้องประกอบไปด้วยการดำเนินกลยุทธ์ 4P's คือ ด้านผลิตภัณฑ์ (product) ด้านราคา (price) ด้านการจัดจำหน่าย (place) และด้านการส่งเสริมการตลาด (promotion) อันได้แก่คนและชุมชน (people) ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่จะต้องได้รับการส่งเสริมพัฒนาให้เกิดพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์รวมถึงผลิตภัณฑ์ (product) และการท่องเที่ยว (place) ซึ่งเป็นต้นทุนของชุมชนอันมีค่าที่จะต้องดำเนินไปพร้อมกับการอนุรักษ์ (preserve) และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยการศึกษากรณีความสำเร็จของชุมชนอัมพวาที่ใช้ประโยชน์จากชุมชนที่มี “ตลาดน้ำ อัมพวา” การผลิตสินค้าสร้างสรรค์โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ขับเคลื่อนในการขับเคลื่อน ในขณะที่ยังสามารถรักษาวัฒนธรรมแบบเดิมไว้ได้การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชน โดยผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้เกิดการสร้างรายได้เสริมแก่คนในชุมชนที่แต่เดิมมีอาชีพเกษตรกรรม โดยรายได้เสริมมาจาก การให้บริการเรือชมหิ่งห้อย การให้บริการที่อยู่อาศัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nuansara *et al.* (2021) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานระดับสากล จังหวัดเชียงราย พบว่า แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้าให้ได้มาตรฐานระดับสากล ผู้ประกอบการจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยง เพื่อการเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์ที่ทำให้ผู้ซื้อยอมรับและยอมจ่ายเงินซื้อผลิตภัณฑ์ ดังนั้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งด้านคุณภาพและมาตรฐาน เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือต่อผู้บริโภค เพื่อ

ยกระดับคุณค่าในตัวผลิตภัณฑ์ เป็นการเพิ่มมูลค่าและลดอุปสรรคการแข่งขันทางการตลาด บรรลุภัณฑ์เป็นสิ่งที่ช่วยห่อหุ้มหรือป้องกันผลิตภัณฑ์ที่อยู่ด้านในไม่ให้เกิดความเสียหาย และต้องมีสภาพที่สมบูรณ์สวยงามจนถึงมือผู้บริโภค การสร้างตราสินค้า (brand) ให้เป็นที่ยอมรับ เนื่องจากตราสินค้าจะเป็นตัวแทนของผลิตภัณฑ์ที่มีความเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์สู่สายตาผู้บริโภค กลุ่มเป้าหมายและบริการที่ผู้บริโภคจะได้รับ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับรายงานวิจัยของ Suwon-on *et al.* (2017) ที่รายงานไว้ว่า ตราสินค้าที่ดีจะสามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะของผลิตภัณฑ์ได้ โดยผู้บริโภคส่วนใหญ่ไม่ได้ซื้อผลิตภัณฑ์ที่คุณลักษณะ แต่ซื้อประโยชน์ที่จะได้จากผลิตภัณฑ์อีกทั้งตราผลิตภัณฑ์ที่ดีต้องมีลักษณะเฉพาะเพื่อสร้างความสนใจ จดจำได้ง่าย สั้น มีความทันสมัย ไม่ก่อให้เกิดความสับสนหรือเข้าใจผิดว่าเป็นผลิตภัณฑ์ของรายอื่น และมีความสัมพันธ์กับตัวสินค้า

3. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันทำให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือกัน มีผู้นำชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อน มีความร่วมมือร่วมใจในการผลิตสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน บูรณาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งสนับสนุนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาความยั่งยืนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความมั่นคงให้กับสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย Neawheangtham (2017) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม พบว่า แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประเด็นหลัก ๆ ในการพัฒนา 4 ด้าน

ได้แก่ ด้านการจัดการองค์กร ด้านจัดการการตลาด ด้านการผลิตและบริการ ด้านการปรับปรุงและพัฒนา ธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาในทุกด้าน มีรากฐานมาจากแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สร้างสรรค์บนพื้นฐาน ได้แก่ การใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งานการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทาง วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกะลามะพร้าวในจังหวัดนครปฐม เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้มีความก้าวหน้า มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sirawit (2022) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์มันเทศญี่ปุ่นของชุมชนท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ มันเทศญี่ปุ่นของชุมชนท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบมันม่วง ท่าม่วง บรรจุภัณฑ์ และช่องทางการจัดจำหน่าย เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาองค์ความรู้ด้านการเกษตร

สรุป

การศึกษาครั้งนี้พบว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องได้รับการประสานงานร่วมกันด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนกับภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ให้เกิดการรับรู้และเข้าใจ ในกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ช่องทางการจัดจำหน่าย สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนบ้านไร่อ้อย ตำบลไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ พัฒนาองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์อื่น ๆ ในชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ที่สนับสนุนทุนในการวิจัย ขอขอบคุณกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่อ้อย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ตลอดจนผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ให้ข้อมูลและช่วยเหลืออำนวยความสะดวกทุก ๆ ด้านในการทำงานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- Charoenphun, N. 2017. Development of cookie products from sweet potato. Journal of Food Technology, Siam University 13(1): 32-43. (in Thai)
- Nuansara, M., N. Teypinsai and C. Chutinatphuwadon. 2021. Guideline for the development of OTOP and brand product to international standards Chiang Rai province. Dusit Thani College Journal 15(1): 119-134. (in Thai)
- Neawheangtham, R. K. 2017. The guideline of the local wisdom product development for promote creative economy in Nakhon Pathom province. Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts) 10(1): 994-1013. (in Thai)
- Office of the Meeting of the Presidents of Rajabhat University. 2018. Rajabhat University Strategy for local development for a period of 20 years (2017-2036). Office of the Meeting of the Presidents of Rajabhat University, Bangkok. (in Thai)

- Pholphirul, P. 2013. Creative economy and development issues in Thailand. NIDA Economic Review 7(1): 1-69. (in Thai)
- Phuangprayong, K. 2018. Roles of creative economy and innovative behavior for community enterprise development in Thailand. Journal of Development Studies, Thammasat University 1(1): 220-252. (in Thai)
- Sirawit, P. 2022. Product and packaging development of Japanese sweet potato of Tha Muang community, Selaphum district, Roi Et province. Journal of Community Development and Life Quality 11(1): 11-20. (in Thai)
- Suwan-on, K., M. Rattanaphan, P. Thongtrachou, S. Suwankum, W. Srimai and A. Pruckdakorn. 2017. Consumer's satisfaction level towards the development in Khanom La's label and brand, Bo Yang Womenfolk, Mueang, Songkhla. HatYai pp. 871-878. In: Proceedings of the 8th Hatyai National and International Conference. HatYai University, HatYai. (in Thai)
- Tinnabutr, P. 1988. Packaging Design. Odeon Store Publishing, Bangkok. (in Thai)
-

แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ “ข้าวเหนียว” ของผู้ประกอบการชุมชน
ตำบลหนองไผ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น

Guidelines for Supporting and Development of the Product “Roasted
Bamboo - Sticky Rice” of the Community Entrepreneurs in Nong Phai
Subdistrict, Chum Phae District, Khon Kaen Province

ธัญสุดา จินาย และ สุกัลยา เชิญขวัญ*

Tansuda Jinai and Sukanlaya Choenkwan*

สาขาวิชาการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ. ขอนแก่น 40002
Department of Agricultural Extension and Development, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University,
Khon Kaen 40002, Thailand

*Corresponding author: E-mail: Sukanl@kku.ac.th

(Received: February 22, 2024 ; Revise: March 26, 2024 ; Accepted: May 1, 2024)

Abstract: This study aims to investigate the production and marketing systems of glutinous rice, as well as to promote and develop products through data collection via interviews and group meetings with glutinous rice entrepreneurs in Nong Phai sub-district, totaling 30 participants. Data analysis was conducted using statistical analysis and content analysis. The study found that the majority of glutinous rice entrepreneurs have completed primary education (83.3%) with an average age of 54.33 years and an average experience in glutinous rice production of 27.57 years. The entrepreneurs were divided into two groups: 1) those who produce and sell their own products (73.33%) and 2) those who only sell products (26.67%). The main problems and obstacles in glutinous rice production were high production costs and the need to import the products from outside the community. Strategies to promote and develop glutinous rice products include developing products and packaging emphasizing the local specialties, branding products for memorability, expanding online distribution channels, promoting technology to extend shelf life, and forming groups to increase bargaining power with middlemen and finally the producers should receive some forms of financial support.

Keywords: Roasted bamboo–Sticky Rice, rice processing, adding value to agricultural products

บทคัดย่อ: การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ระบบการผลิตและการตลาดข้าวเหนียว และแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่ม จากผู้ประกอบการข้าวเหนียวตำบลหนองไผ่ จำนวน 30 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เนื้อหา พบว่า ผู้ประกอบการข้าวเหนียวส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 83.3) อายุเฉลี่ย 54.33 ปี มีประสบการณ์ในการทำข้าวเหนียวเฉลี่ย 27.57 ปี ผู้ประกอบการแบ่งออกเป็น 2 ประเภท 1) ผู้ประกอบการที่ผลิตและจำหน่ายเอง (ร้อยละ 73.33) และ 2) ผู้ประกอบการที่จำหน่ายอย่างเดียว (ร้อยละ 26.67) ปัญหาและอุปสรรคหลักในการผลิตข้าวเหนียวคือ ปัจจัยการผลิตราคาสูง และต้องนำเข้าจากภายนอกชุมชน แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวเหนียวได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ข้าวเหนียวให้เป็นของฝากที่มีชื่อเสียงของอำเภอ พัฒนาตราสินค้าเพื่อให้

เป็นที่จดจำและการขยายช่องทางการจำหน่ายออนไลน์ ส่งเสริมด้านเทคโนโลยีเพื่อช่วยยืดอายุการเก็บรักษา และรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาวัตถุดิบกับร้านที่ซื้อประจำและได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ

คำสำคัญ: ข้าวหอม การแปรรูปข้าว การเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร

คำนำ

ข้าวหอม คือผลิตภัณฑ์อาหารที่ได้จากการนำวัตถุดิบ ได้แก่ ข้าวเหนียว น้ำตาล กะทิ และเกลือนำมาผสมกัน นอกจากนี้ยังสามารถเติมส่วนประกอบอื่นๆ เช่น สังขยา เผือก ถั่ว เนื้อสัตว์ ผัก หรือผลไม้ เพื่อเพิ่มความหลากหลายของรสชาติข้าวหอม นำมาบรรจุในกระบอกไม้ไผ่ และเผาจนสุก นอกจากกระบอกไม้ไผ่แล้วข้าวหอมยังสามารถบรรจุในภาชนะบรรจุอื่นได้อีกด้วย เช่น กะลามะพร้าว เป็นต้น ซึ่งข้าวที่ได้จะมีลักษณะเป็นทรงกระบอกที่ถูกเชื่อมกันไว้ด้วยเยื่อไม้ทำให้เป็นรูปทรงสวยงาม หรือในบางพื้นที่มีลักษณะฉ่ำน้ำกะทิ ซึ่งคนไทยนิยมรับประทานข้าวหอมเป็นขนมหวาน (Charoenphun and Wangtueai, 2017) นอกจากนี้ ข้าวหอมยังเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีส่วนช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนมาอย่างยาวนาน (Prapainop and Tangjitjaroenkun, 2015) และเป็นผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากสินค้าเกษตรให้กลายเป็นสินค้าชุมชนมูลค่าสูงที่ได้รับความนิยมในประเทศไทย โดยมีการผลิตในหลายจังหวัดของประเทศ เช่น ข้าวหอมหนองมน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงจนได้เป็นส่วนหนึ่งในคำขวัญจังหวัดชลบุรี คือ “ทะเลงาม ข้าวหอมอร่อย อ้อยหวาน จักสานดี ประเพณีวิ่งควาย” และยังเป็นที่ยอดนิยมในพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ เช่น จังหวัดนครปฐม จังหวัดอุดรธานี จังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดขอนแก่น เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายสำคัญหนึ่งในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) ด้านเศรษฐกิจ ที่มีตัวชี้วัดเกี่ยวกับเกษตรมูลค่าสูง หรือเกษตรแบบสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร สร้างความมั่นคงทางอาหาร ให้เกิดการอยู่ดีกินดี ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ให้คนในชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข (Tailangkha

and Bodeerat, 2022) นอกจากนี้ข้าวหอมยังเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Ratchapolsit *et al.*, 2020) ซึ่งในปัจจุบันคือโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนหรือ BCG economy model เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจทั้ง 3 ด้านไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ เศรษฐกิจชีวภาพ (bio economy) เศรษฐกิจหมุนเวียน (circular economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (green economy) โดยนำวัตถุดิบได้แก่ ข้าวเหนียว ข้าวเหนียวดำ มะพร้าว ถั่ว และเผือก มาสร้างมูลค่าเพิ่มสอดคล้องกับเศรษฐกิจชีวภาพ เป็นการมุ่งเน้นใช้ทรัพยากรชีวภาพพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และสอดคล้องกับเศรษฐกิจหมุนเวียน คือคำนึงถึงการนำวัสดุต่าง ๆ กลับมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ตัวอย่างของวัตถุดิบที่เห็นภาพชัดเจน เช่น มะพร้าวกะทิ 1 ลูก มีการใช้ประโยชน์ทุกส่วนโดยไม่สูญเสีย ดังนี้ หลังจากคั้นกะทิจากเนื้อมะพร้าวแล้ว กากที่เหลือสามารถนำไปให้อาหารสัตว์เลี้ยงบางชนิดได้ กะลามะพร้าวนำไปเป็นเชื้อเพลิงในการเผา เปลือกมะพร้าวนำไปเป็นจุดปิดกระบอกข้าวหอม นอกจากนี้วัตถุดิบที่ใช้ทั้งหมดยังสามารถย่อยสลายเองได้โดยไม่ตกค้างในสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับเศรษฐกิจสีเขียวซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและการรักษาสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนไปพร้อมกัน (Chaiphawang, 2022)

ผู้ประกอบการข้าวหอม ตำบลหนองไผ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น เป็นหนึ่งในผู้ผลิตสินค้าแปรรูปทางการเกษตรที่สำคัญของอำเภอลำทะเมนชัย เนื่องจากมีจุดเริ่มต้นในการผลิตที่ยาวนาน และมีผู้ผลิตมากกว่า 50 รายที่กระจายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการสูงถึง 70,000 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน (จากการ

สัมภาษณ์ในเดือนมีนาคม 2566) นอกจากนี้ยังสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ ที่ผลิตวัตถุดิบในการผลิตข้าวหลามอีกด้วย แต่ปัจจุบันปริมาณจำหน่ายข้าวหลามบริเวณถนนชุมแพ - สีชมพู ลดลงถึงสองเท่า เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ใช้วัตถุดิบในการผลิตหลายชนิดและมีกระบวนการผลิตที่ซับซ้อน ผู้ประกอบการจึงมีความกังวลเกี่ยวกับความยั่งยืนของระบบการผลิตข้าวหลามตำบลหนองไผ่คือ ปริมาณของวัตถุดิบในการผลิตที่อาจหมดไป รวมถึงตัวผู้ประกอบการที่มีอายุสูงขึ้น อาจจะไม่มีความรู้สึบทอดกระบวนการผลิตในอนาคต บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกระบวนการผลิตข้าวหลาม ปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งความต้องการในการส่งเสริมและพัฒนาของผู้ประกอบการ เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ รวมทั้งเป็นแนวทางให้กับผู้ประกอบการที่มีความสนใจในการแปรรูปข้าวหลามด้วย

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ทั้งหมด 30 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายปิด (close ended question) และปลายเปิด (open ended question) แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ ส่วนที่ 2 กระบวนการแปรรูปข้าวหลาม การตลาด ปัญหาและอุปสรรค และส่วนที่ 3 ความต้องการการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลาม และ 2) ประเด็นคำถาม (sub-topics) สำหรับการประชุมกลุ่มผู้ประกอบการเพื่อหาแนวทางในการ

พัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามตำบลหนองไผ่ ดังนี้ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด (SWOT) ของการผลิตและการตลาดข้าวหลาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วง เดือนมิถุนายน ถึง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566 โดย 2 วิธีการ ดังนี้ 1) การสัมภาษณ์ผู้ประกอบการโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ที่มีแหล่งผลิตในตำบลหนองไผ่ทั้งหมดจำนวน 30 ราย แบบพบกันโดยตรง (face to face interview) และ 2) การประชุมกลุ่มกับตัวแทนของผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ที่เป็นผู้ประกอบการที่ดำเนินการผลิตมาไม่ต่ำกว่า 1 ปีและมีความเต็มใจในการให้ข้อมูล เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) และการกำหนดกลยุทธ์และยุทธวิธีเชิงรุก เชิงรับ เชิงป้องกัน และเชิงแก้ไข (TOWS matrix) ของข้าวหลามตำบลหนองไผ่ จำนวน 10 คน โดยคัดเลือกตัวแทนผู้ประกอบการแบบเจาะจงร่วมกับผู้นำกลุ่ม โดยคัดเลือกจากผู้ประกอบการที่ผลิตสม่ำเสมอ (ไม่ต่ำกว่า 250 วันต่อปี) และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกตามประเด็นของข้อมูล ดังนี้ 1) ข้อมูลพื้นฐานผู้ประกอบการข้าวหลาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) 2) กระบวนการแปรรูปข้าวหลาม การตลาด ปัญหาและอุปสรรคของผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อวิเคราะห์กระบวนการและการตลาดข้าวหลามตำบลหนองไผ่ 3) การวิเคราะห์ระดับความต้องการการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามตำบลหนองไผ่ โดยการใช้ค่าแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

โดยแบ่งระดับความต้องการเป็น 5 ช่วงตามการแบ่งระดับและแปลผลค่าเฉลี่ยตามแนวคิดของเบสท์ (Best, 1997) ดังนี้ 4.24 – 5.00 คะแนน หมายถึง มีความต้องการในระดับมากที่สุด 3.43 – 4.23 คะแนน หมายถึง มีความต้องการในระดับมาก 2.62 – 3.42 คะแนน หมายถึง มีความต้องการในระดับปานกลาง 1.81 – 2.61 คะแนน หมายถึง มีความต้องการในระดับน้อย และช่วงคะแนน 1.00 – 1.80 หมายถึง มีความต้องการในระดับน้อยที่สุด และ 4) การกำหนดกลยุทธ์และยุทธวิธีเชิงรุก เชิงรับ เชิงป้องกัน และเชิงแก้ไข ของผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น โดยการนำข้อมูลมาเรียบเรียง หาความสัมพันธ์และความเชื่อมโยง และนำเสนอข้อมูลในลักษณะการบรรยายหรือพรรณนา

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐานผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

ผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 54.33 ปี ส่วนใหญ่ ร้อยละ 83.3 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และมีอาชีพหลักร้อยละ 43.3 คือจำหน่ายข้าวหลาม รองลงมา ร้อยละ 40 คืออาชีพเกษตรกร สมาชิกในครัวเรือน 1 – 2 ราย เป็นแรงงานหลักในการผลิตข้าวหลาม พื้นที่ถือครองทาง

การเกษตรเฉลี่ย 3.24 ไร่ มีประสบการณ์ในการแปรรูปข้าวหลามเฉลี่ย 27.57 ปี โดยมีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการข้าวหลามร้อยละ 76.7 เพื่อเป็นรายได้หลักของครอบครัว และร้อยละ 23.3 เพื่อสานต่อภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ร้อยละ 73.33 เป็นผู้ประกอบการที่ผลิตและจำหน่ายเอง และร้อยละ 26.67 เป็นผู้ประกอบการที่จำหน่ายอย่างเดียว

2. กระบวนการแปรรูป และการตลาดข้าวหลามของผู้ประกอบการตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

2.1 กระบวนการแปรรูปข้าวหลาม ของผู้ประกอบการตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

2.1.1 ปัจจัยการผลิตและแหล่งที่มาแบ่งออกเป็น 3 ปัจจัย ได้แก่

2.1.1.1 วัตถุดิบที่ใช้ในการแปรรูป มีทั้งหมด 11 ชนิด ดังนี้ ข้าวสาร (ข้าวเหนียว) ข้าวสาร (ข้าวเหนียวดำ) ถั่วดำ ถั่วลิสง เผือก กะทิ หรือมะพร้าว น้ำตาล เกลือ กระจอกไม้ไผ่ ถ่านไม้ และแก๊สหุงต้ม โดยรายละเอียดปริมาณการใช้วัตถุดิบที่ผู้ประกอบการตำบลหนองไผ่ใช้ในรอบการผลิต 1 ปี (ปี พ.ศ. 2565) ซึ่งคิดรวมปริมาณทั้งหมดที่ผู้ประกอบการตำบลหนองไผ่แต่ละรายใช้ และแหล่งที่มา แสดงใน Table 1

Table 1. Input used for sticky rice roasted in bamboo production in 2022

Input	Amount (kilogram)	Source of input
1. Sticky rice	272,790	Sin-Thai store 65.52%, produce it themselves 10.34%, Sin-Udom store 6.90%, Kaw Saan Zab store 6.90%, and the other store in Chum Phae district 6.90%
2. Black sticky rice	12,322	Sin-Thai Store 68.97%, Sin-Udom store 10.34%, Kaw Saan Zab store 10.34%, the other store in Chum Phae district 6.90% and produce it themselves 3.45%
3. Black beans	4,457	Sin-Thai Store 80.00%, Sin-Udom store 12.00%, Kaw Saan Zab store 4.00%, and the other store in Chum Phae district 4.00%

Input	Amount (kilogram)	Source of input
4. Peanuts	938	Sin-Thai store and Kaw Saan Zab store 33.33% each, and the other store in Chum Phae district 16.67%
5. Taro	386	Chum Phae district Ratchaphatsadu Market 100%
6. Coconut milk or coconut	51,788	Je Khaeg Chum Phae store 62.07%, the other store in Chum Phae district 24.14%, Se-ri Store 10.34%, and Sin-Udom store 3.45%
7. Sugar	72,734	Sin-Thai Store 68.97%, the other store in Chum Phae district 10.34%, and Tesco Lotus 6.90%
8. Salt	3,932	Store in the community 72.41%
9. Bamboo tube (tube)	1,037,310	Moo13 warehouse 79.31%, Phetchabun province 10.34%, Nong Khai province 6.90%, and Chaiyaphum province 3.45%
10. Charcoal (bag)	9,170	villager 44.44%, People from different communities 37.04%, and relative 14.81%
11. Liquid gas (tank)	528	D.D. gas station 100%

2.1.1.2 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการแปรรูป วัสดุในการแปรรูปข้าวหลามส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่ใช้เป็นประจำในครัวเรือน ดังนี้ 1) กะละมังสำหรับแช่ข้าว 2) หวดนึ่งข้าว 3) หม้อนึ่งข้าว 4) เตาถ่านหรือเตาแก๊ส 5) หม้อ 6) ไม้พายหรือทัพพีสำหรับ

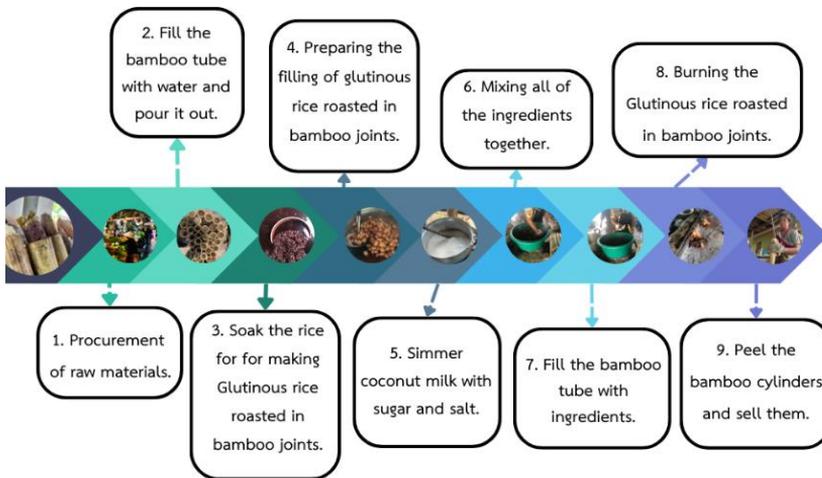
เคียวกะทิ 7) กะละมังผสมข้าวหลาม 8) ชั้นน้ำหรือวัสดุสำหรับตักกะทิเพื่อผสมข้าวหลาม 9) ถุงมือกันร้อน 10) รางสำหรับเผาข้าวหลามหรือเตาเผาข้าวหลามแบบใช้แก๊สหุงต้ม 11) มีดสำหรับปอกเปลือกข้าวหลาม (Figure 1)

Figure 1. Materials and equipment used for sticky rice roasted in bamboo processing

2.1.1.3 แรงงานในการแปรรูป

รายวันเฉลี่ยวันละ 250 บาท ซึ่งรายได้สูงสุดคือ 300

แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) แรงงานในครัวเรือนเท่านั้น ตลอดกระบวนการแปรรูป ซึ่งการใช้แรงงานประเภทนี้คิดเป็นร้อยละ 60 ของผู้ประกอบการข้าวหลามทั้งหมด 2) แรงงานในครัวเรือนและมีการจ้างแรงงานเพิ่ม โดยแรงงานในครัวเรือนเป็นหลักและมีการจ้างแรงงานเสริม ในขั้นตอนปอกเปลือกข้าวหลาม เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่ใช้เวลานานที่สุด ราคาในการจ้างคือกระบอกละ 1 บาท ซึ่งการใช้แรงงานประเภทนี้คิดเป็นร้อยละ 16.67 คนรับจ้างคือคนในชุมชน ที่มีอายุระหว่าง 40 – 60 ปี และมีความชำนาญในการปอกเปลือกข้าวหลาม และ 3) จ้างแรงงานนอกครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งจ้างแรงงานนอกครัวเรือนเพื่อแปรรูปข้าวหลามตลอดกระบวนการตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบจนถึงการแปรรูป โดยผู้ประกอบการมีหน้าที่ในการจำหน่ายและลงทุนในการแปรรูป ซึ่งการใช้แรงงานประเภทนี้คิดเป็นร้อยละ 23.33 โดยคนรับจ้างคือคนในชุมชนและต้องเป็นญาติกับผู้ประกอบการเนื่องจากต้องใช้ความเชื่อใจและไว้วางใจ มีอายุระหว่าง 47 – 57 ปี รับค่าจ้างเป็น

บาทต่อวันและรายได้ต่ำสุดคือ 200 บาทต่อวัน และผู้ประกอบการจ้างแรงงานเฉลี่ย 347 วันในรอบการผลิตปี พ.ศ. 2565 ดังนั้นแรงงานที่รับจ้างมีรายได้เฉลี่ย 86,750 บาทต่อปี หรือรายได้เฉลี่ยเดือนละ 7,229.16 บาท

2.1.2 กระบวนการแปรรูปข้าวหลาม

ผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ผลิตข้าวหลามทั้งหมด 12 ประเภท ดังนี้ 1) ข้าวหลามข้าวขาวไส้ถั่วดำ 2) ข้าวหลามข้าวขาวไส้ถั่วลิสง 3) ข้าวหลามข้าวขาวไส้เผือก 4) ข้าวหลามข้าวเหนียวดำไส้ถั่วดำ 5) ข้าวหลามข้าวเหนียวดำไส้ถั่วลิสง 6) ข้าวหลามข้าวเหนียวดำไส้เผือก 7) ข้าวหลามข้าวขาวไส้ถั่วรวม 8) ข้าวหลามข้าวเหนียวดำไส้ถั่วรวม 9) ข้าวหลามข้าวขาวไส้เผือกผสมถั่วดำ 10) ข้าวหลามข้าวเหนียวดำไส้เผือกผสมถั่วดำ 11) ข้าวหลามข้าวขาวไม่ไส้ และ 12) ข้าวหลามข้าวเหนียวดำไม่ไส้ โดยมีการจ้างแรงงานแปรรูปข้าวหลาม 9 ขั้นตอนดังนี้ (Figure 2)

Figure 2. the processing of sticky rice roasted in bamboo

2.2 การตลาดข้าวหลามของผู้ประกอบการ ตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

การตลาดข้าวหลามของผู้ประกอบการแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ แสดงใน Table 2

1) การจำหน่ายแบบปลีกด้วยตนเอง แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) การจำหน่ายเป็นกระบอก โดยสถานที่จำหน่ายแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ในพื้นที่อำเภอชุมแพ ร้อยละ 22.22 โดยเป็น

ตลาดหลักอยู่บริเวณริมถนนชุมแพ-สีชมพู มีผู้ประกอบการจำนวน 6 ราย ตั้งเป็นร้านจำหน่ายทั้งหมด 12 ร้าน จำหน่ายตลอดทั้งปี คิดเป็นร้อยละ 19.05 ของผู้ประกอบการที่จำหน่ายแบบกระบอกในพื้นที่อำเภอชุมแพ กลุ่มผู้บริโภคคือผู้ที่กำลังเดินทางซื้อเพื่อบริโภคเอง และเพื่อเป็นของฝาก การจำหน่ายแบบกระบอก จะสะดวกสำหรับผู้บริโภคในการจัดเก็บ ผู้ประกอบการจำหน่ายราคา 20 บาทต่อกระบอก โดยเริ่มจำหน่ายตั้งแต่เวลา 8.00 น. จนกระทั่งข้าวหลามหมดและจำหน่ายทุกวัน และมีผู้ประกอบการบางส่วนที่จำหน่ายที่ตลาดตีบุญมีณ ชุมแพ คิดเป็นร้อยละ 3.17 ของผู้ประกอบการที่จำหน่ายแบบกระบอกในพื้นที่อำเภอชุมแพ จำหน่ายในลักษณะการขายเร่โดยผู้ประกอบการจำหน่ายเอง กลุ่มผู้บริโภคคือคนที่ซื้อไปบริโภคเองและซื้อไปจำหน่ายต่อ โดยผู้ประกอบการจำหน่ายราคา 30 บาทต่อกระบอก (2) จำหน่ายในจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 9.52 ส่งไปจำหน่ายผ่านการขนส่งโดยบริษัท ขนส่ง จำกัด (บขส.) โดยจุดนัดหมายส่วนใหญ่คือสถานีเชื้อเพลิง โดยคนขับรถจะขนข้าวหลามลงและฝากพนักงานที่สถานีเชื้อเพลิงไว้ ผู้ประกอบการต้องไปรับข้าวหลามด้วยตนเองและนำมาจำหน่ายต่อในราคา 30 - 50 บาทต่อกระบอก (3) จำหน่ายในพื้นที่กรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ 3.17 โดยส่งไปจำหน่ายผ่านการขนส่งโดยบริษัท ขนส่ง จำกัด (บขส.) ปลายทางคือสถานีขนส่งหมอชิต และส่งต่อจากสถานีขนส่งหมอชิตโดยรถสามล้อรับจ้างหรือรถตุ๊กตุ๊กไปยังสมาชิกในครัวเรือนที่พักอาศัยในพื้นที่ตลาดหลักของตน หลังจากได้รับข้าวหลามแล้วผู้ประกอบการจะนำไปจำหน่ายในลักษณะ

หาบเร่ตามพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่นและพื้นที่อุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น ปิ่นเกล้า ราชเทวี สนามหลวง เสนาภิรมย์ ราชมังคลาภิเษก เป็นต้น จำหน่ายราคา 80 บาทต่อกระบอก

2) การจำหน่ายแบบตัดเป็นชิ้น โดยสถานที่จำหน่ายแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) จำหน่ายในพื้นที่กรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ 28.57 ส่งไปจำหน่ายในลักษณะเดียวกันกับแบบกระบอกแต่พื้นที่ในการจำหน่ายแตกต่างกัน โดยตลาดหลักในกรุงเทพมหานครของผู้ประกอบการที่จำหน่ายแบบชิ้น คือบริเวณเขตพระประแดง สีแถมมหานาค เตาปูน เป็นต้น จำหน่ายราคา 20 - 40 บาทต่อชิ้น (2) จำหน่ายในจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 28.57 ส่งไปจำหน่ายลักษณะเดียวกันกับแบบกระบอกแต่แตกต่างกันด้านราคา โดยจำหน่ายราคา 6 - 10 บาทต่อชิ้น และ (3) ในพื้นที่อำเภอชุมแพ คิดเป็นร้อยละ 4.76 โดยจำหน่ายในตลาดต่าง ๆ ในอำเภอชุมแพ เช่น ตลาดตีบุญมีณ ชุมแพ อำเภอชุมแพ และตลาดราชพัสดุอำเภอชุมแพ เป็นต้น โดยจำหน่ายในลักษณะคล้ายกับการจำหน่ายแบบกระบอกแต่แตกต่างกันด้านราคาโดยจำหน่ายราคา 7 - 20 บาทต่อชิ้น

2) การจำหน่ายแบบส่ง เป็นการจำหน่ายแบบชิ้น ร้อยละ 3.17 โดยตลาดหลักอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี ผู้ประกอบการมีหน้าที่แปรรูปและส่งข้าวหลามไปยังผู้รับซื้อที่จังหวัดอุดรธานีโดยไม่ต้องไปจำหน่ายด้วยตนเอง แต่การจำหน่ายแบบส่งราคาถูกกว่าการจำหน่ายแบบปลีกด้วยตนเอง โดยคิดเป็นราคาชิ้นละ 7 บาท

Table 2. The marketing channels of sticky rice roasted in bamboo

Channels	Product types	Places	Percentage
In-person retail sales	Bamboo flask	Chum Phae district	22.22
		Other provinces in the northeastern region	9.52
		Bangkok	3.17
	Cutting	Bangkok	28.57
		Other provinces in the northeastern region	28.57
		Chum Phae district	4.76
Wholesale sales	Cutting	Udon Thani province	3.17

3. ความต้องการการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามของผู้ประกอบการตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

ความต้องการการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามของผู้ประกอบการตำบลหนองไผ่ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ รายละเอียดแสดงใน Table 3 แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1) ความต้องการด้านความรู้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านบรรจุภัณฑ์ และด้านการตลาด พบว่าเกษตรกรมีความต้องการการส่งเสริมด้านความรู้ในระดับปานกลางทั้ง 3 ประเด็น โดยผู้ประกอบการต้องการความรู้ในการขยายตลาดในการจำหน่ายข้าวหลามสูงที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.23) เช่น ต้องการจำหน่ายช่องทางออนไลน์ ต้องการส่งออกนอกประเทศเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับผู้ประกอบการ 2) ความต้องการด้านการสนับสนุน แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยีและเครื่องจักร พบว่าผู้ประกอบการต้องการการสนับสนุนเทคโนโลยี (ค่าเฉลี่ย 3.80) ที่สามารถช่วยในการยืดอายุการเก็บรักษาข้าวหลามและช่วยในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และต้องการการ

สนับสนุนด้านเครื่องจักร (ค่าเฉลี่ย 3.60) ได้แก่เครื่องจักรที่ช่วยลดเวลาและช่วยทุ่นแรงในขั้นตอนการปอกเปลือกข้าวหลาม 3) ความต้องการด้านวิธีการส่งเสริม พบว่ามีความต้องการในระดับมากในวิธีการส่งเสริมด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ (ค่าเฉลี่ย 3.53) เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการที่มีอายุมาก การส่งเสริมที่เหมาะสมควรเป็นแบบที่มีการลงมือปฏิบัติเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถจดจำวิธีการและนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเอง และ 4) ความต้องการด้านอื่น ๆ ได้แก่ ต้องการการสนับสนุนเงินทุนในการผลิตและการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการลดต้นทุนการผลิต โดยการผลิตวัตถุดิบบางชนิดเองในชุมชน โดยเฉพาะถั่วดำ ซึ่งหากสามารถจัดหาพื้นที่ผลิตเองได้จะส่งผลให้ต้นทุนลดลงและกำไรเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังให้ข้อเสนอแนะในประเด็นความต้องการการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลาม เช่น ต้องการให้หน่วยงานสนับสนุนด้านการตลาด และประชาสัมพันธ์ เพื่อเพิ่มจำนวนลูกค้ามากขึ้น

Table 3. Extension needs on sticky rice roasted in bamboo products

Extension needs	Mean	S.D.	Level of needs
1. Knowledge needs			
1) Production knowledge	2.80	1.710	moderate
2) Packaging knowledge	2.77	1.633	moderate
3) Marketing knowledge	3.23	1.813	moderate
2. Support needs			
1) Technology support - Technology that can help to extend shelf life	3.80	1.730	high
2) Machine support - Machines that help in production process	3.60	1.754	high
3. Promotion methods needs			
1) Workshops	3.53	1.899	high
2) Lecture	1.93	1.143	low
3) Demonstrate	2.03	1.273	low
4) Field trip	2.90	1.845	moderate
4. Other needs (choose to answer voluntarily)			
1) Production funding support (13.3%)	5.00	0.00	Highest
2) Support from the government in reducing production costs (3.3%)	5.00	0.00	highest

4. แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามของผู้ประกอบการตำบลหนองไผ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น

จากการระดมความคิดของผู้ประกอบการข้าวหลาม ตำบลหนองไผ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น เพื่อกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาที่เหมาะสมกับผู้ประกอบการ รายละเอียดดัง Table 4 พบว่า จุดแข็ง คือ ผู้ประกอบการมีความชำนาญ ข้าวหลามมีมาตรฐานด้านรสชาติ จุดอ่อนคือ เงินทุนในการผลิต และไม่มีตราสินค้า โอกาสคือ ข้าวหลามสามารถใช้ได้หลายวัตถุประสงค์ จำหน่ายได้ปริมาณมากในช่วงเทศกาล และอุปสรรคคือ วัตถุดิบในการผลิตแพง และอายุในการเก็บรักษาข้าวหลามสั้นในช่วงฤดูร้อน และได้นำผลจากการ

วิเคราะห์มาใช้ในการกำหนดกลยุทธ์เชิงรุก เชิงรับ เชิงป้องกัน และเชิงแก้ไข (TOWS matrix) มี 4 ประเด็น ได้แก่ 1) กลยุทธ์เชิงรุก คือ พัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของข้าวหลามให้เป็นของฝากที่มีชื่อเสียงของอำเภอลำทะเมนชัย 2) กลยุทธ์เชิงแก้ไข คือ พัฒนาดราสินค้าเพื่อให้เป็นທີ່จดจำจนเกิดการซื้อซ้ำและการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการตลาดออนไลน์เพื่อให้ผู้ประกอบการขยายช่องทางการจำหน่าย 3) กลยุทธ์เชิงป้องกัน คือ ส่งเสริมด้านเทคโนโลยีเพื่อช่วยยืดอายุการเก็บรักษา และ 4) กลยุทธ์เชิงรับ คือ รวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาวัตถุดิบกับร้านที่ซื้อประจำและได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนในการผลิตทั้งแบบให้เปล่าหรือแบบสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ

Table 4. Guidelines for promoting and developing sticky rice roasted in bamboo products

Internal	S: Strength 1. Entrepreneurs have expertise 2. There are workers throughout the year 3. The taste is standard 4. Located near the raw material distribution area	W: Weakness 1. Unable to produce all raw materials 2. There is little capital for production 3. Off-line channels only. 4. It takes a long time in the peeling process 5. No brand	
External	O: Opportunities 1. Packaging can be changed in many ways to add interest to the product 2. Can be used for many purposes 3. Convenient transportation and fast 4. Sold in large quantities during festivals	SO strategies 1. Develop packaging to attract consumers and expand new consumer groups (S ₁ O ₁) 2. Develop products to be famous souvenirs of Chum Phae district (S ₃ O ₂) 3. More publicize (S ₃ O ₄)	WO strategies 1. Develop a brand for remembered by consumers until repeat purchases occur (W ₅ O ₄) 2. Promoting online marketing learning to enable entrepreneurs to expand distribution channels (W ₃ O ₂)
	T: Threat 1. Hot season shortens shelf life 2. High price of raw materials	ST strategies 1. Promote technology to help extend shelf life (S ₁ T ₁)	WT strategies 1. Join the group to increase your power in negotiating the price of raw materials (W ₁ T ₂) 2. Received funding support for production (W ₂ T ₂)

วิจารณ์

ผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ อำเภอลำดวน จังหวัดขอนแก่น เผชิญกับปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นทุกปี และความน่ากังวลเกี่ยวกับความยั่งยืนของระบบการผลิตข้าวหลามตำบลหนองไผ่ จากการระดมความคิดเห็นของผู้ประกอบการ ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามตำบลหนองไผ่ ดังนี้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของข้าวหลามให้เป็นของฝากที่มีชื่อเสียงของอำเภอลำดวนเพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักของลูกค้ามากขึ้น สอดคล้องกับ Klamsakul *et al.* (2022) กล่าวว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาข้าวหลามอย่างยั่งยืนเพื่อการ

ขยายกลุ่มผู้บริโภค คือ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และส่งเสริมให้เป็นผลิตภัณฑ์ของฝากจากชุมชน นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังกล่าวถึงการพัฒนาตราสินค้าเพื่อให้เป็นที่จดจำจนเกิดการซื้อซ้ำ และการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการตลาดออนไลน์เพื่อให้ผู้ประกอบการขยายช่องทางการจำหน่ายและมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Sriphong *et al.* (2018) กล่าวว่า กลุ่มแม่บ้านกองพลทหารราบที่ 15 กองทัพภาคที่ 4 ได้กำหนดแนวทางพัฒนาธุรกิจคือการพัฒนาความรู้ความสามารถเรื่องการตลาด รวมทั้งพัฒนาบรรจุภัณฑ์และฉลากสินค้า และอื่น ๆ สอดคล้องกับ Tupkrut *et al.* (2023) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชนในอำเภอลำดวน จังหวัดดงควงขยายช่องทางการ

จำหน่ายไปยังผู้ซื้อออนไลน์มากขึ้น และประชาสัมพันธ์ในเชิงรุกเพื่อให้เป็นที่รู้จักของลูกค้ามากขึ้น สอดคล้องกับ Phutthawong *et al.* (2024) กล่าวว่า หนึ่งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มฮักงานผ้า คือการพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์โดยการสกัดชื่อและตราสินค้าเพื่อให้มีเอกลักษณ์ เป็นที่จดจำของผู้บริโภค อีกหนึ่งแนวทางคือการส่งเสริมด้านเทคโนโลยีเพื่อช่วยยืดอายุการเก็บรักษา สอดคล้องกับ Changso (2020) กล่าวว่า การพัฒนากระบวนการผลิตเพื่อยืดอายุการเก็บรักษาข้าวหลามได้จะส่งผลดีต่อการจัดจำหน่ายและเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ทำให้มูลค่าทางการตลาดของข้าวหลามนครปฐมขยายตัวได้เพิ่มขึ้น และการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาวัตถุดิบกับร้านที่ซื้อประจำ โดยเมื่อรวมกลุ่มกันซื้อในปริมาณมาก สามารถซื้อได้ในราคาที่ถูกลง เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิตและการได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนในการผลิต ทั้งแบบให้เปล่าหรือแบบสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับ Kenaphoom (2015) กล่าวว่า แนวทางกลยุทธ์เชิงพลิกแพลงเพื่อหาทางแก้ไขคือ การรวมกลุ่มกันเพื่อการเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาวัตถุดิบ

สรุป

ผู้ประกอบการข้าวหลามตำบลหนองไผ่ อำเภอลำดวน จังหวัดขอนแก่น ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 90 มีอายุเฉลี่ย 54.33 ปี ซึ่งเป็นอายุเฉลี่ยที่มากสำหรับการผลิตข้าวหลาม เมื่อผู้ประกอบการอายุมากส่งผลให้การดำเนินการผลิตช้า บางรายอาจต้องจ้างแรงงานเพื่อช่วยในการผลิต ดังนั้นผู้ประกอบการจึงต้องการเครื่องจักรที่ช่วยทุ่นแรงในการผลิต เช่น เครื่องจักรที่ช่วยในการปอกเปลือกข้าวหลามอย่างแม่นยำ นอกจากนี้ปัจจัยการผลิตยังราคาสูง และไม่สามารถผลิตวัตถุดิบบางชนิดเองได้จึงเสนอแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามตำบลหนองไผ่โดยการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาของวัตถุดิบ จากข้อมูลปริมาณวัตถุดิบรวมทั้งหมดที่ผู้ประกอบการซื้อ

มีปริมาณที่สูงมาก หากผู้ประกอบการรวมกลุ่มกันเพื่อซื้อวัตถุดิบในครั้งเดียวกันและจัดแบ่งในภายหลังจะสามารถซื้อวัตถุดิบได้ในราคาที่ถูกลงได้ หรือการสนับสนุนด้านเงินทุนหรือการได้รับสินเชื่อแบบดอกเบี้ยต่ำเพื่อลดต้นทุนส่วนตัว

เอกสารอ้างอิง

- Best, J. W. 1997. *Research in Education*. 3rd ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Chaiphawang, K. 2022. The relationship between business resources, competitive advantage strategies and implementation of the BCG economic model of community enterprises in Chiang Rai province. *Journal of Social Science and Buddhist Anthropology* 7(12): 1091-1106. (in Thai)
- Changso, S. 2020. Development Of production process and shelf-life extension of cooked sticky rice in bamboo shoot cut (Kao Lam) in Amphur Muang, Nakhon Pathom province. *VRU Research and Development Journal Science and Technology* 15(2): 1-15. (in Thai)
- Charoenphun, N. and S. Wangtueai. 2017. Development of sticky rice in bamboo for value-added local agricultural products in Sakaeo province Area. *Journal of Food Technology, Siam University* 12(1): 48-58. (in Thai)
- Kenaphoom, S. 2015. The approach for developing the effectiveness of the small and micro of community

- enterprise (SMCE) in Maha Sarakham province. *Prae-wa Kalasin Journal of Kalasin University* 2(3): 68-85. (in Thai)
- Klamsakul, S., K. Srisa-Ard and J. Rattasote. 2022. Product development aligning with market acceptance for leading to commercial production of Yangyong sticky rice in bamboo in the Yang district, Phetchaburi province. *Muban Chombueng Rajabhat University Research Journal (Humanities and Social Sciences)* 10(2): 142-158. (in Thai)
- Prapainop, R. and J. Tangjitjaroenkun. 2015. An application of the infrared display warmer to improve the food safety for community products, case study: Glutinous rice in the bamboo (Khao-lam). *Thai Science and Technology Journal* 23(4): 682-692. (in Thai)
- Phutthawong, N., K. Ri Wong and R. Suwannatip. 2024. Product development and online marketing expansion for HUG NGAN PHA group, Nai Mueang subdistrict, Mueang district, Nakhon Phanom province. *Journal of Community Development and Life Quality* 12(2): 22-31. (in Thai)
- Ratchapolsit, A., W. Dhammasaccakarn and P. Shoteshoung. 2020. “Bamboo Rice Nongmon” knowledge, wisdom and knowledge management model for sustainable development of local Thai communities. *Udon Thani Rajabhat University Journal of Humanities and Social Sciences* 9(2): 51-66. (in Thai)
- Sriphong, C., S. Arakkunakorn, P. Maneenin, S. Kamphaengdee and W. Promwieng. 2018. Guidelines for developing the business of the housewives groups’ in the 15th infantry division, the Fourth Royal Thai Army area. *Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts)* 38(5): 40-58. (in Thai)
- Tailangkha, W. and C. Bodeerat. 2022. Policy and Mechanism for High Value Agricultural of Local Administrative Organization. *Quality of Life and Law Journal* 18(1): 95-107. (in Thai)
- Tupkrut, N., S. Boonkue and S. Silarak. 2023. Development of community product distribution channel through online media: A case study of community enterprise in Sikao district, Trang province. *Journal of Community Development and Life Quality* 11(3): 191-203. (in Thai)

การศึกษาความเป็นไปได้ทางเทคนิคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรด

A Technical Feasibility Study on Product Development of

Pineapple Kombucha

มนทกานต์ บุญยการ^{1*} ปาริชาติ ศงสนันท์¹ ทุตติยาภรณ์ จิตตะปาโล¹ กนกพร สัยยะสิทธิพานิชย์¹
อ้อมหทัย ดีแท้² และ ภูมิลินต์ จีวิพันธ์พงษ์³

Montakarn Boonyakarn^{1*}, Parichart Songsanand¹, Thutiyaporn Chittapalo¹,

Kanokporn Saiyasittipanich¹, Aomhatai Deethae²

and Phumsant Jeewiphanphong³

¹คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ จ. เชียงใหม่ 50000

¹Faculty of Business Administration, Payap University, Chiang Mai 50000, Thailand

²คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่ 50300

²Faculty of Science and Technology, Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai 50300, Thailand

³บริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด จ. เชียงใหม่ 50130

³Siam Phomprathan Co., Ltd., Chiang Mai 50130, Thailand

*Corresponding author: E-mail: montakarnbee@gmail.com

(Received: April 23, 2024; Reviser: June 11, 2024; Accepted: July 25, 2024)

Abstract: This research aims to assess the readiness of Siam Phromprathan Co., Ltd. in the production of pineapple kombucha in terms of production facilities, raw materials, and sanitation. The study involved on-site inspections and evaluations of the food production facilities according to Good Manufacturing Practice (GMP) guidelines, assessing the quantity and quality of organic pineapples of the Nang Lae variety from Chiang Rai Province, training staff and operators in sanitation issues, and studying the prototype recipe for pineapple kombucha by varying the ratios of sweet tea to pineapple juice at three levels: 100:0, 50:50, and 0:100. The findings indicate that the establishment is ready for production as follows: 1) Production Facility: The production area was improved and modified according to the basic requirements outlined in the Ministry of Public Health Announcement (No. 420) of 2020. 2) Raw Materials: Data were gathered for kombucha production and for raw materials storage. 3) Sanitation: Staff and operators are knowledgeable about raw material handling, storage, and sanitation according to GMP requirements. 4) Prototype Kombucha Recipe: The optimal ratio of sweet tea to pineapple juice was found to be 50:50, consisting of 75% kombucha tea (F1), 12.5% sweet tea, and 12.5% pineapple juice.

Keywords: Technical feasibility study, pineapple, kombucha

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความพร้อมของบริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด ในด้านสถานที่ผลิต วัตถุดิบ การสุขาภิบาล และสูตรต้นแบบคอมบูชาจากสับปะรด โดยลงพื้นที่เพื่อสำรวจและตรวจประเมินสถานที่ผลิตอาหาร ตามหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิต ประเมินปริมาณและคุณภาพของสับปะรดอินทรีย์พันธุ์นางแล จังหวัดเชียงราย จัดอบรมพนักงานและผู้ประกอบการเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการสุขาภิบาล และศึกษาสูตรต้นแบบคอมบูชาจากสับปะรด โดยผันแปรอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรด 3 ระดับ คือ 100 : 0, 50 : 50 และ 0 :

100 พบว่า สถานประกอบการมีความพร้อมสำหรับการผลิต ดังนี้ 1) สถานที่ผลิต โดยปรับปรุงและแก้ไขห้องผลิตตามข้อกำหนดพื้นฐาน ประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 420) พ.ศ. 2563 2) วัตถุดิบ ได้ข้อมูลเพื่อวางแผนการผลิต คอมบูชาและเก็บรักษาวัตถุดิบ 3) การสุขาภิบาล พนักงานและผู้ประกอบการมีความรู้ในการจัดการและการเก็บรักษา วัตถุดิบ การสุขาภิบาล ตามข้อกำหนด GMP 4) สูตรต้นแบบคอมบูชาจากสับปะรด พบว่า อัตราส่วนน้ำชาหวานต่อ น้ำสับปะรดที่เหมาะสมเท่ากับ 50 : 50 ประกอบด้วย น้ำชาคอมบูชา (F1) ร้อยละ 75 น้ำชาหวาน ร้อยละ 12.5 และ น้ำสับปะรด ร้อยละ 12.5

คำสำคัญ: การศึกษาความเป็นไปได้ทางเทคนิค สับปะรด คอมบูชา

คำนำ

เครื่องดื่มคอมบูชาเป็นกลุ่มเครื่องดื่มสุขภาพที่ได้รับความนิยมอย่างมากในปี พ.ศ. 2565 โดยจัดอยู่ในกลุ่มเครื่องดื่มทางเลือกที่ดีกว่า (the next wave of “better-for-you” beverages) หรือเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมจากธรรมชาติ โดยเน้นส่วนผสมที่มีประโยชน์ (superfood) เช่น โพรไบโอติก พรีไบโอติก สารต้านอนุมูลอิสระ วิตามิน เกลือแร่ สารพฤกษเคมี และโปรตีน (Food Focus Thailand, 2022) นอกจากนี้คอมบูชายังมีสรรพคุณช่วยยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อ *Helicobacter pylori* ซึ่งเป็นเชื้อแบคทีเรียที่เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้คนไทยและคนทั่วโลกเป็นโรคระเพาะอาหารและลำไส้ อักเสบเรื้อรัง (Butsuwan, 2018) ประโยชน์ด้านสุขภาพของคอมบูชา เช่น ช่วยการทำงานของลำไส้และระบบขับถ่าย การต้านอนุมูลอิสระ การลดการอักเสบ การยับยั้งเซลล์มะเร็ง การลดความดันโลหิต การต้านเบาหวาน และการต้านจุลชีพ เป็นต้น (Saithong and Keawpradit, 2021) นอกจากนี้ รสชาติคอมบูชา มีความเป็นเอกลักษณ์ มีความซ่าที่เกิดจากการหมักโดยธรรมชาติ มีกลิ่นรสตามชนิดของน้ำชาที่ใช้ในการหมัก หากนำมาหมักร่วมกับน้ำผลไม้ จะทำให้ได้สี รสชาติ และกลิ่นรสตามชนิดของน้ำผลไม้ ทำให้เกิดความหลากหลายของผลิตภัณฑ์

จากการสอบถามความต้องการและปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ประกอบการ บริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด พบว่าผู้ประกอบการมีความพร้อมในการผลิตคอมบูชาดังนี้ 1) ผู้บริหารมีองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีทางอาหาร เข้าใจเรื่องการ

ผลิตอาหารเป็นอย่างดี และพนักงานมีความพร้อมสำหรับการผลิตคอมบูชา 2) วัตถุดิบหลักสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น 3) คอมบูชาเป็นเครื่องดื่มสุขภาพที่มีช่องทางการจัดจำหน่ายเดียวกันกับน้ำดื่มของบริษัท และสามารถจำหน่ายออนไลน์ได้ 4) การลงทุนน้อย มีกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อน และ 5) ผู้ประกอบการมีศักยภาพในการปรับปรุงโรงเรือน รวมทั้งสามารถจัดหาเครื่องมือเพื่อการผลิตคอมบูชาได้ นอกจากนี้ ผู้ประกอบการมีความสนใจน้ำสับปะรดในท้องถิ่น จังหวัดเชียงรายมาเพิ่มมูลค่าเพื่อผลิตเครื่องดื่มคอมบูชา เนื่องจากสับปะรดเป็นพืชเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย โดยมีพันธุ์เฉพาะถิ่นที่มีชื่อเสียง ได้แก่ สับปะรดนางแล และสับปะรดภูแล พื้นที่เพาะปลูกสับปะรดของจังหวัดเชียงรายในปี พ.ศ. 2563 มีจำนวนทั้งสิ้น 20,250 ไร่ ให้ผลผลิตรวม 49,114 ตัน โดยราคาเฉลี่ยของสับปะรดในช่วงเดือนมกราคมถึงมิถุนายนปี พ.ศ. 2565 เท่ากับ 6.32 บาท ต่อกิโลกรัม (Office of Agricultural Economics, 2022) ทั้งนี้สับปะรดเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่เน่าเสียได้ง่าย ประกอบกับบางช่วงที่มีผลผลิตออกสู่ท้องตลาดเป็นจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรต้องยอมรับระดับราคาขายที่ลดต่ำลงแม้ว่าจะขาดทุนก็ตาม ซึ่งการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สับปะรดจากงานวิจัยมีหลากหลายผลิตภัณฑ์ เช่น สับปะรดไซเดอร์ (Punyanunt *et al.*, 2021) ไชร์ปจากสับปะรด (Agritech and Innovation Center, 2021) เอนไซม์โพรมิเลนจากเปลือก จุก และเหง้าสับปะรดในการทำให้น้ำมัน (Phueakbuakhao *et al.*, 2022) และไวน์เหลืองจากสับปะรดผสมน้ำสกัดเห็ดถั่งเช่าสีทอง (Singpoonga and Yosmethakun, 2023) เป็นต้น

คณะผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะนำสับปะรดมาแปรรูปโดยใช้เป็นส่วนผสมในการผลิตเครื่องดื่มคอมบูชาจากสับปะรด เนื่องจากสับปะรดเป็นผลไม้ที่มีปริมาณน้ำตาลสูงและมีรสเปรี้ยวจากกรดธรรมชาติ ซึ่งเอื้อต่อการเจริญของจุลินทรีย์ที่ใช้ในการหมัก นอกจากนี้การแปรรูปยังช่วยรองรับผลผลิตส่วนเกิน (excess supply) และช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดเชียงรายในช่วงที่ผลผลิตออกสู่ท้องตลาดมากเกินไปอีกด้วย ดังนั้นงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความพร้อมในด้านสถานที่ผลิต วัตถุดิบ และการสุขาภิบาลของผู้ประกอบการในการผลิตคอมบูชาจากสับปะรด และศึกษาสูตรต้นแบบผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรด เพื่อเป็นแนวทางในการผลิตให้แก่ผู้ประกอบการต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

1. การประเมินความพร้อมในการผลิตคอมบูชาจากสับปะรดของบริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด

หลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตที่บังคับใช้เป็นกฎหมาย (GMP420) ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 420) พ.ศ. 2563 ออกตามความในพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 เรื่อง วิธีการผลิต เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตและการเก็บรักษาอาหาร มีผลบังคับใช้กับผู้ผลิตและผู้นำเข้าอาหารเพื่อจำหน่ายทุกประเภท ข้อกำหนดของ GMP420 แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ข้อกำหนดพื้นฐาน ซึ่งบังคับใช้กับผู้ผลิตอาหารทุกแห่ง และข้อกำหนดเฉพาะซึ่งบังคับใช้เป็นเกณฑ์เพิ่มเติมกับผู้ผลิตอาหารที่มีกรรมวิธีการผลิตเฉพาะและมีความเสี่ยงสูง 3 ประเภท ได้แก่ การผลิตน้ำบริโภคในภาชนะบรรจุที่ปิดสนิท น้ำแร่ธรรมชาติ หรือน้ำแข็งบริโภคที่ผ่านกรรมวิธีการกรอง การผลิตผลิตภัณฑ์นมพร้อมบริโภคชนิดเหลวที่ผ่านกรรมวิธีการฆ่าเชื้อด้วยความร้อนโดยวิธีพาสเจอร์ไรส์ และการผลิตอาหารในภาชนะบรรจุที่ปิดสนิทชนิดที่มีความเป็นกรดต่ำและชนิดที่ปรับกรด ที่ผ่านกรรมวิธีการฆ่าเชื้อด้วยความร้อนโดยทำให้ปลอดเชื้อเชิงการค้า

ข้อกำหนดพื้นฐานของ GMP420 มีทั้งหมด 5 หมวด ได้แก่ หมวดที่ 1 สถานที่ตั้ง อาคารผลิต การทำความสะอาด และการบำรุงรักษา หมวดที่ 2 เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิต การทำความสะอาด และการบำรุงรักษา หมวดที่ 3 การควบคุมกระบวนการผลิต หมวดที่ 4 การสุขาภิบาล และ หมวดที่ 5 สุขลักษณะส่วนบุคคล ทั้งนี้การศึกษาในงานวิจัยจะประเมินความพร้อมของผู้ประกอบการโดยเน้นข้อกำหนดพื้นฐานในด้านสถานที่ผลิต ดังนี้

1.1 การประเมินความพร้อมด้านสถานที่ผลิต

การลงพื้นที่เพื่อสำรวจและประเมินความพร้อมด้านสถานที่ ณ สถานที่ประกอบการบริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด ตั้งอยู่เลขที่ 95/3 บ้านคำขาว หมู่ที่ 4 ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยอ้างอิงจากคู่มือการตรวจสอบสถานที่ผลิตอาหารตามหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตที่บังคับใช้เป็นกฎหมาย (GMP 420) เรื่อง วิธีการผลิต เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตและการเก็บรักษาอาหาร (Food Division, Food and Drug Administration, 2022) โดยคณะผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบสถานที่ผลิตอาหาร ตามข้อกำหนดพื้นฐาน หมวดที่ 1 สถานที่ตั้ง อาคารผลิต การทำความสะอาด และการบำรุงรักษา

1.2 การประเมินความพร้อมด้านวัตถุดิบ

การลงพื้นที่เพื่อประเมินความพร้อมของวัตถุดิบในด้านปริมาณและคุณภาพของสับปะรดในจังหวัดเชียงราย โดยสัมภาษณ์นางอนงค์ ตนบุญ ประธานวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสับปะรดและสมุนไพรชางคำ และเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดอินทรีย์พันธุ์นางแล ณ บ้านเลขที่ 439 หมู่ที่ 1 ต.นางแล อ.เมือง จ.เชียงราย ในด้าน (1) ปริมาณผลผลิตต่อไร่ (2) ราคาขาย (3) การวิเคราะห์ปริมาณสับปะรดอินทรีย์รับเข้า และ (4) การเก็บรักษา

1.3 การเตรียมความพร้อมด้านการสุขาภิบาล

การดำเนินงานจัดอบรมให้ความรู้ในการจัดการและการเก็บรักษาวัตถุดิบ สุขลักษณะส่วนบุคคล และการสุขาภิบาลตามหลักเกณฑ์ GMP แก่พนักงานและผู้ประกอบการของบริษัท สยามพรหม

ประธาน จำกัด จำนวน 5 คน โดยหัวข้ออบรมคือ เรื่อง "หลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตและเก็บรักษาอาหาร (GMP 420) และการรักษาสุขอนามัยส่วนบุคคลระหว่างการปฏิบัติงาน"

2. การศึกษาสูตรต้นแบบผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรด

2.1 การเตรียมวัตถุดิบสำหรับการหมัก

การเตรียมน้ำชาหวาน โดยนำชาเขียว (ชาเขียวอินทรีย์อย่างขาว มูลนิธิโครงการหลวง) 12 กรัม เติมน้ำในน้ำเดือด 3,000 มิลลิลิตร ต้มด้วยไฟอ่อน ๆ เป็นเวลา 20 นาที แล้วกรองเอาใบชาออก จากนั้นเติมน้ำตาลทรายแดง (มิตรผล) 255 กรัม คนให้ละลายทิ้งไว้ให้เย็นที่อุณหภูมิห้อง จะได้น้ำชาหวานเพื่อใช้ในการหมักที่มีปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดประมาณ 16.5 ± 0.0 องศาบริกซ์ และค่าความเป็นกรด-ด่าง อยู่ในช่วง 5.74-5.85

การเตรียมน้ำสับปะรด นำสับปะรดอินทรีย์พันธุ์นางแล เกรด 3 มาล้างด้วยน้ำให้สะอาด ปอกเปลือกและตัดแต่ง จากนั้นนำมาสกัดน้ำสับปะรดด้วยเครื่องสกัดน้ำผลไม้แยกกากชนิดสกัดเย็น (Kuvings, E8000 (NS-826), Korea) น้ำสับปะรดที่สกัดได้มีปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดประมาณ 13.2 ± 0.7 องศาบริกซ์ และค่าความเป็นกรด-ด่างอยู่ในช่วง 3.99-4.14

2.2 การหมักคอมบูชา (first fermentation, F1)

การหมักคอมบูชา (F1) บรรจุน้ำชาหวานลงในขวดโหลแก้วที่ลวกฆ่าเชื้อเตรียมไว้ ขวดละ

1,000 มิลลิลิตร เติมหิวเชื้อคอมบูชาที่จำหน่ายในเชิงพาณิชย์ 100 มิลลิลิตร ลงไป เขย่าขวดเบา ๆ ให้ส่วนผสมทั้งหมดเข้ากันดี ส่วนผสมน้ำที่ตั้งต้นที่ได้มีปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดประมาณ 16.3 ± 0.3 องศาบริกซ์ และค่าความเป็นกรด-ด่าง อยู่ในช่วง 3.28-3.39 ปิดฝาขวดโหลด้วยผ้าและรัดยางที่ปากโหล หมักที่อุณหภูมิห้อง (23-33 องศาเซลเซียส) เป็นเวลา 10 วัน จากนั้นนำมากรองด้วยผ้าขาวบางที่ฆ่าเชื้อแล้ว จะได้น้ำชาคอมบูชา (F1) เพื่อใช้เป็นส่วนผสมในขั้นตอนการหมักคอมบูชาจากสับปะรด (F2) ต่อไป

2.3 การศึกษาสูตรต้นแบบคอมบูชาจากสับปะรด (second fermentation, F2)

ศึกษาอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรดที่เหมาะสม โดยวางแผนการทดลองแบบสุ่มสมบูรณ์ (completely randomized design, CRD) ผันแปรอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรด 3 ระดับ คือ 100 : 0, 50 : 50 และ 0 : 100 กำหนดให้ปริมาณน้ำชาคอมบูชา (F1) คงที่ (Table 1) บรรจุส่วนผสมได้แก่ น้ำชาคอมบูชา (F1) น้ำชาหวาน และน้ำสับปะรด ลงในขวดสวิงที่อบ ขนาด 500 มิลลิลิตร เขย่าส่วนผสมทั้งหมดให้เข้ากันดี หมักทิ้งไว้ในอุณหภูมิห้อง (23-33 องศาเซลเซียส) เป็นเวลา 1-2 วัน แล้วจึงนำขวดแช่ในตู้เย็น (อุณหภูมิ 10-15 องศาเซลเซียส) เป็นเวลา 20 วัน จะได้ผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรด (F2)

Table 1. Prototype kombucha formulation with varying ratios of sweet tea to pineapple juice

Formula	The ratio of sweet tea to pineapple juice	Ingredient quantities (mL)		
		Kombucha (F1)	Sweet tea	Pineapple juice
1	100 : 0	300	100	0
2	50 : 50	300	50	50
3	0 : 100	300	0	100

การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์คอมบูชาจาก สับปะรด ทั้ง 3 สูตรที่ผ่านแปรรูปส่วนน้ำชาหวาน ต่อหน้าสับปะรด 3 ระดับ คือ 100 : 0, 50 : 50 และ 0 : 100 ทางด้านคุณภาพทางกายภาพและคุณภาพ ทางเคมี ได้แก่ ค่าความเป็นกรด-ด่าง วัดด้วยเครื่อง pH meter (Metter Toledo, FiveGo F2 , Switzerland) ปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมด วัดด้วยเครื่อง refractometer (Atago, PAL-1, Japan) นำผลการทดลองที่ได้มาทำการวิเคราะห์ทาง สถิติด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยวิธี LSD ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ด้วยโปรแกรมสถิติ สำเร็จรูป

การทดสอบคุณภาพทางประสาทสัมผัส สัมกับผู้ทดสอบจำนวน 53 คน ซึ่งเป็นบุคลากรใน มหาวิทยาลัยพายัพ ด้วยวิธีการทดสอบความชอบ 9 ระดับ (9 =ชอบมากที่สุด, 1 = ไม่ชอบมากที่สุด) คุณลักษณะที่ทำการทดสอบ ได้แก่ สีของคอมบูชา กลิ่นของคอมบูชาโดยรวม กลิ่นรสของคอมบูชา โดยรวม รสหวาน รสเปรี้ยว ความซ่า และความชอบ โดยรวม โดยวางแผนการทดลองแบบ randomized complete block design (RCBD) นำผลการทดลอง ที่ได้มาทำการวิเคราะห์ทางสถิติด้วยการวิเคราะห์ ความแปรปรวน (ANOVA) และทดสอบความแตกต่าง ของค่าเฉลี่ยด้วยวิธี LSD ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป กำหนดเกณฑ์ในการ คัดเลือกสูตรต้นแบบ ได้แก่ คะแนนความชอบอยู่ใน ระดับชอบเล็กน้อย (6 คะแนน) เป็นต้นไป

ผลการศึกษาและวิจารณ์

1. ผลการประเมินความพร้อมในการผลิตคอมบูชา จากสับปะรดของบริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด

1.1 ความพร้อมด้านสถานที่ผลิต

คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ ณ สถานประกอบการ บริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด ตั้งอยู่เลขที่ 95/3 บ้านคำขาว หมู่ที่ 4 ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อประเมินความพร้อมของผู้ประกอบการ ในด้านสถานที่ผลิต อุปกรณ์ในการ ผลิตและพนักงาน สำหรับการผลิตครั้งนี้ได้สำรวจ และประเมินความพร้อมด้านสถานที่เป็นหลัก โดย อ้างอิงจากการตรวจประเมินสถานที่ผลิตอาหาร จากการประชุมร่วมกันของนักวิจัย ได้ข้อสรุปที่ควร แก่ใจแก่ผู้ประกอบการเพื่อดำเนินการปรับปรุง สถานที่ผลิต รวมทั้งมีการนำเสนอกระบวนการผลิต และผังห้องผลิตคอมบูชาผลการติดตามความก้าวหน้า ในการดำเนินการปรับปรุง/แก้ไข อาคารผลิต พบว่า ผู้ประกอบการไม่สามารถดำเนินการตามที่วางแผนไว้ เนื่องจากข้อจำกัดในด้านงบประมาณการปรับปรุง และความไม่เหมาะสมของห้องผลิตและบริเวณ โดยรอบที่ไว้วางแผนไว้ ประกอบกับสถานการณ์การ แพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ประสบปัญหาด้านแรงงานในการปรับปรุงพื้นที่ จึงได้มีการประชุมพิจารณาเลือกสถานที่ผลิตและการ วางผังห้องผลิตใหม่ และได้นำแปลนผังที่ออกแบบไป ปรึกษากับเจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เชียงใหม่ กลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัช สาธารณสุข เพื่อขอความเห็นการจัดเตรียมแบบ แปลนแผนผังห้องผลิตคอมบูชา โดยได้รับคำแนะนำ ให้มีการเพิ่มบริเวณการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายและ เพิ่มอ่างล้างมือหน้าห้องผลิต (Figure 1-3) จากการ ประเมินความพร้อมด้านสถานที่ผลิตของสถาน ประกอบการ พบว่าสถานประกอบการมีปรับปรุง แก้ไขสถานที่ผลิตคิดเป็นร้อยละ 85 ของแผนการ ปรับปรุงห้องผลิตที่ได้นำเสนอต่อผู้ประกอบการ โดยยังต้องปรับปรุงในส่วนของหลอดไฟ และม่านกัน แผลงตามข้อกำหนดพื้นฐานของ GMP420 เพื่อ เตรียมพร้อมสำหรับการผลิตคอมบูชาต่อไป

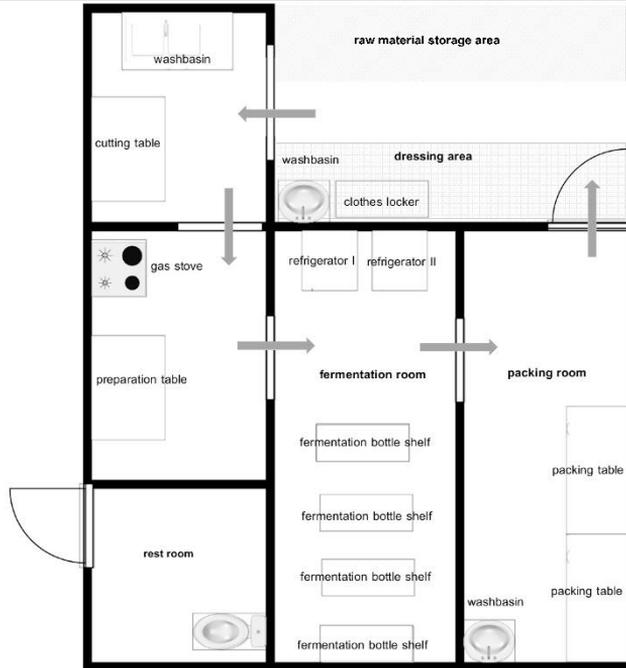

Figure 1. Layout of kombucha production area Source: Siam Phomprathan Co., Ltd.

Figure 2. Pre-renovation of kombucha production area Source: Siam Phomprathan Co., Ltd.

Figure 3. Post-renovation of kombucha production area Source: Siam Phomprathan Co., Ltd.

1.2 ความพร้อมด้านวัตถุดิบ

การประเมินในด้านปริมาณและคุณภาพของสับปะรดในจังหวัดเชียงราย ได้ข้อมูลด้านปริมาณและคุณภาพของสับปะรดอินทรีย์พันธุ์นางแล เพื่อการวางแผนกำลังการผลิตและการควบคุมคุณภาพวัตถุดิบโดยสังเขปดังนี้

(1) ปริมาณผลผลิตต่อไร่

การปลูก 1 ครั้ง สามารถเก็บผลได้ 3-5 ปี สับปะรด 1 ไร่ สามารถปลูกได้ 5,000 ต้น ผลผลิตจะออกจากต้นสับปะรดประมาณ 3,000 ต้น หากเฉลี่ย 1 ต้นให้ผล 1 กิโลกรัมจะได้ผลผลิตต่อไร่ประมาณ 3,000 กิโลกรัม การออกผลตามธรรมชาติ คือช่วงปลายเดือนเมษายนถึงต้นเดือนกรกฎาคม ซึ่งจะเก็บเกี่ยวได้ปีละครั้ง

(2) ราคาขาย

ราคาขายสับปะรดอินทรีย์พันธุ์นางแลจะขึ้นอยู่กับเกรดคุณภาพ ซึ่งการคัดเกรด เรียกว่า น้ำหรือเนื้อ โดยใช้ความแน่นเนื้อเป็นตัววัด อาศัยการเคาะหรือตีเพื่อฟังเสียงโดยผู้ที่มีความชำนาญ เกรดคุณภาพของสับปะรดอินทรีย์พันธุ์นางแลแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ เนื้อ 1 (เกรด 1) มีลักษณะเป็นน้ำผึ้งคือเป็นสีเหลือง ฉ่ำ โดยเสียงของสับปะรดที่ฉ่ำ เมื่อเคาะหรือตี เสียงจะดังแน่น ๆ เนื่องจากมีปริมาณน้ำในผลสับปะรดมาก เนื้อ 2 (เกรด 2) มีโพรงอากาศแทรก เมื่อเคาะหรือตี เสียงจะดังกว่าเนื้อ 1 เนื่องจากผลสับปะรดที่ไม่ฉ่ำจะมีปริมาณน้ำน้อยกว่า และเนื้อ 3 (เกรด 3) เสียงจะดัง

ราคาขายของสับปะรดผลขนาดใหญ่ น้ำหนักเฉลี่ย 1.5-1.6 กิโลกรัม ความหวาน 16.4 องศาบริกซ์ โดยขายเป็นเซ่ง เซ่งละ 50 กิโลกรัม ราคาขายส่งของสับปะรดขึ้นอยู่กับราคาตลาดในระยเวลานั้น นอกจากนี้ยังมีการจำหน่ายทางออนไลน์ ถ้าจำหน่ายแบบคละเกรด (รวมเนื้อ 1 เนื้อ 2 และเนื้อ 3) จะมีราคา 35 บาทต่อกิโลกรัม โดยราคาของสับปะรดเนื้อ 1 มีราคา 50 บาทต่อกิโลกรัม

(3) การวิเคราะห์ปริมาณสับปะรดอินทรีย์รับเข้า

ในการผลิตแต่ละครั้ง ผู้ประกอบการต้องการให้ได้ผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรด (F2) 100 ลิตร ซึ่งจะต้องใช้ปริมาณสับปะรดอินทรีย์รับเข้าประมาณ 42.4 กิโลกรัม โดยปริมาณสับปะรดรับเข้าสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ใช้ในการผลิต และปริมาณผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรด (F2) สัมพันธ์กับพื้นที่ห้องหมัก

(4) การเก็บรักษา

ผลสับปะรดสดตามธรรมชาติมีอายุการเก็บ 5-7 วัน ที่อุณหภูมิห้อง หากเก็บที่อุณหภูมิต่ำ (4-6 องศาเซลเซียส) จะสามารถเก็บไว้ได้ 10-12 วัน

จากการประเมินความพร้อมด้านวัตถุดิบของสถานประกอบการ พบว่า หากผู้ประกอบการต้องการผลิตคอมบูชาจากสับปะรด 100 ลิตรต่อเดือน ต้องใช้ปริมาณสับปะรดอินทรีย์รับเข้าประมาณ 510 กิโลกรัมต่อปี ซึ่งผลผลิตสับปะรดอินทรีย์ในพื้นที่มีประมาณ 3,000 กิโลกรัมต่อปี เพียงพอต่อการผลิตคอมบูชาทั้งปี ทั้งนี้ทางผู้ประกอบการมีการวางแผนการจัดเก็บวัตถุดิบ เนื่องจากสับปะรดอินทรีย์จะเก็บเกี่ยวปีละ 1 ครั้ง ในช่วงปลายเดือนเมษายนถึงต้นเดือนกรกฎาคม โดยเก็บรักษาในห้องเย็นหรือห้องแช่แข็ง

1.3 ความพร้อมด้านการสุขาภิบาล

การดำเนินงานในด้านการให้ความรู้ในการจัดการและการเก็บรักษาวัตถุดิบ สุขลักษณะส่วนบุคคลของผู้ปฏิบัติงาน และการสุขาภิบาลแก่พนักงานและผู้ประกอบการ โดยจัดอบรมหัวข้อเรื่อง “หลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตและเก็บรักษาอาหาร (GMP 420) และการรักษาสุขอนามัยส่วนบุคคลระหว่างการปฏิบัติงาน” เพื่อทบทวนความรู้โดยเน้นภาพรวมของข้อกำหนดพื้นฐานตามหลักเกณฑ์ GMP 5 หมวด ได้แก่ หมวดที่ 1 สถานที่ตั้ง อาคารผลิต การทำความสะอาด และการบำรุงรักษา หมวดที่ 2 เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิต การทำความสะอาด และการบำรุงรักษา หมวดที่ 3 การควบคุมกระบวนการผลิต หมวดที่ 4

การสุขาภิบาล และหมวดที่ 5 สุขลักษณะส่วนบุคคล จากการประเมินความพร้อมด้านการสุขาภิบาลของสถานประกอบการ พบว่า พนักงานและผู้ประกอบการมีพร้อมด้านการสุขาภิบาล และสุขลักษณะส่วนบุคคลของผู้ปฏิบัติงาน เนื่องจากผู้ประกอบการเป็นผู้ผลิตน้ำดื่มที่ได้รับเลขสารบออาหาร จึงมีความรู้ความเข้าใจในด้านการสุขาภิบาล และสุขลักษณะส่วนบุคคลเป็นอย่างดี

2. ผลการศึกษาสูตรต้นแบบผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรด

ผลการวิเคราะห์ คุณภาพผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดในด้านกายภาพและด้านเคมี (Table 2) พบว่า ค่าความเป็นกรด-ด่าง และปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดของผลิตภัณฑ์คอมบูชาที่มีอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรดที่ 100 : 0, 50 : 50 และ 0 : 100 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P \leq 0.05$) โดยค่าความเป็นกรด-ด่างของสูตรที่มีอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรดที่ 0 : 100 มีค่าสูงที่สุด รองลงมาคือสูตรที่มีอัตราส่วน 50 : 50 และอัตราส่วน 100 : 0 ตามลำดับ ส่วนปริมาณ

ของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดของคอมบูชาจากสับปะรดสูตรที่มีอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรดที่ 100 : 0 มีค่าสูงที่สุด รองลงมาคือสูตรที่มีอัตราส่วน 50 : 50 และอัตราส่วน 0 : 100 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดของผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดกับผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากดอกอัญชันและคอมบูชาจากลาเวนเดอร์ พบว่า ผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากดอกอัญชันและคอมบูชาจากลาเวนเดอร์มีปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดอยู่ในช่วง 2.00-2.25^oBrix ซึ่งต่ำกว่าในผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดมาก (14.6-15.8^oBrix) ทั้งนี้ เนื่องจากการหมักคอมบูชาจากดอกอัญชันและลาเวนเดอร์มีค่าต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการหมักคอมบูชาจากสับปะรด (Boonsupa *et al.*, 2023) อย่างไรก็ตามพบว่า ปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดของผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดมีปริมาณใกล้เคียงกับผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากน้ำผึ้งโกโก้ (cocoa honey) ซึ่งมีปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดที่ $14.03 \pm 0.06^{\circ}\text{Brix}$ (De Andrade *et al.*, 2020)

Table 2. The physical and chemical quality of the pineapple kombucha product

Properties	Ratio of sweet tea to pineapple juice		
	100 : 0	50 : 50	0 : 100
pH	3.02 ± 0.00^c	3.30 ± 0.00^b	3.44 ± 0.02^a
Total soluble solid (^o Brix)	15.8 ± 0.2^a	14.8 ± 0.1^b	14.6 ± 0.1^c

Note : - Data represent in terms of means $\pm$ standard deviations

- The superscripts with the different letters within the same row are significantly different ($P \leq 0.05$)

คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์คุณภาพทางกายภาพและเคมีของผลิตภัณฑ์คอมบูชาที่จำหน่ายทางการค้าเพื่อเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดทั้ง 3 สูตร (Table 3) พบว่า ผลิตภัณฑ์คอมบูชาทางการค้า 4 ยี่ห้อ ได้แก่ คอมบูชายี่ห้อ A, B, C และ D มีค่าความเป็นกรด-ด่าง อยู่ในช่วง 3.11-4.22 สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดสูตร 50 : 50 และ 0 : 100 โดยผลิตภัณฑ์คอมบูชายี่ห้อ A สูตร Malt flavor มีค่าความเป็นกรด-ด่างต่ำ

ที่สุด (3.11 ± 0.01) และผลิตภัณฑ์คอมบูชายี่ห้อ D มีค่าความเป็นกรด-ด่างสูงสุด (4.22 ± 0.02) ส่วนปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดในผลิตภัณฑ์คอมบูชาที่จำหน่ายทางการค้ามีค่าแตกต่างกันในแต่ละยี่ห้อและแต่ละสูตร ซึ่งมีค่าผันแปรอยู่ในช่วง 0.30 -8.90 ^oBrix มีผลให้รสหวานและรสเปรี้ยวของผลิตภัณฑ์คอมบูชาแตกต่างกัน โดยผลิตภัณฑ์คอมบูชายี่ห้อ B สูตร Original flavor มีปริมาณของแข็งที่ละลายได้ต่ำที่สุด ($0.30 \pm 0.01^{\circ}\text{Brix}$)

ในขณะที่ผลิตภัณฑ์คอมบูชายี่ห้อ A สูตร Malt flavor มีปริมาณของแข็งที่ละลายได้สูงสุด (8.90 ± 0.01 °Brix) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผลิตภัณฑ์คอมบูชายี่ห้อ A สูตร Malt flavor มีปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมดสูงที่สุดและมีค่าความเป็นกรด-ด่างต่ำสุดโดยผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดทั้ง 3 สูตร

มีปริมาณของแข็งที่ละลายได้ ($14.6-15.8$ °Brix) สูงกว่าผลิตภัณฑ์คอมบูชาทางการค้า อย่างไรก็ตามกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงอุตสาหกรรมยังไม่มีข้อกำหนดคุณภาพและมาตรฐานของผลิตภัณฑ์คอมบูชา

Table 3. The physical and chemical quality of commercially available kombucha products

Brand	pH	Total soluble solid (°Brix)
A (Original flavor)	3.21 ± 0.01	7.60 ± 0.01
A (Malt flavor)	3.11 ± 0.01	8.90 ± 0.01
B (Original flavor)	3.49 ± 0.01	0.30 ± 0.01
B (Lychee flavor)	3.50 ± 0.01	4.07 ± 0.06
C (Original flavor)	3.73 ± 0.01	6.13 ± 0.06
D (Original flavor)	4.22 ± 0.02	7.27 ± 0.06

Note : - Data represent in terms of means $\pm$ standard deviations

ผลการทดสอบคุณภาพทางประสาทสัมผัสของผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดที่ผันแปรอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรด (Table 4, Figure 4) ด้วยวิธีการทดสอบความชอบ 9 ระดับพบว่า ความชอบเฉลี่ยของทุกคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์คอมบูชาทั้ง 3 สูตร มีคะแนนความชอบเฉลี่ยตั้งแต่ 6 คะแนน หรือความชอบอยู่ในระดับชอบเล็กน้อยขึ้นไป และคะแนนความชอบเฉลี่ยในทุกคุณลักษณะไม่แตกต่างกัน ($P > 0.05$) เมื่อพิจารณาคะแนนความชอบโดยรวม พบว่า คะแนนความชอบเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์คอมบูชาที่มีอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรดที่ 100 : 0 และ 50 : 50 ไม่แตกต่างกัน ($P > 0.05$) แต่คะแนนความชอบเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์คอมบูชาที่มีอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรดที่ 100 : 0 สูงกว่าที่อัตราส่วน 0 : 100 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P \leq 0.05$) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกผลิตภัณฑ์คอมบูชาที่ผันแปรอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรดที่ 50 : 50 เนื่องจากมีคะแนนความชอบโดยรวมเฉลี่ย 7 คะแนน หรือความชอบอยู่ในระดับชอบปานกลาง และเป็นสูตรที่มีน้ำสับปะรดและน้ำชาหวานจากชาเขียวเป็นส่วนผสม โดยพบว่าในใบชา

มีสารประกอบฟีนอลิกที่ช่วยต้านอนุมูลอิสระ เช่น ฟลาโวนอยด์ (flavonols) ซึ่งสารประกอบฟลาโวนอยด์ที่พบในใบชา ได้แก่ ทีเอฟลาวิน (theaflavins, TFs) ทีเอรูบิจิน (thearubigins, TRs) และคาเทชิน (catechin) ซึ่งในคาเทชินจะประกอบด้วย สารอีพิคาเทชิน (epicatechin, EC) อีพิแกลโลคาเทชิน (epigallocatechin, EGC) อีพิคาเทชินแกลเลต (epicatechin gallate, ECG) และอีพิแกลโลคาเทชินแกลเลต (epigallocatechin gallate, EGCG) เป็นต้น (Saithong and Keawpradit, 2021) ทำให้คอมบูชาจากน้ำสับปะรดสูตรที่มีอัตราส่วนน้ำชาหวานต่อน้ำสับปะรดที่ 50 : 50 มีประโยชน์จากสารต้านอนุมูลอิสระหลายชนิด ดังนั้นสูตรต้นแบบของผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรด ประกอบด้วย น้ำชาคอมบูชา (F1) ร้อยละ 75 น้ำชาหวาน ร้อยละ 12.5 และน้ำสับปะรด ร้อยละ 12.5

ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบผลการทดสอบคุณภาพทางประสาทสัมผัสของผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดสูตรต้นแบบกับผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากวัตถุดิบอื่น พบว่า มีคะแนนความชอบโดยรวมใกล้เคียงกับคอมบูชาจากน้ำผึ้งโกโก้ (7.14 ± 1.17)

คอมบูชาจากดอกอัญชัน (6.86 ± 0.99) และคอมบูชาจากลาเวนเดอร์ (6.60 ± 0.99) (De Andrade *et al.*, 2020; Boonsupa *et al.*, 2023)

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาความเป็นไปได้ทางเทคนิคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์คอมบูชาจากสับปะรดของบริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด เป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการเพื่อเป็นแนวทางในการผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการตัดสินใจลงทุนผลิตคอมบูชาจากสับปะรดเพื่อจำหน่ายทางการค้าต่อไป โดยการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการ พนักงาน และเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

นับเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเตรียมความพร้อมด้านการผลิต ดังตัวอย่างงานวิจัยของ Pinkum (2023) ซึ่งได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์ชุมชนท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้นมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากในการดำเนินงานนั้น ผู้นำชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน และมีการวางแนวทางที่เอื้อต่อวิถีชีวิตในชุมชน

Table 4. Sensory score of Kombucha with varying ratios of sweet tea to pineapple juice (n=53)

Attributes	Ratio of sweet tea to pineapple juice		
	100 : 0	50 : 50	0 : 100
Color ^{ns}	7.0 ± 1.3	6.7 ± 1.4	6.8 ± 1.4
Odor ^{ns}	6.2 ± 1.6	6.2 ± 1.8	6.1 ± 1.5
Flavor ^{ns}	6.8 ± 1.5	6.7 ± 1.8	6.5 ± 1.7
Sweetness ^{ns}	6.9 ± 1.6	6.8 ± 1.4	6.6 ± 1.4
Sourness ^{ns}	6.6 ± 1.3	6.6 ± 1.4	6.5 ± 1.5
Fizziness ^{ns}	6.3 ± 1.5	6.5 ± 1.6	6.5 ± 1.5
Overall liking	7.2 ± 1.2 ^a	7.0 ± 1.3 ^{ab}	6.7 ± 1.4 ^b

Note : - Data represent in terms of means ± standard deviations

- The superscripts with the different letters within the same row are significantly different ($P \leq 0.05$)

^{ns} indicates no significant difference ($P > 0.05$)

Figure 4. Pineapple kombucha with varying ratios of sweet tea to pineapple juice

สรุป

บริษัท สยามพรหมประทาน จำกัด มีความพร้อมสำหรับการผลิตคอมบูชาจากสับปะรด ดังนี้ สถานประกอบการมีการปรับปรุงแก้ไขสถานที่ผลิต และมีความพร้อมสำหรับการผลิต ร้อยละ 85 มีความพร้อมด้านการจัดหาวัตถุดิบสับปะรดอินทรีย์ และวางแผนการเก็บรักษาวัตถุดิบ มีพร้อมด้านสุขลักษณะส่วนบุคคลของผู้ปฏิบัติงาน และการสุขาภิบาล และได้สูตรผลิตภัณฑ์ต้นแบบคอมบูชาจากสับปะรดที่เป็นที่ยอมรับของผู้ทดสอบชิม โดยมีระดับคะแนนความชอบในช่วงชอบปานกลาง ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการในการตัดสินใจลงทุนเพื่อผลิตคอมบูชาจากสับปะรดเพื่อจำหน่ายทางการค้าต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม โครงการพัฒนาเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการวิจัยและพัฒนาภาครัฐร่วมเอกชนในเชิงพาณิชย์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ที่ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

Agritech and Innovation Center. 2021. Sixteen missions concerns to research and knowledge management of pineapple. (Online). Available: https://aic.moac.go.th/downloads/document/aic260663/present_12.pdf (January 31, 2021). (in Thai)

Boonsupa, W., K. Thongdonpriang, C. Srichan, T. Paengthong and K. Arriauea. 2023. Comparison of chemical and phytochemical properties and sensory test of butterfly pea and lavender kombucha. Journal of Science Engineering and Technology Rajabhat

Maha Sarakham University 2(2): 27-35. (in Thai)

Butsuwan, P. 2018. Kombucha: a healthful fermented tea. Food Journal 48(1): 56-58. (in Thai)

De Andrade, A. B., C. C. A. de Souza, D. A. Grimaut, E. A. Porto, G. dos Santos Silva, J. S. de Jesus Silva, J. de Jesus Santana, L. C. Bastos, R. N. A. da Silva, T. A. da Anunciação, S. E. Soares and K. T. Magalhães-Guedes. 2020. Kombucha- based cocoa honey beverage. World Applied Sciences Journal 38(1): 58-64.

Food Division, Food and Drug Administration. 2022. Guidelines for Inspecting Food Production Facilities According to the Good Manufacturing Practice (GMP 420) Regulatory Standards. WVO Officer of Printing Mill, Nonthaburi. 174 p. (in Thai)

Food Focus Thailand. 2022. RoadMap bev trend & tech edition 2022. (Online). Available: <https://www.foodfocus-thailand.com/roadmaps/roadmap-bev-trend-tech-edition-2022> (February 11, 2022). (in Thai)

Office of Agricultural Economics. 2022. Pineapple. (Online). Available: <https://www.oae.go.th/assets/portals/1/fileups/prcaidata/files/pineapple%20dit%2063.pdf> (June 16, 2022). (in Thai)

Phueakbuakhao, W., R. Klahan, K. Chaiwong, W. Maksiri and C. Chupwa. 2022. Development of pineapple products in Wang Pong sub-district, Pran Buri

district, Prachuap Khiri Khan province. Journal of Human and Society, Sisaket Rajabhat University 6(2): 42-62. (in Thai)

Pinkum, S. 2023. Product and packaging development of Japanese sweet potato of Tha Muang community, Selaphum district, Roi Et province. Journal of Community Development and Life Quality 11(1): 11-20. (in Thai)

Punyanunt, S. , W. Chalermpanyakorn, C. Phadungath and L. Meunsritharam. 2021. Development of instant acetic acid bacteria model for pineapple

cider production. King Mongkut's Agricultural Journal 39(2): 141-147. (in Thai)

Saithong, P. and T. Keawpradit. 2021. Health effects of kombucha tea, a fermented functional beverage. Food Journal 51(3): 5-13. (in Thai)

Singpoonga, N. and R. Yosmethakun. 2023. Yellow wine production from pineapple mixed with *Cordyceps militaris* extract. Journal of Agriculture 39(2): 219 - 231. (in Thai)

การประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามเกณฑ์การประเมินมาตรฐาน
การท่องเที่ยวโดยชุมชน: ตำบลบ่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา

Assessment of Community-Based Tourism Management Potential
Based on Community-Based Tourism Standard Criteria: Bo Saen
Subdistrict, Thap Put District, Phang Nga Province

นิติพงษ์ หนน้ำ และ ชิดชนก อนันตมงคลกุล*

Nitipong Tonnarn and Chidchanok Anantamongkolkul*

สาขาวิชาการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต จ. ภูเก็ต 83000

Department of Tourism and Hospitality Business Management, Faculty of Management Sciences, Phuket Rajabhat
University, Phuket 83000, Thailand

*Corresponding author: Email: chidchanok.a@pkru.ac.th

(Received: March 14, 2024; Revised: May 8, 2024; Accepted: June 10, 2024)

Abstract: This qualitative research aims to evaluate community-based tourism management in Bo Saen Subdistrict, Tap Pud District, Phang Nga Province, using five evaluation criteria for community-based tourism standards: 1) community-based tourism management, 2) economic, social, and quality of life management, 3) conservation and promotion of community cultural heritage, 4) systematic and sustainable natural resource or environmental management, and 5) quality of community-based tourism services. Data analysis from focus group discussions with community leaders, business people, and local tourism and service staff in Phang Nga Province, totaling 10 participants, revealed that Bo Saen Subdistrict's community-based tourism management is rated very good overall. All five evaluation areas received very good ratings, indicating that Bo Saen Subdistrict has high potential for tourism development, particularly in the area of conserving and promoting community culture. This results in Bo Saen Subdistrict's exceptional potential for developing tourism activities align with the preservation of culture, natural resources, and the environment. However, the community received the lowest score in the quality of community-based tourism services compared to other areas, especially in the quality of services at the tourism sites. The findings of this research will be beneficial for managing community-based tourism in Bo Saen Subdistrict and can be applied to community-based tourism groups in other areas.

Keywords: Community-based tourism, tourism management, Phang Nga, community tourism standards

บทคัดย่อ: การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา โดยใช้เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี 3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และ 5) ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาจากการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้นำชุมชน นักธุรกิจรวมถึงพนักงานการท่องเที่ยวและบริการท้องถิ่นจังหวัดพังงา จำนวน 10 คน พบว่า

การท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ่อแสน มีการจัดการท่องเที่ยวในภาพรวมระดับดีมาก และมีผลการประเมินในระดับดีมากทั้ง 5 ด้าน แสดงว่า ตำบลบ่อแสนมีศักยภาพสูงในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านที่ 3 ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ส่งผลให้พื้นที่ตำบลบ่อแสนมีศักยภาพโดดเด่นในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้รับผลประโยชน์ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับคะแนนน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะประเมินคุณภาพของจุดบริการการท่องเที่ยว ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของพื้นที่ตำบลบ่อแสน และกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่อื่น ๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการท่องเที่ยว จังหวัดพังงา มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คำนำ

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2570) มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างครอบคลุมและทั่วถึงภายในระยะเวลา 5 ปี “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัว เติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม” โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยจะให้ความสำคัญกับการยกระดับใน 3 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคมและมิติสิ่งแวดล้อมโดยยุทธศาสตร์หนึ่งกำหนดให้การส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งในมิติสังคม และสิ่งแวดล้อมโดยเป้าประสงค์หนึ่ง คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ วัฒนธรรม และชุมชนของประเทศไทยมีมาตรฐานความยั่งยืนระดับสากล ดังนั้น การผลักดันแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้ได้มาตรฐานความยั่งยืนระดับสากล เช่น มาตรฐาน GSTC หรือเป้าหมาย SDGs ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง (Ministry of Tourism and Sports, 2021)

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกที่บริหารจัดการโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีมาตรฐานก่อให้เกิดการเรียนรู้ การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตที่ดี (Anantamongkolkul and Tonnarn, 2022) โดยมีหลักการในการทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

ชุมชน 10 หลักการ ประกอบด้วย (1) ชุมชนเป็นเจ้าของ (2) ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ (3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง (4) ยกระดับคุณภาพชีวิต (5) มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (6) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น (7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม (8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น และ (10) การกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน (National Tourism Policy Board, 2016)

เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกชุมชนตำบลบ่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย ทั้งนี้สืบเนื่องจากการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ผ่านโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีบ้านคลองบ่อแสนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 รวมถึงโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับเศรษฐกิจฐานราก (1 คณะ 1 พื้นที่) ตำบลบ่อแสน โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนได้สะท้อนความประทับใจด้านทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนและวัฒนธรรมวิถีชีวิตชุมชนมุสลิม ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นองค์ประกอบการท่องเที่ยวขั้นพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ (Visadsontomsakul et. al., 2020)

เป็นเหตุให้ชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ ชุมชนบ่อแสนเองยังมีความต้องการขึ้นทะเบียนเป็นชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งความต้องการจากชุมชนมีส่วนสำคัญในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Nakchaiwattan *et al.*, 2022) ดังนั้น งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของพื้นที่ตำบลบ่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา โดยการใช้แบบประเมินมาตรฐานศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการศึกษาจะเป็นแนวทางเพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือน มิถุนายน - ธันวาคม ปี พ.ศ. 2565 ในพื้นที่ตำบลบ่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ่อแสน โดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยเข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อยจะต้องเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ่อแสน เช่น ผู้นำและประชาชนในท้องถิ่น นักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและบริการ รวมถึงพนักงานการท่องเที่ยวและบริการ เป็นต้น ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้จะมีความเข้าใจและสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีจำนวนทั้งสิ้น 10 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่เป็นไปตามข้อเสนอแนะของ Khunthongjan (2017) ที่แนะนำว่า “การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นประเด็นที่บุคคลสามารถให้คำตอบสำหรับประเด็นที่ต้องการศึกษาได้ โดยจัดให้มีกลุ่มสนทนาประมาณ 6-12 คน ... และมีผู้ดำเนินการสนทนาเป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง” ข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง ดัง Table 1

Table 1. Key informant profile

No.	Age	Gender	Sector	Years of experience in tourism related business
1	45	Male	Community	12
2	64	Male	Government	30+
3	50	Female	Business	13
4	52	Male	Government	32
5	41	Male	Government	12
6	46	Male	Government	19
7	47	Male	Community	15
8	25	Female	Business	3
9	38	Female	Government	10
10	41	Female	Business	12

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยมีกรอบแนวคิดจากเกณฑ์มาตรฐานศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ที่ประกอบด้วย 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจสังคม และคุณภาพชีวิต 3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และ 5) ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีเป้าประสงค์รวมทั้งสิ้น 28 เป้าประสงค์ เป้าประสงค์แต่ละข้อประกอบไปด้วยเกณฑ์ย่อยในการพิจารณาที่แตกต่างกันไป และเกณฑ์ย่อยแต่ละข้อจะมีดัชนีและเกณฑ์การให้คะแนนที่ผู้ให้ข้อมูลจะต้องทำการให้ข้อมูลการดำเนินงานของพื้นที่ตามที่ปรากฏในข้อคำถาม และผู้ให้ข้อมูลจะร่วมกันแสดงข้อคิดเห็นในรายละเอียดของแต่ละด้านการประเมิน ท้ายที่สุดนักวิจัยนำคะแนนรวมของแต่ละเกณฑ์และแต่ละด้านนำมาแสดงผลเป็นแผนภูมิตามแนวทางการใช้เกณฑ์มาตรฐานศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการประเมินดังที่ปรากฏใน Figure 1 และบทสนทนาจากการสนทนากลุ่มจะนำมาเป็นส่วนประกอบในการอภิปรายผลแต่ละด้าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้การสนทนากลุ่มย่อยเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยจำนวนสองครั้ง ใช้เวลาครั้งละสองชั่วโมงโดยประมาณ ใช้แบบตรวจประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือผู้วิจัยรวบรวมบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาด้วยการจดบันทึก อัดเทปการสนทนา (ทั้งนี้ได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูล)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปคะแนนการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยการวิเคราะห์ความหมายและจัดกลุ่มของข้อมูล โดยผู้วิจัยทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการตรวจสอบสามเส้าทั้งสิ้นสามด้านซึ่งครอบคลุมด้านข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม และรายงานผลสรุปโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่บ่อแสน และการตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัยด้วยการตรวจสอบจากผู้วิจัยร่วมเกี่ยวกับความเหมือนหรือแตกต่างกันของข้อค้นพบ ซึ่งเป็นหลักการสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Anantamongkolkul and Pattanapokinsakul, 2019; Veeranavin and Unaromlert, 2010) จากนั้น ผู้วิจัยร่วมกันทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปของศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลการศึกษา

จากการประเมินมาตรฐานศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา โดยใช้เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ National Tourism Policy Board (2016) เป็นแนวทางในการวิจัย สามารถสรุปได้ดัง Figure 1 การท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ่อแสนมีศักยภาพในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก และมีผลการประเมินในระดับดีมาก

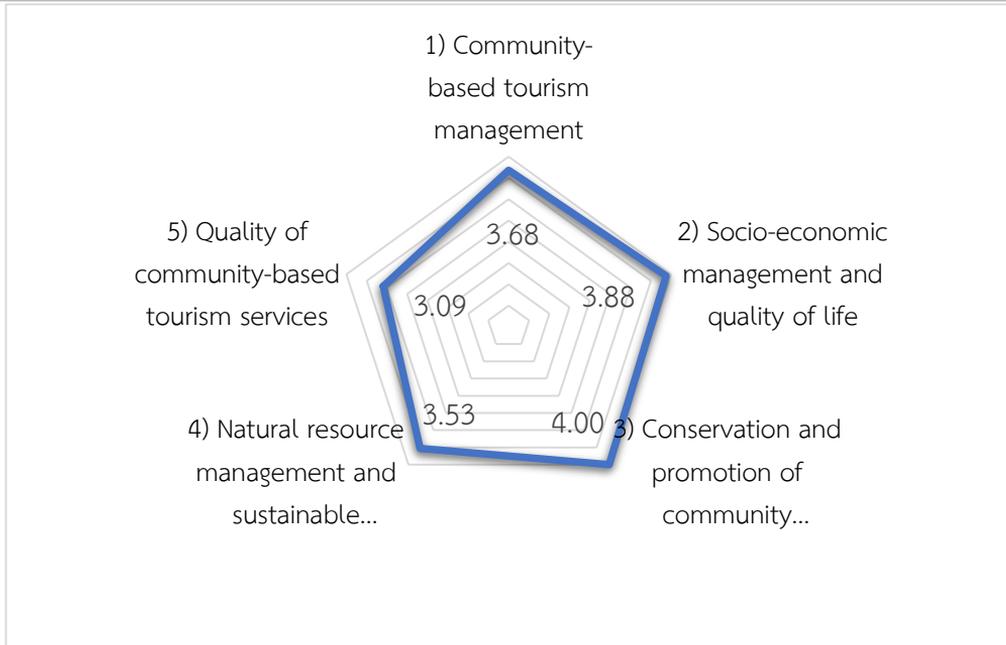

Figure 1. Diagram of Bo Saen community-based tourism potential standard evaluation

ทั้ง 5 ด้าน แสดงว่า ตำบลบ่อแสนมีศักยภาพสูงในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านที่ 3 ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากตำบลบ่อแสนเป็นชุมชนมุสลิมที่มีสภาพทางสังคมในรูปแบบชนบทกึ่งเมือง จึงยังมีความแน่นแฟ้นทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมการเก็บลูกเหมาหรือ ลูกชก ที่ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบในทิศทางของอุตสาหกรรม คือ การป็นเก็บลูกเหมาด้วยไม้พะอง การต้มด้วยถ่านไม้เป็นต้น ซึ่งเหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นให้นักท่องเที่ยวมาศึกษาเรียนรู้ทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ข้อมูลจากที่ประชุมกลุ่มย่อย พบว่า ยังมีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนสร้างตลาดนัดวัฒนธรรมที่เรียกกันว่า “ตลาดต้นเหมา เขาโต๊ะดำ” เป็นการนำผลิตภัณฑ์และงานฝีมือของคนในชุมชนมาขาย โดยมีการสร้างรูปแบบให้มีการแต่งกาย ตกแต่งร้านค้าให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวมุสลิม ซึ่งในปี พ.ศ. 2562 ก่อนการระบาดของโรคโควิด-19 เป็นตลาดวันอาทิตย์ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาอย่างมากมาย ปัจจุบันภายหลังจากสถานการณ์ของโรคโควิด-19 ทางชุมชนได้มีความพยายามในการฟื้นตลาดนัดวัฒนธรรมขึ้นมาอีกครั้ง โดยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น และอำเภอทับปุด

ผลการประเมินด้านที่ 2 ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และ คุณภาพชีวิตที่ดีเป็นด้านที่มีคะแนนประเมินรองลงมาเป็นลำดับที่ 2 ซึ่งได้รับคะแนนระดับ 3.88 จาก 5 คะแนน ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มภายในชุมชน เช่น วิชาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตำบลบ่อแสน วิชาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเครื่องแกงทำมือบ้านควน กลุ่มผ้าบาติกและผ้ามัดย้อม กลุ่มตลาดเหมา เขาโต๊ะดำ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนจะมีส่วนร่วมในเกือบทุกกลุ่ม จึงมีการตั้งกติกา ข้อตกลงภายในชุมชน โดยเฉพาะการจัดสรรรายได้ อีกทั้งในชุมชนจะมีการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจนและมีการประสานงานร่วมกัน ตัวอย่างเช่น วิชาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลบ่อ

แสน จะเป็นผู้ประสานงานด้านการท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และประสานงานกับกลุ่มต่าง ๆ นำสินค้าและผลิตภัณฑ์มาขายที่ตลาดต้นเหเนา เขาโต๊ะดำ โดยมีกลุ่มตลาดต้นเหเนา เขาโต๊ะดำเป็นผู้กำกับดูแล และนำนักท่องเที่ยวไปยังกลุ่มการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยมีการแบ่งรายได้จากนักท่องเที่ยวให้กับกลุ่มต่าง ๆ อย่างเหมาะสมเป็นธรรม ยกตัวอย่างเช่น วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลบ่อแสน ได้มีการทำรอบการบริหารจัดการรายได้ร่วมกับโครงการยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานรากโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต โดยมีการแบ่งรายได้ให้ผู้ที่มีส่วนร่วม เช่น ผู้นำทางเดินป่า คนพายเรือ วิทยากรชุมชน เป็นต้น รวมไปถึงการต้นทุนของจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็น 70 : 20 : 10 หมายถึง ต้นทุนและผู้มีส่วนร่วม ร้อยละ 70 บริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชน ร้อยละ 20 และ ตอบแทนชุมชน ร้อยละ 10 นอกจากนี้ กิจกรรมตลาดต้นเหเนา เขาโต๊ะดำ จะไม่มีการเก็บเงินค่าสถานที่ โดยให้ชุมชนสามารถนำผลิตภัณฑ์มาขายตามสะดวก และรายได้สามารถรับได้โดยไม่หักค่าใช้จ่าย อย่างไรก็ตาม ผู้ที่นำสินค้ามาขาย มักจะมีการรวบรวมเงินหากมีกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เช่น การทำความสะอาดพื้นที่จัดตั้งตลาด จัดเลี้ยงอาหารสำหรับผู้ที่มีจิตอาสา เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า ลูกสาวของตนเองทำงานต่างจังหวัด หลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค COVID ลูกสาวกลับมาอยู่ที่บ้าน และได้เข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน ปัจจุบัน ลูกสาวเปิดร้านกาแฟเล็กในชุมชนรองรับการท่องเที่ยวและมีรายได้ที่ดี อีกทั้งทางครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันอีกครั้ง

สำหรับด้านที่ 1 ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนได้รับการพัฒนาและปลูกฝังแนวคิดด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 จากโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี โดยชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านคลองบ่อแสน เป็น

หนึ่งในชุมชนของจังหวัดพังงาที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการของกรมการพัฒนาชุมชน จากนั้น ได้มีมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ตเข้าไปดำเนินการในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้กับชุมชน พร้อมขยายจากหมู่บ้านเป็นระดับตำบล และมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเพื่อสนองรับต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 – 2566 ดังนั้น ชุมชนจึงมีแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และมีการดำเนินการตามแผนงานมาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม พบปัญหาในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในด้านการประชาสัมพันธ์ เนื่องด้วยทางชุมชนยังไม่สามารถใช้สื่อการประชาสัมพันธ์ทางออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีการแก้ปัญหาโดยมีการเชิญ Influencer มาถ่ายทำรายการ และถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียนของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม เมื่อนักเรียนจบการศึกษาจากโรงเรียนไปแล้ว และไปเรียนต่อยังสถาบันอื่น ๆ นอกพื้นที่ จึงไม่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังนักเรียนรุ่นใหม่ที่จะนำมาช่วยเหลือชุมชน จึงเป็นการขอความอนุเคราะห์เป็นครั้งคราวตามสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว ซึ่งในกรณีที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก จึงมีการขอความอนุเคราะห์นักเรียนมาช่วยเป็นมัคคุเทศก์ ทำสื่อประชาสัมพันธ์ เมื่อเสร็จภารกิจ จึงมีการรอการกิจใหม่ หากจำนวนนักท่องเที่ยวไม่มากนัก ชุมชนก็สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ

ด้านที่ 4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน สภาพพื้นที่ของชุมชน มีศักยภาพด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ สามารถนำไปพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ได้เป็นอย่างดี เพราะมีพื้นที่ในส่วนของทรัพยากรธรรมชาติทางบก เช่น ภูเขา ป่าไม้ ถ้ำ พิษธรรมชาติ คือ ต้นชุก และมีน้ำตกที่เป็นที่นิยมของคนในพื้นที่จังหวัดพังงา และนักท่องเที่ยว คือน้ำตกเต่าทอง อีกทั้งมีจุดชมวิวน้ำตก ซึ่งเหมาะสำหรับการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเดินป่า และการจัดการแข่งขันวิ่งเทรลอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีลำ

คลองที่ไหลออกมาจากน้ำตกเต่าทอง ลัดเลาะไปยังสวนทางการเกษตร ในช่วงฤดูผลไม้ สามารถล่องเรือคายัคชมสวนผลไม้และแวะสวนผลไม้ระหว่างทางได้นอกฤดูผลไม้ สามารถทำกิจกรรมล่องเรือคายัคชมธรรมชาติ และเก็บหอยหลักไก่ในคลองเพื่อนำมาประกอบอาหารได้เช่นกัน ในส่วนของทรัพยากรทางทะเล ชุมชนมีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล จำนวนถึง 6 หมู่บ้านจาก 8 หมู่บ้าน และมีพื้นที่ที่สามารถทำกิจกรรมท่องเที่ยวทางทะเลได้ถึง 3 หมู่บ้าน เช่น การพายคายัคในป่าชายเลน การล่องแพไม้ไผ่ การนั่งเรือหางยาวชมธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ การชมกระชังเลี้ยงปลา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พื้นที่ส่วนใหญ่ทางชุมชนไม่เป็นเจ้าของ โดยพื้นที่ทางบกส่วนใหญ่ที่เป็นภูเขาอยู่ในเขตป่าสงวน ชุมชนจึงไม่สามารถเข้าไปบริหารจัดการพื้นที่ได้ เพียงแต่ใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว เช่น การเดินป่า การวิ่งเทรล แต่ไม่สามารถสร้างสิ่งปลูกสร้าง หรือเปลี่ยนแปลงสภาพของพื้นที่ป่าได้ ในส่วนของน้ำตกเต่าทอง อยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของกรมชลประทาน ชุมชนใช้เพียงเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวมาพักผ่อน เล่นน้ำตกได้เพียงอย่างเดียว โดยที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ได้ และพื้นที่ทางทะเลส่วนใหญ่เป็นป่าชายเลน จึงอยู่ในการควบคุมดูแลของสำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 ชุมชนจึงไม่สามารถดำเนินการใด ๆ ได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้มีการยื่นหนังสือขอใช้ประโยชน์ โดยเขาเต่าทองนั้นทางชุมชนได้รับอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวได้ โดยต้องไม่ฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับของกรมป่าไม้ โดยเฉพาะปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ปัจจุบันจึงใช้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวการเดินป่าและวิ่งเทรล ส่วนน้ำตกเต่าทองนั้น ทางกรมชลประทานก็ให้ใช้ประโยชน์ในการการท่องเที่ยวเช่นกัน ส่วนป่าชายเลน ได้มีการทำกิจกรรม Carbon Credit ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชุมชน จึงสามารถนำมาสร้างเส้นทางท่องเที่ยวได้ ในการบริหารจัดการนั้น จึงมีการออกแบบการบริหารจัดการการ

ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเอง โดยที่ไม่ได้วางแผนการจัดการเชิงพื้นที่เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีผู้ควบคุมดูแลและกฎหมายรองรับอยู่แล้ว

ด้านที่ 5 ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นด้านที่ชุมชนได้รับคะแนนประเมินในระดับน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น ๆ ผู้ให้ข้อมูลได้แลกเปลี่ยนประเด็นการเริ่มต้นดำเนินการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนของพื้นที่ โดยพบว่า การท่องเที่ยวของชุมชนตำบลบ่อแสนเพิ่งเริ่มต้นในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ซึ่งในระยะ 1 – 3 ปีแรกหลังจากเสร็จสิ้นโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี มีความพยายามในการผลักดันให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในพื้นที่จังหวัดพังงาเป็นจำนวนมาก ซึ่งชุมชนตำบลบ่อแสนก็เป็นหนึ่งในเป้าหมายเช่นกัน จึงมีการของบประมาณเพื่อสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานทางการท่องเที่ยวจำนวนหนึ่ง เช่น ห้องน้ำสาธารณะ เส้นทางคอนกรีตเดินเข้าถ้าเขาโต๊ะดำ ป้ายบอกทาง ป้ายแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชน เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนารท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว จนสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี และมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว จนทำให้โครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่นั้น ไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้สามารถรองรับได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม หลังสถานการณ์โรคโควิด-19 การท่องเที่ยวของชุมชนซบเซาอย่างเห็นได้ชัด ทำให้โครงสร้างพื้นฐานบางส่วนไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร และไม่มีการงบประมาณในการบำรุงรักษา กิจกรรมบางกิจกรรมต้องยกเลิกจึงทำให้ไม่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา โดยเฉพาะหาดต้นหนา เขาโต๊ะดำ ที่เป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม หลังสถานการณ์โควิด-19 จนถึงปัจจุบัน ทางหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะอำเภอทับปุด และมหาวิทยาลัย

ราชภัฏภูเก็ต ได้เข้าไปดำเนินการเพื่อพลิกฟื้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นมาใหม่ ซึ่งอยู่ในระหว่างกระบวนการสร้างพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และจัดวางแผนกลยุทธ์ ระบบการพัฒนา และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ปัจจุบัน ชุมชนสามารถเปิดรับนักท่องเที่ยวได้ตามปกติ และสามารถเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๆ และนำเอาชุมชนอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยวอาจจะลดน้อยไปกว่าเดิมที่เคยได้รับความนิยม

อภิปรายผล

จากผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้ง 5 ด้านที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สามารถวิเคราะห์ความสอดคล้องของผลการประเมินกับหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนทั้ง 10 ประการ (National Tourism Policy Board, 2016) ดังนี้

ประการที่ 1 ชุมชนเป็นเจ้าของ มีความสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินด้านที่ 1 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องด้วยหลังจากชุมชนได้รับการพัฒนาภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี และมีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลบ่อแสน พร้อมทั้งกลุ่มอื่น ๆ อาทิ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเครื่องแกงทำมือบ้านควน กลุ่มผ้าบาติกและผ้ามัดย้อม กลุ่มตลาดหนา เขาโต๊ะดำ เป็นต้น มีการตั้งกติกาส่งและข้อตกลงภายในชุมชน แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความต้องการการพัฒนาโดยชุมชนเอง ชุมชนเล็งเห็นถึงเป้าหมายของการพัฒนาที่ชุมชนจะได้รับ โดยได้รับความร่วมมือและพัฒนาจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต วิทยาลัยชุมชนจังหวัดพังงา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพังงา หอการค้าจังหวัดพังงา เป็นต้น ดังนั้นชุมชนจึงเป็นเจ้าของกิจกรรมและการดำเนินการ

ท่องเที่ยว โดยชุมชนที่เกิดจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ประเด็นงานนี้ยังสอดคล้องกับ Kitiananthada *et al.* (2020) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบริเวณพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำยวม - น่าน จังหวัดนครศรีธรรมราชที่แนะนำให้มีการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ควรมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประจำตำบลเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว และการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่

ประการที่ 2 ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ สอดคล้องกับด้านที่ 1 ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลบ่อแสน และกลุ่มอื่น ๆ ทุกกลุ่มจะมีคณะกรรมการซึ่งเป็นคนที่อยู่ในชุมชน พร้อมทั้งมีที่ปรึกษาเป็นหน่วยงานสนับสนุนจากภายนอก มีการตั้งกติกา ระเบียบข้อบังคับ และข้อตกลงภายในชุมชน มีการประชุม วางแผน และจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ จากการแนะนำของ Manirochana (2017) เกี่ยวกับประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งเป็นองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า บางพื้นที่ของตำบลบ่อแสนดำเนินการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยว รวมถึงมีการรวมกลุ่มกลุ่มแม่บ้านอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้

ประการที่ 3 ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง สอดคล้องกับด้านที่ 5 ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน หลังจากชุมชนเริ่มมีชื่อเสียงด้านการจัดการท่องเที่ยว และเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนชุมชนทั้งในด้านของโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ห้องน้ำสาธารณะ ป้ายบอกทาง และองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว จากผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนได้รับการพัฒนา

ที่สูงขึ้นและชุมชนหันมาสนใจและดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มากขึ้น เช่น มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวสนใจและเข้ามามากขึ้น มีร้านอาหารและกาแฟรองรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น เป็นต้น ทำให้ชุมชนเกิดความรักและเล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรภายในชุมชนของตนเอง และสามารถให้ทรัพยากรนั้นสร้างรายได้ให้กับครอบครัวของตนเองได้ โดยชุมชนสามารถจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงได้ (Poonklat *et al.*, 2023)

ประการที่ 4 ยกระดับคุณภาพชีวิต มีความสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินด้านที่ 2 การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และ คุณภาพชีวิตที่ดี และสืบเนื่องจากข้อมูลจากประการที่ 1 – 3 ข้างต้น เนื่องจากชุมชนได้รับการพัฒนาทั้งโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาองค์ความรู้ การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์จากลูกชก ผลิตภัณฑ์จากผึ้ง เป็นต้น ทำให้ชุมชนเกิดการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของโครงการยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานรากโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต (Tonnarn, 2022) ที่พบว่า ชุมชนมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น อย่างน้อยร้อยละ 20 เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค

ประการที่ 5 มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับด้านที่ 4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน เนื่องด้วยแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในการดูแลและควบคุมจากหน่วยภาครัฐ เช่น น้ำตกเต่าทอง อยู่ในการควบคุมดูแลของกรมชลประทาน เขาเต่าและเขาพัง อยู่ในการควบคุมดูแลของกรมป่าไม้ ป่าชายเลน อยู่ในการควบคุมดูแลของสำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 และถ้าเขาโต๊ะดำ อยู่ในการ

ควบคุมดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแสน ดังนั้น จึงมีระเบียบในการควบคุมดูแลอย่างเคร่งครัดของหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Buangam and Sriyom (2021) เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพโดยพิจารณาจากการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานซึ่งในส่วนของแหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรทางธรรมชาติที่ต้องอาศัยหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติดังกล่าว

ประการที่ 6 คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น สอดคล้องโดนตรงกับด้านที่ 3 ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากตำบลบ่อแสนเป็นชุมชนมุสลิมที่มีสภาพทางสังคมในรูปแบบชนบทกึ่งเมือง จึงยังมีความแน่นแฟ้นทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมของการเก็บลูกเหมา หรือ ลูกชก ที่ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ไม่ได้เปลี่ยนรูปแบบในทิศทางของอุตสาหกรรม อีกทั้ง ยังมีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนสร้างตลาดนัดวัฒนธรรมที่เรียกกันว่า “ตลาดต้นเหมา เขาโต๊ะดำ” เป็นการนำผลิตภัณฑ์และงานฝีมือของคนในชุมชนมาขาย โดยมีการสร้างรูปแบบให้มีการแต่งกาย ตกแต่งร้านค้าให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวมุสลิม ซึ่งผลของการศึกษาคครั้งนี้ต่อยอดจากวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเรื่องต่าง ๆ เช่น การศึกษาของ Chirinang *et al.* (2022), Dokmai and Ampailapsuk (2022), Manirochana (2017) และ Mukkaew (2014) โดยการศึกษาในครั้งนี้ได้ประยุกต์ใช้เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการศึกษาศักยภาพดังกล่าว ซึ่งพบการสนับสนุนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการค้นพบว่าพื้นที่ที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ต้องมีลักษณะเด่นบางประการ เช่น ธรรมชาติที่สมบูรณ์ หรืออัตลักษณ์ที่เด่นชัดของชุมชน และควรต้องสามารถเข้าถึงได้สะดวก

ประการที่ 7 ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม และ ประการที่ 8 เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สอดคล้องกับด้านที่ 3 ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน และ ด้านที่ 5 ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นประเด็นต่อยอดจากผลการวิจัยที่สอดคล้องกับ Louhapensang and Saengratwatchara (2018) เกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งพื้นที่ ตำบลบ่อแสนสามารถสร้างกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมับชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์จากลูกชก การทำผ้ามัดย้อม การเรียนรู้วัฒนธรรมอาหารจากลูกชก เช่น แกงส้มลูกชก ลูกชกลอยแก้ว ยำผลไม้รวมลูกชก ขนมหยอดรัก (ขนมครก) เป็นต้น ทำให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมดังกล่าว และมีการเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ

ประการที่ 9 เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น สอดคล้องกับด้านที่ 1 ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ ด้านที่ 2 การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี เนื่องจากประการที่ 1 และ 2 ได้กล่าวถึง ชุมชนเป็นเจ้าของ และ ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ จึงทำให้เกิดการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนหลายวิสาหกิจชุมชน หลายกลุ่มอาชีพ แต่ละกลุ่มอาชีพมีการบริหารจัดการ มีกติกา ระเบียบของกลุ่มตนเอง มีคณะกรรมการของแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการรายได้

ประการที่ 10 การกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน สอดคล้องกับด้านที่ 1 ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ ด้านที่ 2 การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี จากประการที่ 9 ที่กล่าวถึงการจัดแบ่งรายได้ โดยแบ่งเป็น 70 : 20 : 10 หมายถึง ต้นทุนและผู้มีส่วนร่วม ร้อยละ 70 บริหารจัดการของ

วิสาหกิจชุมชน ร้อยละ 20 และ ตอบแทนชุมชน ร้อยละ 10

สรุป

การท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ่อแสนมีศักยภาพในภาพรวมระดับดีมาก ชุมชนมีจุดเด่นด้านวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และภาคประชาชนในพื้นที่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งสื่อมวลชนให้ความสนใจการท่องเที่ยวชุมชนเป็นอย่างมากทำให้เกิดการสื่อสารทางการตลาดในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏความต้องการการพัฒนาบุคลากรด้านทักษะภาษาต่างประเทศเพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยว รวมถึงผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างความประทับใจแก่กลุ่มนักท่องเที่ยวได้

เอกสารอ้างอิง

- Anantamongkolkul, C. and K. Pattanapokinsakul. 2019. Creative tourism behaviour of cultural tourists in Phuket. *Journal of International and Thai Tourism* 15(2): 1-20. (in Thai)
- Anantamongkolkul, C. and N. Tonnam. 2022. Community-based tourism studies in the southern Thai context: A systematic literature review. *Journal of International and Thai Tourism* 18(2): 80-96. (in Thai)
- Buangam, P. and U. Sriyom. 2021. Potentiality development approach on community-based tourism standard in Nopphitam district, Nakhon Si Thammarat province Rajapark *Journal* 15(41): 230-241. (in Thai)

- Chirinang, P., A. Raktham, V. Chandarasorn and S. Fuengchan. 2022. The potential development of community-based tourism of Wat Lam Phaya floating market, Nakhon Pathom province. *Journal of BSRU-Research and Development Institute* 7(1): 65-76. (in Thai)
- Dokmai, A. and S. Ampailapsuk. 2022. Designing cultural heritage tourism trail on OTOP Nawatwithi sustainable Noen Kham community, Noen Kham subdistrict, Noen Kham district, Chai Nat province. *Journal of Community Development and Life Quality* 10(3): 263-272. (in Thai)
- Kitiananthada, C., Phra Kru Nimit Silakhan and Phrarachrattanawathee. 2020. Potential of community-based tourism management in the Yom-Nan river delta, Chum Saeng district, Nakhon Sawan province. *The Journal of Research and Academics* 3(1): 97-110. (in Thai)
- Khunthongjan, S. 2017. Business research. Bangkok, SE-ED public company limited. (in Thai)
- Nakchaiwattan, N., S. Rung-in, W. Manprasong, J. Luanghirun and C. Pradiphatnarumol. 2022. Public participation in administration of Ban Hua Thae historical tourist site Ban Krang subdistrict, Mueang district, Phitsanulok province. *Journal of Legal Entity Management and Local Innovation* 8(1): 67-80. (in Thai)
- Louhapensang, C. and S. Saengratwatchara. 2018. Development product design from cultural capital of ancient market, Si Satchanalai district, Sukhothai province. *Journal of Industrial Education* 17(1): 52-60. (in Thai)
- Manirochana, N. 2017. Community based tourism management. *Journal of International and Thai Tourism* 13(2): 25-46. (in Thai)
- Ministry of Tourism and Sports. 2021. National Tourism Development Plan No. 3 (2023-2027). Ministry of Tourism and Sports, Bangkok. (in Thai)
- Mukkaew, A. 2014. Knowledge management to develop the management potential of community-based tourism, Prunai sub-district, Koh Yao district, Phangnga province. *Narkbhutparitat Journal Nakhon Si Thammarat Rajabhat University* 6(1): 123-133. (in Thai)
- National Tourism Policy Board. 2016. Community-based tourism development criteria of Thailand. (Online). Available: https://opendata.data.go.th/dataset/item_db41976b-78b5-4c3d-b13d-223414de8c2b (February 9, 2022). (in Thai)
- Poonklat, V., B. Tharathuek and S. Wongpaisanlux. 2023. Community-based tourism for the sustainable development. *Interdisciplinary Academic and Research Journal* 3(2): 793-812. (in Thai)
- Veeranavin, L. and T. Unaromlert. 2010. The development of a model for

communication knowledge on sufficiency economy to resolve the poverty situation: A case study of guava and rose apple farmers in Nakhon Pathom province. Silpakorn Educational Research Journal 1(2): 27-40. (in Thai)

Visadsoontornsakul, P., C. Na Talang, C. Jittithavorn and C. Tungbenchasirikul. 2020. The potentiality development of community-based tourism in Nakhon Ratchasima province. Rajapark Journal 14(34): 31-43. (in Thai)

การประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยแห่งล้านนา

Financial Feasibility Analysis of Creative Railroad Tourism in
the Lanna Modernization Era Train Project: A Qualitative and
Participatory Research Approach

สนธิญา สุวรรณราช ไพฑูรย์ อินตะชัน* นภาพรรณ เนตรประดิษฐ์ เนตรดาว โทธรัตน์
แดน กุลรูป สุพรรณณี คำวาส อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก เกศณีย์ สัตตรัตน์ขจร ฐาгур ศิริยอด
นลินทิพย์ กองคำ และ ชัยฤกษ์ ตันติเตชา

Sonthiya Suwannrajh, Phaithun Intakhan*, Napawan Netpradit, Natedao
Thotharat, Dan Kulroop, Supunnee Kamwass, Atcharabhorn Wannamakok,
Ketsanee satarattanakhachon, Thagoon Siriyod, Nalinthip Kongkham
and Chairerk Tantitecha

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

Faculty of Management Science, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

*Corresponding author: Email: superkop_p@hotmail.com

(Received: January 3, 2024; Revised: February 14, 2024; Accepted: June 11, 2024)

Abstract: This research aims to evaluate the feasibility of investing in creative tourism businesses via train along the "Lanna modernization era" route. This is a qualitative study utilizing action research methods and community participation, involving relevant agencies. Data collection tools included interviews, focus group discussions, and field studies. The sample was selected using a purposive sampling method from a total of 180 individuals. Data analysis was conducted using financial analysis tools. The research findings revealed that the evaluation of the investment feasibility for the train tourism project, based on the financial analyses and project assessment tools, investors could receive returns in the form of net profits and an increase in net assets each year. The net present value is positive, the payback period is at an acceptable level, and the internal rate of return exceeds the minimum desired return rate. The analysis results of the project assessment tools fall within the criteria for making an investment decision.

Keywords: Feasibility study, creative railroad tourism, Lanna modernization era

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยแห่งล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการมีส่วนร่วมของพื้นที่รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้แบบสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยและการศึกษาภาคสนามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการเจาะจง จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 180 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ตารางวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงิน ผลการวิจัยพบว่า การประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนธุรกิจตามโครงการท่องเที่ยวรถไฟภายใต้ข้อสมมติฐานทางการเงินและเครื่องมือประเมินโครงการ จะทำให้ผู้ลงทุนได้รับผลตอบแทนในรูปแบบกำไรสุทธิและสินทรัพย์สุทธิเพิ่มขึ้นทุกปี มูลค่าปัจจุบันสุทธิมีค่าเป็นบวก งวดเวลาคืนทุนมี

ระยะเวลาอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ และมีอัตราผลตอบแทนภายในที่จะได้รับสูงกว่าอัตราผลตอบแทนขั้นต่ำที่ต้องการ ซึ่งผลการวิเคราะห์เครื่องมือประเมินโครงการอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถตัดสินใจลงทุน

คำสำคัญ: การศึกษาความเป็นไปได้ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟ เส้นทางยุคสมัยแห่งล้านนา

คำนำ

จุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวเส้นทางรถไฟสายวัฒนธรรมของกลุ่มจังหวัดล้านนาตอนบน (ลำปาง – ลำพูน – เชียงใหม่) ได้เกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2559 โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือตอนบน 1 ร่วมมือกับการรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) เพื่อจัดกิจกรรมรถไฟเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยเชื่อมโยง 3 จังหวัด โดยได้นำแนวคิดนี้มาจากผลการดำเนินการรถไฟสายมรณะจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อสร้างการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ กลายเป็นโอกาสในการที่จะนำรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อทดแทนในภาวะที่ประเทศขาดรายได้จากกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวนานาชาติ (international market) และสามารถสร้างการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ในท้ายที่สุด (Tripop and Chaidirek, 2020)

จากการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และพัฒนาโจทย์วิจัยระหว่างคณะนักวิจัยกับผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานลำปาง (คุณวิสูตร บัวชุม) และผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเชียงใหม่ (คุณภักดิ์นันท์ วิจิษฐ์ชัย) พบว่ารูปแบบการเดินทางโดยรถไฟสายวัฒนธรรม ลำปาง – ลำพูน – เชียงใหม่ ที่เหมาะสมจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเพิ่มรายได้และขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศและควรมี 1) การเชื่อมโยงแนวคิดการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นการนำเสนอรูปแบบเอกลักษณ์วิถีของชาวเหนือ 2) ควรเชื่อมโยงย่านเมืองเก่าลำปาง – ลำพูน – เชียงใหม่ เพื่อให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ 3) ควรมีแผนบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และ 4) ควรเสนอแนะช่องทางขนถ่ายนักท่องเที่ยวจากเมืองหลัก (เชียงใหม่) สู่เมืองรอง(ลำพูนและลำปาง) สอดคล้องกับงานวิจัย

ของ Intakhan *et al.* (2023) กล่าวว่า การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่จะสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ควรมีการร้อยเรียงแหล่งท่องเที่ยวเข้ากับพื้นที่ท้องถิ่น โดยเฉพาะอาหารที่มีเอกลักษณ์แต่ละจังหวัดตามเส้นทางรถไฟ (Siriophakham *et al.*, 2023) และมีการกระจายการท่องเที่ยวจากเมืองหลักสู่เมืองรอง โดยโครงการให้ความสำคัญกับการเดินรถของท้องถิ่นและสินค้าชุมชน ประกอบด้วย รถแดงเชียงใหม่ รถรางลำพูน และรถม้าลำปาง รวมถึงการนำสินค้าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว

ปัจจุบันการรถไฟแห่งประเทศไทยดำเนินการธุรกิจรถไฟในลักษณะนำเที่ยวด้วยขบวนรถไฟพิเศษในรูปแบบของการเดินทางแบบเข้าไปเย็นกลับและแบบพักค้างคืน แต่ยังไม่ปรากฏผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการสำหรับการท่องเที่ยวทางรถไฟของไทยอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งอาจทำให้สูญเสียโอกาสในการแข่งขันทางธุรกิจ โดยการบริหารจัดการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการในการวางแผนเพื่อให้ธุรกิจใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดขั้นตอนและวางแผนในการดำเนินงานให้มีระบบ มีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้บนพื้นฐานของข้อมูลด้านกายภาพและความปลอดภัย (Kianwatana *et al.*, 2022) ข้อมูลด้านการตลาดและด้านการเงินมาวิเคราะห์ เพื่อประกอบการตัดสินใจก่อนการลงทุนหรือเริ่มต้นธุรกิจใหม่เป็นการศึกษาความเป็นไปได้อีกก่อนการลงทุน (Sungkhamanee, 2015) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบัญชีและการเงินที่มีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางการเงิน มาประเมินกระแสเงินสดรับ เงินสดจ่ายเพื่อประเมินความเป็นไปได้ก่อนตัดสินใจลงทุน

โครงการวิจัยวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยมุ่งนำเสนอให้การรถไฟแห่งประเทศไทยมีแผนการประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟ เพื่อเสนอแก่การรถไฟแห่งประเทศไทย ของธุรกิจการท่องเที่ยวรถไฟเชิงสร้างสรรค์บนเส้นทางยุคสมัยแห่งล้านนาเพื่อก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจทัดเทียมกับนานาชาติต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

ระยะเวลาในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยแห่งล้านนา ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือน มีนาคม ปี พ.ศ. 2563 – มีนาคมปี พ.ศ. 2564 พื้นที่วิจัยได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) โดยการใช้หลักการของการมีส่วนร่วมของพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีประชากร คือ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการวิจัยภายกับแผนงานวิจัย โดยได้กำหนดกลุ่มประชากรซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพกำหนดใช้การคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญประกอบด้วย (1) ในส่วนของผู้บริหารและหัวหน้าส่วนงานต้องเป็นระดับบริหาร (2) เป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ หรือผู้นำชุมชนและเกี่ยวข้องกับการวิจัยในจังหวัดลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ (3) มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยว (4) เป็นผู้ประกอบการธุรกิจ OTOP ที่ประกอบกิจการมาไม่น้อยกว่า 3 ปี และ (5) ตัวแทนประชาชนของชุมชนเมืองเก่ามีอายุไม่น้อยกว่า 40 ปี แบ่งเป็นประชากร จำนวน 180 คน ดังนี้

1) ผู้บริหารและหัวหน้าส่วนงานขององค์กรหลักต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรวิจัย เช่น การรถไฟแห่งประเทศไทย จังหวัดลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานลำปางและสำนักงานเชียงใหม่ ท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ กองบังคับการตำรวจภูธรภาค 5 สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เชียงใหม่ จำนวน 30 คน

2) ผู้บริหารและหัวหน้าชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว จำนวน 20 คน

3) ตัวแทนผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยว เช่น โรงแรมที่พัก เอเจนซี ขนส่งร้านอาหาร ร้านของฝาก จำนวน 50 คน

4) ตัวแทนผู้ประกอบการธุรกิจ OTOP จำนวน 30 คน

5) ตัวแทนประชาชนของชุมชนเมืองเก่า จำนวน 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้และออกแบบเครื่องมือ ดังนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูล แบบศึกษาภาคสนาม และตารางวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงินด้วยโปรแกรม Microsoft Excel โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมินความสอดคล้องของเนื้อหา ตัวอย่างคำถามเช่น รูปแบบการท่องเที่ยวสร้างสรรค์แบบล้านนาควรเป็นอย่างไร ต้นทุนในการให้บริการผู้โดยสารเป็นอย่างไร มีต้นทุนใดบ้างที่มีจำนวนมากที่สุด เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการนัดเวลาสัมภาษณ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วยผู้บริหารและหัวหน้าส่วนงานขององค์กรหลักที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 1- 2 ครั้ง ผู้บริหารและหัวหน้าชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวจำนวน 3 ครั้ง ตัวแทนผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยว

จำนวน 2 ครั้ง ตัวแทนผู้ประกอบการธุรกิจ OTOP จำนวน 2 ครั้ง และ ตัวแทนประชาชนของชุมชนเมืองเก่า จำนวน 2 ครั้ง และเก็บข้อมูลทางการเงินจากข้อมูลทุติยภูมิ เช่น รายงานทางการเงินของการรถไฟ ข้อมูลทางการเงินในอดีตและนำมารวบรวมไว้ในตารางวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงิน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูล และประเด็นคำถามการประชุมกลุ่มย่อย นำมาเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อการประมาณการรายได้ รายจ่าย และประเมินกระแสเงินสดด้วยวิธี งวดเวลาคืนทุน (payback period: PB) มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (net present value: NPV) อัตราผลตอบแทนจากการลงทุน (internal rate of return: IRR) และการวิเคราะห์อัตราการสูญเสียลูกค้า (customer churn rate analysis)

ผลการศึกษา

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนา (Lanna modernization) มีรายละเอียด ประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลด้านกายภาพข้อมูลกายภาพการบริการเดินทาง และการศึกษาความเป็นไปได้ในการลงทุนในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยแห่งล้านนา ดังนี้

1. ด้านบริการเดินทาง

โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพการบริการและความปลอดภัยหมายถึง ระบบสาธารณูปโภค ประโยชน์ ในการเดินทางของนักท่องเที่ยว การบริการและความปลอดภัยเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

และสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งคณะผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจความพร้อมดังนี้

ด้านบริการรถเดินทาง การเดินทางของโปรแกรมการท่องเที่ยวล้านนาโมเดิร์นไนซ์เซชั่น มีจำนวน 4 ลักษณะ ประกอบด้วย รถโดยสารประจำทางท้องถิ่น(รถแดง) รถราง รถไฟ และรถม้า ดังนี้

1. รถโดยสารประจำทางท้องถิ่น (รถแดง เชียงใหม่) จากจุดนัดพบ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ – ชมเมืองเก่าเชียงใหม่- สิ้นสุดสถานีรถไฟ จากการสัมภาษณ์กลุ่มสมาชิกชมรมรถม้าจ้างสถานีรถไฟจังหวัดเชียงใหม่โดย หัวหน้ากลุ่มกล่าวถึงความพร้อมของรถโดยสารในจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันจำนวนรถโดยสารที่ประจำอยู่สถานีรถไฟมีจำนวน 80 คันประกอบด้วยรถแท็กซี่จำนวน 20 คัน รถสามล้อเครื่องจำนวน 20 คัน และรถโดยสารสีแดงจำนวน 40 คัน สมาชิกทุกคนมีความสามารถและความพร้อมในการให้บริการนักท่องเที่ยว วัตถุประสงค์จากการได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอมีลูกค้าประจำ รวมถึงมีประสบการณ์ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวมาไม่น้อยกว่า 10 ปี โครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนาคัดเลือกรถโดยสารประจำทางท้องถิ่น(รถแดง) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมเมืองเก่าของจังหวัดเชียงใหม่ก่อนเดินทางขึ้นรถไฟที่สถานี นักท่องเที่ยวจะสัมผัสกับบรรยากาศที่สื่อถึงเรื่องราววิถีชีวิตความรุ่งเรืองของชุมชนในอดีต (Figure 1) โดยมีหลักเกณฑ์ที่จำเป็นต้องเป็นคนในพื้นที่ (พูดภาษาเหนือได้) มีความรู้ในศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองในระดับดี คิดค่าบริการเป็นรายเที่ยว จำนวน 3,000 บาท ซึ่งรถโดยสารได้รับผลตอบแทนเป็นที่น่าพอใจ แต่อาจจะมีประเด็นที่ต้องปรับปรุงในเรื่องของพฤติกรรมรถม้าที่ต้องลดความเร็วลง

Figure 1. Local bus in Chiang Mai; Local buses stop to pick up tourists (A), Tourists take pictures with the driver (B)

2. รถราง นั่งรถรางนำเที่ยวจากสถานีรถไฟลำพูน - ชมเมืองเก่าลำพูน - สิ้นสุดสถานีรถไฟลำพูน เป็นบริการรถนำเที่ยวของจังหวัดลำพูนที่จัดกิจกรรมเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเมืองเก่าหรือเรียกเป็นเมืองแฝดของเชียงใหม่ มีการนั่งรถชมคูเมือง เยี่ยมชมวัดพระธาตุทริภุญชัย โดยพนักงานขับรถจะเป็นบุคลากรในชุมชนที่มีความรู้ด้านการนำเที่ยว (ผ่านการอบรมมัคคุเทศก์เบื้องต้น) การบริการรถนำเที่ยวในจังหวัดลำพูนเป็นบริการนำเที่ยวตามโครงการการ

ส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองเก่าที่มีอยู่แล้วโครงการวิจัยนี้ได้สำรวจและนำรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีอยู่มาร้อยเรียงเพื่อให้เกิดการเพิ่มมูลค่าให้กับการท่องเที่ยว ทำให้แต่ละชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น จากการนำเที่ยวและขายสินค้า OTOP อย่างไรก็ตามจุดที่ควรที่จะเพิ่มเติมคือการเล่าเรื่องเมืองเก่าที่ให้ความสำคัญกับรูปแบบการเดินทางมากขึ้น เช่น การเดินทางในอดีตที่จะเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนมายังสถานี (Figure 2)

Figure 2. Tram in Lamphun; Yellow trams are taking tourists around Lamphun (A), A purple tram is taking tourists around Lamphun (B)

3. รถม้าลำปาง นั่งรถม้าลำปาง - ชมเมืองเก่าลำปาง - สิ้นสุดสถานีรถไฟลำปาง เป็นบริการการท่องเที่ยวชมเมืองลำปาง “เมืองที่ไม่หมุนตามกาลเวลา” การนั่งรถม้าจะเริ่มจากริมน้ำท่องเที่ยวจากสถานีรถไฟลำปาง เข้าสู่ถนนทิพย์ช้างเพื่อชม

ตึกแถวแนวโบราณ จากนั้นลัดเลาะริมแม่น้ำวัง จากนั้นขึ้นมาที่หอนาฬิกาที่เป็นจุดศูนย์กลางของเมืองลำปาง จากการสัมภาษณ์นายกสมาคมรถม้าลำปาง สมาชิกกลุ่มรถม้าลำปาง กล่าวว่า ปัจจุบันมีรถม้าเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมเมืองจังหวัดลำปาง

จำนวน 100 คัน วิ่งในเขตเทศบาลนครลำปาง 80 คัน อีก 20 คัน ไปวิ่งประจำอยู่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ลักษณะของรถม้าลำปางนั้นเป็นรถแบบเปิดประทุนที่นั่งผู้โดยสารคล้ายคลึงกับที่นั่งของจักรยานสามล้อแต่มีขนาดใหญ่กว่า อยู่ทางตอนหลังของคนบังคับม้า มีระดับสูงกว่าเล็กน้อยและผู้โดยสารสามารถนั่งได้คัน

ละไม่เกิน 4 คนต่อคัน โดยประเด็นที่ต้องมีการพัฒนาเพิ่มเติมในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวควรให้รถม้าตกแต่งเป็นรูปแบบเฉพาะที่สร้างความแตกต่างกับแบบเดิม เช่น เพิ่มซุ้มที่นั่ง หรือ ให้สารพัดแต่งกายย้อนยุคเพื่อสร้างความกลมกลืนและบรรยากาศท่องเที่ยวเพิ่มเติม (Figure 3)

Figure 3. Lamปาง horse carriage;; Lamปาง horse carriages take tourists to see Lamปาง city (A), stop to buy community products.

4. รถไฟนำเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ภายใต้โครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนา ออกแบบและตกแต่งตู้รถไฟให้เป็นลักษณะล้านนามีซุ้มที่ออกแบบและสร้างโดยชุมชน อาหารและเครื่องดื่มที่เน้นอาหารพื้นเมืองโบราณ นำเที่ยวโดยใช้ขบวนรถไฟนำเที่ยวแบบ OTOP TRAIN รถไฟปรับอากาศที่เน้นความสะดวกสบายและมาตรฐานการบริการและความปลอดภัย จัดตกแต่งตู้รถไฟตู้เดิมให้มีสีสันสวยงาม ที่นั่งตกแต่งภายในด้วยเก้าอี้โดยสารที่

ปรับหนัก มีโซฟา เคาน์เตอร์บาร์ สำหรับให้บริการอาหารและเครื่องดื่ม ห้องคาราโอเกะส่วนตัว เหมาะสำหรับจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว จากการศึกษาสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทดลองเส้นทางท่องเที่ยว มีความประทับใจในการตกแต่งและการให้บริการในตู้รถไฟเป็นอย่างมากโดยเฉพาะการได้รับบริการจากนักศึกษาสาขาวิชาการท่องเที่ยวของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ที่ผ่านการฝึกฝนจากมหาวิทยาลัยเกิดประสบการณ์ตรงที่จะส่งเสริมให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพต่อไป (Figure 4)

Figure 4. Train tours of Chiang Mai, Lamphun, and Lampang on Lanna modernization; train decoration by Lanna modernization theme (A), tourists in train by Lanna modernization

2. ประเมินการทางการเงิน

ประมาณการทางการเงินจะประกอบด้วย การประมาณการรายได้ ประมาณการต้นทุนและ ค่าใช้จ่าย และการประเมินผลทางการเงิน ที่มาของ ตัวเลขเป็นการสรุปประเด็นจากแบบสัมภาษณ์

การประชุมกลุ่มย่อยของกลุ่มตัวอย่าง โดยประมาณ การจะมาจากข้อมูลในอดีต เช่น จำนวนนักท่องเที่ยว ที่มาท่องเที่ยว อัตราค่าโดยสาร ค่าใช้จ่ายในการ ดำเนินงานของการรถไฟ ประมาณการสินค้าชุมชนที่ จำหน่ายได้ มีรายละเอียดดังนี้ (Table 1)

Table 1. The total income from tourism operations

Items	2565	2566	2567	2568	2569
Income from selling tour packages	14,280,000	14,784,000	15,456,000	16,296,000	17,304,000
Income from renting food vans	350,000	350,000	350,000	350,000	350,000
Share of income from community product sales	819,000	856,800	894,600	945,000	995,400
Total income	15,449,000	15,990,800	16,700,600	17,591,000	18,649,400

2.1) ประมาณการรายได้

จาก Table ที่ 1 แสดงจำนวนรายได้รวม จากประกอบกิจการนำเที่ยวภายใต้โครงการ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบน เส้นทางยุคสมัยล้านนา ประมาณการเป็นระยะเวลา 5 ปี จากปี 2565 – 2569 ตามอายุโครงการศึกษา ความเป็นไปได้ พบว่าบริษัทมีรายได้รวมจากการ จำหน่ายแพคเกจทัวร์ รายได้จากการให้เช่าตู้เสบียง

และส่วนแบ่งรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ชุมชนในปี ที่ 1 เป็นเงิน 15,449,000 บาท และเพิ่มขึ้นเป็นเงิน 18,649,400 บาทในปีที่ 5 ของการประกอบกิจการ

2.2) ประมาณการต้นทุนและค่าใช้จ่าย

บริษัทสามารถ สรุปค่าใช้จ่ายในการบริหาร ของธุรกิจตามโครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนา ใน แต่ละปีแสดงดังนี้ (Table 2)

Table 2. The amount of administrative expenses.

Items	2565	2566	2567	2568	2569
Expenses related to wages and salaries of employees	877,000	920,850	966,893	1,015,237	1,065,999
Tour business operator license costs	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Expenses for developing and improving applications	50,000	10,000	10,000	10,000	10,000
Training costs for tour guides and service personnel	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000
General administrative expenses	142,000	105,000	110,250	115,763	121,551
Depreciation of non-current assets	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000
Total administrative expenses	1,130,000	1,096,850	1,148,143	1,202,000	1,258,550

จาก Table ที่ 2 แสดงจำนวนค่าใช้จ่ายในการบริหารจากการดำเนินงานตามโครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนา พบว่าในปีที่ 1 บริษัทจะมีค่าใช้จ่ายในการบริหารรวมเป็นเงิน 1,130,000 บาท และเพิ่มขึ้นเป็นเงิน 1,258,550 บาท ในปีที่ 5 ของการประกอบกิจการ เมื่อพิจารณาต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายในการ

ดำเนินงานตามโครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนา ระดับกำลังการให้บริการ ร้อยละ 65 ต่อครั้งหรือต่อแพคเกจทัวร์ บริษัทจะมีรายได้และต้นทุนต่อหน่วยเพื่อคำนวณจำนวนนักท่องเที่ยวที่บริษัทจะสามารถสร้างผลการดำเนินงานที่เป็นกำไรสุทธิได้ดังนี้

รายได้เฉลี่ยต่อคน	2,617.17	บาท
ต้นทุนผันแปรเฉลี่ยต่อคน	815.69	บาท
กำไรส่วนเกินเฉลี่ยต่อคน	1,801.48	บาท
ต้นทุนคงที่ต่อครั้งหรือต่อแพคเกจ	122,627.38	บาท
จุดคุ้มทุนต่อครั้งหรือต่อแพคเกจ	68.07	คน
จุดคุ้มทุนโดยประมาณบวกลบ 5 คน เท่ากับ	63-73	คน

ดังนั้น บริษัทกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวในปีที่ 1 ด้วยจำนวนขั้นต่ำเท่ากับ 65 คนต่อครั้งหรือต่อแพคเกจทัวร์ แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวทั่วไป 45 คน และนักท่องเที่ยว VIP 20 คน และบริษัทจะมีเงินรายได้เท่ากับ 170,000 บาทต่อครั้งหรือต่อแพคเกจทัวร์ จะทำให้บริษัทมีรายได้ครอบคลุมต้นทุนคงที่ของการดำเนินงานต่อครั้งหรือต่อแพคเกจทัวร์ ซึ่งจะส่งผลให้ในปีแรกบริษัทจะมีกำไรจากการดำเนินงานไม่มากหรือไม่มีกำไรขาดทุนจากการดำเนินงาน แต่ถ้าหากบริษัทสามารถจำหน่ายแพคเกจทัวร์ได้

มากกว่า 65 คนต่อครั้งหรือต่อแพคเกจทัวร์ บริษัทจะมีกำไรเพิ่มขึ้น 1,801.48 บาทต่อคน

3. การประเมินผลทางการเงิน

สำหรับการประเมินผลทางการเงินคณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสามารถในการทำกำไรและความคุ้มค่าในการลงทุนโดยด้วยเครื่องมือการประเมินผลการดำเนินงานทางการเงินประกอบด้วย งวดเวลาคืนทุน (payback period) มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net present value)) และอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน (internal rate of return) ผลการวิเคราะห์

ข้อมูลแสดงดังต่อไปนี้ การประเมินผลทางการเงิน คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสามารถในการทำกำไร และความคุ้มค่า ในการลงทุนโครงการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุค สมัยล้านนา โดยด้วยเครื่องมือการประเมินผลการ ดำเนินงานทางการเงินประกอบด้วย งบเวลาคืนทุน มูลค่าปัจจุบันสุทธิ และอัตราผลตอบแทนจากการ ลงทุน ผลการวิเคราะห์ที่ข้อมูลแสดงดังต่อไปนี้

(1) มูลค่าปัจจุบันสุทธิ

มูลค่าปัจจุบันสุทธิ คือการนำเสนอข้อมูลเพื่อการ ตัดสินใจเกี่ยวกับกระแสเงินสดรับสุทธิที่คิดลดมูลค่า เงินให้เป็นมูลค่าปัจจุบันเพื่อเปรียบเทียบกับเงินลงทุน

เริ่มแรก ในการจัดตั้งบริษัท สูตรการคำนวณคือ มูลค่า ปัจจุบันของกระแสเงินรับในแต่ละงวดตลอดระยะเวลา การดำเนินงานของโครงการ หักด้วย มูลค่าปัจจุบัน ของเงินลงทุนเริ่มแรกหรือต้นทุนของโครงการ โดย มูลค่าคิดลดบริษัทจะใช้อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำจาก การลงทุนที่เทียบเคียงกับอัตราผลตอบแทนพันธบัตร รัฐวิสาหกิจที่คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย แสดงค่าส่วนเพิ่มจากพันธบัตรรัฐบาล >3-6 ปี อัตรา เพดานบนสุด (สูงสุด) คิดเป็นร้อยละ 30.17 ต่อปี และ หลักการตัดสินใจจากมูลค่าปัจจุบันสุทธิที่มีค่าเป็น บวกซึ่งควรพิจารณาลงทุนการคำนวณมูลค่าปัจจุบัน สุทธิของบริษัทดัง Table 3

Table 3. The calculation of the net present value

Items	Year	Amount	Discount rate (1+0.3017) ⁿ	PV of Cash Flow
Initial investment	25X1	(1,000,000.00)	1.00000	(1,000,000.00)
Net cash inflow	25X1	262,130.00	1.30170	201,375.12
Net cash inflow	25X2	529,906.00	1.69442	312,735.39
Net cash inflow	25X3	893,627.27	2.20563	405,157.33
Net cash inflow	25X4	1,435,000.37	2.87107	499,813.97
Net cash inflow	25X5	2,068,395.84	3.73727	553,450.94
Net investment value		4,189,059.47		972,532.75
Minimum required rate of return		30.17%		
Net present value of investment		972,532.75		

จาก Table ที่ 3 แสดงการคำนวณมูลค่า ปัจจุบันสุทธิของบริษัทตลอดระยะเวลาในการดำเนิน โครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟ บนเส้นทางยุคสมัยล้านนาบริษัทจะมีมูลค่าปัจจุบันสุทธิ จากการลงทุนเป็นเงิน 972,532.75 บาทสามารถ พิจารณาได้ว่าการดำเนินงานของบริษัทที่มีผลตอบแทน เป็นบวกหรือได้รับคืนเงินทุนที่คิดลดเป็นมูลค่าปัจจุบัน ตามระยะเวลาการดำเนินงาน

(2) งบเวลาคืนทุน (payback period: PB)

งบเวลาคืนทุน คือระยะเวลาที่โครงการได้รับ เงินกลับคืนมา (annual cash flow) เท่ากับจำนวนเงินที่ ได้จ่ายลงทุนไป (Original Investment) เพื่อความ ละเอียดในการคำนวณ คณะผู้วิจัยได้ทำการคิดลด กระแสเงินสดรับสุทธิจากการดำเนินงานด้วยอัตรา ผลตอบแทนขั้นต่ำจากการลงทุนที่เทียบเคียงกับอัตรา ผลตอบแทนพันธบัตรรัฐวิสาหกิจคิดเป็นร้อยละ 30.17 ต่อปี ดังนั้นงบเวลาคืนทุนของบริษัทแสดงดังแสดงใน Table 4

Table 4. The calculation of the payback period from the present value

Items	Cash flow	Accumulated cash flow	PV Cash flow	PV accumulated cash flow
Initial investment	(1,000,000)	(1,000,000)	(1,000,000.00)	(1,000,000.00)
Net cash inflow for the year 25X1	262,130	(737,870)	201,375.12	(798,624.88)
Net cash inflow for the year 25X2	529,906	(207,964)	312,735.39	(485,889.49)
Net cash inflow for the year 25X3	893,627	<u>685,663</u>	405,157.33	(80,732.16)
Net cash inflow for the year 25X4	1,435,000	2,120,664	499,813.97	<u>419,081.81</u>
Net cash inflow for the year 25X5	2,068,396	4,189,059	553,450.94	972,532.75
Net investment value	4,189,059		972,532.75	

จากTableที่ 4 แสดงการคำนวณงวดเวลาคืนทุนของบริษัทสำหรับระยะเวลาในการดำเนินโครงการเป็นเวลา 5 ปี บริษัทจะมีกระแสเงินสดสุทธิรับสะสมเป็นบวกหรือกระแสเงินสดรับสุทธิรวมสูงกว่ามูลค่าการลงทุนครั้งแรกในปีที่ 3 เป็นจำนวนเงิน 685,663 เมื่อเทียบส่วนเฉลี่ยแห่งระยะเวลาของปีที่ 2 บริษัทจะมีกระแสเงินสดรับสำหรับจำนวนที่ขาดไปของเงินลงทุนครั้งแรกคิดเป็น $[(207,964 / 893,627) * 12]$ เท่ากับ 2.79 หรือเท่ากับ 3 เดือน ดังนั้นงวดเวลาคืนทุนของบริษัทจึงเท่ากับ 2 ปี 3 เดือน กรณีที่บริษัทต้องการคิดลดกระแสเงินสดรับสุทธิเป็นมูลค่าปัจจุบัน การคำนวณงวดเวลาคืนทุนของบริษัทสำหรับระยะเวลาในการดำเนินโครงการเป็นเวลา 5 ปี บริษัทจะมีมูลค่าปัจจุบันของกระแสเงินสดสุทธิรับสะสมเป็นบวกหรือมูลค่าปัจจุบันของกระแสเงินสดรับสุทธิรวมสูงกว่ามูลค่าการลงทุนครั้งแรกในปีที่ 4 เป็นจำนวนเงิน 419,081.81 เมื่อเทียบส่วนเฉลี่ยแห่งระยะเวลาของปีที่ 3 บริษัทจะมีกระแสเงินสดรับสำหรับจำนวนที่ขาดไปของเงินลงทุนครั้งแรกคิดเป็น $[(80,732.16 /$

$499,813.97) * 12]$ เท่ากับ 1.93 เดือนหรือเท่ากับ 2 เดือน ดังนั้นงวดเวลาคืนทุนของบริษัทจึงเท่ากับ 3 ปี 2 เดือน ดังนั้นการพิจารณางวดเวลาคืนทุนกับเป้าหมายทางการเงินที่กำหนดงวดเวลาคืนทุนไม่เกิน 3 ปี หรือ ไม่เกิน 4 ปี กรณีคิดลดกระแสเงินสดรับเป็นมูลค่าปัจจุบัน บริษัทควรลงทุนโครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนา

(3) อัตราผลตอบแทนภายในจากการลงทุน อัตราผลตอบแทนภายในจากการลงทุน คืออัตราผลตอบแทนจากกระแสเงินสดรับที่คิดลดเป็นมูลค่าปัจจุบันของโครงการการคำนวณอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนสามารถนำมาพิจารณาการลงทุนในโครงการได้นั้นคือ หากอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนสูงกว่าอัตราที่กำหนดไว้ควรพิจารณาที่จะลงทุนในโครงการ หากอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเท่ากับอัตราที่กำหนดไว้ อาจพิจารณาที่จะลงทุนหรือไม่ลงทุนในโครงการ และหากอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนต่ำกว่าอัตราที่กำหนดไว้ อาจพิจารณาไม่ลงทุนในโครงการ

Table 5. The calculation of the internal rate of return

Items	Year	Cash flow
Initial investment	ปี 25X1	(1,000,000.00)
Net cash inflow	ปี 25X1	262,130.00
Net cash inflow	ปี 25X2	529,906.00
Net cash inflow	ปี 25X3	893,627.27
Net cash inflow	ปี 25X4	1,435,000.37
Net cash inflow	ปี 25X5	2,068,395.84
Minimum required rate of return		30.17%
Internal Rate of Return		60.27%

จาก Table ที่ 5 แสดงการคำนวณอัตราผลตอบแทนภายในจากการลงทุนของบริษัทสำหรับระยะเวลาในการดำเนินงาน 5 ปี บริษัทจะมีอัตราผลตอบแทนภายในจากการลงทุนคิดเป็นร้อยละ 60.27 ซึ่งสูงกว่าอัตราผลตอบแทนขั้นต่ำที่ต้องการ ดังนั้นบริษัทเจ้าของเงินลงทุนจึงควรพิจารณาการลงทุนโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนา สรุปได้ว่าบริษัทควรลงทุนในโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนา เพราะมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) จากการลงทุนโดยมูลค่าการคิดลดใช้อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำจากการลงทุนที่เทียบเคียงกับอัตราผลตอบแทนพันธบัตรรัฐบาลที่คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 30.17 ต่อปีจากการคำนวณทำให้มูลค่าสุทธิเท่ากับ 972,532.75 บาท และอัตราผลตอบแทนภายในจากการลงทุนของบริษัทสำหรับระยะเวลาในการดำเนินงาน 5 ปี บริษัทจะมีอัตราผลตอบแทนภายในจากการลงทุนคิดเป็นร้อยละ 60.27 ซึ่งสูงกว่าอัตราผลตอบแทนขั้นต่ำที่ต้องการและงวดเวลาคืนทุนของบริษัทจึงเท่ากับ 3 ปี 2 เดือน

(4) การวิเคราะห์อัตราการสูญเสียลูกค้า (customer chum rate analysis)

ปัจจัยสำคัญของการเติบโตทางของกิจการคือรายได้หรือจำนวนลูกค้า สำหรับธุรกิจที่ขายสินค้าสิ้นเปลืองหมดไปหรือบริการที่ต้องใช้ซ้ำเป็นประจำจึงต้องให้ความสำคัญกับการรักษาลูกค้าเดิมที่มีอยู่และ

สร้างหรือเพิ่มจำนวนลูกค้าใหม่เพื่อเพิ่มยอดขายและสร้างการเติบโตของธุรกิจ แต่ก็กิจการอาจประสบปัญหาการสูญเสียลูกค้าที่อาจเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลง กำลังการบริหารของลูกค้านลดลงหรือการ ถูกคู่แข่งแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาดของกิจการ ธุรกิจต้องพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจในสินค้าและบริการให้กับลูกค้า สำหรับบริษัทซึ่งประกอบกิจการตามโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยล้านนามีโอกาสทางการตลาดสูงมาก เนื่องจากไม่มีคู่แข่งทางการตลาด เป็นกิจการผูกขาดเพียงรายเดียว จึงไม่มีอัตราการสูญเสีย (churn rate) ลูกค้าให้กับคู่แข่งชั้นคณะผู้วิจัยจึงพิจารณาวิเคราะห์อัตราการสูญเสียลูกค้าจากกำลังการให้บริการที่สามารถรองรับลูกค้าได้เต็มกำลัง บริษัทมีกำลังการให้บริการจากจำนวนที่นั่งของตู้รถไฟ 2 ตู้ โดยรองรับลูกค้าทั่วไปได้ 70 คนหรือที่นั่งและรองรับลูกค้า VIP ได้ 70 คนหรือที่นั่ง รวมกำลังการให้บริการทั้งหมด 100 คนหรือที่นั่งต่อครั้งหรือต่อแพคเกจ การวิเคราะห์อัตราการสูญเสียลูกค้าจึงนำกำลังการให้บริการทั้งหมดหักลบกับจำนวนลูกค้าที่คาดว่าจะสามารถขายแพคเกจทัวร์ให้ได้ คูณกับกำไรส่วนเกินถัวเฉลี่ยต่อคนหรือต่อที่นั่งที่คำนวณได้เพื่อมูลค่าการสูญเสียและถ้าหากบริษัทพัฒนาแผนการตลาดและหรือกลยุทธ์ทางการตลาดที่สามารถเพิ่มจำนวนลูกค้าหรือสร้างความประทับใจให้ลูกค้ามาใช้บริการซ้ำ บริษัทจะลดอัตราการสูญเสียลงดังแสดงต่อไปนี้ แสดงใน Table 6

Table 6. The amount of loss value and loss rate

Year	Service capacity	Number of seats sold	Lost amount	contribution margin averaged per seat	Loss value	Loss rate
ปี 25X1	8,400	5,460	2,940	1,801.48	5,296,345.38	35.00%
ปี 25X2	8,400	5,712	2,688	1,801.48	4,842,372.92	32.00%
ปี 25X3	8,400	5,964	2,436	1,801.48	4,388,400.46	29.00%
ปี 25X4	8,400	6,300	2,100	1,801.48	3,783,103.85	25.00%
ปี 25X5	8,400	6,636	1,764	1,801.48	,177,807.23	21.00%

จากTableที่ 6 แสดงจำนวนมูลค่าการสูญเสียและอัตราการสูญเสียกรณีที่บริษัทขายแพคเกจทัวร์ไม่เต็มกำลังการให้บริการ โดยปีที่ 1 มีมูลค่าการสูญเสีย 5,296,345.38 บาท อัตราการสูญเสียคิดเป็นร้อยละ 35.00 แต่ลดลงในปีที่ 5 ซึ่งมีมูลค่าการสูญเสีย 3,177,807.23 หรือร้อยละ 21.00 ดังนั้นเมื่อบริษัทสามารถพัฒนาแผนการตลาดและหรือกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อรักษาลูกค้าเดิมหรือเพิ่มลูกค้าใหม่บริษัทจะมีอัตราการสูญเสียที่ลดลง เช่น การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อรักษาลูกค้ากลุ่มเดิมและเพิ่มลูกค้ากลุ่มใหม่ โดยปัจจุบันทางการรถไฟพร้อมมือกับมหาวิทยาลัย ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเพิ่มเติมสอง เส้นทาง และทุกเส้นทางมีคนใช้บริการเต็มจำนวน

เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัย คณะผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการพิจารณาโครงการท่องเที่ยวให้กับการรถไฟแห่งประเทศไทยเพื่อเป็นแผนสนับสนุนทางวิชาการประกอบด้วย (1) ลงทุนในโครงการท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้งบริษัทเอกชนจำกัด บริษัทย่อยของการรถไฟแห่งประเทศไทยมีอำนาจควบคุมการกำหนดนโยบาย แนวทางการบริหารจัดการ เป้าหมายทางการเงิน และทิศทางการสำเร็จสินทรัพย์และหนี้สินของบริษัทเอกชนจำกัด จะถูกรวมเข้ากับงบการเงินรวมของการรถไฟแห่งประเทศไทย จึงทำให้มูลค่าตามบัญชีของสินทรัพย์เพิ่มขึ้น สร้างความมั่งคั่งจากผลการ

ดำเนินงานและฐานะการเงินในงบการเงินรวมของการรถไฟแห่งประเทศไทย (2) ดำเนินงานโครงการภายใต้หน่วยงานของการรถไฟแห่งประเทศไทย โดยมอบหมายให้ฝ่ายงานที่เหมาะสมเป็นผู้รับผิดชอบแต่อาจเกิดความไม่คล่องตัวในการบริหารจัดการโครงการ (3) การรถไฟแห่งประเทศไทยเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปเข้ามาประมูลเพื่อเป็นผู้มีสิทธิดำเนินงานตามโครงการ และ (4) การรถไฟแห่งประเทศไทยพิจารณาว่าเป็นโครงการเป็นไปได้ยากจะไม่พิจารณาลงทุนซึ่งอาจทำให้เกิดต้นทุนเสียโอกาสจากสินทรัพย์ทางกายภาพและทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ รวมถึงวิเคราะห์กรณีที่เกิดสถานการณ์ที่ไม่เป็นตามที่คาดหมายโดยที่ไม่ได้ดำเนินโครงการท่องเที่ยวตลอดทั้งปี แต่จะดำเนินงานเฉพาะในช่วงฤดูการท่องเที่ยว คือ ตุลาคม - มกราคมในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ โดยใช้รถไฟพิเศษจำนวน 2 ตู้ จำนวน 120 ที่นั่ง ทำให้ผลการศึกษาความเป็นไปได้ด้านการเงินต้องแยกเป็นหน่วยธุรกิจในลักษณะของการร่วมการทำงานหรือการค้า และทำการประมาณการจำนวนครั้งในการจัดการท่องเที่ยวจำนวน 32 ครั้ง ผลการดำเนินงานของโครงการยังอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ภายใต้เงื่อนไขระดับราคาและกำลังการให้บริการที่เป็นไปตามแผนดำเนินงาน จากเงินลงทุน 500,000 บาท อัตราผลตอบแทนที่ต้องการ ร้อยละ 2.514 / เดือน หรือร้อยละ 30.17 ต่อปี ผลการประเมินทางการเงิน (Table 7)

Table 7. Project evaluation results

Financial evaluation tools	Project evaluation results are divided according to price level per seat.			
	2,500 baht	2,800 baht	3,000 baht	3,500 baht
Net present value	105,552.87 baht	1,283,121.61 baht	2,068,167.45 baht	4,086,230.70 baht
Payback period	3 month and 1 week	1 month and 2 week	1 month	2 week
Internal rate of return	10.08%	76.58%	115.03%	207.31%
Return on investment	107.05%	293.10%	417.13%	714.96%

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาผลลัพธ์และผลกระทบจากโครงการแล้วผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการท่องเที่ยวจะสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับผู้ประกอบการและชุมชนในรูปแบบของการจ้างงานและการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว โดยมีตัวเลขจากการจำหน่ายประมาณ 800,000 บาท ซึ่งถือว่าเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันให้กับระบบเศรษฐกิจ

รวมถึงสร้างรายได้ในรูปของภาษีคืนให้กับภาครัฐเพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาประเทศต่อไป นอกจากนี้แล้ว โครงการดังกล่าวหลังจากที่ได้จัดเส้นทางทดลองแล้วยังมีการขยายผลต่อไปยังเส้นทาง อุดรดิตต์ พิษณุโลก และ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทางยุคสมัยแห่งล้านนาที่เปิดให้บริการอย่างต่อเนื่องแม้จะหมดโครงการวิจัยแล้ว (Figure 5)

Figure 5. Expanding research results; Experience the cold atmosphere (Chiang Mai - Inthanon) (A), The path during happy times with good fortune will increase your fortune (B)

วิจารณ์

การศึกษาการประเมินความไปได้ในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวรถไฟ เป็นการศึกษาแหล่งข้อมูลเปิดและลงพื้นที่สังเกตการณ์ทรัพย์สินทางกายภาพของการรถไฟแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูนและจังหวัดลำปาง รวมถึงลง

พื้นที่สังเกตการณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก และประชุมกลุ่มย่อยเพื่อประเมินโครงสร้างทางกายภาพ การออกแบบและตกแต่ง ข้อมูลด้านการเงิน และข้อมูลด้านการตลาด พบว่าในการศึกษาการประเมินความไปได้ในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวรถไฟโดยลงทุนในรูปแบบบริษัทเอกชนจำกัด การลงทุนในรูปแบบ

ของการทำเป็นโครงการความร่วมมือ หรือ การรถไฟแห่งประเทศไทยสามารถเปิดประตูให้หน่วยงานหรือองค์กรรัฐและเอกชนเข้ามาดำเนินโครงการท่องเที่ยว เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่ใช่ธุรกิจหลักของการรถไฟ ถ้าดำเนินการเองทั้งหมดอาจจะต้องลงทุนและสร้างหน่วยธุรกิจขึ้นมาใหม่จะส่งผลต่อความเสี่ยงและผลตอบแทนที่จะได้รับในภาพรวม สอดคล้องกับ The Secretariat of the House of Representatives (2016) กล่าวว่า การร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ก่อให้เกิดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ทำให้เกิดการจ้างงาน ที่สำคัญคือสามารถถ่ายโอนความเสี่ยงให้ภาคเอกชนซึ่งในทางปฏิบัติแล้วภาคเอกชนสามารถจัดการความเสี่ยงได้ดีกว่าภาครัฐ เกิดการถ่ายทอดและแบ่งปันประสบการณ์และความรู้ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน และค้นหานวัตกรรมการทำงานรูปแบบใหม่ที่ยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับระบบการทำงานแบบราชการการแนวตั้งเดิมมีความสามารถปรับตัวเพื่อให้ทันกับสภาพแวดล้อม (Keawsrimol, 2019; Yamkeep, 2020) การวิเคราะห์ประมาณการทางการเงินพบว่า ผลการดำเนินงานและฐานะการเงินของธุรกิจท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบบริษัทเอกชนจำกัด และรูปแบบโครงการ มีผลกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปี มีฐานะทางการเงินที่เพิ่มขึ้นทุกปี ภายใต้ข้อสมมติฐานทางการเงินและเครื่องมือประเมินโครงการพบว่า มูลค่าปัจจุบันสุทธิมีค่าเป็นบวก เป็นไปตามหลักการตัดสินใจการลงทุน งวดเวลาคืนทุนมีระยะเวลาอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ และมีอัตราผลตอบแทนภายในที่จะได้รับสูงกว่าอัตราผลตอบแทนขั้นต่ำที่ต้องการซึ่งผลการวิเคราะห์เครื่องมือประเมินโครงการอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถตัดสินใจลงทุนได้นอกจากนั้นแล้วที่วิจัยยังได้ทำการวิเคราะห์ความอ่อนไหวเพิ่มเติมโดยเพิ่มกรณีมีการสูญเสียลูกค้าที่อัตราตั้งแต่ ร้อยละ 21 จนถึงร้อยละ 35 ซึ่งผลการประเมินความเป็นไปได้ยังคงยอมรับได้ (Kaewpan, 2015; Kunanoppadol

et al., 2023) การค้นพบที่สำคัญของงานวิจัยนี้คือการได้ข้อมูลที่ถูกต้องจากกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัย เช่น ข้อมูลจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ข้อมูลจากผู้ประกอบการในพื้นที่ ทั้งภาคการท่องเที่ยวและ จากวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิตสินค้าชุมชน เป็นปัจจัยที่สำคัญในการประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนและเมื่อได้มีการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวแล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เป็นไปตามเป้าหมายของโครงการ สอดคล้องกับ Ketsomboon and Naowan (2019) กล่าวถึง การสร้างแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชนได้ เพื่อสร้างรายได้ให้กับประชาชน เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน การเสริมสร้างอาชีพและรายได้จากการแปรรูป ผลผลิตทางการเกษตร การผลิตสินค้าชุมชน การให้บริการลูกค้าในการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเครือข่าย ผู้ผลิต/ชุมชน/การให้บริการ จะมีโอกาสมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมและการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดโอกาส คือ กระแสนิยมสินค้าจากภูมิปัญญา การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การสร้างเครือข่ายธุรกิจชุมชน มีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน (Untong and Phaokrueng, 2021)

สรุป

ผลการประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรถไฟบนเส้นทาง ยุคสมัยแห่งล้านนา พบว่ามีความเป็นไปได้ในระดับที่ยอมรับได้ มีผลตอบแทนผ่านเกณฑ์ทุกตัวชี้วัด แต่ควรให้องค์กรของรัฐและเอกชนเข้ามาดำเนินโครงการ จะสามารถสร้างรายได้และมีผลกำไรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและคุ้มค่าต่อการตัดสินใจที่จะลงทุนในระยะสั้นและระยะยาว ผลการวิจัยที่ได้ยังเป็นต้นแบบในการขยายผลไปสู่เส้นทางท่องเที่ยวโดยรถไฟเชิงสร้างสรรค์เส้นทางอื่นและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามฤดูกาลเพื่อสร้างที่ยั่งยืนให้กับกิจกรรมท่องเที่ยว เศรษฐกิจชุมชน และสังคม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณงบประมาณสนับสนุนหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ประจำปี 2564

เอกสารอ้างอิง

- Intakhan, P., N. Pratuangboriboon, W. Khamsan, C. Limpai boon, S. Bunvut, S. Suwannaraj, P. Srichanapun, K. Sattaratanakhachon, T. Tumtong, T. Siriyod, K. Tawan, C. Pankham, K. Saithep and K. Srivichai. 2023. Creative cultural tourism for health by communities, Koh Kha district, Lampang province. *Area Based Development Research Journal* 15(1): 56-71. (in Thai)
- Kaewpan, K. 2015. The analysis of financial returns of solar water pumping systems for the nontoxic vegetable production of farmer groups in Buddhaisong district, Buriram province. *Journal of the Association of Researchers* 20(2): 148-160. (in Thai)
- Keawsrimol, B. 2019. Public private partnerships in Thai electric rail transit system. *Journal of Humanity and Social Science Mahasarakham University* 38(6): 32-43. (in Thai)
- Ketsomboon, N. and W. Naowan. 2019. The potential of tourism for the development of village tourism at Nongsuang village, Krasaeng sub-district, Bangsai district, Ayutthaya province. *APHEIT Journal (Humanities and Social sciences)* 25(1): 81-93. (in Thai)
- Kieanwatana, K., K. Saynaratchai, S. Srithong, and U. Watcharaphaisanku. 2022. Factors influencing travel decision-making on rail tourism during the COVID-19 pandemics. *Journal of Management Science Pibulsongkram Rajabhat University* 4(2): 45-60. (in Thai)
- Kunanoppadol, J., N. Leelawiwat, S. Mumaphai, T. Katejanekarn and V. Mettanant. 2023. Feasibility study for investment of logistic service: Nakhon Pathom province. *Ramkhamhaeng University Journal: Graduate School* 6(3): 57-76. (in Thai)
- Siriophakham, S., T. Thongtumsiri, and K. Chindaprasert. 2023. Food tourism supply chain management in the southern northeast railway line. *Humanities and Social Sciences journal, Ubon Ratchathani Rajabhat University* 14(2): 440-448. (in Thai)
- Sungkhamanee, K. 2015. Affecting factors on investment pattern decision for financial liquidity problem solving in hotel and lodging: Nakhon Pathom and Samut Songkram. *Journal of the Association of Researchers* 20(2): 70-80. (in Thai)
- The Secretariat of the House of Representatives. 2016. Analysis of Joint Investments Between the Public and Private Sectors (Public Private Partnership: PPP). The Secretariat of the House of Representatives, Bangkok. 90 p. (in Thai)

Tripop, K. and P. Chaidirek. 2020. Sustainable ecotourism development in Prachuap Khiri Khan province. Journal of Rangsit Graduate Studies in Business and Social Sciences 6(1): 110-127. (in Thai)

Untong, A. and A. Phaokrueng. 2021. Community capital and economic returns of Koh Yao Noi community based tourism, Phang Nga province. Journal of Economics and Management Strategy 8(1): 1-18. (in Thai)

Yamkeep, R. 2020. Art and culture capital for spatial development of Plai Bang, Nonthaburi ecotourism and cultural community enterprise. Journal of Community Development and Life Quality 9(2): 300-308. (in Thai)

Journal of Community Development and Life Quality

1. Developing Community Learning Resources in the Modern World Kamolthip Sirisawat and Sumit Suwan.....	201
2. Antecedents of Safety Measures for Pedestrians in the Road Area Behind Ramkhamhaeng University Pitsarn Phanwattana.....	212
3. Labor Dispute Management Through Reconciliation Chetsada Noknoi.....	222
4. Generation Z and Community Strengthening in Wat Duangkhae Neighborhood, Pathumwan District, Bangkok Pensri Chirinang and Thawachai Charoenram.....	235
5. Quality of Life of Youth Amid Unrest in Three Southern Border Provinces Irfan Che-ubong and Abdullah Chelong.....	248
6. Still Life Painting Reflecting Crisis Adaptation of Thai People During COVID-19 Pandemic Leela Promwong.....	261
7. Effectiveness of Lom-Jub-Pong-Hang-Kao Nano-emulsion Gels of Combination and Single Drug in Treatment of Osteoarthritis Symptoms Sasiphisut Hongsombud, Pattarapol Udomlarp, Prangtong Chamnipan and Sasipimmas Hongsombud.....	278
8. Development of the Joyful Banana-chip Product and Packaging of Ban Rai Oi Community, Rai Oi Subdistrict, Phichai District, Uttaradit Province Apinan Panphet.....	292
9. Guidelines for Supporting and Development of the Product “Roasted Bamboo -Sticky Rice” of the Community Entrepreneurs in Nong Phai Subdistrict, Chum Phae District, Khon Kaen Province Tansuda Jinai and Sukanlaya Choenkwan.....	303
10. A Technical Feasibility Study on Product Development of Pineapple Kombucha Montakam Boonyakarn, Parichart Songsanandr, Thutiyaporn Chittapalo, Kanokporn Saiyasittipanich, Aomhatai Deethae and Phumsant Jeewiphaphong.....	315
11. Assessment of Community-Based Tourism Management Potential Based on Community-Based Tourism Standard Criteria: Bo Saen Subdistrict, Thap Put District, Phang Nga Province Nitipong Tonnarn and Chidchanok Anantamongkolkul.....	327
12. Financial Feasibility Analysis of Creative Railroad Tourism in the Lanna Modernization Era Train Project: A Qualitative and Participatory Research Approach Sonthiya Suwannrajh, Phaithun Intakhan, Napawan Netpradit, Natedao Thotharat, Dan Kulroop, Supunnee Kamwass, Atcharabhorn Wannamakok, Ketsanee sattarattanakhachon, Thagoon Siriyod, Nalinthip Kongkham and Chairerk Tantitecha.....	339

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.)
โทร 053-942476, 087-6560160 อีเมล: journals.unrn@gmail.com